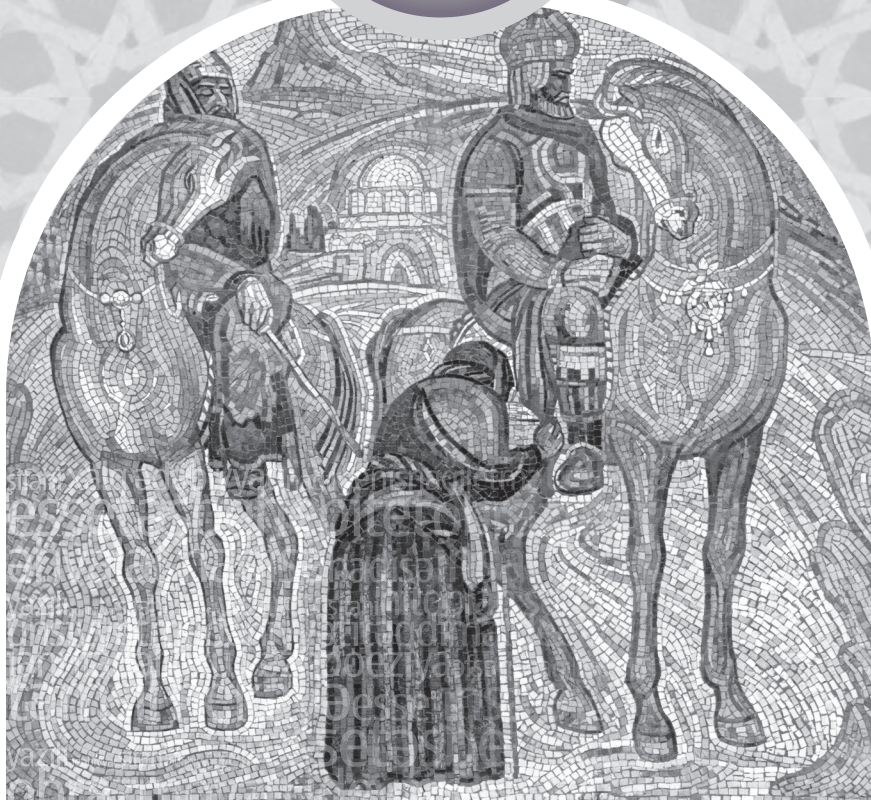

ƏDƏBİYYAT

METODİK VƏSAİT

8

BİLAL HƏSƏNOV, SOLTAN ƏLİYEV, NURİYYƏ VERDİYEVƏ,
AYNUR MUSTAFAYEVA, SƏDAQƏT MƏMMƏDOVA

ƏDƏBİYYAT

8

Ümumi təhsil müəssisələrinin 8-ci sinifləri üçün ədəbiyyat fənni üzrə dərsliyin
METODİK VƏSAİTİ

©Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi

Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az
saytında əlçatandır. Bu nəşrin məzmunundan istifadə edərkən
sözügedən lisenziyanın şərtlərini qəbul etmiş olursunuz:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir.

Nəşrdən kommersiya məqsədilə istifadə qadağandır.

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtlərilə yayılmalıdır.

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
bn@bakineshr.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

BAŞLIQLAR

Fənn kurikulumu tələblərinin “Ədəbiyyat” dərslərində reallaşdırılması mexanizmlərinin şərh	4
VIII sinif ədəbiyyat fənn kurikulumunun xüsusiyyətləri.....	11
Fənn üzrə məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəli	14
VIII sinifdə ədəbiyyat dərslərinin illik planlaşdırılması nümunəsi.....	17
Fəndaxili inteqrasiya.....	29
Fənlərarası inteqrasiya	30
Ədəbiyyat dərslərində yeni təlim texnologiyalarından istifadə	32
Diferensial təlim imkanları	37
Ədəbiyyat fənni üzrə yeni məktəbdaxili qiymətləndirmə	38
 Mövzular üzrə təlim materialları ilə iş texnologiyasının şərh	
Qədim və zəngin ədəbiyyatımız	41
Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı	44
Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy (“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından)	47
İntibah dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı	52
Xaqani Şirvani. Gənclərə nəsihət	52
Nizami Gəncəvi. Sultan Səncər və qarı (“Sirlər xəzinəsi” poeməsindən)	59
Sinifdən xaric oxu dərsi	66
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələri</i>	69
Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı	71
İmadəddin Nəsimi. Ağrımaz.....	71
Şah İsmayıl Xətayi. Bahariyyə (“Dəhnamə” poeməsindən)	80
Məhəmməd Füzuli. Söz	86
Sinifdən xaric oxu dərsi	91
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələri</i>	93
Erkən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı	95
Koroğlu ilə Bolu bəy (“Koroğlu” dastanından)	95
Molla Pənah Vəqif. Hayıf ki, yoxdur	103
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələri</i>	115

Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçi realizm dövrü	117
Qasım bəy Zakir. Durnalar	117
Aşıq Ələsgər. Dağlar	124
Seyid Əzim Şirvani. Qafqaz müsəlmanlarına xitab	131
Sinifdən xaric oxu dərsi.....	136
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələri</i>	<i>141</i>
Tənqidi realizm və romantizm dövrü	143
Cəlil Məmmədquluzadə. Qurbanəli bəy	143
Mirzə Ələkbər Sabir. Əkinçi	150
Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev. Bomba	157
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələri</i>	<i>163</i>
Məhəmməd Hadi. Türkün nəğməsi	165
Hüseyn Cavid. Ana	169
Məhməd Akif Ərsoy. İstiqlal marşı (dünya ədəbiyyatından seçmə).....	178
Sinifdən xaric oxu dərsi.....	183
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələri</i>	<i>185</i>
I yarım il üzrə layihələr	187
II yarım il üzrə layihələr	187
Gündəlik planlaşdırmaya aid nümunələr	188
İmadəddin Nəsimi. Ağrımaz	188
Cəlil Məmmədquluzadə. Qurbanəli bəy.....	198
Mənbələr	207

FƏNN KURİKULUMU TƏLƏBLƏRİNİN “ƏDƏBİYYAT” DƏRSLİK KOMPLEKTİNDƏ REALLAŞDIRILMASI MEXANİZMLƏRİNİN ŞƏRHİ

Ümumtəhsil məktəblərinin VIII sinifləri üçün ədəbiyyat fənni üzrə dərslik komplekti “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları)” əsasında hazırlanmışdır.

Ədəbiyyat fənni üzrə dərslik komplektində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda qarşıya qoyulan hədəflər, şagirdlərin ədəbi təhsilinin məzmununda nəzəri biliklərlə yanaşı, praktik bilik və bacarıqların, səriştənin vacibliyi, qazanılmış bilik və bacarıqların konkret fəaliyyətin nəticəsinə çevrilməsinin təmin edilməsi ön plana çəkilmişdir.

“Ədəbiyyat” dərslik komplekti **dərslik** və **müəllim üçün metodik vəsaitdən** ibarətdir. Dövlətçilik maraqlarına, təhsil sistemimizin özünəməxsusluğuna, milli mənəvi dəyərlərə, kurikulumun məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq, VIII sinif üçün ədəbiyyat fənni üzrə dərslik komplektində iki mühüm tələb əsas götürülmüşdür:

1. Təhsil Nazirliyinin milli dəyərlərimizə söykənən, şəxsiyyətin formalaşmasına təsir edən fənlərlə bağlı belə bir obyektiv mövqeyi nəzərə alınmışdır ki, “Biz azərbaycanlı uşaqlara Oksford dərslikləri əsasında tarixi, ədəbiyyatı və hətta coğrafiyanı tədris edə bilmərik”.

(Müəllimlik bir missiyadır. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti. 15 avqust 2014-cü il).

Bu mövqe əsas götürülərək ümumi orta təhsilin yekunlaşdığı VIII–IX siniflər üçün müasir təlim texnologiyalarını özündə ehtiva edən **milli ədəbiyyat dərsliyi** yaradılması vəzifəsi qarşıya qoyulmuşdur. Dərslikdə **milli mənəvi dəyərlərimizə bağlı şəxsiyyətin formalaşmasında** mühüm əhəmiyyətə malik, zamanın və məktəb təcrübəsinin sınağından çıxmış söz sənəti incilərinin kurikulumda və təhsil strategiyasında xüsusi önəm verilən interaktiv təlim texnologiyası və informasiya-kommunikasiya vasitələrindən istifadə ilə öyrədilməsi məqsədəuyğun sayılmışdır.

2. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün ədəbiyyat fənni kurikulumunda VIII–IX siniflərdə fənnin məzmununa yeni yanaşmanın zəruriliyi xüsusi qeyd edilir: **“VIII–IX siniflərdə ədəbiyyatın qədim dövrlərdən bugünə qədər keçdiyi inkişaf yolunun izlənilməsi nəzərə alınır. Bu, IX sinifdə ümumi orta təhsilin tamamlanmasından və kurikulumun tələblərindən irəli gəlir”**. (Bax: <http://www.kurikulum.az/images/kurikulumTam/edebiyat.pdf>)

Odur ki icbari xarakter daşıyan ümumi orta təhsili bitirənlərin bir qisminin öz təhsilini sonrakı pillədə (X–XI siniflər) davam etdirməyəcəyi nəzərə alınaraq, şagirdlərdə VIII–IX siniflərdə ədəbiyyatımızın inkişaf yolu barədə təsəvvürün yaradılması, N.Gəncəvi, Ə.Xaqani, İ.Nəsimi, M.Füzuli, Ş.İ.Xətayi, M.P.Vaqif və digər klassik sənətkarların yaradıcılığı ilə sistemli tanışlıq zərurəti meydana çıxır.

Başqa sözlə, kurikulumun ümumi orta təhsilin son pilləsində ədəbi təhsilin məzmununa yeni yanaşma tələbinə uyğun olaraq, əvvəlki siniflərdə məqbul sayılan təlim materiallarının mövzu-problem üzrə qruplaşdırılması prinsipindən dərslikdə imtina edilmiş, VIII–IX siniflərdə qədim dövrdən üzü bəri ədəbiyyatımızın xronoloji ardıcılıqla, varislik gözlənilməklə, tarixi-ədəbi zəmində öyrənilməsi məqsədəuyğun sayılmışdır.

Dərslik komplekti hazırlanarkən pedaqogika, psixologiya, ədəbiyyatşünaslıq, ədəbiyyat tədrisi metodikası elmlərinin son nailiyyətləri, milli və beynəlxalq tədqiqatlar, dərslik yaradıcılığı sahəsində qabaqcıl təcrübə nümunələri, V–VII siniflərdə kurikulum üzrə ədəbiyyat tədrisinin təcrübəsi öyrənilmiş və nəzərə alınmışdır.

DƏRSLİK

Ümumtəhsil məktəblərinin 8-ci sinifləri üçün “Ədəbiyyat” dərsliyində Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyasında qarşıya qoyulan aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır:

- məsuliyyətini dərk edən, demokratiya prinsiplərinə, xalqının milli ənənələrinə, insan hüquq və azadlıqlarına hörmət edən, azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan, müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək;
- milli mənəvi və ümumbəşəri dəyərləri qoruyan və inkişaf etdirən, geniş dünyagörüşünə malik olan, təşəbbüsləri və yenilikləri qiymətləndirməyi bacaran, nəzəri və praktik biliklərə yiyələnən, müasir təfəkkürlü və rəqabət qabiliyyətli kadrlar hazırlamaq;
- sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsini və əlavə təhsili təmin etmək, təhsilalanları ictimai həyata və səmərəli əmək fəaliyyətinə hazırlamaq.

Dərsliyə şifahi xalq ədəbiyyatı, Azərbaycan klassik ədəbiyyatı, eləcə də dünya ədəbiyyatından seçilmiş yüksək ideya-bədii dəyərə malik, milli və ümumbəşəri dəyərləri, gənc nəslin mənəvi-estetik tərbiyəsi, müasir dünyagörüşünün formalaşdırılması, təfəkkürünün inkişafı baxımından aktual mövzu və problemləri əks etdirən, müxtəlif janrlarda, şagirdlərin yaş və qavrama səviyyəsinə, maraq dairəsinə uyğun əsərlər daxil edilmişdir.

VIII sinifdə qədim dövrlərdən XX əsrin əvvəllərindəki ədəbiyyatımızın inkişaf yolu ədəbi-tarixi ardıcılıqla şifahi xalq ədəbiyyatımız, klassik sənətkarlarımızın əsərləri monoqrafik mövzular şəklində tədris olunur. Ədəbiyyatımızın inkişaf mərhələləri müəyyənləşdirilərkən Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Rəyasət Heyətinin təsdiq etdiyi ədəbiyyat tarixinin dövrləşdirilməsi konsepsiyası (Azərbaycan MEA-nın Rəyasət Heyətinin qərarı. №14/1.23 sentyabr, 2015-ci il) diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

“Ədəbiyyat” dərslərinə daxil edilmiş təlim materialları aşağıdakı bölmələrdə qruplaşdırılmışdır:

- Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı
 - İntibah dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı
 - Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı.
 - Azərbaycan ədəbiyyatında erkən realizm dövrü
 - Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçi realizm dövrü
 - Tənqidi realizm və romantizm dövrü
- İnformasiya xarakterli məruzənin yazılmasına dair tövsiyələr
 - Layihələr üzrə iş
 - Sınıfdən xaric oxu materialları
 - İfadəli oxuda istifadə olunan şərti işarələr
 - Lüğət
 - Qısa ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti
 - Oxunması məsləhət görülən əsərlər

Hər bölmənin əvvəlində verilmiş yığcam şərh məktəblilərdə dövrün ədəbi-mədəni mənzərəsi, öyrəniləcək əsərlərin ideya-məzmunu haqqında ilkin təsəvvür yaratmaq, onların psixoloji baxımdan yeni bölməyə hazır olmalarına zəmin yaratmaq məqsədi güdür.

Dərslərdə belə bir mühüm cəhət nəzərə alınmışdır ki, digər fənn kurikulumları kimi, ədəbiyyat fənn kurikulumunun da fəlsəfə və məntiqinin əsasında məzmun standartlarının (alt standartların) sinifdən-sinfə keçdikcə yeni situasiyada, daha mürəkkəb bədii mətn üzərində tətbiqi, dərinləşdirilməsi və genişləndirilməsi durur. **Bu baxımdan əvvəlki siniflərdə öyrənilmiş epik, lirik, dramatik növün janrlarına VIII sinifdə daha mürəkkəb bədii mətnlərin nümunəsində müraciət kurikulumun mühüm əhəmiyyət kəsb edən tələblərindəndir.**

VIII sinfin fənn kurikulumunda öyrəniləcək təlim materialları sırasında heca, əruz vəznli şeirlər, dastan, hekayə, novella, dram, poema janrlarında əsərlər qeyd edilir. V–VII siniflərdə olduğu kimi, lirik növün janrları ayrıca qeyd edilməmiş, bu və ya digər janrdan siniflər üzrə istifadəyə heç bir məhdudiyyət qoyulmamışdır. Beləliklə, kurikulumda, əslində, heca vəznində olan bayatı, gəraylı, qoşma janrlarında əsərlərə sinifdən-sinfə keçdikcə müraciət edilməsi məqbul sayılır.

Eyni janrdə əsərlərin sinifdən-sinfə keçdikcə təkrarən öyrənilməsi epik və dramatik növdə olan əsərlərdə də özünü göstərir. Məsələn, hekayənin bütün siniflərdə, dastan janrında əsərlərin VII, VIII, X, dram, poemanın VIII–XI siniflərdə öyrədilməsi məqbul sayılır.

VIII sinfin fənn kurikulumunda 1.2.3. alt standartı şagirdin bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırmasını nəzərdə tutur. Bu, heç də həmin standart üzrə əvvəlki siniflərdə öyrənilmiş, lakin

VIII sinif kurikulumunda qeyd edilməmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrindən (epitet, bənzətmə, mübaliğə, bədii sual, təkrir, litota) imtina edilməsi, həmin məcazlar üzərində iş aparılmaması anlamına gəlmir. Əks halda, bədii əsərin sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, sadəcə, qeyri-mümkün olardı.

Bu cəhət nəzərə alınaraq, dərslikdə ədəbiyyat nəzəriyyəsinə verilən materiallar kurikulumun tələbinə uyğun şəkildə genişləndirilmiş və dərinləşdirilmişdir. Belə ki, bu sinifdə bədii əsərlərin öyrədilməsi prosesində epitet, bənzətmə, mübaliğə, litota, təkrir, bədii sualla yanaşı, metafor, bədii təzad, kinayə kimi bədii təsvir və ifadə vasitələrinin müəyyənləşdirilməsi və işlənmə məqamına görə rolunun aydınlaşdırılması üzrə iş aparılması məqsədəuyğun sayılmışdır.

Bu yanaşma ədəbi qəhrəmanın səciyyələndirilməsi ilə bağlı 1.2.2. standartında da özünü göstərir. Kurikulumda həmin standart üzrə işin V–VIII siniflərdə aşağıdakı ardıcılıqla inkişaf etdirilməsi qeyd edilir:

V sinif	VI sinif	VII sinif	VIII sinif
Obrazların xarakterindəki başlıca xüsusiyyətləri aydınlaşdırır, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Qəhrəmanları davranış və əməllərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Digər obrazlarla müqayisə etməklə və yazıçının münasibətinə əsaslanmaqla obrazı səciyyələndirir.	Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.

Göründüyü kimi, standart obrazın təhlili üzrə bacarıqların sinifdən-sinfə keçdikcə dərinləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsini nəzərdə tutur. Lakin bu o demək deyildir ki, hər sinifdə obrazla bağlı yalnız bir cəhət üzərində dayanılmalı, əvvəlki siniflərdə obrazın səciyyələndirilməsi ilə bağlı görülən işlərdən imtina edilməlidir. Əksinə, V–VII siniflərdə qəhrəmanı səciyyələndirən müxtəlif xarakterik xüsusiyyətlərin təhlili üzrə iş VIII sinifdə davam və inkişaf etdirilməlidir.

Ayındır ki, sinifdən-sinfə keçdikcə öyrənilən əsərlər ideya-məzmun, problem baxımından daha mürəkkəb olduğu üçün ədəbi qəhrəmanı yalnız bir cəhət əsasında səciyyələndirmək mümkün deyildir. Əvvəl qazanılmış bilik, bacarıqların yeni, daha mürəkkəb əsərlər üzrə tətbiqi, dərinləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi zəruridir.

V və VII siniflərdə olduğu kimi, bu dərsliyin də metodoloji konsepsiyasının əsasında şagirdlərdə idraki, informativ-kommunikativ və psixomotor bacarıqların formalaşdırılması durur. Təlim materiallarının mənimsənilməsi və müvafiq fəaliyyət növlərinin tətbiqi üç əsas metodoloji mərhələyə bölünür: *mövzu ilə bağlı əvvəlki biliklərin aktualaşdırılması; yeni biliyin mənimsənilməsi; bilik və bacarıqların tətbiqi, dəyərləndirilməsi.*

1. Təlim materialının öyrənilməsi üzrə işin ilk mərhələsi motivasiya, idraki maraq oyatmaqdır. Müxtəlif üsul və vasitələrdən, ilk növbədə, mövzu ilə bağlı əvvəlki biliklərin aktualaşdırılmasını təmin edən düşündürücü sual və tapşırıqlardan, internet mənbələrindən (Google, YouTube, Vikipediya və s.) istifadə şagirdlərdə təlim materialına ciddi maraq oyadır, yeni biliyin fəal mənimsənilməsi üçün zəmin

yaradır. Bu prosesdə məktəblilərin idrak fəallığı stimullaşdırılır, onlar tədqiqatçılığa yönəldilir.

2. Yeni biliyin mənimsənilməsi fənn kurikulumunun fəlsəfəsinə və məntiqinə uyğun olaraq, iki mərhələdə həyata keçirilir: bədii əsərin məzmununun mənimsənilməsi və təhlili.

Bədii əsərin məzmununun mənimsənilməsi müəllimin nümunəvi ifadəli oxusu, bədii oxu ustasının ifasının dinlənilməsi, şagirdlərin səsli, səssiz oxusu, fasilələrlə oxu və s. oxu növlərindən istifadə ilə həyata keçirilir.

Kurikulumdakı 1.1. əsas standartının (Bədii əsərin məzmununun öyrənilməsi) təlim prosesində reallaşdırılması məqsədilə aşağıdakı iş növlərindən istifadə nəzərdə tutulur:

- Şagirdlərin mətndəki tanış olmayan sözlərin mənasını dərsləyin sonunda verilməmiş lüğətdən, eləcə də digər lüğət və sorğu kitablarından istifadə etməklə müstəqil aydınlaşdırmaları üçün tapşırıqlar;
- Süjetli bədii nümunələrin (əfsanə, nağıl, dastan, təmsil, hekayə, mənzum hekayə) hissələrə ayrılması, plan tərtibi, məzmununun müxtəlif formalarda nağıl edilməsi üçün tapşırıqlar;
- Əsərin məzmununun nağıl edilməsi üzrə iş üç formada (yığcam, geniş, yaradıcı nağıletmə) aparılır.

Bədii mətnin təhlili (1.2. əsas standartı) üzrə sual və tapşırıqlar “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlığı altında verilmişdir. Təhlil zamanı şagirdlər “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətnindən əlavə istiqamətverici mənbə kimi istifadə etməlidirlər.

Dərsləyə şagirdlərin öyrəndiklərini müzakirə etmək, yaradıcı tətbiq etmək, ümumiləşdirmək üçün “Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” başlığı altında sual və tapşırıqlar daxil edilmişdir.

Mənimsənilmiş bilik və bacarıqları dəyərləndirmək məqsədilə hər bölmənin sonunda “Qiyətləndirmə materialı” verilmişdir.

Dərsləkdə tədris prosesinin sadalanan metodoloji mərhələləri gözlənilmiş, həmin mərhələlərə uyğun olaraq, hər mövzu üzrə aşağıdakı iş növlərindən, sual və tapşırıqlar sistemindən istifadə nəzərdə tutulmuşdur:

- **Yada salın.** Şagirdləri mövzu ilə əlaqədar bildiklərini xatırlamağa, maraq və istəklərini ifadə etməyə istiqamətləndirəcəkdir.
- **Düşünün.** İlkən fərziyyələr söyləməyə, araşdırma aparmağa yönəldəcəkdir.
- **Oxuda aydınlaşdırın.** Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırmaq, eləcə də bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.
- **Məzmun üzrə iş.** Əsərin məzmununun öyrənilməsi ilə əlaqədar yerinə yetirilən işlər əhatə olunur. Məzmunun necə mənimsənilmədiyini aşkara çıxarmaq və dərinləşdirmək üçün təklif olunur.
- **Təhlil üzrə iş.** Əsərin təhlili, bununla bağlı zəruri bacarıqların yaradılması və tətbiqi üzrə işlər əhatə olunur.
- **Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.** Fərdi, eləcə də cütlük, qrup şəklində tədqiqat aparmağa, yaradıcı işə qoşulmağa, bilik və bacarıqların tətbiqinə istiqamətləndirir.

- **İfadəli oxuya hazırlaşın.** İfadəli oxu ilə bağlı tövsiyələr verilir, bilik və bacarıqların inkişafı məqsədilə tapşırıqlar təklif edilir.
- **Qiymətləndirmə materialı.** Bölmələrin sonunda həyata keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmə üçün nəzərdə tutulmuşdur.
- **Layihələr üzrə iş.** Layihələr şagirdlərin müxtəlif mənbələrlə, dərslikdəki müvafiq materiallarla işləmələri, bilik və bacarıqlarını tətbiq etmələri, yaradıcı fəaliyyət göstərmələri üçün təklif edilir.
- **Müstəqil iş üçün.** Bölmələrdə əsərləri tədris olunan sənətkarların həyatı haqqında müxtəlif mənbələrdən məlumatların toplanması və öyrənilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Dərsliyə daxil edilmiş iş növləri, sual və tapşırıqlar əsasında qazanılmış bilik və bacarıqların yeni təlim materialları üzrə tətbiqi, dərinləşdirilməsi, şagirdlərin bədii ədəbiyyatın mütaliəsinə marağının artırılması, tədqiqatçılıq fəaliyyətinə, fərqli mənbələrdən istifadə etməklə biliklərini müstəqil artırmağa istiqamətləndirilməsi, fəal/interaktiv təlimin, fəndaxili və fənlərarası inteqrasiyanın reallaşdırılması üçün zəmin yaradılması; fəal həyat mövqeyi, mütaliə, şifahi və yazılı nitq mədəniyyəti kimi həyatı bacarıqların formalaşdırılması; inklüzivlik, məntiqi, tənqidi, yaradıcı təfəkkürün inkişafı üçün zəmin yaradılması imkanları gözlənilmişdir.

Şagirdlərin *şifahi nitqinin inkişaf etdirilməsi* üzrə işlərin (2.1., 2.2. əsas standartlar) əsərin məzmununun öyrənilməsi, təhlil, tətbiq, müzakirə, yaradıcı iş dərslərində və müxtəlif məzmunlu təqdimatların müzakirəsində və s. həyata keçirilməsi məqsəddə uyğundur.

Kurikulumda mühüm yer tutan *ifadəli oxu bacarıqlarının* aşılması da şifahi nitqin inkişaf etdirilməsi ilə sıx bağlıdır. Əvvəlki siniflərdə olduğu kimi, əsərin məzmununun öyrənilməsi üzrə dərslərdə müəllimin nümunəvi ifadəli oxusu və ya bədii oxu ustasının ifasının dinlənilməsi məqsəddə uyğundur. Şagirdin ifadəli oxusu üzrə iş yalnız mətnin ideya-bədii xüsusiyyətlərinin təhlilindən sonra, əsərdə müəllif niyyəti qavranıldıqdan sonra aparılmalıdır.

Yazılı nitqin inkişaf etdirilməsi (3.1. əsas standartı), əsasən, əsərin təhlilindən sonra yazdırılan inşa, esse, informasiya xarakterli məruzə üzrə iş vasitəsilə həyata keçirilir. Şagirdlər üçün yeni olan yazı növünün – informasiya xarakterli məruzənin yerinə yetirilməsi üzrə bacarığın aşılması məqsədilə planlaşdırmada ayrıca dərslər saatı nəzərdə tutulmuşdur.

Ədəbiyyat nəzəriyyəsi üzrə yeni anlayışlar (metafor, bədii təzad, kinayə) nümunələr əsasında mənimsədilməli və şagirdlərdə zəruri bacarıqlar formalaşdırılmalıdır. *Əruz* vəznli əsərlərlə ilk dəfə tanış olan şagirdlərdə “əruz vəznli”, “bəhr”, “təfilə” və s. anlayışlar barədə ilkin təsəvvür (bu istiqamətdə aparılan iş yuxarı siniflərdə dərinləşdirilir) yaradılmalıdır. Bu barədə dərslidəki məlumat “Qısa ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti”ndəki qeydlərlə zənginləşdirilməli, lazım gələrsə, əlavə materiallara müraciət edilməlidir. Lakin materialların seçilməsində diqqətli olmaq vacibdir. Azərbaycan əruzunda islahat ideyalarının (Əkrəm Cəfər, Ədilli Şirvani) məktəbə gətirilməsi nə elmi, nə də metodik baxımdan doğru deyildir. Bu, sonrakı təhsil illərində ciddi yanlışlığa, dolaşıqlığa səbəb olur. Unudulmamalıdır ki, kurikulumun

tələblərinə görə, məktəbdə diqqət əruz vəznində yazılmış əsərlərin ifadəli oxusu üzrə müəyyən bacarıqların yaradılmasına yönəldilməlidir.

Dərslikdə aşağıdakı *pedaqoji prinsiplər* gözlənilmişdir:

- düzgünlük (təlim standartlarına uyğunluq, faktların dəqiqliyi, mübahisəli elmi məsələlərin olmaması, orfoqrafik, durğu işarələri və qrammatik qaydaların gözlənilməsi);
- əyanilik (bədi mətnlərlə bağlı şəkil, cədvəl və illüstrasiyaların olması)
- müasirlik (təlim materiallarının müasir dünyagörüşünün formalaşdırılmasına istiqamətlənməsi);
- tamlıq (ədəbi-nəzəri, praktik, təsviri, qiymətləndirmə materiallarının olması, onların üzvi şəkildə əlaqələndirilməsi);
- ardıcılıq (təlim materiallarının sadədən mürəkkəbə doğru sıralanması, əvvəlki təlim materialları vasitəsilə növbəti materialların mənimsənilməsinə zəmin yaratması);
- yaş səviyyəsinə uyğunluq (dərsliyin poliqrafiya, dizayn cəhətdən şagirdlərin estetik tələbatına cavab verməsi, təlim materiallarının məzmun və həcm baxımından onların ehtiyaclarına uyğun müəyyənləşdirilməsi);
- təlim vaxtına uyğunluq (tədrisə ayrılan vaxtın dəqiq nəzərə alınması);
- oxunaqlılıq (bədi materialların, şərhlərin, izahların, nəzəri məlumatların və s. maraqlı və yığcam olması, aydın üslubda, sadə dildə ifadə edilməsi);
- inklüzivlik (potensial imkanları, qavrama səviyyəsindən asılı olmayaraq, bütün şagirdlərə diferensial yanaşmanın təmin edilməsi və onların təlim maraqlarının təmin olunması);
- integrativlik (ədəbi təhsilin məzmun komponentlərinin bir-biri ilə və digər fənlərlə sistemli şəkildə üzvi əlaqələndirilməsi).

Dərslik komplekti fənn kurikulumunun reallaşdırılmasında **müəllimin yaradıcı, təşəbbüskar fəaliyyəti** üçün zəmin yaradır. Bu baxımdan müəyyən dərs üçün dərslikdə təklif edilmiş bütün sual və tapşırıqların dərsdə reallaşdırılması zəruri deyildir. **Müəllim konkret dərsə hazırlaşarkən, ilk növbədə, sinfin səviyyəsini, qarşıya qoyduğu təlim məqsədlərini nəzərə almalı, dərslikdəki sual və tapşırıqların hansından istifadənin daha məqsədəuyğun olduğunu dəqiqləşdirməli, lazım gələrsə, ixtisarlara aparmalı, öz əlavələrini etməlidir. Bütün bunları, eləcə də vaxt imkanını diqqət mərkəzində saxlayan müəllim dərsdə reallaşdıracağı standartları müəyyənləşdirməlidir.**

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

Metodik vəsaitə fənn müəlliminə VIII sinifdə kurikulumun qarşıya qoyduğu məqsəd və vəzifələrin yerinə yetirilməsi, təlim prosesində məzmun standartlarının reallaşdırılması, dərs ilinin sonunda nəzərdə tutulan təlim nəticələrinə nail olunmasında kömək məqsədi güdən metodik tövsiyələr daxil edilmişdir:

- VIII sinif ədəbiyyat fənn kurikulumunun xüsusiyyətləri;
- Məzmun standartlarının reallaşdırılması cədvəli;
- Tədris materiallarının illik planlaşdırılması (mövzuların həftələr üzrə bölgüsü, reallaşdırılan standartlar, fənlərarası inteqrasiya, strategiyalar: metodlar, iş formaları, resurslar, qiymətləndirmə üsul və vasitələri);
- Fəndaxili inteqrasiya;
- Ədəbiyyat dərslərində yeni təlim texnologiyaları;
- Diferensial təlim imkanları;
- Ədəbiyyat fənni üzrə yeni məktəbdaxili qiymətləndirmə.

VIII SİNİF ƏDƏBİYYAT FƏNN KURİKULUMUNUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Ədəbiyyat fənninin məqsədinə və gözlənilən nəticələrə uyğun olaraq, məzmun xətləri aşağıdakı şəkildə müəyyənləşdirilmişdir:

- ədəbiyyat və həyat həqiqətləri;
- şifahi nitq;
- yazılı nitq.

1. *Ədəbiyyat və həyat həqiqətləri məzmun xətti* bədii ədəbiyyatda əksini tapan milli-bəşəri dəyərlərin, mənəvi-estetik problemlərin qavranılması, təhlili, onlara əsaslandırılmış münasibətin formalaşdırılması, mürəkkəb həyat hadisələrinin, ziddiyyətli situasiyaların dərk edilməsinə və qiymətləndirilməsinə zəmin yaradır.

Bədii həqiqətlə həyat həqiqətlərinin müqayisəsi, əlaqələrin açıqlanması söz sənətinin mahiyyətinin başa düşülməsinə, eləcə də insan həyatında, cəmiyyətdə müşahidə edilən mühüm hadisələrin dərk edilib dəyərləndirilməsinə səbəb olur.

Söz sənəti olmaqla ədəbiyyatın incəliklərinin, obrazların, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin mənimsənilməsi müxtəlif ədəbi növdə və janrda olan əsərlərin mütləsinə maraq oyadır, mətnin ifadəli oxusu ilə bağlı bacarıqları inkişaf etdirir, şifahi və yazılı nitq üçün zəruri olan lüğət ehtiyatını zənginləşdirir.

2. *Şifahi nitq məzmun xətti* ədəbi nümunələrlə bağlı fikirlərin obrazlı sözlərdən, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməklə aydın, ardıcıl, məqsədyönlü və yığcam ifadə edilməsinə imkan yaradır.

3. *Yazılı nitq məzmun xətti* mövzu, problemlə bağlı müxtəlif mənbələrdən informasiyaların, fakt və dəlillərin seçilməsinə, ümumiləşdirilməsinə, fikrin aydın, dəqiq çatdırılmasında onlardan istifadə olunmasını təmin edir. Müxtəlif tipli (nəqli, təsviri, mühakimə) və formalı (inşa, esse, məruzə və s.) yazılara dair bacarıqların formalaşmasına imkan yaradır.

Ədəbiyyat fənninin tədrisində aşağıdakı fəaliyyət istiqamətləri əsas götürülmüşdür:

- problemin həlli;
- mühakimə yürütmə və əsaslandırma;
- ünsiyyət;
- tədqiqetmə;
- təbiiqetmə;
- təqdimetmə.

VIII sinif üzrə məzmun standartları

VIII sinfin sonunda şagird:

- bədii nümunələri emosional-obrazlı ifadəliliyin tələblərinə uyğun oxuyur, hissələrə ayırır, plan tərtib edir;
- bədii nümunələrin məzmununu müxtəlif formalarda (yığcam, geniş, yaradıcı) nağıl edir, baş qəhrəmanlara ilkin münasibət bildirir;
- ədəbi növ və janr xüsusiyyətlərinə, təsvir və ifadə vasitələrinə əsaslanmaqla bədii nümunələrin ideya-məzmununa münasibət bildirir;
- bədii nümunələrin mövzusunu və ideyasını aydınlaşdırır, məişət təsvirlərindən, nitqlərindən çıxış etməklə obrazlara münasibət bildirir;
- şifahi təqdimatlarda, nümunələrlə bağlı müzakirələrdə mövzuya, problemə əsaslandırılmış tənqidi münasibət bildirir;
- müxtəlif səciyyəli yazılarda mövzuya, problemə şəxsi təcrübəsinə və təəssüratlarına əsaslanmaqla münasibət bildirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. Ədəbiyyat və həyat həqiqətləri

Şagird:

1.1. Bədii nümunələrin məzmununu mənimsədiyini nümayiş etdirir.

1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.

1.1.2. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirləri, süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.

1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nağıl edir.

1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.

1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.

1.2. Bədii nümunələrin təhlili üzrə bacarıqlar nümayiş etdirir.

1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.

1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyə-ləndirir.

1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kina-yə) rolunu aydınlaşdırır.

1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.

2. Şifahi nitq

Şagird:

2.1. Şifahi nitq bacarıqları nümayiş etdirir.

2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.

2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.

2.2. Bədii nümunələrin müzakirəsində ünsiyyət mədəniyyəti nümayiş etdirir.

2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

3. Yazılı nitq

Şagird:

3.1. Yazılı nitq bacarıqları nümayiş etdirir.

3.1.1. Ədəbi nümunələrlə bağlı fikirlərini müxtəlif üslublarda yazır.

3.1.2. Əlavə məlumatlara və təəssüratlarına əsaslanmaqla mövzuya və problemə münasibət bildirir.

3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.

FƏNN ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARININ REALLAŞDIRILMASI CƏDVƏLİ

BÖLMƏ VƏ MÖVZULAR		Məzmun xətti 1								Məzmun xətti 2			Məzmun xətti 3			Sə- at- lar		
		M.st. 1.1					M.st. 1.2			M.st. 2.1		M.st. 2.2	M.st. 3.1					
		1.1.1	1.1.2	1.1.3	1.1.4	1.1.5	1.2.1	1.2.2	1.2.3	1.2.4	2.1.1	2.1.2	2.2.1	3.1.1	3.1.2		3.1.3	
Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı	1. Qədim və zəngin ədəbiyyatımız										+	+	+					1
	2. “Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”. Məzmunu üzrə iş.	+		+		+					+							1
	3. “Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”. Məzmunu üzrə iş.	+			+	+						+						1
	4. “Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”. Təhlili.							+	+	+			+					1
	5. Ə.Xaqani. “Gənclərə nəsihət”. Məzmunu üzrə iş.	+				+					+		+					1
İntibah dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı	6. Ə.Xaqani. “Gənclərə nəsihət”. Təhlili.								+	+		+						1
	7. Ə.Xaqani. “Gənclərə nəsihət”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.									+		+	+			+		1
	8. Məlumat xarakterli məruzəni necə yazmalı.												+	+				1
	9. Nizami Gəncəvi. “Sultan Səncər və qarı”. Məzmunu üzrə iş.	+				+						+	+					1
	10. Nizami Gəncəvi. “Sultan Səncər və qarı”. Məzmunu üzrə iş.	+											+					1
	11. Nizami Gəncəvi. “Sultan Səncər və qarı”. Təhlili.						+	+					+					1
	12. Sınıfdən xaric oxu dərsi.							+		+		+	+					1
13. Kiçik summativ qiymətləndirmə																		

Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı	14. İ.Nəsimi. “Ağrımaz”. Məzmunu üzrə iş.	+				+					+						1
	15. İ.Nəsimi. “Ağrımaz”. Təhlili.								+	+	+	+					1
	16. İ.Nəsimi. “Ağrımaz”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.		+		+		+				+						1
	17. Ş.İ.Xətayi. “Bahariyyə”. Məzmunu üzrə iş.	+				+							+				1
	18. Ş.İ.Xətayi. “Bahariyyə”. Təhlili.								+	+	+						1
	19. Ş.İ.Xətayi. “Bahariyyə”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.		+									+				+	1
	20. M.Füzuli. “Söz”. Məzmunu üzrə iş.	+			+	+					+		+				1
	21. M.Füzuli. “Söz”. Təhlili.								+	+			+				1
	22. M.Füzuli. “Söz”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.						+				+	+	+				1
	23. Sınıfdən xaric oxu dərsi.								+	+	+	+	+				1
	24. Kiçik summativ qiymətləndirmə																1

Erkən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı	25. “Koroğlu ilə Bolu bəy” (“Koroğlu” dastanından). Məzmunu üzrə iş.	+				+					+		+					1
	26. “Koroğlu ilə Bolu bəy”. Məzmunu üzrə iş.	+		+	+	+					+							1
	27. “Koroğlu ilə Bolu bəy”. Təhlili.							+	+	+		+					+	1
	28. M.P.Vaqif. “Hayıf ki, yoxdur...”. Məzmunu üzrə iş.	+				+							+				+	1
	29. M.P.Vaqif. “Hayıf ki, yoxdur...”. Təhlili.								+	+	+		+					1
	30. M.P.Vaqif. “Hayıf ki, yoxdur...”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.	+	+			+			+	+		+						1
	31. Sınıfdən xaric oxu dərsi.							+	+	+	+	+	+					1
	32. Layihə üzrə iş. Təbiət mövzusunda esse yazılması.														+	+	+	1
	33. Layihə (esse) üzrə təqdimatların müzakirəsi.											+	+	+				1
34. Kiçik summativ qiymətləndirmə																		1

Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçi realizm dövrü	35. Q.Zakir. “Durnalar”. Məzmunu üzrə iş.	+				+					+		+					1
	36. Q.Zakir. “Durnalar”. Təhlili.								+	+	+		+					1
	37. Q.Zakir. “Durnalar”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.	+				+			+	+		+						1
	38. Aşıq Ələsgər. “Dağlar”. Məzmunu üzrə iş.	+				+					+		+					1
	39. Aşıq Ələsgər. “Dağlar”. Təhlili.								+	+					+	+	+	1
	40. Aşıq Ələsgər. “Dağlar”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.		+			+	+		+				+					1
	41. S.Ə.Şirvani. “Qafqaz müsəlmanlarına xitab”. Məzmunu üzrə iş.	+				+					+		+					1
	42. S.Ə.Şirvani. “Qafqaz müsəlmanlarına xitab”. Təhlili.			+						+	+							1
	43. S.Ə.Şirvani. “Qafqaz müsəlmanlarına xitab”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş.									+		+	+					1
	44. Sınıfdən xaric oxu dərsi.								+	+			+					1
45. Kiçik summativ qiymətləndirmə																		

[illegible]

Ədəbiyyat dərslərində qarşıya qoyulan başlıca vəzifə təlim materiallarının öyrənilməsi zamanı müvafiq məzmun standartlarının reallaşdırılması və bu zəmində dərs ilinin sonunda kurikulumda göstərilən təlim nəticələrinə nail olunmasıdır. Bu baxımdan illik planlaşdırılmanın tələblərinin diqqət mərkəzində saxlanması, hər bir

dərslərdə reallaşdırılacaq məzmun standartlarının və onlardan irəli gələn təlim məqsədlərinin, metod və vasitələrin dəqiq müəyyənləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

VIII sinifdə ədəbiyyat dərslərinin illik planlaşdırılması nümunəsi

Aşağıda tövsiyə xarakterli illik iş planı verilmişdir. İş planı həftədə 2 saat olmaqla ildə 34 həftəyə və ya 68 saata nəzərdə tutulmuşdur. Müəllim mövzuların tədrisi zamanı qarşıya qoyduğu təlim məqsədlərindən və şəraitdən asılı olaraq tövsiyə olunan illik planlaşdırma nümunəsində dəyişiklik edə bilər.

Həftələr	Mövzular	Reallaşdırılan standartlar	Fənlərarası inteqrasiya	Strategiyalar: metodlar, iş formaları	Resurslar	Qiymətləndirmə üsulu və vasitələri
1-ci həftə	Qədim və zəngin ədəbiyyatımız	2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Az.t. 5.1.2.	Müşahibə, müzakirə, bütün siniflə birgə iş	Dərslik, ədəbiyyatın rolu haqqında fikirlər yazılmış plakat, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Azərbaycan_ədəbiyyatı	Müşahibə (müəllimin diaqnostik qeydiyyat vərəqi), müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
1. QƏDİM DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI						
1-ci həftə	“Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.3. 1.1.5. 2.1.1.	Az.d. 2.1.1. X.d. 2.1.3. Az.t. 1.3.1.	Müşahibə, fəsilələrlə oxu, təqdimat, fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Kitabi_Dədə_Qorqud Dədə Qorqud Azərbaycan Filmi – YouTube. www.youtube.com/watch?v=VxbJvWSXpc	Müşahibə (müəllimin diaqnostik qeydiyyat vərəqi), oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
2-ci həftə	“Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5. 2.1.2.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. Az.t. 1.3.1.	Müşahibə, fəsilələrlə oxu, müzakirə, təqdimat, fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Kitabi_Dədə_Qorqud Dədə Qorqud Azərbaycan Filmi – YouTube www.youtube.com/watch?v=VxbJvWSXpc	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	“Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”. Təhlili	1.2.2. 1.2.3. 1.2.4. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müşahibə, müzakirə, təqdimat, problemin həlli, fərdi iş, cütlük	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Kitabi_Dədə_Qorqud,	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə

			Az.t. 1.3.1.	şəklində iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dede Qorqud Azer baycan Filmi-You Tube www.youtube.com/watch?v=VxbJvWS_Xp	(tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
2. İNTİBAH DÖVRÜ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI						
3-cü həftə	Ə.Xaqani. “Gənclərə nəsihət”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, sənətkarın portreti, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Xaqani_Sırvani	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	Ə.Xaqani “Gənclərə nəsihət”. Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 2.1.2.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Xaqani_Sırvani	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
4-cü həftə	Ə.Xaqani. “Gənclərə nəsihət”. Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.2.4. 2.1.2. 2.2.1. 3.1.3.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müzakirə, tədqiqat, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Xaqani_Sırvani	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Məlumat xarakterli məruzəni necə yazmalı?	2.2.1. 3.1.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, müzakirə, tədqiqat, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	Dərslik, məruzənin yazılması ilə bağlı tövsiyələr, informasiya xarakterli məruzə nümunələri	Şifahi sual-cavab müşahidə (müşahidə vərəqləri), yazılı nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi, tapşırıqvermə (tapşırıq)
5-ci həftə	Nizami Gəncəvi. “Sultan Səncər və qarı”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. Az.t. 5.1.2.	Müsahibə, təqdimat, ikihissəli gündəlik, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, Nizaminin portreti, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Nizami_Gencavi , az.wikipedia.org/wiki/Nizami_(film,1982)	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Nizami Gəncəvi. “Sultan Səncər və qarı”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. Az.t. 5.1.2.	Müsahibə, təqdimat, ikihissəli gündəlik, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Nizami_Gencavi az.wikipedia.org/wiki/Nizami_(film,1982)	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
6-cı həftə	Nizami Gəncəvi. “Sultan Səncər və qarı”. Təhlili	1.2.1. 1.2.2. 2.1.2.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Üm.t. 5.1.1. Az.t. 5.1.2.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, https://www.facebook.com/nizamigancaviaz.wiki az.wikipedia.org/wiki/Nizami_(film,1982)	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

	Sinifdən xaric oxu dərsi	1.2.2. 1.2.4. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Təqdimat, müzakirə, problemin həlli, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, ədəbi guşə, lüğətlər, az. wikipedia.org/wiki/Nizami_Gəncəvi, az.wikipedia.org/wiki/Nizami_(film,_1982) az.wikipedia.org/wiki/Məhsəti_Gəncəvi. Məhsəti Gəncəvi haqqında film. www.youtube.com/watch?v=gXYT9WQWa4g	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>					

	3. ORTA ƏSRLƏR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI					
7-ci həftə	İ.Nəsimi. "Ağrımaz". Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müşahibə, təqdimatlar, ikihissəli gündəlik, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, şeirin məzmununa uyğun şəkillər, şairin portreti, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/İmadəddin_Nəsimi, Nəsimi (film, 1973) az.wikipedia.org/wiki	Müşahibə (müəllimin diaqnostik qeydiyyat vərəqi), oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
8-ci həftə	İ.Nəsimi. "Ağrımaz". Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 2.1.1. 2.1.2.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Az.t. 5.1.2.	Müşahibə, təqdimatlar, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, şeirin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər. az.wikipedia.org/wiki/İmadəddin_Nəsimi www.anl.az/el/emb/inesimi.pdf. Nəsimi" filmi. www.youtube.com/watch?v=oZrRKYyoMYc	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	İ. Nəsimi. "Ağrımaz". Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.1.2. 1.1.4. 1.2.1. 2.1.2.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Az.t. 5.1.2.	Müşahibə, müzakirə, problemin həlli, təqdimatlar, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/İmadəddin_Nəsimi www.anl.az/el/emb/inesimi.pdf. "Nəsimi" filmi. www.youtube.com/watch?v=oZrRKYyoMYc	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

9-cu həftə	Ş.İ.Xətayi. "Bahariyyə". Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. Biol. 4.1.1. Az.t. 4.1.1.	Müsaibə, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, şairin portreti, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Şah_İsmayıl_Xətayi	Müsaibə (müəllimin diaqnostik qeydiyyat vərəqi), oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Ş.İ.Xətayi. "Bahariyyə". Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 2.1.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Biol. 4.1.1. Az.t. 4.1.1.	Müsaibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Şah_İsmayıl_Xətayi	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
10-cu həftə	Ş.İ.Xətayi. "Bahariyyə". Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.1.2. 2.1.2. 3.1.3.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Biol. 4.1.1. Az.t. 4.1.1.	Müsaibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Şah_İsmayıl_Xətayi	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	M.Füzuli. "Söz". Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müsaibə, iki-hissəli gündəlik, təqdimat, müzakirə, cütlüklə iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun plakat, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/-Məhəmməd_Füzuli, http://az.wikipedia.org/wiki/Məhəmməd_Füzuli_(film,_1958)	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
11-ci həftə	M.Füzuli. "Söz". Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsaibə, problemin həlli, təqdimat, müzakirə, cütlüklə iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Məhəmməd_Füzuli	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	M.Füzuli. "Söz". Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.2.1. 2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsaibə, Venn diaqramı, problemin həlli, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Məhəmməd_Füzuli	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

12-ci həftə	Sinifdən xaric oxu dərsi	1.2.3. 1.2.4. 2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müşahibə, təqdimat, müzakirə, müqayisə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, “Nəsimi” filmi. www.youtube.com/watch?v=oZrRYKyoMYcaz.wikipedia.org/wiki/-Şah_Ismayıl_Xətayi	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>						

4. ERKƏN YENİ DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

13-cü həftə	“Koroğlu ilə Bolu bəy” (“Koroğlu” dastanından). Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. Üm.t. 5.1.3.	Müşahibə, iki-hissəli gündəlik, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Koroğlu, www.youtube.com/watch?v=dAb-lg0ODjQ	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	“Koroğlu ilə Bolu bəy”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5. 2.1.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. Üm.t. 5.1.3.	Müşahibə, təqdimat, problemin həlli, müzakirə, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Koroğlu, www.youtube.com/watch?v=dAb-lg0ODjQ	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
14-cü həftə	“Koroğlu ilə Bolu bəy”. Təhlili	1.2.2. 1.2.3. 1.2.4. 2.1.2. 3.1.3.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Üm.t. 5.1.3.	Müşahibə, təqdimat, problemin həlli, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Koroğlu	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	M.P.Vaqif. “Hayıf ki, yoxdur...”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.2.1. 3.1.3.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müşahibə, iki-hissəli gündəlik, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Molla_Pənah_Vaqif, Molla Pənah Vaqif (film, 27.08.2011) – YouTube www.youtube.com/watch?v=LbMBMA5GNZs	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
15-ci həftə	M.P.Vaqif. “Hayıf ki, yoxdur...”. Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müşahibə, təqdimat, problemin həlli, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, az.wikipedia.org/wiki/Molla_Pənah_Vaqif, Molla Pənah Vaqif (film, 27.08.2011). YouTube www.youtube.com/watch?v=LbMBMA5GNZs	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

	M.P.Vaqif. “Hayıf ki, yoxdur...”. Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.1.1. 1.1.2. 1.1.5. 1.2.3. 1.2.4. 2.1.2.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, təqdimat, problemin həlli, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, şairin portreti, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Molla_Pənah_Vaqif	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
16-cı həftə	Sinifdən xaric oxu dərsi	1.2.2. 1.2.3. 1.2.4. 2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, kiçik qruplarda iş, müzakirə, problemin həlli. Koroğlu/Koroğlu (film, 1960) www.youtube.com/watch?v=dAb-lg0ODjQ	Dərslik, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Koroğlu, www.youtube.com/watch?v=dAb-lg0ODjQ. Koroğlu mövzusunda bədii və elmi əsərlərin, şəkillərin sərgisi.	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Layihə üzrə iş. Təbiət mövzusunda essə yazılması	3.1.1. 3.1.2. 3.1.3.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	Dərslik, layihə materialları	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), layihə (şagirdin təqdimatı)
17-ci həftə	Layihə (essə) üzrə təqdimatların müzakirəsi	2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 1.2.1. 2.2.3. X.d. 2.1.2. 2.1.3.	Müsahibə, təqdimat, müzakirə	Layihə materialları	şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), layihə (şagirdin təqdimatı)
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>						

18-ci həftə	5. AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA MAARİFÇİ REALİZM DÖVRÜ					
	Q.Zakir. “Durnalar”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müsahibə, iki- hissəli gündəlik, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, sənətkarın portreti, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Qasım_bəy_Zakir	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Q.Zakir. “Durnalar”. Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, müzakirə, problemin həlli, təqdimat, fərdi iş, cütlüklə iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, sənətkarın portreti, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Qasım_bəy_Zakir	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
19-cu həftə	Q.Zakir. “Durnalar”. Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.1.1. 1.1.5. 1.2.3. 1.2.4. 2.1.2.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, Venn diaqramı, tədqiqat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, cütlüklə iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, sənətkarın portreti, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Qasım_bəy_Zakir	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

	Aşıq Ələsgər. "Dağlar". Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. Coğ. 3.2.5. H.b. 1.2.1 Mus. 1.2.2.	Müsahibə, müzakirə, təqdimat, fərdi iş, cütlüklə iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, sənətkarın portreti, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Aşıq_Ələsgər, Aşıq Ələsgər (film, 1972). YouTube. www. Youtube.com/watch?v=tWuP0D5-F4	Müsahibə (müəllimin diaqnostik qeydiyyat vərəqi), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
20-ci həftə	Aşıq Ələsgər. "Dağlar". Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 3.1.1. 3.1.2. 3.1.3.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Coğ. 3.2.5. H.b. 1.2.1 Mus. 1.2.2.	Müsahibə, müzakirə, problemin həlli, təqdimat, fərdi iş, cütlüklə iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Aşıq_Ələsgər, Aşıq Ələsgər (film, 1972). YouTube. www.youtube.com/watch?v=tWuP0D5-F4	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Aşıq Ələsgər. "Dağlar". Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.1.2. 1.1.5. 1.2.1. 1.2.3 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. Coğ. 3.2.5. Mus. 1.2.2. H.b. 1.2.1.	Müsahibə, tədqiqat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, cütlüklə iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Aşıq_Ələsgər, Aşıq Ələsgər (film, 1972) – YouTube. www.youtube.com/watch?v=tWuP0D5-F4	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
21-ci həftə	S.Ə.Şirvani. "Qafqaz müsəlmanlarına xitab". Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müsahibə, iki-hissəli gündəlik, tədqiqat, müzakirə, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, lüğətlər, mövzuya uyğun şəkillər, sənətkarın portreti, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Seyid_Əzim_Şirvani	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
	S.Ə.Şirvani. "Qafqaz müsəlmanlarına xitab". Təhlili	1.1.3. 1.2.4. 2.1.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, müzakirə, problemin həlli, təqdimat, fərdi iş, cütlüklə iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Seyid_Əzim_Şirvani	Özünüqiymətləndirmə cədvəli, şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
22-ci həftə	S.Ə.Şirvani. "Qafqaz müsəlmanlarına xitab". Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.2.4. 2.1.2 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, təqdimat, müqayisə cədvəli, müzakirə, problemin həlli, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Seyid_Əzim_Şirvani	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

	Sinifdən-xaric oxu dərsi	1.2.3. 1.2.4. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Təqdimat, mü-zakirə, müqayisə, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, mövzuya uyğun şə-killər, kitab sərgisi, az.wikipedia.org/wiki/Qasım_bəy_Zakir	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>						

23-cü həftə	6. TƏNQİDİ REALİZM VƏ ROMANTİZM DÖVRÜ					
	C.Məmməd-quluzadə. “Qurbanəli bəy”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müşahibə, mü-zakirə, təqdimat, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, iş vərəqləri, əsərin məzmunu üzrə şəkillər, sənət-karın portreti, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Cəlil Məmmədquluzadə	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
24-cü həftə	C.Məmməd-quluzadə. “Qurbanəli bəy.” Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.3. 1.1.4. 1.1.5.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müşahibə, mü-zakirə, təqdimat, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şə-killər, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wiki-pedia.org/wiki/-Cəlil Məmmədqu-luzadə. Cəlil Məmmədqu-luzadə (film, 1966) - YouTube. www.you-tube.com/watch?v=m0HHYTzfiBo	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıq-vermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	C.Məmməd-quluzadə . “Qurbanəli bəy”. Təhlili	1.2.1. 1.2.2. 1.2.3. 1.2.4. 2.1.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müşahibə, mü-zakirə, proble-min həlli, təq-dimat, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wike-pedia.org/wiki/Cəlil Məmmədquluzadə. Cəlil Məmmədqu-luzadə (film, 1966) – YouTube. www.youtube.com/watch?v=m0HHYTzfiBo	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
25-ci həftə	M.Ə.Sabir. “Əkinçi”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1. 3.1.3.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. 3.1.1.	Müşahibə, təd-qiqat, ikihissəli gündəlik, müza-kirə, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, əsərin məzmunu üz-rə şəkillər, sənətkarın portreti, az.wikipedia.org/wiki/Mirzə_Ələkbər_Sabir. Mirzə Ələkbər Sabir (film, 31.05. 2012) – YouTube www.youtube.com/watch?v=jWeYsQNccZA	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), oxu (mətn), tapşırıq-vermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

	M.Ə.Sabir. “Əkinçi”. Təhlili	1.2.2. 1.2.3. 1.2.4. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. 3.1.1.	Müzakirə, təqdimat, problemin həlli, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Mirzə_Ələkbər_Sabir_Mirzə_Ələkbər_Sabir (film, 31.05.2012) – YouTube. www.youtube.com/watch?v=jWeYsQNccZA	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
26-cı həftə	M.Ə.Sabir. “Əkinçi”. Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.2.3. 1.2.4. 2.1.2. 3.1.3.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. 3.1.1.	Müşahibə, müzakirə, Venn diaqramı, müqayisə cədvəli, problemin həlli, təqdimat, fərdi iş, cütlüklə iş, kiçik qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Mirzə_Ələkbər_Sabir_Mirzə_Ələkbər_Sabir (film, 31.05.2012) – YouTube www.-youtube.com/-watch?v=jWeYsQNccZA	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Ə.Haqverdiyev. “Bomba”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müşahibə, təqdimat, müzakirə, ikihissəli gündəlik, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmunu üzrə şəkillər, sənətkarın portreti, iş vərəqləri, az.wikipedia.-org//Əbdürrəhim_bəy_Haqverdiyev	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
27-ci həftə	Ə.Haqverdiyev. “Bomba”. Məzmunu üzrə iş	1.1.3. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müşahibə, təqdimat, müzakirə, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, iş vərəqləri, əsərin məzmunu üzrə şəkillər, sənətkarın portreti, az.wikipedia.org//Əbdürrəhim_bəy_Haqverdiyev	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Ə.Haqverdiyev. “Bomba”. Təhlili	1.2.2. 1.2.4. 2.1.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müşahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/.../Əbdürrəhim_bəy_Haqverdiyev	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
28-ci həftə	<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>					
	M.Hadi. “Türkün nəğməsi”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 3.1.3.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müşahibə, təqdimat, fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, sənətkarın portreti, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.-org/wiki/Məhəmməd_Hadi	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
29-cu həftə	M.Hadi. “Türkün nəğməsi”. Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müşahibə, müzakirə, problemin həlli, təqdimat, fərdi iş,	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.-org/wiki/Məhəmməd_Hadi	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə

				kiçik və böyük qruplarda iş.		(tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	H.Cavid. “Ana”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müsahibə, iki-hissəli gündəlik, fasilələrlə oxu, müzakirə, təqdimat, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər, iş vərəqləri, sənətkarın portreti, əsərləri, az.wikipedia.org/wiki/Hüseyn_Cavid	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
30-cu həftə	H.Cavid. “Ana”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.4. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3.	Müsahibə, müzakirə, ikihissəli gündəlik, təqdimat, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, əsərin məzmununa uyğun şəkillər, lüğətlər, iş vərəqləri, sənətkarın portreti, əsərləri. az.wikipedia.org/wiki/Hüseyn_Cavid, Cavid ömrü (film, 2007). YouTube. www.youtube.com/watch?v=HIQIS15tML0	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	H.Cavid. “Ana”. Təhlili	1.2.2. 1.2.4. 2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, müzakirə, problemin həlli, təqdimat, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, lüğətlər, az.wikipedia.org/wiki/Hüseyn_Cavid. Cavid ömrü (film, 2007) – YouTube www.youtube.com/watch?v=HIQIS15tML0	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
31-ci həftə	H.Cavid. “Ana”. Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.2.3. 1.2.4. 2.1.1. 2.1.2.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müsahibə, müzakirə, Venn diaqramı, problemin həlli, təqdimat, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, az.wikipedia.org/wiki/Hüseyn_Cavid, Cavid ömrü (film, 2007) - YouTube www.youtube.com/watch?v=HIQIS15tML0	Şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq)
31-ci həftə	M.A.Ərsoy. “İstiqlal marşı”. Məzmunu üzrə iş	1.1.1. 1.1.5. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 2.1.1. 2.2.2. X.d. 2.1.3. H.b. 3.2.1. 3.2.2.	Müsahibə, müzakirə, ikihissəli gündəlik, təqdimat, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş.	Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, sənətkarın portreti, tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Akif_Ersoy, http://www.dailymotion.com/video/xwb7fn_12-mart-istiqlal-marsi-mehmet-akif-ersoy-kisa-film_school	Oxu (mətn), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)

32-ci həftə	M.A.Ərsoy. "İstiqlal marşı". Təhlili	1.2.3. 1.2.4. 2.1.1. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. H.b. 3.2.1. 3.2.2.	Müşahibə, problemin həlli, təqdimatlar, müqayisə cədvəli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Akif_Ersoy, http://www.dailymotion.com/video/xwb7fn_12-mart-istiklal-marsi-mehmet-akif-ersoy-kisa-film_school	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	M.A.Ərsoy. "İstiqlal marşı". Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş	1.2.4. 2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4. H.b. 3.2.1. 3.2.2. Üm.t. 5.1.3.	Müşahibə, müzakirə, təqdimat, müqayisə cədvəli, fərdi iş, kiçik və böyük qruplarda iş	Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Akif_Ersoy. http://www.dailymotion.com/video/xwb7fn_12-mart-istiklal-marsi-mehmet-akif-ersoy-kisa-film_school	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
33-cü həftə	Sinifdönərxaric oxu dərsi	1.2.2. 1.2.4. 2.1.2. 2.2.1.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müşahibə, müzakirə, təqdimat, problemin həlli, kiçik qruplarda iş	Dərslik, iş vərəqləri, ədəbi divar qəzeti, kitab sərgisi, "Mirzə Səfər" filmi. http://www.youtube.com/watch?v=fjvKGe_-pmw . "Poçt qutusu" filmi. http://www.youtube.com/watch?v=m7_2PmziE58	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), tapşırıqvermə (tapşırıq), layihə (şagirdin təqdimatı)
	Layihə üzrə iş. Vətənpərvarlik mövzu sunda esse yazılması	3.1.1. 3.1.2. 3.1.3.	Az.d. 1.2.4. 2.2.3. X.d. 3.1.4.	Müşahibə, təqdimat, müzakirə, problemin həlli, fərdi iş, kiçik qruplarda iş	Dərslik, layihə materialları, iş vərəqləri	Müşahidə (müşahidə vərəqləri), şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), layihə (şagirdin təqdimatı)
34-cü həftə	Layihə (esse) üzrə təqdimatların müzakirəsi	2.1.1. 2.1.2. 2.2.1.	Az. d. 1.2.1 2.2.3. X.d. 2.1.2. 2.1.3.	Müşahibə, təqdimat, müzakirə	Layihə materialları	şifahi sual-cavab (şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi), layihə (şagirdin təqdimatı)
<i>Kiçik summativ qiymətləndirmə</i>						

Az.d.– Azərbaycan dili, Az.t.-Azərbaycan tarixi, X.d.– Xarici dil, Üm.t.– Ümumi tarix, Biol.– Biologiya, Coğ.– Coğrafiya, H.b.– Həyat bilgisi, Mus.– Musiqi.

Fənn üzrə illik tədris saatlarının bölgüsü

Bədii materialların öyrənilməsi	52 saat
İnformasiya xarakterli məruzəni necə yazmalı?	1 saat
Sinifdən xaric oxu dərsləri	5 saat
Layihələr (esse) üzrə iş, təqdimatların müzakirəsi	4 saat
Kiçik summativ qiymətləndirmə	6 saat
Cəmi	68 saat

Müəllimin təlim materiallarının planlaşdırılmasına yaradıcı yanaşması, vəsaitdəki nümunəni əsas götürməklə özünün müəyyənləşdirdiyi təlim məqsədlərinə və konkret sinfin şagirdlərinin hazırlıq səviyyəsinə uyğun olaraq metodik cəhətdən əsaslandırılmış dəyişikliklər etməsi məqsədəuyğundur. Müəllimin planlaşdırmaya yaradıcı münasibəti öz əksini, ilk növbədə, dərstdə reallaşdırılacaq standartların, fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya imkanlarının müəyyənləşdirilməsində, əyani və texniki vasitələrin seçilməsində, dərslərdəki sual və tapşırıqlarda zəruri saydığı dəyişikliklərin aparılmasında tapmalıdır.

Metodik vəsaitə müxtəlif mövzular üzrə **gündəlik planlaşdırmaya dair nümunələr** daxil edilmişdir. Dərs nümunələri hazırlanarkən respublikanın ümumtəhsil məktəblərinin I–IV siniflərində Azərbaycan dili fənninin, eləcə də V–VI siniflərində kurikulum üzrə ədəbiyyat dərslərinin tədrisi təcrübəsi, TQDK-nın monitorinqində, kütləvi informasiya vasitələrində söylənilmiş fikirlər öyrənilmiş, təhlil edilmiş, nəzərə alınmışdır. Təhsil Nazirliyinin tövsiyəsinə uyğun olaraq, müəllimlərin təşəbbüskar, yaradıcı fəaliyyətinə istiqamət vermək məqsədilə **icmallarla yanaşı, yığcam dərs planları – mövzular üzrə təlim texnologiyaları** da işlənilmişdir.

FƏNDAXİLİ İNTEQRASIYA

Ədəbiyyat kurikulumu integrativ səciyyəli olduğu üçün bütün mövzular üzrə **fəndaxili inteqrasiya** da reallaşdırılmalıdır. Dərsliyə daxil edilmiş **mövzuların problem, mövzu, janr üzrə əlaqəli, müqayisəli öyrənilməsi** bu baxımdan zəruridir. Belə ki, “Koroğlu ilə Bolu bəy” qolunun “Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”la mövzu, problem, obrazlar, janr baxımından əlaqələrinin açıqlanması, müqayisə aparılması müəllimin diqqət mərkəzində olmalıdır. Eləcə də M.A.Ərsoyun “İstiqlal marşı” şeirinin tədrisi zamanı M.Hadinin “Türkün nəğməsi” şeiri ilə əlaqə yaradılması, oxşar və fərqli motivlərin üzə çıxarılması dərsdə müvafiq məzmun standartlarının reallaşdırılmasına imkan yaradır.

Fəndaxili inteqrasiyanın digər mühüm yolu **məzmun standartlarının inteqrativ şəkildə reallaşdırılmasıdır**. Belə ki, ədəbiyyat kurikulumunda bütün məzmun xətləri və standartları arasında təbii əlaqə vardır. Aşağıdakı cədvəldə verilən nümunələrdən göründüyü kimi, kurikulumdakı məzmun xətti üzrə bir-birini tamamlayan alt standartların integrativ reallaşdırılması imkanları genişdir:

Məzmun xətləri	1. Ədəbiyyat və həyat həqiqətləri		2. Şifahi nitq 3. Yazılı nitq
Əsas standartlar	1.1. Bədii nümunələrin məzmununu mənimsədiyini nümayiş etdirir.	1.2. Bədii nümunələrin təhlili üzrə bacarıqlar nümayiş etdirir.	2.1. Şifahi nitq bacarıqlarını nümayiş etdirir. 3.1. Yazılı nitq bacarıqlarını nümayiş etdirir.
Alt standartlar	1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nağıl edir.	1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	3.1.2. Əlavə məlumatlara və təəssüratlarına əsaslanmaqla mövzuya və problemə münasibət bildirir.
	1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.	2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.

1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyən-ləşdirir.	1.2.3. Bədii nümunə-lərdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kina-yə) rolunu aydınlaşdırır.	2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
--	---	--

FƏNLƏRARASI İNTEQRASIYA

Metodik vəsaitdə verilmiş VIII sinifdə ədəbiyyat dərslərinin illik planlaşdırıl-masında ədəbiyyat fənninin digər fənlərlə inteqrasiyası imkanları müəyyənləşdiril-mişdir. Cədvəldən göründüyü kimi, kurikulumun inteqrativ səciyyə daşması ədə-biyyat fənninin Azərbaycan dili, xarici dil, tarix, coğrafiya və s. fənlərlə əlaqələrinin təlim prosesində məqsədyönlü şəkildə reallaşdırılmasında öz əksini tapır.

Fənlərarası inteqrasiya VIII sinifdə tədris olunan müxtəlif fənlər üzrə alt standartların əlaqələndirilməsi, təlim prosesində digər fənlər üzrə qazanılmış bilik və bacarıqlara istinad edilməsi ilə reallaşdırılır. Ədəbiyyatın incəsənətin digər növləri ilə – musiqi, rəssamlıq, heykəltəraşlıq, kino, teatr və s. əlaqələrinin məqsədyönlü şəkildə reallaşdırılması dərstdə qarşıya qoyulmuş təlim nəticələrinə nail olmaq imkanını artırır.

Ədəbiyyat fənni üzrə məzmun standartlarının digər fənlərin məzmun standartları ilə integrasiyası imkanları

Ədəbiyyat	Azərbaycan dili	Xarici dil
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	2.1.1. Tanış olmadığı söz və ifadələrin mənasını müvafiq qarşılığını tapmaqla şərh edir.	3.1.1. Söz və ifadələri qrammatik-semantik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir.
1.1.2. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirləri, süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	2.2.1. Söz sırasını, cümlələr və abzaslar arasında əlaqəni gözləməklə mətni oxuyur.	3.1.2. Cümlələri məqsəd və intonasiyaya görə düzgün oxuyur.
1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nəgıl edir.	2.2.2. Mətnin hissələri arasında əlaqəni şərh edir.	3.1.3. Mətnin məzmununa uyğun plan tutur. 3.1.4. Mətndəki əsas fakt və hadisələri seçir, qruplaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	2.1.2. Həqiqi və məcazi mənalı söz və ifadələrin mənasını nümunələrlə şərh edir.	3.1.1. Söz və ifadələri qrammatik-semantik xüsusiyyətlərinə görə fərqləndirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	1.2.2. Əlavə materiallardan istifadə etməklə nitqini zənginləşdirir. 3.1.2. Sitatlardan istifadə etməklə fikir və mülahizələrini qüvvətləndirir.	2.1.1. Fikrini müxtəlif cümlə konstruksiyaları ilə ifadə edir. 3.1.4. Mətndəki əsas fakt və hadisələri seçir, qruplaşdırır.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	2.2.3. Mətndəki fakt və hadisələri real həyatla müqayisə edir və əlaqələndirir.	2.1.3. Müzakirələrdə mövzu ilə bağlı fikirlərini məntiqi ardıcılıqla ifadə edir.

2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	1.2.1. Auditoriyanın səviyyəsinə uyğun ifadə forması seçir. 1.2.4. Nitq etiketlərindən məqamında istifadə edir.	2.1.2. Müzakirələrdə mövzu ilə bağlı fikirlərini bildirir.
3.1.1. Ədəbi nümunələrlə bağlı fikirlərini müxtəlif üslublarda yazır.	3.1.1. Mövzuya uyğun müxtəlif tipli (nəqli, təsviri, mühakimə) mətnlər yazır.	4.1.2. Məlumat xarakterli mətnlər yazır.
3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.	3.1.1. Mövzuya uyğun müxtəlif tipli (nəqli, təsviri, mühakimə) mətnlər yazır. 3.1.3. Müxtəlif əməli yazılar (arayış, protokol) yazır.	4.1.1. Dinlədiyi mətnin məzmununu ardıcıl yazır. 4.1.2. Məlumat xarakterli mətnlər yazır.

ƏDƏBİYYAT DƏRSLƏRİNDƏ YENİ TƏLİM TEXNOLOGİYALARINDAN İSTİFADƏ

Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasının və fənn kurikulumunun tələblərinə uyğun olaraq, metodik vəsaitdə ədəbiyyat dərslərinin icmal və planları fəal/interaktiv təlim texnologiyası əsasında işlənilmişdir.

Müəllim təlim məqsədlərinə uyğun olaraq fərdi iş, cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş, bütün siniflə birgə iş formalarından istifadə edir.

Bütün siniflə birgə iş. Kollektiv fəaliyyətə alışmaq, ünsiyyət yaratmaq, dialoqa girmək bacarığının inkişafı baxımından əhəmiyyətlidir.

Kiçik qruplarda iş. Şagirdlər müəyyən problemi həll etmək üçün kiçik qruplarda birləşirlər. Bu prosesdə onların müzakirə etmək, fikir mübadiləsi aparmaq, mühakimə yürütmək və birgə fəaliyyət bacarıqları inkişaf edir.

Cütlük şəklində iş. Şagirdlər təlim tapşırıqlarını cütlük şəklində yerinə yetirirlər. Bu iş forması şagirdlərdə əməkdaşlıq, ünsiyyət, məsuliyyəti bölüşmək bacarığı formalaşdırmağa imkan verir.

Fərdi iş. Şagirdin fəaliyyətinin potensial imkanlarına uyğun təşkili və inkişafı məqsədi daşıyır.

Aşağıdakı təlim metodlarından istifadə özünü məktəb təcrübəsində doğrultmuşdur.

Fasilələrlə oxu, proqnozlaşdırılmış oxu, ikihissəli gündəlik, söz assosiasiyaları, insert (interaktiv qeydetmə sistemi) metodlarından bədii əsərlərin məzmununun öyrənilməsi zamanı istifadə müsbət nəticə verir.

Beyin həmləsi, müzakirə, problemin həlli, BİBÖ, debat, şaxələndirmə, rollu oyun (rollu dialoq), Venn diaqramı, konseptual cədvəl, qərarlar ağacı, karusel, təqdimat, layihələr üzrə iş metodları bədii əsərin təhlili üzrə dərslərdə daha faydalıdır. Bu bölgü şərti səciyyə daşıyır. Göstərilən metodların bir qismindən (əqli hücum, söz assosiasiyaları, rollu oyun, insert, təqdimat, layihələr üzrə iş, auksion və s.) həm əsərin məzmunu üzrə iş, həm də təhlil zamanı bəhrələnmək mümkündür.

Beyin həmləsi. Şagirdlərə öyrənilən əsərin mövzusu, orada qaldırılan problemlə bağlı düşündürücü sual verilir və onun həlli yollarına dair fikirlərini, ideyalarını söyləmək təklif olunur. Problemlə sual üzrə müzakirə şagirdlərin yaradıcı fəaliyyət göstərmək, müxtəlif vəziyyətlərdən çıxış yolu tapmaq, qərar qəbul etmək, fikirlərini ifadə etmək bacarığını üzə çıxarır.

Şagirdlərin verdiyi cavablar şərh verilmədən lövhəyə yazılır. Sonra qeyd edilmiş ideyalar təhlil edilir, qruplaşdırılır. Dərsin sonunda şagirdlərin verdiyi cavablara bir daha qaydıılır, dəqiqləşdirmə aparılır.

Fasilələrə oxu. Əsərin mətni əvvəlcədən bitkin hissələrə bölünür. Bir hissə oxunduqdan sonra fasilə edilir və müəllim oxunmuş hissənin məzmununa dair suallar verir. Cavablar dinlənir və növbəti hissə oxunmağa başlanır. Üçüncü, dördüncü hissələr də bu şəkildə oxunur və fasilələrdə məzmun üzrə müsahibə aparılır. Bütün hissələr oxunduqdan sonra əsərin bütövlükdə məzmunu üzrə yığcam müsahibənin aparılması faydalıdır.

Proqnozlaşdırılmış oxu. Məzmunun mənimsənilməsinə həsr olunan dərsdə əsərdən bir hissə oxunur, fasilə edilir və şagirdlər hadisələrin sonrakı inkişafı barədə ehtimallarını dəftərlərindəki proqnoz cədvəlində qeyd edirlər.

Əsərin hissələri	Sizcə, nə baş verəcək?	Nə üçün belə düşünürsünüz?	Nə baş verdi? Hadisələr necə davam etdi?
I hissə			
II hissə			
III hissə			
IV hissə			

İkihissəli gündəlik. Şagirdlər mətni oxuya-oxuya gündəlikdə müvafiq qeydlər aparırlar. Əsərin oxusu, qeydlərin aparılması başa çatdıqdan sonra şagirdlər yenidən mətnə müraciət edir, qeydlərini zənginləşdirirlər.

Məktəb təcrübəsində ikihissəli gündəlikdən əsərin öyrənilməsinin müxtəlif mərhələlərində istifadəyə də geniş yer verilir.

	Əsərdə diqqətimi daha çox cəlb edənlər	Bunun səbəbi
1.		
2.		
3.		

Müzakirə (diskussiya) prosesi şagirdlərin bir-biri ilə, eləcə də müəllimlə əməkdaşlığına, fərqli fikirlərə dözümlü münasibətin formalaşmasına imkan yaradır. Bu zaman problemin həlli, müxtəlif, bir-birinə zidd fikirlərin söylənilməsi təmin edilir. Müzakirə zamanı şagirdlər problemin görünməyən tərəfləri barədə düşünməyə istiqamətləndirilir. Müəllim şagirdlərin hüquq bərabərliyini təmin edərək demokratik mühit yaradır, onların fəallıq və müstəqilliyinə nail olur.

Müzakirə üçün mövzu, problem seçilərkən şagirdlərin qavrama səviyyəsi nəzərə alınmalıdır. Müzakirədə düşündürücü, müxtəlif cavab variantlarına yol açan suallardan istifadə olunur.

Debat üçün müzakirə olunacaq mövzu, problem üzrə tezis müəyyənləşdirilir. Mövzu üzrə tezis elə seçilməlidir ki, o, şagirdlər üçün maraqlı olsun, fərqli fikirlərin müzakirəsinə imkan yaratsın.

1. Püşkatma vasitəsilə tezisi təsdiq və inkar edən qruplar (komandalar) müəyyənləşdirilir.
2. Hər qrupun tərkibinə 4–5 şagird daxil edilir.
3. Şagirdlərə öz mülahizələrinin, dəlillərinin əsaslandırılmasının zəruri olduğu izah edilir.
4. Debatın necə keçiriləcəyi, rəqlamenti və iştirakçıların vəzifələri hər iki qrupla razılaşdırılır.
5. Çıxışlara nəzarət edən ekspert və hər iki qrupun əlaqələndiricisi (sözçüsü) müəyyənləşdirilir.
6. Debat zamanı rəqlamentə riayət edilir.
7. Digər şagirdlər münəsf kimi iştirak edir. Lakin münəsfələrin sayı cüt rəqləmli olmamalıdır.

Təsdiqedici komanda üçüncü tərəfi (və ya münəsfələri) öz mövqələrinin doğru olduğuna inandırmalıdır.

İnkaredici komandanın vəzifəsi isə opponətlərin dəlillərini təkzib etməkdir. Onlar öz dəlilləri vasitəsilə problemə fərqli yanaşma təqdim edirlər.

Münəsfələr debat zamanı hər iki qrupu dinləyir, hansı qrupun öz mövqeyini daha inandırıcı, məntiqli dəlillərlə əsaslandırıdığına diqqət yetirirlər.

Debatın sonunda münəsfələr qruplarla əvvəlcədən razılaşdırılmış meyarlar üzrə qiymətləndirmə aparır:

Meyarlar	5 ballıq sistemlə qiyməti
Çıxış edən nə qədər inandırıcı danışır?	
Sübutlar ciddi dəlillərə əsaslanır mı?	
Digər qrupun dəlillərini təkzib edə bildimi?	
Nitqi aydın, səlis, ifadəli idi mi?	
Mübahisə mədəniyyətinin səviyyəsi necə idi?	
Ümumi bal	

Daha çox bal toplamış qrup qalib gəlir.

İnteraktiv dərslərin quruluşu yaradıcı fəaliyyətə, tədqiqatçılığa geniş imkan yaradır.

№	İnteraktiv dərslərin strukturu	Əsas fəaliyyətlər
1	Motivasiya, problemin qoyuluşu	Motivasiya yaradılması, problemin həlli ilə bağlı müxtəlif fərziyyələr irəli sürülməsi, ziddiyyətli, düşündürücü suallar üzrə fikir mübadiləsi, birgə fəaliyyət nəticəsində tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi.
2	Tədqiqatın aparılması	Problemin həllini nəzərdə tutan sualların, tapşırıqların yerinə yetirilməsi.
3	Məlumat mübadiləsi	Təqdimat əsasında qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə tanış olması.
4	Məlumatın müzakirəsi və təşkili	Məlumatın əlaqələndirilməsi, qruplaşdırılması, pərakəndə fikirlərin sistemə salınması.
5	Nəticə, ümumiləşdirmə	Müzakirə zamanı deyilmiş fikirlərin ümumiləşdirilməsi, dərslərin əvvəlində söylənilmiş fərziyyələrlə müqayisə aparılması və tədqiqat sualı ilə bağlı nəticə çıxarılması.
6	Yaradıcı tətbiqetmə	Yeni mövzu üzrə bilik və bacarıqların yaradıcı tətbiqinə yönəlmiş müstəqil işlərin, ev tapşırıqlarının verilməsi.
7	Qiymətləndirmə, refleksiya	Fərdi, eləcə də qrup işinin formativ qiymətləndirilməsi. Refleksiya – yeni biliyin qazanılması prosesinin bir daha göz önündə canlandırılması.

Fəal/interaktiv dərslərdə **ev tapşırıqlarının yoxlanılması** qısa vaxt ərzində seçmə yolla aparılmalı, bir növ motivasiya mərhələsi ilə qovuşmalıdır.

Motivasiya yaratmaq məqsədilə rəsm əsəri, fotoşəkil, musiqi, filmdən parça nümayişi, oyun, səhnələşdirmə, bədii oxu ustasının ifası, sxem, cədvəl, atalar sözü, internet materialları (videoçarx, musiqi, sənətkarla bağlı məlumat) və s. istifadə edilə bilər.

Motivasiyanın yaradılmasında şagirdlərin mövzu ilə bağlı əvvəlki biliklərindən, şəxsi təcrübəsindən, düşündürücü, problemli suallardan istifadə müsbət nəticə verir.

Motivasiya məqsədilə bütün əsərlər üzrə təhlil dərslərində dərsləkdəki “Düşünün” başlıqlı sualın xatırladılması, onun əsasında yığcam müsahibənin aparılması məqsədəuyğundur. Həmin suallar tədqiqat sualının formalaşdırılması baxımından əhəmiyyətlidir.

Tədqiqatın aparılması müəllimdən ciddi hazırlıq işi tələb edir. O, problemin araşdırılmasına imkan verən, məntiqi, tənqidi, yaradıcı təfəkkürün inkişafına şərait yaradan sual və tapşırıqların əks olunduğu iş vərəqləri hazırlamalı, istifadə olunacaq metodların, resursların müəyyənləşdirilməsinə istiqamət verməlidir.

Məktəb təcrübəsində **kiçik qruplarda iş** populyarlıq qazansa da, digər iş formalarından istifadə əslə unudulmamalıdır. Bu iş formalarının qarşılıqlı əlaqədə tətbiqi daha səmərəli nəticənin əldə edilməsinə səbəb olur.

Yaradıcı tətbiqetmə bilik və bacarıqların yeni təlimi vəziyyətdə (situasiyada) fərqli təlim materialı üzrə tətbiqini nəzərdə tutur. İnteraktiv dərstdə vaxt imkanının məhdudluğu nəzərə alınaraq, bunun həm ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılmasından sonra, həm də ev tapşırığı şəklində həyata keçirilməsi mümkündür.

“Ədəbiyyat” dərslək komplektinə daxil edilmiş bütün mövzuların müasir dərsə verilən tələblər nəzərə alınaraq, **informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə** ilə tədrisi imkanları müəyyənəşdirilmişdir. Bu məqsədlə ədəbiyyat dərslərinin planlaşdırılmasında fərqli resurslar göstərilmişdir. Həmçinin internet mənbələrindən (**Google.az, Vikipediya, YouTube**) müvafiq materiallar seçilmiş, müəllimin yaradıcı, təşəbbüskar fəaliyyəti üçün zəmin yaradılmışdır.

Kurikulumun və təhsil strategiyasının tələblərinə uyğun olaraq, şagirdlərdə qazanılmış bilik və bacarıqların konkret fəaliyyətin nəticəsinə çevrilməsini təmin edən səriştəliliyin formalaşdırılması məqsədilə tədris ili ərzində **tətbiq, müzakirə, yaradıcı iş dərsləri, sinifdənəxaric oxu dərsləri, layihələr üzrə iş** də nəzərdə tutulmuşdur.

Tətbiq, müzakirə, yaradıcı iş dərsləri mövzu üzrə məzmun və təhlil dərslərində qazanılmış bilik və bacarıqların yaradıcı şəkildə tətbiqi və dərinləşdirilməsi məqsədini izləyir. Bu dərslərdə şagirdlərin fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi, yaradıcı müstəqil işləri diqqət mərkəzində saxlanılır. Müxtəlif tipli təlim tapşırıqlarından və iş formalarından istifadə dərslin səmərəliliyini artırır, şagirdlərin idraki-yaradıcılıq bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bu dərslər şagirdlərin yeni biliyi fəal şəkildə qavramasına, müzakirə olunan problemə müxtəlif mövqələrdən yanaşmalarına, müqayisələr aparmalarına, məntiqi nəticələr çıxarmalarına imkan yaradır.

Sinifdənəxaric oxu dərsləri şagirdləri təlim materialları ilə əlaqəli olan, eləcə də onların fərdi maraqlarına uyğun əsərlərin müstəqil oxusunu stimullaşdırmaq məqsədi güdür. Bu baxımdan ədəbiyyat kabinetində sinif kitabxanası, sinifdənəxaric oxu guşəsi yaradılması, kitab, mütaliənin əhəmiyyəti haqqında müdrik fikirlərin yazıldığı plakatların asılması çox əhəmiyyətlidir.

Sinifdənəxaric oxu şagirdlərin ədəbiyyat dərslərində öyrəndiyi əsərlərlə müstəqil mütaliəsi arasında körpü rolunu oynayır. Dərsləkdəki hər bölmə üzrə planlaşdırılan sinifdənəxaric oxu dərslərində müəyyən ədəbi-tarixi dövr üzrə tövsiyə olunmuş əsərlər üzrə təqdimatlar dinlənilir, müzakirə olunur.

Bu dərslərdə istər fərdi, istərsə də kiçik qruplarda iş növlərindən istifadə olunur. Şagirdlər dərslərinin əvvəlində müəllimin tövsiyəsi ilə oxunacaq əsərlərin siyahısını müəyyənəşdirir və bir neçə həftə ərzində hər sinifdənəxaric oxu dərslinə hazırlıq işləri görürlər.

Bu dərslərdə həm dərslər, həm də sinifdənəxaric iş elementləri geniş yer tutur. Şagirdlər dərsləri, bir növ, “kitab, mütaliə bayramına” çevirir, öz müstəqil fəaliyyətlərinin nəticələrini təqdim edirlər. Sinifdənəxaric oxu dərslərində mövzu ilə bağlı kitab sərgisi, sənətkarların portreti, əsərlərə çəkilmiş illüstrasiyalar, divar qəzeti, ədəbi jurnal, ifadəli oxu, inşa, esse, məruzə müsabiqəsi, səhnələşdirmələrdən istifadə şagirdlərin hafizəsində iz salır, uzun zaman unudulmur.

Bu dərslər məktəbdə kitab, mütaliə mühiti yaradılmasında, şagirdlərin mütaliə mədəniyyətinin inkişafında, müstəqil mütaliəyə həvəsinin artırılmasında, ədəbiyyat dərslərində qazanılmış bilik və bacarıqların sinifdən xaric oxunmuş əsərlər üzrə tətbiqində mühüm rol oynayır.

Layihələr üzrə iş şagirdlərə əldə etdikləri bilik və bacarıqları tətbiq etməkdə, onların həyatı əhəmiyyətini başa düşməkdə kömək edir. Layihə şagirdlərin təlim fəaliyyətini praktik məsələlərin həllinə yönəldir, onlarda əməkdaşlıq və birgə fəaliyyət bacarığı formalaşdırır. Layihə metodu şagirdlərin kiçik qruplar şəklində müəyyən mövzu, problemi həll etmək üçün müstəqil tədqiqat aparmasını nəzərdə tutur. Bu prosesdə şagirdlərə öz yaradıcılıq imkanlarını reallaşdırmağa, təqdim etməyə imkan yaradılır, müəllim onların fəaliyyətini istiqamətləndirir.

Layihələr üzrə iş **hazırlıq, planlaşdırma, fəaliyyət və təqdimat** mərhələlərindən ibarətdir. Şagirdlərin müstəqil, yaradıcı işinin nəticəsi olan layihə üzrə təqdimatlarda incəsənətin digər növlərindən, başqa fənlər üzrə mənimsənilmiş biliklərdən istifadə müsbət nəticə verir. Layihələrdə səhnələşdirmə, ədəbi-bədii gecə, esse, ifadəli oxu müsabiqəsi, ədəbi viktorinalar, krossvordlar, illüstrasiyalar, fotoşkillər, video-süjet hazırlanması, müsahibələrə baxış, sərgi və s. iş növlərindən istifadə məktəb təcrübəsində özünü doğrultmuşdur. Layihənin təqdimatında informasiya-kommunikasiya vasitələrindən, slaydlar, videoçarxlar, elektron lövhədən istifadə məqsədəuyğundur.

Təlim layihələrinin müxtəlif növləri vardır. Aparıcı fəaliyyət növünə görə layihələr *məlumatlandırıcı (informasiya səciyyəli) və tədqiqedici* olur. İştirakçıların sayına görə layihələr fərdi, qrup, kollektiv və ya qarışıq (işin müxtəlif mərhələlərində həm qrup, həm də fərdi iş planlaşdırılır) ola bilər.

DİFERENSİAL TƏLİM İMKANLARI

Diferensial təlim bilik və bacarıqların mənimsənilməsini təmin etmək üçün müxtəlif öyrənmə və düşüncə tərzinə malik şagirdlərin fərdi xüsusiyyətləri və imkanlarının nəzərə alınmasını nəzərdə tutur. Diferensial təlimin alt komponenti olan *inklüziv təlimin* əsasını hər bir şagirdə fərdi yanaşma ideyası təşkil edir.

İinklüzivlik – sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlarda özünə inam yaratmaqla yanaşı, onlara digər yaşlıları ilə eyni məktəbdə təhsil almaq şəraitinin yaradılmasıdır. Xüsusi yanaşmaya ehtiyacı olan şagirdlərə diqqət göstərilməsi, onların qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi çox vacib amildir.

Fərqli həyat tərzini sürən, təhsilə müxtəlif maraq və qavrama qabiliyyəti göstərən uşaqlarla da işləyərkən müəllim bilik və bacarıqların müxtəlif forma və variantlarda çatdırılmasına çalışmalıdır.

Dərsləyə daxil edilmiş sual və tapşırıqlar çoxvariantlı olub, diferensial təlimin reallaşdırılmasına geniş imkan yaradır.

ƏDƏBİYYAT FƏNNİ ÜZRƏ YENİ MƏKTƏBDAXİLİ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Ədəbiyyat fənni üzrə qiymətləndirmə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyinin 28 dekabr 2018-ci il tarixli 8/1 nömrəli Kollegiya Qərarı ilə təsdiq edilmiş təlimata uyğun olaraq aparılır. Sənəddə məktəbdaxili qiymətləndirmənin növləri kimi nəzərdə tutulan diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmə növlərinin hər birinin mahiyyət etibarı ilə fərqli məqsədlərə xidmət etdiyi bildirilir.

Diaqnostik qiymətləndirmə dərs ilinin və ya fənn üzrə tədris resurslarında nəzərdə tutulmuş hər bölmənin əvvəlində aparılmaqla şagirdlərin bilik və bacarıqlarının, o cümlədən maraq və motivasiyasının ilkin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə aparılır.

Diaqnostik qiymətləndirmədə tapşırıqvermə, müşahidə (müəllim tərəfindən şagirdlərin yeni mövzuya olan maraq səviyyəsinin müəyyən edilməsi) üsullarından istifadə olunur.

Diaqnostik qiymətləndirmədə istifadə olunan üsul, vasitələr və şagird fəaliyyətinin növləri:

Üsullar	Vasitələr	Fəaliyyətin növləri
Müşahidə (müəllim şagirdin təlim fəaliyyətini müşahidə əsasında qiymətləndirir)	Müşahidə vərəqi (şagirdin təlim fəaliyyətindən gözlənilən nəticəni əks etdirən meyarlar cədvəli)	Dərsdə şagirdin müşahidə edilməsi və meyarlar cədvəlinə qeyd olunması
Müşahibə (şifahi yoxlama)	Müəllimin qeydiyyat vərəqi (şagirdlə, müvafiq hallarda qrup, yaxud siniflə aparılan şifahi yoxlama zamanı müəllimin diaqnoz qoymaq istədiyi məsələnin yazıldığı vərəq)	Mövzu üzrə müxtəlif insanlardan müşahibə götürmək
Tapşırıqvermə	Çalışmalar	Praktik çalışmaların, tapşırıqların yerinə yetirilməsi
Validəynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə söhbət	Söhbət və müəllimin hazırladığı sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)	Validəyn iclasında sorğu vərəqlərinin doldurulması

Diaqnostik qiymətləndirmənin nəticəsi ilə bağlı müvafiq yazılı qeydlər (nəticələrin qısa təsviri) təhsilalanın fərdi qovluğunda (portfoliosunda) saxlanılır.

Formativ qiymətləndirmə təhsilalanın hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyənləşdirilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsinə yönəlməmiş fəaliyyətlərini izləmək, bu prosesdə onun qarşısına çıxan çətinlikləri müəyyən edib onları aradan qaldırmaq məqsədi ilə aparılır. Formativ qiymətləndirmə şagird nailiyyətlərinin monitorinqi vasitəsilə tədrisin düzgün istiqamətləndirilməsinə xidmət edir. Müəllim formativ qiymətləndirmə vasitəsilə tədris prosesini tənzimləyir, şagirdlər tərəfindən məzmunun mənimsənilməsinə kömək edir.

Formativ qiymətləndirmə zamanı tapşırıqvermə, müşahidə (müəllim tərəfindən şagirdlərin yeni mövzuya olan maraq səviyyəsinin müəyyən edilməsi) üsullarından istifadə olunur.

Beləliklə, formativ qiymətləndirmənin üsulu, vasitələri və şagird fəaliyyətinin növlərini aşağıdakı kimi sistemləşdirmək olar:

Üsullar	Vasitələr	Fəaliyyətlər
Müşahidə	Müşahidə vərəqləri	Qrupda və ya cütdə iş
Şifahi sual-cavab	Şifahi nitq bacarıqları üzrə qeydiyyat vərəqi	Təqdimatlar
Tapşırıqvermə	Çalışmalar	Praktik çalışmaların, tapşırıqların yerinə yetirilməsi
Validəynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə söhbət	Söhbət və müəllimin sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq)	Sorğu vərəqlərinin doldurulması və ya müzakirə
Layihə	Şagirdlərin təqdimatı və müəllim tərəfindən müəyyən olunmuş meyar cədvəli	Müstəqil (yaradıcı) iş
Rubrik	Nailiyyət səviyyələri üzrə qiymətləndirmə şkalası	Yoxlanılan bacarıq üzrə hər hansı fəaliyyət növü
Şifahi və yazılı təqdimat	Meyar cədvəli	Qrup işi və ya fərdi tədqiqatın təqdimatı
Test	Test tapşırıqları	Test tapşırıqlarının həlli
Özünüqiymətləndirmə	Özünüqiymətləndirmə vərəqləri	Özünüqiymətləndirmə vərəqlərinin doldurulması

Formativ qiymətləndirmənin nəticəsi ilə bağlı “Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri”ndə və “Məktəbli kitabçası”nda müvafiq yazılı qeydlər aparılır.

Müəllim dərs ilinin yarımillərinin sonunda “Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri”ndəki qeydlər əsasında təhsilalanın yarımillik fəaliyyətinin qısa təsvirini hazırlayır və həmin təsvir təhsilalanın ümumi təhsil müəssisəsindəki fərdi qovluğunda saxlanılır.

Summativ qiymətləndirmə hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyənləşdirilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsi ilə bağlı təhsilalanların əldə etdiyi nailiyyətlərin müəyyən olunması məqsədilə aparılır.

Summativ qiymətləndirmə aşağıdakı iki formada aparılır:

- hər bir fənn üzrə dərslərdə nəzərdə tutulmuş hər bölmənin daxilində və ya bölmənin sonunda keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmə;
- hər yarımilin sonunda keçirilən böyük summativ qiymətləndirmə.

Summativ qiymətləndirmədə tapşırıqvermə üsulundan istifadə olunur.

Kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələr 100 ballıq şkala ilə ölçülür.

Summativ qiymətləndirmədə istifadə olunan qiymətləndirmə vasitələri (suallar) Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 13 yanvar tarixli 9 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası"nın tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanır. Suallar hər bir sinif və fənn üzrə 4 səviyyədə tərtib edilir. 1-ci səviyyə ən aşağı, 4-cü səviyyə isə ən yüksək səviyyəni əks etdirir. Suallar müxtəlif mürəkkəbliyin səviyyəsində hazırlanır. 1-ci və 2-ci səviyyəyə təhsilalanların əksəriyyətinin cavablandırma biləcəyi suallar aid edilir. 3-cü və 4-cü səviyyəyə daha hazırlıqlı şagirdlərin cavablandırma biləcəyi suallar aid edilir. Səviyələr üzrə sualların qiymətləndirmə ballarının 100 ballıq şkalada bölgüsü aşağıdakı kimi nəzərdə tutulur:

- 1-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir;

- 2-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- 3-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;
- 4-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir.

Təhsilalanın illik balları onun yarımillik ballarının ədədi ortası kimi hesablanır və illik balın 2, 3, 4 və ya 5 qiymətlərinə uyğunluğu bu Qaydanın 4.19-cu bəndinə müvafiq olaraq belə müəyyənləşdirilir:

Bal aralığı	Qiymət
[0-30]	2 (qeyri-kafi)
(30-60]	3 (kafi)
(60-80]	4 (yaxşı)
(80-100]	5 (əla)

Qiymət sinif jurnalı və “Məktəbli kitabçası”nda yazılır.

Yarımillik və illik qiymətlərin hesablanması

Təhsilalanların kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələrdə topladığı ballar əsasında yarımillik ballar hesablanır. Yarımillik balının 2, 3, 4 və ya 5 qiymətlərinə uyğunluğu bu Qaydanın 4.19-cu bəndinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilir. Yarımillik balların miqdarı və onların uyğunlaşdırıldığı qiymət sinif jurnalı və “Məktəbli kitabçası”nda yazılır.

Böyük summativ qiymətləndirmə aparılmayan fənlər üzrə yarımillik bal kiçik summativ qiymətləndirmələrdə toplanmış ballar əsasında aşağıdakı kimi hesablanır:

$$Y = \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n}$$

Y – təhsilalanın yarımillik üzrə balını;

$ksq_1, ksq_2, \dots, ksq_n$ – hər kiçik summativ qiymətləndirmədə toplanmış balların miqdarı;

n – kiçik summativ qiymətləndirmələrin sayını bildirir.

Böyük summativ qiymətləndirmə aparılan fənlər üzrə yarımillik bal kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələrdə toplanılan ballar əsasında aşağıdakı kimi hesablanır:

$$Y = \frac{ksq_1 + ksq_2 + \dots + ksq_n}{n} \cdot \frac{40}{100} + BSQ \cdot \frac{60}{100}$$

BSQ – hər yarımillik üzrə aparılan böyük summativ qiymətləndirmədə toplanmış balların miqdarı.

Təhsilalanın illik balları onun yarımillik ballarının ədədi ortası kimi hesablanır və illik balın 2, 3, 4 və ya 5 qiymətlərinə uyğunluğu bu Qaydanın 4.19-cu bəndinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilir. Qiymət sinif jurnalı və “Məktəbli kitabçası”nda yazılır.

İllik qiymətləndirmənin nəticələrinə əsasən təhsilalanların sinifdən-sinfə keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən qaydalarla tənzimlənir.

Ümumtəhsil məktəblərində yeni qiymətləndirmə qaydalarına əsasən hər bölmənin sonunda kiçik summativ qiymətləndirmə vasitələrinin nümunələri verilmişdir. Təqdim olunan nümunələr hər bölmədən sonra reallaşdırılması nəzərdə tutulan bacarıqların qiymətləndirilməsi üçün nəzərdə tutulur. Müəllim bu nümunələr əsasında öz variantlarını da hazırlaya bilər.

MÖVZULAR ÜZRƏ TƏLİM MATERİALLARI İLƏ İŞ TEXNOLOGİYASININ ŞƏRHİ

Mövzu: Qədim və zəngin ədəbiyyatımız – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Müəllim sinfi yeni götürübsə, diaqnostik qiymətləndirməyə vaxt ayıra bilər. Buna daha az vaxt sərf edilməsi üçün müvafiq üsul və vasitələrə müraciət edilməsi məqsədəuyğundur. Yalnız bundan sonra dərslikdəki “Qədim və zəngin ədəbiyyatımız” materialının oxusu və məzmunu üzrə işin təşkili mümkündür. Siniflə tanış olan (diaqnostik qiymətləndirmə aparmağa ehtiyac duymayan) müəllim dərsi fərqli məzmununda qura bilər. Yəni o, şagirdləri yeni dərsliklə işin başlıca xüsusiyyətləri ilə tanış etdikdən sonra yay tətilində oxunmuş əsərlərlə bağlı təəssüratları yığcam müsahibə ilə əşkara çıxarır. Elə bu mərhələdə istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə nail olur.

Tədqiqat sualı: Bədii ədəbiyyatın daim inkişaf etməsində, zənginləşməsində mühüm rolu olan səbəblər, sizcə, hansılardır?

Fərziyyələr dinlənir və qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. İlk növbədə, dərslikdəki “Qədim və zəngin ədəbiyyatımız” mətninin məzmunu ilə tanışlıq həyata keçirilir. Buna oxunun fərqli növlərindən istifadə etməklə nail olmaq mümkündür. Oxu növünün, iş formalarının seçilməsi isə müəllimin məqsədindən, şagirdlərin bunlara bələdlik səviyyəsindən asılıdır. Bu material İNSERT, ziqzaq (zəncirvari oxu) metodlarının tətbiqi üçün əlverişlidir. Sinif həmin metodlarla tanışdırsa, onlardan istifadə faydalıdır. Yaxud şagirdlər təlimatlandırıldıqdan sonra bu metodlardan birini seçmək olar.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra dərslikdəki “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığı əsasında tədqiqat davam etdirilir. Tapşırığın yerinə yetirilməsi fərqli iş formalarının tətbiqi ilə həyata keçirilə bilər. Məsələn, kiçik qruplarda işə üstünlük verən müəllim tapşırığın suallarını qruplar arasında bölə bilər. Belə olan halda müəllimin suallara yaradıcı yanaşması (əlavələr, ixtisarlara etmək və s. baxımından) məqsədəuyğundur.

Əlbəttə, həmişə kiçik qruplar üzrə işin təşkili vacib deyildir. Şagirdlər tapşırığın üzərində fərdi, yaxud cütlük şəklində işləyə bilərlər. Hansı iş formasının seçilməsindən

asılı olmayaraq, **məlumat mübadiləsi** mərhələsində təqdimatların fəal dinlənilməsi təmin edilməlidir. Şagirdlər həm özlərinin, həm də yoldaşlarının cavablarındakı birtərəfli, yanlış fikirləri duymalı, onlara ilkin reaksiya verməlidirlər. Bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmaq imkanı qazanan şagirdlər (qruplar) dərsin növbəti mərhələsində yüksək fəallıq nümayiş etdirirlər.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili mərhələsində indiyə qədər deyilmiş fikirlərin ələqələndirilməsi, müqayisə edilməsi, sistemə salınması diqqət mərkəzində olur. Məhz bu mərhələdə şagirdlərin (qrupların) mövqeyində yaxınlaşma, ümumiləşdirməyə meyil müşahidə olunur.

Dərslikdəki “Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” başlıqlı tapşırığın icrası tədqiqatın davamı kimi özünü göstərir. Müzakirənin səmərəli keçməsi müəllimin apardığı hazırlıq işindən çox asılıdır. “Qədim və zəngin ədəbiyyatımız” materialı şagirdlərə müzakirə mövzusu ilə bağlı faydalı istiqamət versə də, əlavə mənbədən istifadə edilməsi zəruridir. Şifahi ədəbiyyatın yazılı ədəbiyyata təsirini, ədəbiyyatın bu iki qolunun bir-birini qarşılıqlı şəkildə zənginləşdirməsini nümunələrlə əks etdirən yığcam yazılı məlumatın şagirdlərə hələ təqdim edilməsi faydalıdır. Bu baxımdan müəllimin aşağıdakı qəbildən olan materiallardan istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

• Araşdırın, Fikirləşin, Cavab verin	1. Ədəbiyyatın tarixi-xronoloji ardıcılıqla öyrənilməsinin əhəmiyyəti nədir? 2. Azərbaycan ədəbiyyatının məşəyə barədə nə bilirsiniz? 3. Ən qədim zamanlarda yaranmış ədəbiyyatımız ardıcıl öyrənilməyimizə səbəb nədir? 4. Azərbaycan ədəbiyyatının dünya ədəbiyyatında yeri barədə nə deyə bilərsiniz? 5. Ədəbiyyat tarixinin dövrləşdirilməsi nə üçün lazımdır? Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi hansı dövrlərdən ibarətdir? 6. Ədəbiyyatın inkişafı elminin hansı sahələri var? Bu sahələr nə ilə məşğuldur?
• Tətbiq, Müzakirə, Yaradıcı iş	Müzakirə edin: Yazılı ədəbiyyatın inkişafını təmin edən başlıca amillər hansılardır?
• Evəli iş	Kitabxanadan və ya internetdəki mənbələrdən istifadə etməklə şifahi xalq ədəbiyyatının janrları barədə məlumat toplayın, təqdimatə hazırlayın.

Dərslik, səh.10

“Xalqımızın çox zəngin və qədim şifahi ədəbiyyatı olmuş, ədəbiyyat sahəsində ilk uğurlar burada qazanılmışdır. Min illər ərzində yaradılmış zəngin əsətlər, əfsanələr, atalar sözləri, dastanlar, nağıllar, tapmacalar, lətifələr və s. əsrdən əsrə keçərək cıllanmış, son şəklini alıb zamanəmizə qədər gəlib çıxmışdır. Bu zəngin xəzinə sonralar yazılı ədəbiyyatın inkişafında mühüm rol oynamışdır. Xalqın mübarizəsini, istək və arzularını əks etdirən xalq yaradıcılığı yazılı ədəbiyyatda mütərəqqi meyllərin güclənməsinə, onun yeni məzmun qazanmasına az təsir göstərməmişdir. Yazılı ədəbiyyat xalq ədəbiyyatının şəkli xüsusiyyətlərindən də bəhrələnmiş, formaca zənginləşmişdir. Şifahi ədəbiyyatla təmas yazılı ədəbiyyat nümunələrinin dil-üslub baxımından cıllanmasına, daha geniş dairədə anlaşılan olmasına imkan yaratmışdır. Eləcə də yazılı ədəbiyyat şifahi ədəbiyyata təsirsiz qalmamışdır. Şifahi ədəbiyyatın həm məzmun, həm də forma – janr rəngarəngliyində yazılı ədəbiyyatın xüsusi mövqeyi vardır” (Ə.Səfərli).

Şifahi xalq yaradıcılığının təsiri altında, yaxud ondan istifadə ilə yazılmış yazılı ədəbiyyat nümunələrinin (bəyati, qoşma, nağıl, hekayə və s.) müzakirə prosesində xatırladılması, mətnlərin şagirdlərə təqdim olunması müzakirənin daha canlı, səmərəli keçməsinə, müqayisələrin aparılmasına, dialoji nitq bacarığının nümayiş etdirilməsinə səbəb olur. Çıxışlarda sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən necə istifadə olunduğuna, şifahi nitqin inkişafına xüsusi diqqət yetirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllim əvvəlcədən hazırladığı istiqamətləndirici suallardan istifadə edə bilər. Lakin digər mərhələlərdə olduğu kimi, bu prosesdə də şagirdlərin fəallığının təmin olunması müəllimin diqqət mərkəzində dayanmalıdır. Şagirdlərdə belə qənaət möhkəmlənir ki, yazılı ədəbiyyatın inkişafı və zənginləşməsi bir sıra səbəblərlə bağlı olsa da, şifahi xalq yaradıcılığının bu məsələdə rolu xüsusilə əhəmiyyətlidir. Yazılı ədəbiyyatın xalqa daha da

yaxınlaşmasında, məzmununa, xüsusən dil xüsusiyyətlərinə görə anlaşıqlı, aydın olmasında şifahi ədəbiyyat az rol oynamır.

Əldə olunmuş nəticələrin irəli sürülmüş fərziyyələrlə müqayisə edilməsi, tədqiqat sualı ilə əlaqəsi üzərində xüsusi dayanılmalıdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

İstifadə etmə

Müqayisəli şərh etmə

Nümayiş etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı fikirlərini müqayisə aparmaqla əsasən şərh edir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələri ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Müəllim üçün məlumat. Dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırıqlara müəllim yaradıcı yanaşa bilər. Tapşırıqları dəyişməkdə, onlara əlavələr etməkdə müəllim sərbəstdir. Bu, müəllimin məqsədindən, möhkəmləndirmək, yaxud reallaşdırmaq istədiyi standartdan və s. asılı olaraq həyata keçirilir. Belə hallarda şagirdlərin maraq və imkanları nəzərə alınmalıdır.

1.

QƏDİM DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

Mövzu: Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy
(“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından) – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nəqil edir.	Dastandan seçdiyi hissənin məzmununu hazırladığı plan əsasında geniş nəqil edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənməsi, müzakirənin aparılması ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraziət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə məzmunca fərqli işlərin təşkili mümkündür. “Dədə Qorqud” filmindən fraqmenti, dastana çəkilməmiş illüstrasiyanı nümayiş etdirməklə motivasiya qurmaq olar. Yaxud anlayışın müəyyənləşdirilməsi (anlayışın çıxarılması) metodunu tətbiq etmək faydalıdır. Variantlardan biri dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında yığcam müsahibənin təşkili ola bilər.

Müsahibə qazanılmış biliklərin yada salınmasına, mövzuya marağın yaranmasına səbəb olur. Müsahibədə şagirdlərin fikir mübadiləsi aparmalarına diqqət yetirilməlidir. Bu, onlarda fikri fəallığın güclənməsinə, tədqiqat sualını çətinlik çəkmədən müəyyənləşdirmələrinə imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: “Birlik olmayan yerdə zəfər də olmaz” fikrini doğru saymaq olarmı?

Fərziyyələr dinlənilir və qeyd olunur.

Müəllim əlavə edir ki, fərqli fikirlərin – fərziyyələrin yoxlanılması vacibdir və bu, araşdırma aparılmasını bir vəzifə kimi qarşıya qoyur. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından olan “Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”-un üzərində işləməklə fərziyyələrdən hansının doğru olduğunu müəyyənləşdirməyə çalışacağıq. Bunun üçün, ilk növbədə, əsərin məzmununu dərinlənən mənimsəmək lazımdır. Məzmunun öyrənilməsinin mühüm və əhəmiyyətli vasitəsi isə oxudur.

Tədqiqatın aparılması. Əsərin – boyun həcmi onun bir dərs saatında bütövlükdə oxunmasına imkan vermir. Buna görə də müəllim sinifdə hansı hissənin oxunacağını əvvəlcədən müəyyənləşdirməlidir. Dərslərdə əsərin ilk üç parçasının oxunması nəzərdə tutulmuş və təşkil olunan işlər buna uyğun qurulmuşdur. Müəllim məqsədindən, sinfin səviyyəsindən və s. asılı olaraq, oxunacaq hissənin həcmi özünü müəyyənləşdirə bilər.

Oxunun növünün seçilməsi, hansı formada aparılması da müəllimin məqsədindən asılıdır. Yəni o, oxu növlərinə sinfin bələdlək səviyyəsini, sonrakı mərhələdə aparılacaq işin məzmununu və s. nəzərə alaraq qərar qəbul edə bilər.

Dərslərdə sinifdə oxunması məqsəduyğun sayılmış ilk üç parça ilə bağlı suallar təklif edilmişdir. Oxu başa çatdıqdan sonra həmin suallara cavab verilməlidir. Bu sualların üzərində əvvəlcə fərdi olaraq düşüncəni şagirdlərə kiçik qruplarda birləşərək cavablarını dəqiqləşdirmək təklif olunur.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə. Təqdimatlar əsasında aparılan məlumat mübadiləsi qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaratmalıdır. Müzakirədə bütün sinfin iştirakı, şagirdlərin hər birinin öz fikrini sərbəst söyləməsi təmin edilməlidir. Mübahisə doğuran məqamlardan uzaqlaşmaq məqsəduyğun deyildir. Məsələn, oğlunun döyüş meydanından qaçdığını güman edən Qazan bəy ağır qərar qəbul edir. Təcrübədən məlumdur ki, onun bu qərarı şagirdlər tərəfindən birmənalı qarşılanmır. Qazan bəyin bu sərtliyinin ictimai-tarixi səbəblərindən açıqlanmasından yan keçmək olmaz. Qazan bəyin oğluna dediyi “Baş kəsib, qan tökübdür, haqqın alıb, ad qazanıbdır”, “Baş kəsməyibsən, qan tökməyibsən” kimi sözlərinin arxasındakı məna açıqlanmalı və şagirdlər belə bir nəticə çıxarmalıdırlar ki, daim düşmən basqınına məruz qalan oğuzlar doğma yurdlarını müdafiə etməyə məcbur olurdular. Belə hallarda kimliyindən, yaşından asılı olmayaraq, hər kəs silaha sarılırdı. Səfərdə, ovda, gəzintidə, yuxuda olan oğuz elinin adamlarına hər an hücum edilir, onlar ya qətlə yetirilir, ya da əsir aparılırdılar. Artıq oğuzlarda özünümüdafiə, düşməndən qorunmaq üçün silaha əl atmaq adi hala, tələbatə çevrilmişdi. Əli silah tutan oğuz yeniyetməsi də bunu başa düşməli, düşmən qabağından qaçmamalı, elini-yurdunu, namusunu müdafiə etməli, elə bu məqsədlə də, yeri gələndə, “baş kəsib, qan tökməli” idi.

Oxu ilə bağlı aparılmış iş yekunlaşdıqdan sonra (əsərin məzmununu bütövlükdə öyrənilmədiyinə görə *Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması* ikinci dərs saatında həyata keçirilir) dərslərdəki növbəti tapşırığın yerinə yetirilməsinə vaxt ayrılır. Bu tapşırıq (“Oxuduğunuz parçalardan seçdiyiniz hissəyə ad verin, məzmununu tərtib etdiyiniz plan əsasında geniş nəgil edin”) bir neçə baxımdan faydalıdır; o, şifahi nitqin inkişafına, təəyyüülün, yaradıcı təfəkkürün formalaşmasına, eləcə də əsərin məzmununun daha dərinlənən qavranılmasına əhəmiyyətli təsir edir.

I oxs

Təbliq • Müzakirə

Yaradıcı is

Məzmun üzrə is

Evdə is

1. Əsərin ilk üç parçasının hər birinin oxusundan (huru fərqli formularda həyata keçirə bilərsiniz) sonra onlara aid suallara cavab verin.

2. Oxuduğunuz parçalardan seçdiyiniz hissəyə ad verin, məzmununu tərtib etdiyiniz plan əsasında geniş nəgil etməyə hazırlaşın.

1. Dastanın ardını oxuyun. 2. Tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

Dərslək, səh. 22-23

Cavabların – təqdimatların fəal dinlənilməsinə, onlara münasibət bildirilməsinə nail olmaq vacibdir. Çoxlu sayda təqdimatın dinlənilməsi yox, dinlənilmiş bir neçə təqdimatın səmərəli müzakirəsi daha faydalıdır. Təqdimat və çıxışlarda öyrəndikləri yeni sözlərdən, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən şagirdlərin necə istifadə etdiklərinə xüsusi diqqət yetirilməli, zəruri tövsiyələr verilməlidir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Plan tərtib etmə, nağıletmə

İstifadə etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Dastandan seçdiyi hissənin planını tərtib etməkdə, məzmununu geniş nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Dastandan seçdiyi hissənin planını suallar verməklə tərtib edir, məzmununu kömək əsasında geniş nağıl edir.	Dastandan seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu əsasən geniş nağıl edir.	Dastandan seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu geniş nağıl edir.
Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy
 (“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından) – 3 saat
İkinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyən edir.	Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyən edir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyən edir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyən edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Dastandan müstəqil oxunmuş hissənin məzmununun qavranılma səviyyəsi fərqli formalarda (təqdimatların dinlənməsi və müzakirəsi, müsahibə, səciyyəvi epizodların fərqli formalarda nağıl edilməsi, onlara münasibət bildirilməsi və s.) aşkara çıxarıla bilər. Tanış olmayan sözlərin necə başa düşüldüyünə və onlardan nə cür istifadə olunduğuna da diqqət yetirmək vacibdir. Bütün hallarda müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Məzmunun dərinlən mənimsənilməsi üzrə işi fərqli formalarda davam etdirmək olar. Dərslikdə təqdim olunmuş variant vaxta qənaət baxımından faydalıdır. Şagirdlər evdə oxunmuş hissəni müəllimin təklifi ilə bir daha nəzərdən keçirirlər. Sonra cütlük şəklində (parta yoldaşları ilə də işləyə bilərlər) mətnlə bağlı suallara cavab hazırlayırlar. Bu iş kiçik qruplarda davam etdirilir. Cavabları məzmunca yaxın, yaxud eyni olan şagirdlər bir qrupda birləşib, fikir mübadiləsi aparır, qənaətlərini dəqiqləşdirirlər. Bu, dərsin **tədqiqat mərhələsi** hesab edilməlidir. Dərsin növbəti – **məlumat mübadiləsi, müzakirənin aparılması** mərhələlərində təqdimatların dinlənməsi, fikir mübadiləsi və müzakirənin keçirilməsi reallaşdırılır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması dərslikdəki növbəti tapşırıq yerinə yerləşdirilməsindən sonra həyata keçirilir. Hər iki tapşırıq məzmunun daha dərinlən qavranılması, təhlilə hazırlıq baxımından əhəmiyyətlidir. Birinci sualla bağlı müzakirə, diskussiya təşkil etmək dərsin maraqlı, canlı keçməsinə imkan yaradır.

Dərsin sonunda bütün fikirlərin bir ideya şəklinə salınmasına söz göstərməli, ümumiləşdirmə aparılmalı, çıxarılmış nəticə irəli sürülmüş fərziyyələrlə müqayisə edilməlidir.

Bilik və bacarıqların təbiiq edilməsi.

1. Əsərdə dastan janrına məxsus hansı xüsusiyyətləri göstərə bilərsiniz?
2. Kiçik qruplara ayrılıb, aşağıdakı tapşırıq yerinə yerləşdirin.

– Dairələri (onların sayı çox ola bilər) dəfərinizə çəkin.
 – Hədislərin başlanğıcını, münəqqişənin (ziddiyyətin) yaranmasını, inkişafını, ən gərgin, yüksək mərhələyə çatmasını, həll olumasını (açılmasını) və sonluğu bir-iki cümle ilə yazın.

Dərslik, səh. 23

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Müqayisəli şərhətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri bəzən çətinliklə müəyyənləşdirir.	Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri dəqiqliklə müəyyənləşdirir.
Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy
 (“Kitabi-Dədə Qorqud” dastanından) – 3 saat
Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə danışığından, məişət təsvirlərindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Dastanın təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Dastanın – boyun ideya-məzmununu, süjetindəki özəlliyi şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Dastanla bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiya yaradılmasına müxtəlif yollarla nail olmaq mümkündür. Variantlardan biri suallardan istifadə ola bilər. Bunun üçün dərslikdəki sual yada salınır: *Uzaq keçmişdə yaranmış “Dədə Qorqud” dastanının bu gün də qiymətli hesab edilməsinə səbəb, sizcə, nədir?* Hələ əsərin məzmununun öyrənilməsi dərslərindən bu sualın üzərində düşünən şagirdlər fərqli cavablar verirlər. Mübahisə zəminində davam etdirilən müsahibə tədricən tədqiqat sualının formalaşmasına imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: *“Dastanda – boyda ifadə olunmuş fikirlərin böyük bir qismi bu gün üçün də əhəmiyyətlidir”* qənaətinə doğru saymaq olarmı?

Sualla əlaqədar deyilmiş fikirlər – fərziyyələr dinlənilir və qeyd edilir. Fərziyyələrin fərqli olduğuna diqqəti çəkən müəllim onların yoxlanılmasının – tədqiqatın aparılmasının zəruri olduğunu qeyd edir.

Tədqiqatın aparılması. Tədqiqat sualının aydınlaşdırılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Yəni müəllim fərqli metod, priyom, iş formalarından istifadə edə bilər. Seçim edərkən müəllim özünün və şagirdlərin bələdlik səviyyəsini, qarşıya qoyduğu məqsədi diqqət mərkəzində saxlamalıdır. Dərslikdəki tapşırıqlardan da bu seçimə uyğun istifadə olunmalıdır. Dərsin necə təşkil edilməsindən, hansı yolun seçilməsindən asılı olmayaraq, dərslikdəki *“Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin”* tapşırığına və *“Əsərin təhlilinə hazırlaşın”* mətninə müraciət edilməsi məqsədəuyğundur.

Tədqiqat *“Əsərin təhlilinə hazırlaşın”* mətninin oxusu ilə başlanır. Mətnin diqqətlə oxunması, ondakı fikirlərin başa düşülməsi sonrakı tapşırıqların yerinə yetirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə istiqamət verir. Şagirdlər hansı məsələlərə daha çox diqqət yetirməyin vacib olduğunu, dastanla bağlı ən zəruri məlumatı həmin mətndən öyrəne bilirlər.

Araşdırın • Fikirləşin • Cavab verin

2. Qazan böyi Oğuz elinin sərkərdəsi kimi səciyyələndirən miflətin xüsusiyyətlər hansılardır? Boyun ilk epizoduna xüsusi diqqət yetirməklə suala cavab hazırlayın.

3. Qazan böyi ailo başçısı və ata kimi necə səciyyələndirərsiniz? Onun nitqindən – danışığından nümunələr göstərməklə fikrinizi əsaslandırın.

4. Burla xatın obrazını davranış və əməllərinə görə səciyyələndirin. Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

5. Uzun obrazının xarakterindəki başlıca cəhətlər hansılardır? Onun nitqinə, davranış və əməllərinə aid nümunələr göstərməklə fikrinizi əsaslandırın.

6. Dastanın maraqla oxunmasına səbəb, sizcə, nədir? Əsərin bədii gözəlliyini artıran vasitələri, məcazların rolu nu nümunələr əsasında aydınlaşdırmağı unutmayın.

7. Boydakı başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

Tərtib • Müzakirə • Yaradıcı iş

Müzakirə edin: “Dədə Qorqud” dastanı incəsənətin digər növlərində.

Dərslik, səh. 24

Tədqiqatın kiçik qruplarda aparılmasını planlaşdıran müəllim *“Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin”* başlıqlı tapşırıqdan yaradıcılıqla istifadə edə bilər. Məqsədindən və sinfin səviyyəsindən asılı olaraq, tapşırığa əlavələr etməkdə, yaxud onun üzərində redaktə xarakterli iş aparmaqda müəllim sərbəstdir. Tapşırıqdakı sualların hər biri ciddi araşdırma, axtarış tələb edir. Deməli, bir sual bir qrupun tapşırığı kimi təqdim oluna bilər. Bunun üçün müəllim qrupların sayı qədər əvvəlcədən iş vərəqi hazırlamaq qayğısına qalmalıdır. Hər qrupda vəzifə bölgüsünün aparılması da diqqətdən yayınmamalıdır. VIII sinif şagirdləri bunu müstəqil həll edə bilirlər, ehtiyac yaranan məqamlarda müəllimin istiqamət verməsi vacibdir.

Müəllim qrupların işini diqqətlə izləməli, onların fəaliyyətinə səmərəli istiqamət verməlidir. O, ilk növbədə, sualların mahiyyətinin doğru başa düşülməsi qayğısına qalmalıdır. Məsələn, 5-ci sualın (*Dastanın maraqla oxunmasına səbəb, sizcə, nədir? Əsərin bədii gözəlliyini artıran vasitələri, məcazların rolunu nümunələr əsasında aydınlaşdırmağı unutmayın*) üzərində işləyən qrupa izah olunmalıdır ki, boyun maraqlı olmasında süjetin rolunu aydınlaşdırmaq vacibdir.

Tapşırıqdakı suallar oğuzların öz yurdlarına necə möhkəm bağlı olduqlarını, düşmə-nə qarşı yumruq kimi birləşdiklərini, bir-birinə münasibətdə səmimilik və sədaqət nümayiş etdirdiklərini anlamağa geniş imkan verir. Bütün bunların araşdırılması, ay-dınlaşdırılması tədqiqat sualının həqiqi cavabının müəyyənləşdirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

Məlumat mübadiləsi. İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra qrupların təq-dimatları dinlənir. Fəal dinləmə təmin edilməlidir. Çalışmaq lazımdır ki, qruplar bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olsunlar. Təqdimat edənlərə digər qrup üzvlərinin sual vermələrinə nail olmaq faydalıdır. Əsərdən seçilmiş nümunələrə, araşdırılmış sualın başlıca tələbinin necə başa düşüldüyünə digər qrup üzvlərinin münasibəti elə həmin mərhələdə aşkara çıxmalıdır. Bu, dərsin sonrakı mərhələsinin səmərəli keçməsinə səbəb olur.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili. Müzakirənin səmərəli keçməsi üçün müəllimin əvvəlcədən suallar hazırlaması məqsədəuyğundur. Lakin təcrübə göstərir ki, müzakirədə bəzən elə vəziyyət yaranır ki, əvvəlcədən hazırlanmış sualların bir qismindən istifadə etməyə ehtiyac olmur. Deməli, müəllim yaranmış vəziyyətə uyğun hərəkət etməli, yeni, məzmunca fərqli sualların tətbiqinə üstünlük verməlidir.

Müzakirənin diskussiya xarakterli olmasına çalışmaq lazımdır. Qrupların bir-birinin işində uğurlu və qüsurlu hesab etdiklərinə sərbəst münasibət bildirmələri üçün əlverişli şərait yaradılmalıdır. Cavabların müqayisəsi, onlara əlavələr edilməsi, əsərdən yeni nü-munələrin təklif edilməsi və s. aydınlığın yaranmasına, pərakəndə məlumat toplusunun sistemləşdirilməsinə səbəb olur. Bu mərhələdə birtərəfli, yarımçıq fikirlərin aradan qaldırılmasına bütünlüklə nail olunmalıdır. Bu göstərilənlərin uğurla yerinə yetirilməsi ümumiləşdirmənin aparılması, nəticənin çıxarılması işini asanlaşdırır.

Nəticə, ümumiləşdirmə. Səsləndirilmiş bütün fikirlərin ümumiləşdirilməsi, bir ide-ya şəklinə salınması bu mərhələnin ilk vəzifələrindən hesab olunur. Bunun üçün müəllimin istiqamətləndirici suallarına ehtiyac duyulur. Lakin dastanda – boyda əksini tapmış mühüm məsələlər: dogma yurda məhəbbət, oğuzların birliyi, bir-birinə hörməti, ər-arvad, övlad-valideyn münasibətlərindəki səmimilik, həssaslıq və böyük qayğı, düş-mənə nifrət və s. şagirdlər tərəfindən qeyd olunur, ümumiləşdirilir və nəticə şəklində ifadə edilir.

Dərslidəki “Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” başlıqlı tapşırıqda müzakirə üçün təklif edilmiş mövzu (“Dədə Qorqud” dastanı incəsənətin digər növlərində) barədə hələ dərsə bir neçə gün qalmış şagirdlərə məlumat və istiqamət vermək məqsədəuyğundur. Bu, müzakirənin səmərəli keçməsinə təmin edir.

Müzakirədə daha çox şagirdin iştirakına çalışmaq, mübahisəli, fərqli fikirlərə əsas-landırılmış münasibət bildirilməsinə nail olmaq lazımdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Səciyyələndirmə

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Fərqli vəziyyətlərdə danışıqından – nitqindən, məişət təsvirindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirməkdə çətinlik çəkir.	Fərqli vəziyyətlərdə danışıqından – nitqindən, məişət təsvirindən qismən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə danışıqından – nitqindən, məişət təsvirindən çıxış etməklə obrazı əsasən səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə danışıqından – nitqindən, məişət təsvirindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyələndirir.
Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki özəlliyi şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki özəlliyi şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki özəlliyi şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki özəlliyi şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Dastanla bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanla bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Dastanla bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Dastanla bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

2. İNTİBAH DÖVRÜ

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

Mövzu: Xaqani Şirvani. Gənclərə nəsihət – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Bu məqsədlə şəkildən (nəsihət verən nurani qoca ilə onu dinləyən gəncin əks etdirildiyi), bədii əsərdən seçilmiş parçadan, atalar sözü və məsəllərdən, nəsihət məzmunlu şeirə yazılmış musiqidən və s. istifadə etmək olar. Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında yığcam müsahibə aparılması daha faydalıdır. Müsahibə tədricən tədqiqat sualının formalaşmasına imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: Keçmişdə yaranmış bədii nümunələrdə, sizcə, hansı məzmununda nəsihətlərə geniş yer verilmişdir?

• Yada salın

- Nəsihət məzmunlu hansı əsərlə tanışsınız?
- Bu əsərlərdə daha faydalı hesab etdiyiniz fikirləri xatırlada bilərsinizmi?

• Düşünün

- Uzaq keçmişin bədii nümunələrindəki hansı nəsihətlər bugünkü oxucu üçün faydalı ola bilər?

XAQANI ŞİRVANI
(1128–1199)

Dərslik, səh. 26

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Əsərin oxusu üzrə işi fərqli məzmununda təşkil etmək mümkündür. Oxuya daha az vaxt sərf etməklə məzmunun qavranılması qayğısına qalmaq lazımdır. Mətnə izahına ehtiyac duyulan beytlər az deyildir. Deməli, mətnin müstəqil oxusu həyata keçirir.

lərsə, müəllimin izahına ehtiyac yaranacaqdır. Başqa sözlə, şagirdlər müstəqil (fərdi səssiz) oxunu başa çatdırdıqdan sonra çətinlik çəkdikləri misraların mənasının aydınlaşdırılmasını

xahiş edirlər. Müəllim həmin misraların (beytlərin) izahlı oxusunu həyata keçirir və ya sinfin fəal iştirakı ilə mətnaltı mənalara aydınlaşdırır. Başqa bir variant isə səsli oxunu bütün sinfin izləməsi, izahına ehtiyac duyulan misraların şagirdlərin iştirakı ilə həmin prosesdə aydınlaşdırılması ola bilər. Oxu başa çatdıqdan sonra əsərin məzmununun bütövlükdə nəzərdən keçirilməsi məqsəduyğundur. Bu, təsəvvürün tamlığına imkan yaradır. Bütün bunlardan sonra şagirdlərə öz təəssüratlarını ikihissəli gündəlikdə (təcrübə göstərir ki, bu qəbildən əsərlərin ilk oxusunu ikihissəli gündəliyin tətbiqi ilə həyata keçirmək xeyli vaxt itkisinə səbəb olur) yazmağı təklif etmək olar. Bu işin faydası çoxdur; məzmunla bağlı hər bir şagirdin qazandığı məlumatın səviyyəsi, əsərdəki fikirlərə ilkin münasibəti, çətinlik çəkdiyi məqamları və s. aşkara çıxarmaq mümkün olur. Mövqeləri eyni, yaxud yaxın olan şagirdlər kiçik qruplarda birləşib qənaətlərini bölüşür, fikirlərini ümumiləşdirirlər.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə mərhələsində təqdimatlar əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparılır. Qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına, suallar vermələrinə, əlavələr etmələrinə imkan yaradılır. Bu mərhələdə tanış olmayan sözlərin, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin hansı səviyyədə qavranıldığının üzərinə yenidən qayıtmaq faydalıdır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə şagirdlərin daha fəal olmalarına imkan yaradır. Fərziyyələr yenidən xatırladılır, nəticələrlə müqayisə edilir. Yekun qənaətlə tədqiqat sualının arasındakı səsleşmələrə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Xaqani Şirvani. Gənclərə nəsihət – 3 saat
İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının hansı səviyyədə yerinə yetirilməsi müxtəlif yollarla müəyyənəşdirilə bilər. Yazılı təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi yollardan biri kimi seçilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Təhlil dərslərini fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, mövzu üzrə müəyyənəşdirilmiş sual əsasında diskussiya və ya debat təşkil etmək mümkün və faydalıdır. Başlıca məsələ seçilmiş təlim metodu, iş forması və növləri ilə şagirdlərin hansı səviyyədə tanış olmasıdır. Yeni, yaxud az tətbiq olunan metodun, iş növünün üzərində dayanan müəllimin şagirdləri təlimatlandırması vacibdir.

Əsərin təhlilinə həsr olunmuş dərslər variantlarından biri aşağıdakı məzmununda ola bilər.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Şagirdlərin diqqəti dərslərdə mövzunun əvvəlində verilmiş “Düşünün” başlıqlı suala (*Uzaq keçmişin bədii nümunələrindəki hansı nəsihətlər bugünkü oxucu üçün faydalı ola bilər?*) cəlb olunur. Başlanğıcını həmin sualdan alan yığcam müsahibə tədqiqat sualının formalaşması ilə nəticələnir.

Tədqiqat sualı: Uzaq keçmişin bədii nümunələrində əksini tapmış nəsihətlərin bu gün də dəyərini saxlamasına səbəb, sizcə, nədir?

Şagirdlərin irəli sürdükləri fərqli fikirlər – fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən yazılır.

Müəllim üçün məlumat. Tədqiqata başlamazdan əvvəl lirik şeirlərin təhlili ilə əlaqədar qazanılmış bilik və bacarıqların yada salınması, tətbiqinə istiqamət verilməsi məqsəduyğundur.

Müəllim şagirdlərə təhlildə aşağıdakı məsələlərə diqqət yetirməyin vacib olduğunu xatırladır:

- şeirin yaratdığı təəssüratın, hiss və düşüncənin açıqlanması;
- müəllifin şeirdə diqqəti cəlb etmək istədiyi başlıca problemin müəyyənəşdirilməsi;
- əsərin bədii təsir gücünü artıran vasitələrin (bədii təsvir və ifadə vasitələrinin) və s. rolunun aydınlaşdırılması;
- şeirdə ifadə olunmuş başlıca fikrin – ideyanın aşkara çıxarılması.

Tədqiqatın aparılması. Fərziyyələrin yoxlanılmasına – tədqiqat sualının aydınlaşdırılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Bu fərq, ilk növbədə, təlim metodlarının, priyomlarının, iş formalarının seçilməsində özünü göstərir. Bu seçimdə rəngarənglik, çeviklik diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Məsələn, kiçik qruplarda işin təşkilinə üstünlük verib, digər iş formalarına lazımı diqqətin yetirilməməsi doğru sayıla bilməz. Belə bir qüsurlu artıq məktəb təcrübəsində və müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuş metodik vəsaitlərdə müşahidə edilir. Deməli, dərslikdəki “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırıq fərqli iş formaları tətbiq edilməklə yerinə yetirilə bilər. Dərsdə bu tapşırıqdan, eləcə də “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətnindən istifadə edilməsi məqsəduyğundur.

İlk növbədə, “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninin oxusu və məzmununun qavranılması qayğısına qalmaq lazımdır. Mətnə əsərin təhlili ilə bağlı ən zəruri istiqamət verilmiş, “bədi təzad” anlayışının mahiyyəti açıqlanmışdır. Müəllim həmin anlayışla əlaqədar bədii əsərlərdən əlavə nümunələr göstərə bilər. Bütün bunlar sonrakı tapşırıqların uğurla yerinə yetirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

“Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığının üzərində işə başlamaqla tədqiqat davam etdirilir. Hansı iş formasının seçilməsindən asılı olmayaraq, müəllim həmin tapşırıqda yaradıcı yanaşa bilər. Tədqiqatın cütlük şəklində, yaxud kiçik qruplarda aparılması mümkündür. Cütlük şəklində işləyənlər fikir mübadiləsi aparmaq məqsədilə sonra kiçik qruplar yarada bilərlər. İşin gedişini diqqətlə izləyən müəllim zərurət yarandıqda şagirdlərə istiqamətləndirici suallarla yardım edə bilər. Tapşırıqdakı sualların şagirdlərə tam aydın olmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. İkinci sual (*Bu əsəri yazmaqda şairin məqsədi, sizcə, nə olmuşdur?*) ümumi sözlərlə cavab verilməsinin qarşısı əvvəlcədən alınmalıdır. Şagirdlərə izah edilməlidir ki, digər sənətkarların da nəsihət məzmunlu əsərlərini xatırlatmaqla bu qəbildən əsərlərə bütün zamanlarda ehtiyac olduğunu əsaslandırmaq, onların tərbiyəvi əhəmiyyətini açıqlamaq vacibdir.

Tapşırıqdakı üçüncü və dördüncü suallar fərqli fikirlərin yaranmasına səbəb ola bilər. Bu, maraqlı müzakirəyə (diskussiyaya) yol açır. Müəllim bu imkandan yararlanmalı, şagirdlərə şəxsi mülahizələrini ifadə etmək, diskussiya aparmaq üçün əlverişli şərait yaratmalıdır.

Beşinci sual şagirdləri daha diqqətli olmağa, mətnə tənqidi yanaşmağa sövq edir. Dostluq haqqında deyilənlərə bugünün tələbləri ilə qiymət verən şagirdlərin fikirlərinə hörmətlə yanaşılmalı, səmərəli fikir mübadiləsinin, müzakirənin aparılması təmin edilməlidir.

Altıncı sualın üzərində işləyən şagirdlərin bədii təzadın mahiyyətini dərinlən başa düşmələrinə, əlavə nümunələr seçmələrinə istiqamət verilməlidir. Onlar digər şagirdlərin (qrupların) bədii təzadla bağlı suallarına ətraflı cavab verməyə hazır olmalıdırlar.

II cəss

Təhlil üzrə iş

Əsərin təhlilinə hazırlaşın.

1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərək ondakı fikirlərdən faydalanın.

Dövrünün qüdrətli sənətkarlarından olan Xaqani XII əsərdə yaşayıb-yaratmış, zəngin, mənalı yaradıcılığı ilə Şərq ədəbiyyatına güclü təsir göstərmişdir. Ənənəyə uyğun olaraq fərs dilində yazan şair bir müddət sarayda yaşamış, hökmdarları tərif edən əsərlər yaratmışdır. Sonralar saraydan üz çəkməmiş, zamanın eynilərinə tənqid edən kəskin ruhlu əsərlər yazmışdır. Onun yaradıcılığında gəncliyə rəğbət hissi aydınca duyulur. Bu, “Gənclərə nəsihət” əsərində də əksini tapır. Əsərin üzərində müəlahidələrimizi davam etdirin, ondakı fikirlərin hər birinin faydası, əhəmiyyəti barədə düşüncə.

Şərin maraqlı oxunmasını təmin edən bədii vasitələr çoxdur. Bunlardan biri bədii təzaddır. “Təzad” sözü *ziddin, əksinə olmaq* anlamındadır. Məzmunca bir-birinə zidd olan anlayışların, hadisələrin və s. bədii əsərdə qarşılaşdırma şəklində təqdim edilməsi təzad adlanır. Bədii təzad da təkrir, bədii sual və başqa ifadə vasitələri kimi əsərin təsir gücünün artırılmasında əhəmiyyətli rol oynayır.

Bu gün yoxdursa da kimsədə vəfa,
Vəsiyyət edirəm, olma bəvafə.

Bu nümunədəki təzad fikrin daha təsirli ifadəsinə səbəb olmuşdur. Bir tərəfdən heç kimsə vəfa etmədiyi bildirilir, digər tərəfdən vəfalı olmağın vacibliyi vurğulan. Təzadın, eləcə də digər vasitələrin yerə gətirəyi bədii gözəlliyin müəyyənləşdirilməsi omni ideyanı məzmununu daha ətraflı aydınlaşdırmağımıza imkan yaradacaqdır.

Araşdırın • Fikirləşin • Cavab verin

2. Bu əsəri yazmaqda şairin məqsədi, sizcə, nə olmuşdur?
3. Şeirdə əksini tapmış nəsihətlərdən hansıların daha faydalı hesab edirsiniz? Səbəbini izah edin.
4. Hansı amillər gənclər üçün daha təhlükəli hesab olunur? Fikrimizi əsaslandırın.
5. “Şeirdə dostluq haqqında deyilənlərin bir qismi mübahisəlidir” fikrinə münasibət bildirin. Mövqeyinizi əsaslandırın.
6. Əsərin bədii təsir gücünü artıran vasitələrin roluunu nümunələr əsasında aydınlayın.
7. Şeirdəki başlıca fikir – ideya nədir?

Dərslik, səh. 28

Məlumat mübadiləsi mərhələsində təqdimatların fəal dinlənilməsinə, bununla da şagirdlərin (qrupların) bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaradılır. Cavablarda birtərəfli yanaşma, yanlış mülahizələr, pərakəndəlik müşahidə edilir. Bütün bunlara aydınlıq gətirilməsi, deyilənlərin sistemə salınması dərsin növbəti mərhələsində həyata keçirilir.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili mərhələsinin səmərəli keçməsi müəllimin apardığı hazırlıq işindən çox asılıdır. Daha dəqiq deyilsə, müzakirəyə istiqamət vermək üçün müəllimin əvvəlcədən suallar hazırlaması faydalıdır. Müzakirənin diskussiya xarakteri alması arzuolunandır və müəllimin sualları bunun üçün stimül rolunu oynamalıdır. Şagirdlərin hər birinə sual vermək, mövqeyini sərbəst açıqlamaq imkanı verilməlidir. Bu mərhələdə cavabların əlaqələndirilməsinə, müqayisə edilməsinə, qruplaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş fikirlərin ümumi ideya halında birləşdirilməsinə və ümumiləşdirilməsinə səy göstərilir. Əldə olunanların bir tam halında təsəvvür edilməsi uğurlu nəticə kimi dəyərləndirilir. Çıxarılmış nəticənin – formaləşdirilmiş ideyanın tədqiqat sualı ilə əlaqəsi, səsləşməsi, fərziyyələrlə müqayisə edilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə

Münasibətbildirmə

Müqayisəli şərhetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeirin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirir.
Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Xaqani Şirvani. Gənclərə nəsihət – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Bədii nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Bədii nümunələrlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.
3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının hansı səviyyədə yerinə yetirilməsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Üçüncü dərs saatını fərqli variantlarda təşkil etmək mümkün olsa da, bütün hallarda dərslikdəki tapşırıqlardan istifadə məqsəduyğundur. Variantlardan biri aşağıdakı məzmununda ola bilər.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Ev tapşırığı üzrə təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsini motivasiyanın yaradılmasına yönləndirmək mümkün və faydalıdır. Nəticədə tədqiqat sualı müəyyənləşdirilmiş olur.

Tədqiqat sualı: Müxtəlif, eləcə də eyni dövrdə yaşamış sənətkarların nəsihət məzunlu əsərlərinin ideya-məzmun yaxınlığına səbəb, sizcə, nədir?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması. Şagirdlərin diqqəti dərslikdəki tapşırığa cəlb olunur.

Şagirdlər bədii nümunələr üzərində cütlük şəklində işləyirlər. Nümunələrdəki çətin sözlərin mənası dərslikdəki lüğətdə əks olunduğundan şagirdlərin işi xeyli asanlaşır. Ehtiyac yaranarsa, S.Ə.Şirvani yaradıcılığından verilmiş nümunə ilə bağlı şagirdlərə istiqamətləndirici suallarla yardım etmək olar. Qənaətləri eyni, yaxud yaxın olan cütlüklər kiçik qruplar yaradır, gəldikləri nəticələri dəqiqləşdirirlər. Tədqiqatlarını genişləndirən qruplar yeni tanış olduqları bədii nümunələrdəki fikirlərlə “Gənclərə nəsihət” əsərindəki fikirləri müqayisə edir, təqdimata hazırlaşırlar.

Məlumat mübadiləsi mərhələsində qruplar bir-birinin işi ilə ətraflı tanış olmaq imkanı qazanırlar. Bu mərhələdə həm də məlum olur ki, dəqiqləşdirilməsinə ehtiyac duyulan məsələlər hələ çoxdur. Təqdimatlarda bəzən başlıca məsələlər deyil, ikinci dərəcəli, çox da əhəmiyyətli olmayan mətləblər diqqət mərkəzinə çəkilir. Pərakəndəlik, sistemsizlik bu mərhələdə özünü qabarıq göstərir. Bütün bu nöqsanlar dərsin növbəti

III hissə

Tətbiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

1. Aşağıdakı nümunələrlə tanış olun, sonra parta yoldaşınızla birlikdə hər birinin mənasını aydınlaşdırmağa çalışın.

a) Səadət kamalla yetmiş başa,
Xalqə hörmət elə, adəbələ yaşa.
Bəyima əfşana düşdünyə zaman,
Allah qorxusunu unutma bir an.
Öz adına ləysq işlə gör ki, sən,
Axtarda utunma xocalımdan. (N. Gəncəvi)

Dərslik, səh. 29

mərhələsində – **məlumatın müzakirəsində** aradan qaldırılır. Müzakirənin səmərəli keçməsi üçün müəllimin əvvəlcədən istiqamətləndirici suallar hazırlaması faydalıdır. Şagirdlərin öz fikirlərini nümunələrlə əsaslandırmaqlarına, yanlış, yaxud birtərəfli hesab etdikləri mülahizələrə münasibət bildirmələrinə şərait yaradılmalıdır.

Deyilmiş fikirlərin ümumi ideya halında formalaşdırılaraq fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisə edilməsi dərslərin **nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması** mərhələsində ön plana çəkilir.

Bu dərslərin mükəmməl planlaşdırılması və vaxtdan səmərəli istifadə dərslərdəki inşə və esse ilə bağlı tapşırıqla vaxt ayırmağa imkan verir.

Yazının icrası üçün ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra bir neçə işin oxunub müzakirə edilməsi məqsəda uyğundur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Müqayisəli şərhetmə

Nümayişetdirmə

İnşayazma

Esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Bədii nümunələrin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Bədii nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Bədii nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Bədii nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Bədii nümunələrlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Bədii nümunələrlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Bədii nümunələrlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Bədii nümunələrlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.
Mühakimə, təsvir xarakterli inşə, esse yazmaqda çətinlik çəkir.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşanı, esseni, mövzunu qismən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşanı, esseni mövzunu əsasən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşada, essədə ardıcılığını gözləməklə mövzunu dolğun əhatə edir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nizami Gəncəvi. Sultan Səncər və qarı
 (“Sirlər xəzinəsi” poemasından) – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Mənzum hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Mənzum hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Hekayə ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə həyata keçirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu mərhələsini fərqli məzmununda təşkil etmək mümkündür: əsərlə bağlı illüstrasiyalardan, Nizaminin digər bir əsərindən seçilmiş parçadan, müvafiq atalar sözü və məsəldən və s. istifadə etmək olar. Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında müsahibə aparmaqla tədqiqat sualını formalaşdırmaq faydalıdır.

Tədqiqat sualı: Haqsızlığın, ədalətsizliyin qurbanına çevrilən zəif bir qarı, sizcə, necə hərəkət etməlidir?

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeydlər edilir.

Tədqiqatın aparılması. Əsərin birinci parçasının sinifdə oxusunu fərqli formalarda həyata keçirmək olar; oxu izahla (şagirdlərin fəal iştirakı təmin edilməklə) müşayiət oluna bilər, fərdi səssiz oxunun, ikihissəli gündəliyin və s. tətbiqi də mümkündür. Fərdi (səssiz) oxunu tətbiq edən müəllim işin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra birinci parça ilə əlaqədar dərslikdəki suallara cütlük şəklində cavab hazırlamağı təklif edə bilər. Dərsin **məlumat mübadiləsi** mərhələsindəki işi (hansı formada təşkilindən asılı olmayaraq, tanış olmayan sözlərin mənasının qavranılma səviyyəsi aşkara çıxarılmalıdır) kiçik qrupların təqdimatlarının dinlənilməsi şəklində aparmamaq da olar. Cütlüklərin (şagirdlərdən birinin) təqdimatı əsasında bütün sinif üzrə aparılan fikir mübadiləsi **müzakirə** ilə qovuşur. Bu halda bütün cütlüklərin təqdimatının dinlənilməsi, müzakirəsi vacib deyildir. Səciyyəvi cavablar üzrə aparılan iş əhatəli məlumatın mənimsənilməsinə, obyektiv nəticə çıxarılmasına imkan

İsəns

Məzmun üzrə iş

1. Şeirin birinci parçasını oxuyun (bunu fərqli formalarda həyata keçirə bilərsiniz).
 sonra suallara cütlük şəklində cavab hazırlayın.

2. Gəldiyiniz nəticələri bütün siniflə müzakirə edin.

3. Mövzulardan birini seçib şifahi təqdimat hazırlayın.

a) Əsərdən oxuduğunuz parça məndə hansı diqqətlər yaradır?

b) Qarı obrazı hansı cəhətlərinə görə diqqəti cəlb etdi?

Dərslik, səh. 33

yaradır. Həmin mərhələdə müəllimin istiqamətləndirici sualları şagirdlərin məzmunla bağlı qazandıqları təsəvvürün təmliyinə səbəb olur.

Şifahi nitqin inkişafı ilə bağlı dərslikdəki tapşırığın yerinə yetirilməsi nəticənin çıxarılması və ümumiləşdirmənin aparılmasında əhəmiyyətli rol oynayır.

Tapşırığın icrasına başlamazdan əvvəl şagirdlərə fikirlərini müqayisələr aparmaqla əsaslandırmağın vacib olması barədə istiqamət verilir. Onlara izah edilir ki, tanış olduqları müvafiq əsərlə “Sultan Səncər və qarı” hekayəsinin ideya-məzmunu, obrazları arasındakı oxşarlığa, fərqlərə təqdimatda diqqət yetirmələri vacibdir.

Tapşırığın yerinə yetirilməsi prosesində zərurət yarandıqca müəllimin istiqamətləndirici suallarla şagirdlərə kömək etməsi məqsəduyğundur. Müqayisə üçün əsərin seçilməsində, müqayisə obyektlərinin müəyyənləşdirilməsində və s. məsələlərdə müəllimin bələdçilik fəaliyyətinə daha çox ehtiyac yarana bilər.

Müzakirədə şagirdlərin öz fikirlərini sərbəst ifadə etmələrinə, mövqelərini dialoqa girməklə əsaslandırmaqlarına şərait yaradılmalıdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müqayisəli şərh etmə

Nümayiş etdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Hekayə ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Hekayə ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Hekayə ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Hekayə ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını çətinliklə nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nizami Gəncəvi. Sultan Səncər və qarı – 3 saat
İkinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Əsərdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Yığcam müsahibə aparmaqla əsərin evdə müstəqil oxunmuş parçasının qavranılma səviyyəsi barədə təsəvvür qazanmaq olar. Bu, sonrakı mərhələlərdə işin necə təşkil edilməsinə də müəyyən istiqamət verir. Müsahibədə şagirdlər hansı məsələlərə daha çox diqqət yetirməyin vacibliyi, tanış olmayan sözlərin mənasının dəqiqləşdirilməsi barədə təlimat da alırlar. Müstəqil oxunmuş parça bütövlükdə bir daha nəzərdən keçirilir. Müəllimin təklifi ilə cütlük şəklində işləyən şagirdlər mətnin məzmununa aid suallar (üçdən az olmayaraq) tərtib edir və onlara cavab hazırlayırlar. Bu, mətnin məzmununun qavranılması, eləcə də əməkdaşlıq və yazı bacarığının, məntiqi düşüncənin inkişafı baxımından faydalıdır.

Məzmun üzrə iş

- Müstəqil oxuduğunuz ikinci parçanı bir daha nəzərdən keçirin.
- Parça yoldaşınızla birlikdə həmin parçanın məzmununa aid üç sual tərtib edin və onlara cavab hazırlayın.
- Kiçik qruplarda birləşib aşağıdakı ifadələrin mənasını aydınlaşdırın.

Ölümün dəlişmədən qorxub bir həsəb apar. Növbə sənə də çatır, əlim eylə hasar.	
Ədalət çığırındır yolunda, olma nağı. Bu gündür sabahın an məhriban yoldaşı.	
Çəkin, çarəzlərin dağıtma var-yoxunu, Bəlkə, o qəmlənmə yeməyən oxunu.	
Sən ki hər bir bucağa ox atırsan bu qadər, Acları qarşıyandan, soyla, qafılın mağar?	
Unutma ki, aləmi açmağa bir açarsan, Dünyada zülm etməyə yaranmış mağar insan?	

Dərslik, səh. 33

Cavabların müzakirəsini fərqli formalarla təşkil etmək mümkündür. Cütlüklərin təqdimatı dinlənilir və müzakirədə bütün sinfin iştirakı təmin edilir. Bu halda çoxsaylı təqdimatın dinlənilməsi vacib deyildir. Fəal dinləmə və səmərəli müzakirə məqsədə nail olunmasına imkan yaradır. Digər bir variant cütlüklərin kiçik qruplar yaratması, təqdimatlar əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparması ola bilər.

Dərslikdəki növbəti tapşırıq həm məzmunun dərinlən qavranılması, həm də təhlilə hazırlıq baxımından əhəmiyyətlidir.

Kiçik qruplar yaradılır və işin icrasına ayrılan vaxt elan edilir. Ehtiyac duyulan məqamlarda müəllim istiqamətləndirici suallarla qruplara kömək edir.

Qrupların təqdimatı əsasında aparılan müzakirədə şagirdlərin geniş dialoquna, şəxsi fikirlərini sərbəst ifadə etmələrinə imkan yaradılmalıdır.

Dərslikdəki sonuncu tapşırığın fərdi olaraq yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

4. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
5. Əsər haqqında hansı fikir səldizdir?
- Zəmanə hökmdarlarını ədalətli olmağa çağırır var.
 - Dövlətin idarə olunması qaydaları xatırladılmışdır.
 - Dövlət hökmdarlarının eyibləri göstərilmişdir.
 - Ədalətsiz hökmdarların cəzasız qalmasıyla əlaqəli işarə edilmişdir.
 - Yoxsul insanlar, rəiyyət zalım hökmdarlara qarşı mübarizəyə münasibdir.

• Evdə iş

Kitabxanadan, internetdən topladığınız məlumat əsasında "Nizamın yoxsullara, aməkçi insanlara münasibəti" mövzusunda şifahi təqdimatı hazırlaşın.

Dərslik, səh. 34

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki "Evdə iş" başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Nizami Gəncəvi. Sultan Səncər və qarı – 3 saat
Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.	Poemanı janr və növ baxımından dastanla müqayisə edir.
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Növ və janr baxımından əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Təhlilə həsr olunmuş dərsi fərqli variantlarda təşkil etmək mümkündür. Variantlardan biri aşağıdakı məzmununda ola bilər.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılması üçün fərqli yollar seçmək mümkündür: rəmzi (simvolik) materiallardan, suallardan və s. istifadə etmək olar. Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual (Qədim və orta dövrlərin ədəbiyyatında hökmdarlara, hakimlərə nəsihət və etirazların geniş ifadə olunmasına səbəb nə idi?) əsasında yığcam müsahibə aparmaqla motivasiya yaratmaq və nəticədə tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkündür.

Tədqiqat sualı: Qarının şəxsi incikliyi ifadə etməklə kifayətlənməsinə səbəb, sizcə, nədir?

Fərziyyələr dinlənir və təkrara yol verilmədən qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması. Fərziyyələrin yoxlanılması, tədqiqat sualının aydınlaşdırılması məqsədilə fərqli məzmununda və formada işin təşkili mümkündür. Lakin bütün hallarda dərslikdəki “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığına və “Əsərin təhlilini hazırlaşın” mətninə müraciət edilməsi məqsədəuyğundur.

Tədqiqatın kiçik qruplarda aparılmasını planlaşdıran müəllim “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığındakı suallara yaradıcı yanaşa bilər. Məqsədindən, sinfin səviyyəsindən, vaxt büdcəsindən asılı olaraq, müəllimin tapşırıqda müəyyən dəyişiklik aparması məqsədəuyğundur. Qrupların sayından asılı olaraq, suallara əlavələr də etmək mümkündür. Sualların əks olunduğu iş vərəqlərini (hər qrup üçün bir sual yazılmış olur) qruplara təqdim edən müəllim, ehtiyac duyulan hallarda, izahlar verir, istiqamətləndirici suallarla yardım edir. Qrupdaxili vəzifə bölgüsünün aparılmasına diqqət edən müəllim, lazım gələrsə, bu məsələdə də yardımçı olur.

Məlumat mübadiləsi mərhələsində fəal dinləməyə, qrupların bir-birinin işi ilə ətraflı tanış olmalarına, sualların verilməsinə nail olunmalıdır. Suallar elə tərtib edilmişdir ki, onların hər biri fikir mübadiləsinə, diskussiyaya geniş meydan açır. Elə bu mərhələdə mübahisənin, fərqli yanaşmaların müşahidə edilməsini təbii qəbul etmək lazımdır. Müəllim başlıca diqqəti ayrı-ayrı qrupların əldə etdikləri məlumatın mənimsənilməsinə yönəltməlidir. Mülahizələrdəki birtərəflilik və dolaşıqlıq, məlumatların sistemsizliyi,

əsərdən seçilmiş nümunələrin, bir sıra hallarda yerinə düşməməsi və s. həmin mərhələdə daha çox müşahidə olunan nöqsanlardır. Bunların aradan qaldırılmasında dərsin növbəti mərhələsi – **məlumatın müzakirəsi və təşkili** əhəmiyyətli rol oynayır. Pedaqoji ədəbiyyatda göstəriləni kimi, həmin mərhələnin səmərəli keçməsi üçün müəllimin əvvəlcədən hazırladığı suallardan istifadə etməsi məqsədəuyğundur. Təcrübəli müəllim bələdçilik fəaliyyətini yaranmış vəziyyətə uyğun qurur və çox vaxt müzakirə prosesindən doğan suallardan istifadə etməklə kifayətlənir. Bütün hallarda müəllimin həmin mərhələni əvvəlcədən aydın təsəvvür etməsi faydalıdır. Başlıca diqqət qrupların hazırladıkları cavabların əlaqələndirilməsinə, pərakəndə söylənmiş fikirlərin dəqiqləşdirilməsinə və uzlaşdırılmasına yönəldilməlidir. Qruplar yalnız öz cavablarının təqdimatında, müzakirəsində deyil, bütün suallar üzrə müzakirədə fəal olmalı, əsaslandırılmış mövqelərini ifadə etməlidirlər. Dərsin əvvəlki mərhələlərində aparılmış işlər, əsərin məzmununun mükəmməl mənimsənilməsi, təqdimatların diqqətlə dinlənilməsi buna imkan verir. Məsələn, tapşırıqdakı “Qarının hökmdara və onun məmurlarına münasibəti necədir? Bu obrazın nitqindən nümunələr gətirməklə fikrinizi əsaslandırın” tapşırığının müzakirəsində digər qrupların nümayəndələrinin həmin ədəbi qəhrəmanla bağlı əlavə faktlar demələrinə, eləcə də əsərdən fərqli misallar göstərmələrinə istiqamət verilməlidir.

Deyilənlərin ümumiləşdirilməsi, vahid ideya halına salınması **nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması** mərhələsində ən çox diqqət yetirilən məsələ olur. Ümumiyyətlə, bu mərhələdə müəllim yığcam yekun sözü ilə şagirdləri son nəticələrə istiqamətləndirə bilər. Yüksək müstəqillik və fəallıq nümayiş etdirən şagirdlər belə qənaətə gəlirlər ki, əsərdə hökmdar və xalq münasibətləri, ölkənin ədalətlə idarə edilməsinin üstünlükləri, haqsızlığın acı aqibəti kimi mühüm problemlər diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. Bütün bu məsələlərə zəif, yoxsul, sadə bir insanın – qarının müdrik münasibəti oxucunu mütəəssir edir. Bu qarının cəsarəti, hökmdara dediyi hər kəlmə oxucuda ona böyük hörmət və rəğbət hissi doğurur. Onu şəxsi incikliyi, təhqir olunmasından çox, hökmdarın zalımlığı, ölkədə ədalətsizliyin baş alıb getməsi, hakim təbəqənin özbaşınalığı düşündürür və narahat edir. Bu obraz xırda hislərdən, şəxsi intiqam arzusundan uzaq olub, xalqın xoşbəxtliyini, vətənin abadlığını hər şeydən uca tutur.

Formalaşdırılmış ideyanın tədqiqat sualı ilə necə səsələşməsi, şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisə edilməsi dərsin bu mərhələsində ayrıca diqqət yetirilən məsələlərdəndir.

• Təbiiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

8. Müzakirə edin: “Nizaminin “Sirlər xəzinəsi” poeması epik-lirik növə məxsus olan dastandan hansı cəhətlərinə görə fərqlənir?”

Dərslik, səh. 35

Dərslikdəki “Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” başlıqlı tapşırığın icrasına vaxt ayrılır.

Müzakirə üçün təklif edilən mövzu şagirdləri həm epik, həm də lirik növün xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmağa istiqamətləndirir. Bu imkandan maksimum yararlanmaq lazımdır; müəllim istiqamətləndirici suallarla şagirdlərin “epik növ”, “lirik növ”, “poema”, “epik poema” anlayışları haqqında qazandıqları məlumatları, dastan janrının özəlliyi ilə bağlı öyrəndiklərini xatırlamalarına nail olmalıdır. Müqayisədən istifadə etməyin əhəmiyyəti və yolları barədə də müzakirədən əvvəl izahat verilməsi məqsədəuyğundur.

Müzakirədə fəal dinləmə, dialoji ünsiyyət, fikirlərin sərbəst ifadə olunması təmin edilməlidir. Çıxarılmış nəticənin ayrı-ayrı bəndlər şəklində ifadə edilməsi faydalı olar.

Qiymətləndirmə.

Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Müqayisətmə

Səciyyələndirmə

Müqayisəli şərhətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Poemanı növ və janr baxımından dastanla müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Poemanı növ və janr baxımından dastanla müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Poemanı növ və janr baxımından dastanla əsasən müqayisə edir.	Poemanı növ və janr baxımından dastanla dolğun müqayisə edir.
Nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirməkdə çətinlik çəkir.	Nitqindən qismən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Nitqindən əsasən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Nitqindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyələndirir.
Növ və janr baxımından əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Növ və janr baxımından əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Növ və janr baxımından əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Növ və janr baxımından əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

SİNİFDƏNXARİC OXU DƏRSİ

Əzəl gündən qiymətli bir incidir doğru söz – 1 saat

1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Danışığından – nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Nümunələrlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Sınıfdənxaric oxu dərsi şagirdlərin “Qədim dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (ən qədim zamanlardan XIII əsrə qədər)” bölməsi üzrə müstəqil oxuduqları əsərlər (Nizami Gəncəvinin “Zalım padşahla düzdənşən qocanın hekayəti” mənzum hekayəsi və Məhsəti Gəncəvinin rübailəri) üzrə keçilir.

Dərsə əvvəlcədən hazırlıq işləri aparılır. Sınıf tövsiyə olunan əsərləri dərsə qədər oxumaq tapşırığı alır.

Tədqiqat sualları şagirdlərin fəal iştirakı ilə müəyyənləşdirilir: “Düzlük”, “ədalət” dedikdə nə başa düşürsünüz? Klassik sənətkarlarımız cəmiyyətdə bu problemin həlli yolunu nədə görürlər?”

Şagirdlər tədqiqata başlamazdan əvvəl aşağıdakı mətnlərdə əks olunmuş fikirlərlə tanış edirlər:

- “Nizami hər nədən danışırsa-danışsın, onu müasir həyat, müasir insanlar düşündürür. Haqsızlıq, ədalətsizlik, zülm və özbaşınalıq hökm sürən bu dövrün adamları, əsasən, məhdudgörüşlü, tamah, sərvət əsiri olan insanlardır. Nizamini daha çox kədərlandırən də odur ki, məhz bu insancıqlar başqalarına ağalıq edir, özgələrinin başında qoz sıdırır, özlərini yüksək hesab edirlər” (Xəlil Yusifli).
- “Məhsəti Gəncəvi şeirlərində müasirlərini narahat edən məsələlərə də toxunur, zamanəsinin haqsızlıqları ilə bağlı sərbəst mühakimələr yürüdür. İctimai-siyasi, əxlaqi düşüncələrini bildirir. Belə rübailərində duyan, düşünən, azadfikirli sənətkarın həyatda qarşılaşdığı mənəvi qüsurlara biganə qalmadığını, var-dövlətə həris, pul, qızıl düşkünlərinə, zahiri təmiz, daxili çirkin olanlara tənqidi münasibətini gizlətmədiyini görürük” (Nüşabə Araslı).

Tapşırıqların əks olunduğu iş vərəqləri kiçik qruplara təqdim olunur

I qrup

- Düzlük, doğruluqla bağlı bir neçə atalar sözü yazın.
- Nizamini “Zalım padşahla düzdənşən qocanın hekayəti” əsərində hökmdarla qocanın qarşılaşdırılmasında məqsəd nədir?
- “Öz düzlüyü kimsəni verməz bada dünyada,
Düz sözüylə kimsəyə yetməz qada dünyada” misralarında hansı fikir ifadə olunub? Siz həmin fikirlə razılaşırırsınız mı? Nə üçün?

4. Məhsəti Gəncəvinin rübaisindəki başlıca fikir nədir? O, Nizaminin hekayəsində ifadə olunan fikirlərlə səsleşirmi?

Bazara getmişdim bir cümə günü,
Gördüm, kəklik alıb sarın üstünü.
Tez-tez deyir ona: “Cəfa verənin
Bir gün belə qalxar göylərə ünü”.

II qrup

1. Haqqın, ədalətin qələbəsinə inam ifadə edən bir neçə atalar sözü yazın.
2. Hekayədə təsvir olunan hökmdarı əməllərinə görə səciyyələndirin.
3. Nizaminin “Doğruluqla köməkdir hər bir ərə Yaradan, Doğru ol ki, yetirsin hər zəfərə Yaradan” misralarında hansı fikir ifadə olunmuşdur? Ona münasibət bildirin.
4. Məhsəti Gəncəvinin rübaisində ifadə olunan başlıca fikir nədir? O, hekayədəki fikirlərlə necə səsleşir?

Xalqın başında gər olsan da bir tac,
Ağladar səni də bir gün ehtiyac.
Xalqın dərdinə qal, ona yaxın ol,
Qorx o gündən, özün olasan möhtac.

III qrup

1. Hekayədə bədii təsvir və ifadə vasitələri işlənmişdirmi? Fərqləndirin, izah edin.
2. “Əzəl gündən qiymətli bir incidir doğru söz,
Acısıyla könüllər sevincidir doğru söz” misralarında hansı fikir öz əksini tapıb?
Bu fikirlə razılaşırınsınız? Nə üçün?
3. Məhsəti Gəncəvinin rübaisində hansı fikir ifadə olunub? O, hekayədəki fikirlərlə səsleşirmi?

Bu dünya bir qızıl kuzəyə bənzər,
Suyu gah şirindir, gah da ki zəhər.
Çox da öyünmə ki, uzundur ömrün,
Əcəl köhlənində hazırdır yəhər.

IV qrup

1. Mənzum hekayə üzrə illüstrasiya çəkin. Zalım padşahla düzdən qocaya münasibətinizi əks etdirməyə çalışın.
2. “Doğru sözə bağlıdır öz qüdrətin həmişə,
Qoy qüdrətdən güc alsın söz qüdrətin həmişə” misralarında hansı fikir öz əksini tapıb? Həmin fikirlə razıyırsınız? Nə üçün?
3. Məhsəti Gəncəvinin rübaisində ifadə olunan başlıca fikir nədir? O, hekayədəki hansı fikirlərlə səsleşir?

Yolda darğa mənə rast gəldi dünən,
Əlində tutduğu çubuqla bərkdən
Döyürdü qəzəblə o, bir qadını,
Tamaşa edirdi hər yoldan ötən.

V qrup

1. Bu hekayəni yazmaqda Nizaminin başlıca məqsədi nə olmuşdur? Fikrinizi əsaslandırın.
2. “El gözündə Nizami ucalıbdır düzlükdən, İlhamına, qəlbinə güc alıbdır düzlükdən” misralarında hansı fikir öz əksini tapıb? Şairin düzlüyü yüksək dəyərləndirməsinin səbəbini necə izah edərsiniz?
3. Məhsəti Gəncəvinin rübaisində ifadə olunan başlıca fikir nədir? Ona münasibət bildirin, hekayədəki fikirlərlə necə səsleşdiyini aydınlaşdırmağa çalışın.

Hünərin səfası acıdır müdam,
Odur hünər suyu içmir bir adam.
Alçaq adamların cəhalət odu
Hünəri küləyə vermişdir tamam.

Tədqiqatın aparılması zamanı müəllim şagirdlərə mövzu ilə bağlı öyrəndikləri təlim materiallarına müraciət etməyi, ədəbiyyat dərslərində öyrəndikləri əsərləri sinif-dən xaric oxu materialları ilə əlaqələndirməyi tövsiyə edir.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi mərhələsində təqdimatların dinlənilməsi və geniş müzakirəsi üzrə iş aparılır. Müəllim müzakirənin diskussiya şəraitində keçməsi məqsədilə istiqamətləndirici suallardan istifadə edir, şagirdlərin sərbəst fikir söyləməsinə, öz mülahizələrini bədii ədəbiyyatdan və həyatdan faktlarla əsaslandırmaqlarına xüsusi diqqət yetirir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində diqqət bir daha mübahisə doğuran fərqli fikirlərə yönəldilir, şagirdlərin problem üzrə mülahizələrində ortaq məxrəcə gəlmələrinə say göstərilir.

Sinifdən xaric oxu dərslərində formativ qiymətləndirmə qrup üzrə və fərdi fəaliyyətin nəticələrinə görə müvafiq meyarlar əsasında aparılır. Sinifdən xaric oxu dərslərinin özünə-məxsusluğu nəzərə alınaraq şagirdlərin müstəqil mütaliəsinin stimullaşdırılması, sinifdən xaric oxuya həvəsin artırılması diqqət mərkəzində saxlanılır.

Evdə iş

1. “Cəmiyyətdə düzlük və ədalət nə üçün lazımdır?” mövzusunda mühakimə xarakterli esse yazın.
2. Kitabxanadan və ya internetdəki mənbələrdən istifadə etməklə Nizami Gəncəvi və Məhsəti Gəncəvinin yaradıcılığı haqqında məlumat toplayın.

BİRİNCİ VƏ İKİNCİ BÖLMƏLƏR ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Qiymətləndirmə “Qazılıq qoca oğlu Yeynək boyu” üzrə aparıla bilər

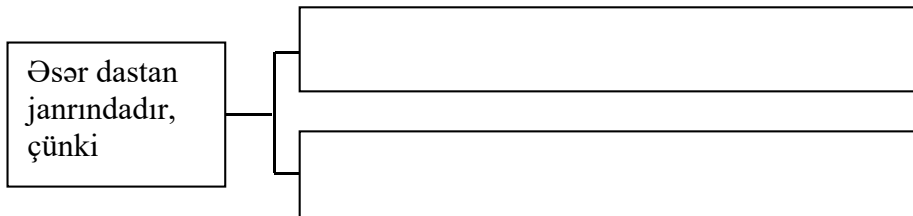
QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Əsəri hissələrə ayırın, birinə ad verib məzmununu tərtib etdiyiniz plan əsasında yığcam yazın.

2. Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirib cədvəldə qeyd edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi cümlələr	Onların növü

3. Əsərin dastan janrında olduğunu təsdiq edən iki cəhət göstərin. Sxemdən istifadə edin.

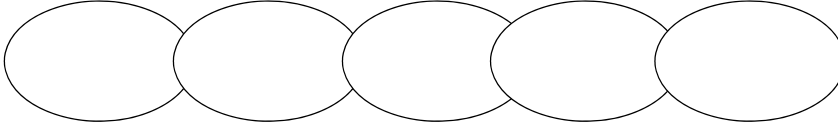

4. Hansı fikrin yanlış (Y) və ya doğru olduğunu (D) çərçivədə qeyd edin.

- ☐ Oğuz eli Qazılıq qocanı xilas etmək üçün cəhd göstərmir.
- ☐ Oğuz igidlərinin arasında güclü birlik vardır.
- ☐ Oğuzlar Bayındır xana böyük hörmət bəsləyir.
- ☐ Yeynək atasını dərin məhəbbətlə sevir.
- ☐ Oğuzlarda ata-oğul münasibətlərində böyük məhəbbət vardır.

5. Tapşırığı yerinə yetirin:

- Dairələri (onların sayı çox da ola bilər) iş vərəqinizdə çəkin;
- Hadisələrin başlanğıcını, münaqişənin (ziddiyyətin) yaranmasını, inkişafını, ən gərgin, yüksək mərhələyə çatmasını, həll olunmasını (açılmasını), sonluğunu dairələrdə ardıcıl (bir-iki cümlə ilə) yazın.

6. Hansı fikri Bayındır xana aid etmək olmaz?

- A) Oğuz elinin başçısı kimi müdrikdir.
- B) Ədalətli və xeyirxahdır.
- C) Yoxsulların, kimsəsizlərin ümid yeridir.
- D) Oğuzların birliyini qoruyub saxlayır.
- E) Var-dövlətini artırmağa can atır.

7. Hansı fikri Yeynəyə aid etmək olmaz?

- A) Oğuz elinin ən gənc və qorxmaz igidlərindəndir.
- B) Tədbirli və uzaqgörəndir.
- C) Bayındır xanın, ağsaqqalların nəsihəti ilə qərar qəbul edir.
- D) Lovğadır, özünü hamıdan üstün tutur.
- E) Gördüyü işlərdə Allaha sığınır, ondan kömək umur.

8. Dastan və nağıl janrlarının oxşar və fərqli cəhətlərini qısaca yazın.

9. Dastanda işlənmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırın. Cədvəldən istifadə edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi cümlələr	Fikrin təsir gücünün artmasında onların rolu

10. Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

3.

ORTA ƏSRLƏR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Ağrımaz – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən istifadə edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Həmin prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələ fərqli məzmununda və formada təşkil oluna bilər. Nəsimi haqqında bədii əsərdən kiçik epizodun oxunması, “Nəsimi” filminin fraqmentin nümayişi, şairin əsərlərindən parça səsləndirilməsi, illüstrasiyadan istifadə və s. bu qəbildəndir. Bunlardan birini seçərək iş aparmaq və son nəticədə tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkündür. Variantlardan biri dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında yığcam müsahibə aparılması ola bilər.

Müsahibə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi ilə tamamlanır.

Tədqiqat sualı: Tutduğun yolun doğru olduğuna ürəkdən inanan insanı əqidəsindən döndərmək olarmı?

Fərqli fikirlər – fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeydlər edilir.

Tədqiqatın aparılması. İlk növbədə, əsərin oxusu, məzmununun mənimsənilməsi həyata keçirilir. Təcrübədən məlumdur ki, “Ağrımaz” qəzəlinin, ümumiyyətlə, klassik şeirin müstəqil mütaliə ilə qavranılması hətta yuxarı sinif şagirdləri üçün də çətindir. Belə şeirlərin oxusu üçün daha səmərəli yolların tapılması müəllimləri və metodistləri həmişə düşündürmüş və narahat etmişdir. Bu məsələdə həlledici amillərdən biri sinfin

hazırlıq səviyyəsidir. Klassik ədəbiyyat nümunələrindəki tanış olmayan sözlərin mənasını ardıcıl öyrənən, müəllimin izahını müntəzəm izləyib mənimsəyən, belə şəirlər üçün ümumi olan cəhətləri artıq qavramış olan sinifdə oxunu şagirdlərin fəal iştirakı ilə aparmaq mümkün və faydalıdır. Bu, izahlı oxuya şagirdlərin cəlb edilməsi şəklində özünü göstərə bilər. Yaxud əsərin sinifdə müstəqil oxusundan sonra bütün sinfin iştirakı ilə müzakirə aparıb məzmunun bütövlükdə mənimsənilməsinə nail olmaq mümkündür. Deməli, müəllim sinfin səviyyəsindən, qarşıya qoyduğu məqsəddən və s. asılı olaraq, oxunu fərqli yollardan istifadə ilə təşkil edə bilər. Hansı yoldan istifadə edilməsindən asılı olmayaraq, məzmunun qavranılması, əsərdə mənası şagirdlər üçün aydın olmayan sözlərin öyrənilməsi, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin müəyyənləşdirilməsi həyata keçirilməlidir.

İş planı

Məzmun üzrə iş

- Müəllimin oxusunu və izahını diqqətlə dinləyin.
- Tanış olmayan sözlərin mənasını müvafiq mənasının aydınlaşdırılmasında fəal iştirak edin.
- Şeiri bir daha nəzərdən keçirin, fikirlərinizi ikitərsəli gündəlikdə yazın.
- Kiçik qruplarda birləşib qənaətlərinizi bölüşün, fikirlərinizi ümumiləşdirin.
- Təqdimatlar əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparın.

Dərslük, səh. 40

sesdə də şagirdlərin fəallığının təmin edilməsi mümkün və vacibdir. Hər bir beytin mənasının aydınlaşdırılmasında şagirdlərin dəyə biləcəklərini müəllim deməməli, onların müstəqil fikir söyləmələrinə şərait yaratmalıdır. Eləcə də yeni sözlərin mənasının aydınlaşdırılmasında şagirdlərin maksimum fəallığına nail olunmalıdır.

Izahlı oxu nə qədər səmərəli aparılsa da, iş başa çatdıqdan sonra mətni şagirdlərin bir daha nəzərdən keçirmələri faydalıdır. Bu, məzmunla bağlı qazanılmış təsəvvürün təhlilə əhəmiyyətli təsir edir. Növbəti tapşırıq (fikirlərin ikitərsəli gündəlikdə qeyd edilməsi) əsərin məzmununun qavranılma səviyyəsinin aşkara çıxarılması, bu istiqamətdə zəruri işlərin aparılması və təhlilə hazırlıq baxımından faydalıdır. Tapşırıq fərdi olaraq yerinə yetirilir. Mövqeləri yaxın olan şagirdlər müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşib, qənaətlərini bölüşür, fikirlərini ümumiləşdirirlər.

Dərsin **məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi** mərhələlərində aparılan iş kiçik qrupların təqdimatına əsaslanır. İlk növbədə, qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaradılmalıdır. Eləcə də müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına, hər bir şagirdin öz mövqeyini sərbəst ifadə etməsinə say göstərilməlidir. Müəllim əvvəlcədən hazırladığı suallardan istifadə etməklə müzakirənin daha dolğun məzmun qazanmasına çalışmalıdır. Lirik qəhrəmana məxsus səciyyəvi cəhətlərin aydın təsəvvür edilməsi, onunla bağlı deyilənlərin əsərdən gətirilən nümunələrlə təsdiq edilməsi, fikirlərin əlaqələndirilməsi, müqayisə edilməsi müzakirədə həyata keçirilməli olan mühüm məsələlərdir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş bütün fikirlərin ümumiləşdirilməsi, vahid, ümumi ideya şəklində salınması ön plana çəkilməlidir. Başlıca diqqət lirik qəhrəman obrazının bütövlüyünün, mükəmməl olmasının təsdiqinə yönəldilməlidir. Əsərdən seçilmiş tutarlı dəlillər şagirdlərə aşağıdakı qənaətin üzərində dayanmağa əsas verir: təqiblərə, əzablara dözən, daha ağır işgəncələrə məruz qala biləcəyini anlayan lirik qəhrəmanı heç bir qüvvə doğru, ədalətli hesab etdiyi yoldan, əqidəsindən döndərə bilməz.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı ilə əlaqəsinin aydınlaşdırılmasına, şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Ağrımaz – 3 saat
İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin həmin prosesdə müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu dərsdə motivasiyanın yaradılması üçün fərqli yollar vardır. Rəmzi (simvolik) materiallardan, suallardan və s. istifadə etməklə motivasiyanı yaratmaq və son nəticədə tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkündür. İlk

dərstdən şagirdlərin diqqətinə çatdırılan “Düşünün” başlıqlı sual əsasında yığcam müsahibə aparmaqla da tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür.

Tədqiqat sualı: “Əsərdə haqq, ədalət uğrunda mübarizə aparan insanların əqidəsi əks olunmuşdur” fikrini doğru saymaq olarmı?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeydlər edilir

• Yada salın

- Haqq-ədalət, yüksək əməl uğrunda həyatını qurban verən hausi ədəbi qəhrəmanları xatırlayırıq?
- Onların həyatı, fədakarlığı sizdə hausi luss və diqqətinizi yaranmasına səbəb olub?

• Düşünün

- Mübariz ruhlu əsərlərin yaranmasına səbəb, sizcə, nədir? Belə əsərlərin əhəmiyyətini necə izah edə bilərsiniz?

• Oxuda aydınlaşdırın

- Əsərdə tanınmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Əsərdəki bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.

İMADƏDDİN NƏSİMİ
(1369 – 1417)

Onun yaradıcılığı ədəbiyyatımızın ən maraqlı səhifələrindəndir. Nəsiminin əsərlərində insan, insan ləyaqəti, insan qüdrətinə inanı geniş əksini tapmışdır.

Hamid Araslı

Dərslik, səh. 39

• Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin

1. Şeir sizdə hansı təəssürat yaradı? Fikrinizi əsaslandırın.
2. “Əsərdə şairin yalnız şəxsi faciəsi əks olunmuşdur” fikrinə münasibət bildirin. Mövqeyinizi nümunələrlə əsaslandırın.
3. Şeirdən nümunələr göstərərək şairin mütəəssirliyini fərqli münasibətini aydınlaşdırın.
4. Şeir təsvirində bir insan obrazı cəmlənib. Onu necə seçmişlərdir?
5. Şairin bədii təsir gücünü artıran vasitələr, xüsusən təzadların rolu haqqında aydınlaşdırın.
6. Əsərdəki bədii fikir – ideya nədir?
7. Əsərdəki başlıca fikir – ideya nədir?

Dərslik, səh. 42

əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparılır. Yaxud cütlüklər araşdırmalarının sonunda kiçik qruplar yaratmaqla fikir mübadiləsi və müzakirə apara bilərlər. Bu, vaxta qənaət baxımından əlverişlidir.

Tədqiqat sualını diskussiya mövzusu kimi də təqdim etmək mümkündür. Əsərin məzmunu ilə ətraflı tanış olan şagirdlər diskussiyada yüksək fəallıq nümayiş etdirirlər. Diskussiyanın gedişində tapşırıqdakı suallardan istifadə olunması məqsədəuyğundur. Bunun uğurla reallaşdırılması müəllimin bələdçilik bacarığından asılıdır.

Məktəbdə kiçik qruplar üzrə işin təşkilinə daha çox yer verilir. Bu dərstdə həmin iş formasına müraciət edən müəllim “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığındakı suallara yaradıcı yanaşmaqla onlardan istifadə edə bilər. Hər qrup bir sual üzərində işləməklə ayrılmış vaxtda tədqiqat aparır. Müəllim ehtiyac duyulan məqamlarda istiqamətləndirici suallarla, yığcam izahlarla şagirdlərə yardım edir. Sualların doğru başa düşülməsi üçün, lazım olan hallarda, qısa təlimat verilməsi də faydalıdır.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi mərhələsinin səmərəli keçməsi müəllimin bələdçilik bacarığından çox asılıdır. Tədqiqat kiçik qruplarda aparılıbsa, fikir mübadiləsi təqdimatların dinlənilməsi ilə həyata keçirilir. Fəal dinləmənin təmin edilməsi qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına, mübahisəli məsələlərin aşkara çıxarılmasına, düşündürücü sualların verilməsinə imkan yaradır. Deyilmiş fikirlərin əlaqələndirilməsi, qruplaşdırılması, sistemə salınması **müzakirənin** səmərəli keçməsindən asılıdır. Təsədüfi deyildir ki, müzakirə üçün müəllimin əvvəlcədən suallar hazırlaması məqsədəuyğun sayılır. Həmin suallar şagirdləri konkret məqsədə – tədqiqat sualını aydınlaşdırmağa istiqamətləndirməlidir. Məsələn, üçüncü tapşırıqla (“Əsərdə

şairin yalnız şəxsi faciəsi əks olunmuşdur” fikrinə münasibət bildirin. Mövqeyinizi nümunələrlə əsaslandırın) əlaqədar müzakirədə şagirdlər müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında şeirdən misallar (Həq bilir səndən, şəha, sahibnəzərlər ağrımaz, Çeşmi-əhvəl ağrıdan arif bəsərlər ağrımaz və s.) göstərməklə şairin öz məsləkdaşlarının mövqeyini də ifadə etdiyini əsaslandırırlar. Yaxud beşinci sualla (Şeir təsəvvürünüzdə bir insan obrazı canlandırırdı. Onu necə səciyyələndirərsiniz?) əlaqədar müzakirədə müəllimin istiqamətləndirici sualları “zahidin əfsanəsinə” görə təqibə, ağır cəzaya məruz qalan bu cəsur insanın “haqqı izhar” edən, haqq yolunda mübarizə aparan yenilməz obrazının aydın təsəvvür edilməsinə imkan yaradır. Eləcə də müəllimin sualları şagirdləri təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən, müqayisələrdən daha dolğun istifadəyə yönəldir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş fikirlərin ümumiləşdirilməsi, vahid ideya şəklinə salınması ön plana çəkilir. Şagirdlər belə bir qənaətin üzərində dayanırlar ki, əsər yalnız şairin şəxsi faciəsini əks etdirən nümunə kimi başa düşülüb təhlil edilə bilməz. Nəsimi kimi yüzrlər hürufi tərəfdarı təqibə, işgəncəyə məruz qalmışdı. Bu əsərin yazılmasının bir səbəbi də yüksək amal uğrunda mübarizə aparan həmin insanların əzmkarlığını, mənən məğlubedilməzliyini ifadə etmək idi.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı və şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə bu mərhələdə ciddi önəm verilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadətmə

Müqayisəli şərhetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeirin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslidəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Ağrımaz – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirləri, süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	Qəzəlin janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.
1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.	Lirik və epik növə aid nümunələr olmaqla qəzəllə dastanı müqayisə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu qəbildən olan dərs çoxcəhətli olması ilə seçilir. Başqa sözlə, tapşırıqların çox vaxt bir-birindən ciddi şəkildə fərqlənməsi, müxtəlif məzmunlu işlərin yerinə yetirilməsi tətbiq, müzakirə, yaradıcı iş dərsi üçün səciyyəvidir. Buna görə də, əksər hallarda, belə dərs üçün motivasiya yaradılması, tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi həmin dərstdə daha çox diqqət yetirilən və vaxt ayrılan təlim işi əsas götürülməklə həyata keçirilir. Bu mövqedən çıxış etməyi planlaşdıran müəllim tədqiqat sualını ifadəli oxu üzrə işlə əlaqələndirməyə üstünlük verə bilər. İfadəli oxunun, xüsusən **ifaçılıq vəzifəsinin** mahiyyəti, məqsədlə bağlı qazanılmış məlumatları yığcam müsahibə ilə xatırlatmağa yönəldən müəllim son nəticədə şagirdlərin fəal iştirakı ilə tədqiqat sualının formalaşdırılmasına nail olur.

III dərəcə

• Tətbiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

1. Qəzəlin ilk iki beyindəki hamqafiyyə sözləri müəyyənləşdirib sxemdə yazın. Qəzəl janrında olan şeirlərin necə qatıyıldığını izah edin.

2. "Ağrımaz" qəzəlinin lirik, "Qazan bəyinin oğlu Urüz bəyinin dustaq olduğu boy"un epik növə aid olduğunu müqayisə əsasında şərh edin. Gəldiyiniz nəticəni Venn diaqramında əks etdirin.

Dərslük, səh. 42

Tədqiqat sualı: "Ağrımaz" qəzəlinin ifadəli oxusunda hansı ifaçılıq vəzifəsinin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur?

Bu dərstdə **tədqiqatın aparılması** mərhələsi də fərqli məzmunu ilə seçilir. Birinci növbədə, dərslərdəki ilk iki tapşırıq yerinə yetirilir.

Hər iki tapşırıq hazırlanmış cavablar bütün sinfin iştirakı ilə müzakirə olunur. Birinci sualın verdiyi imkandan istifadə edərək qəzəl

janrı haqqındakı məlumatın genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi qayğısına qalmaq lazımdır.

İkinci sual isə lirik və epik növlərə məxsus başlıca cəhətləri aydınlaşdırmağa, nümunələr əsasında müqayisələr aparmağa imkan yaradır.

Müzakirədə fəal dinləməyə, deyilənlərin ən xırda incəliklərinə qədər aydınlaşdırılmasına və mənimsənilməsinə səy göstərilməlidir. Buna nail olmaq üçünsə şagirdlərin sərbəst fikir mübadiləsi aparmalarına əlverişli şərait yaradılmalıdır.

Bütün bunlar ifadəli oxu ilə bağlı tapşırığın səmərəli yerinə yetirilməsinə əhəmiyyətli təsir edir; qəzəl janrının özünəməxsusluğunun aydın təsəvvür edilməsi, qafiyə sisteminin başa düşülməsi, lirik növün özəlliyi barədə zəruri məlumatın mənimsənilməsi ifadəli oxunun uğurla reallaşmasında az rol oynamır.

Şagirdlərin, ilk növbədə, dərslikdəki materialla tanış olmalarına vaxt ayrılır.

İfadəli oxu ilə əlaqədar dərslikdəki mətnlə tanışlığı təşkil edən müəllim təfilə, misralarda təfiləyə uyğun gələn bölüm (misranın parçası) barədə şagirdlərdə aydın təsəvvür yaratmağa çalışmalıdır. Təfilənin tələbinə əsasən bölümlər arasında durğulara (fasilələrə) əməl etməyin vacib olduğunu izah edən müəllim belə məqamlarda yol verilən səciyyəvi nöqsanlar barədə xəbərdarlıq edir. Başlıca nöqsan bölümlərin oxusunun süni şəkildə fərqləndirilməsi, hər birinin oxusundan sonra uzun fasilə edilməsidir. Əslində, bölümlərin arasındakı durğular (fasilələr) misraların bütövlükdə oxusuna – səslənməsinə xələl gətirməməlidir.

Qəzəlin ideya-məzmunu barədə ətraflı məlumatı olan şagirdlər ifaçılıq vəzifəsini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkmirlər və fərqli variantlar irəli sürürlər.

Tapşırığın 4-cü və 5-ci bəndlərinin fərdi olaraq yerinə yetirilməsi məqsəduyğundur. Bu, şagirdlərin hər birinin bilik və bacarığı barədə təsəvvürün genişlənməsinə imkan verir.

Səciyyəvi cavabların əsasında **məlumat mübadiləsi** və **müzakirə aparılması** bütün şagirdlərin öz işlərinə tənqidi yanaşa bilmələrinə şərait yaradır.

İfaların dinlənilməsi, onlara münasibət bildirilməsi **Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması** üçün tutarlı əsas olur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

İfadəlioxuma

Müəyyənləşdirmə

Müqayisəetmə

Müqayisəli şərhətmə

İfadəli oxuya hazırlaşın

3. Mətni oxuyun. Onda fikirlərə əsaslanmaqla tapşırığı yerinə yetirin. Öyrəşmə zamanı yazılmış şeirlərin ifadəli oxusu heca vəznində olan şeirlərin oxusundan fərqlənir. Təfiləyə uyğun gələn bölüm (misranın parçasını) bütün oxumaq lazım gəlir. Təfilənin tələbi ilə bir çox hallarda sözlərin parçalanması ifadəni işini çətinləşdirir. Yəni bölüm bütün oxunmalı, onların arasında durğulara (fasilələrə) əməl edilməlidir. Bölümlərin oxusu ilə misranın bütövlükdə oxusu arasındakı tənasüb gözlənilməlidir. Yəni bütün diqqəti bölümün oxusuna yönəldib misranın oxusunu unutmaq olmaz. Bölümlərin ustahla oxunması, onların arasındakı sərhədin səslə nəzərə çatdırılması bütövlükdə misranın uğurlu oxusunu, fikrin başa düşülməsini təmin edir.

4. "Ağrımaz" qəzəlin oxusunda dinləyicilərə nəyi çatdıracağımızı – ifaçılıq vəzifəsini müəyyənləşdirin. Sonra ilk iki beytdəki mənəvi vurğulu sözləri, səsdəki dəyişmələri (tonun yüksəlməsi, alçılması və s.) şərti işarələrlə dəftərimizdə qeyd edin. Hər iki beytin məzmununa bir daha nəzər salın, səsinizin almalı olduğu çalarları aydınlaşdırıb yazın.

5. Qəzəlin ilk iki beytinə qəlibə uyğun olaraq cədvəldə yazıb oxusuna hazırlaşın.

6. İfalarla münasibət bildirin.

Dərslik, səh. 42

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxumaqda çətinlik çəkir.	Şeiri müəllimin köməyi ilə ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri əsasən ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyən etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri müəllimin köməyi ilə müəyyən edir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri əsasən müəyyən edir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri dəqiqliklə müəyyən edir.
Qəzəli növ baxımından dastanla müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəli növ baxımından dastanla müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Qəzəli növ baxımından dastanla əsasən müqayisə edir.	Qəzəli növ baxımından dastanla dolğun müqayisə edir.
Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Şah İsmayıl Xətayi. Bahariyyə – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Əsərdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyən edir.	Əsərdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyən edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi ilə müəyyənəndirilmə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanı müxtəlif yollardan istifadə ilə təşkil etmək olar. Məsələn, baharın gəlişinin fərqli mənzərələrini əks etdirən audio-video görüntüləri, yaxud rəsm əsərlərini nümayiş etdirərək “Gördükləriniz sizdə hansı hislər yaratdı?”, “Təbiətdə baş verən bu dəyişikliyin insana sevinc, fərəh hissi bəxş etməsinin səbəbini necə izah edərsiniz?” qəbildən suallar əsasında müsahibə aparmaq olar. Dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar üzrə yığcam müsahibə aparmaqla da motivasiya yaratmaq və tədqiqat sualını müəyyənəndirmək mümkündür.

Tədqiqat sualı: Baharın gəlişinə həsr olunmuş əsərlərdə daha çox hansı məsələlərə diqqət yetirilir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Əsərin oxusu üzrə iş fərqli məzmununda təşkil edilə bilər. Klassik əsərlərin tədrisində izahlı oxunun tətbiqi daha faydalıdır. Buna görə də dərslərdə şagirdlərə müəllimin izahlı oxusunu diqqətlə dinləmək tövsiyə edilmişdir. Əsərin izahlı oxusu şagirdlərin fəal iştirakı ilə həyata keçirilməlidir. Oxu prosesində mətnə tanış olmayan söz və ifadələrin mənası aydınlaşdırılır, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin müəyyənləşdirilməsinə diqqət yetirilir.

İzahlı oxudan sonra şagirdlərdə məzmunla bağlı müstəqil qənaətin formalaşması üçün ikihissəli gündəlikdən istifadə edilməsi faydalıdır. Bu hər bir şagirdin əsərin məzmununu hansı səviyyədə qavradığını, eləcə də çətinlik çəkdiyi məqamları aşkara çıxarmaq, sonrakı işi səmərəli qurmaq baxımından da əhəmiyyətlidir. Tapşırıq fərdi olaraq yerinə yetirilir. Cavablarını cümlük şəkildə müzakirə edən şagirdlər müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşərək qənaətlərini bölüşür, fikirlərini ümumiləşdirirlər.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Dərsdə uğurlu nəticənin əldə edilməsi bu mərhələlərdəki işin səmərəli təşkilindən çox asılıdır. Əvvəlcə qruplararası fikir mübadiləsi aparılır. Təqdimatlar diqqətlə dinlənir, müəllim deyilənlərə fəal münasibət bildirilməsini təmin edir. Adətən, “Bahariyyə”nin məzmununun mənimsənilməsi zamanı ziddiyyətli fikirlərin meydana çıxması halları çox olmur. Lakin təbiətlə bağlı əsərlərin oxuculara – şagirdlərə estetik təsiri fərqli olduğuna görə bu əsərin müzakirəsi zamanı da fərqli fikirlərin meydana çıxması mümkündür. Müəllim yarana biləcək fikir ayrılığından istifadə edərək istiqamətləndirici suallar vasitəsilə müzakirənin daha canlı keçməsinə, diskussiya xarakteri almasına, şagirdlərin dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirmələrinə nail olmalıdır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması. Dağınıq, əlaqəsiz şəkildə olan fikirlər müəllimin bələdçilik bacarığı sayəsində ümumiləşdirilir, vahid ideya halına salınır. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, baharın gəlişi ilə təbiətdəki oyanış, canlanma, təzələnmə, bütün bunların insana güclü təsiri, onda gözəl hiss və duyğu oyatması söz sənətkarlarının diqqətini cəlb edən başlıca məsələlər olur. Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı və şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Nümayişetdirmə

ŞAH İSMAYIL XƏTƏİ
(1487 – 1524)

Q. qona həyat sürməsinə bənzəyənə, zəngin bir adətə ri qeyub gətirir. Uç dildə şeir yazmaq qabiliyyətinə malik olan şair əsərlərinin böyük bir qismini doğma dilimizdə yazmış, ana dilinə bütün sahələrdə üstünlük vermişdir.
Əzizəgə Məmmədov

• Yada salın

- Bahara həsr olunmuş hansı əsərləri xatırlayırsınız?
- Bu əsərlərdə diqqətinizi daha çox cəlbən nə olmuş?

• Düşünün

- Şairlər, yazıçılar, ümumiyyətlə, sənət adamlarını düşünün bu dönmənin daha çox cəlb etməsinin səbəbini necə izah edə bilərsiniz?

• Oxuda aydınlaşdırın

- Əsərdə tanınmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırın.
- Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyən edin.

Dərslik, sah. 43

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Şah İsmayıl Xətayi. Bahariyyə – 3 saat
İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan istifadə edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin həmin prosesdə müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu dərsdə motivasiya yaradılması üçün fərqli yollardan istifadə etmək mümkündür. Məsələn, ilin müxtəlif fəsilərini əks etdirən vizual görüntülər, yaxud şəkillər nümayiş etdirməklə onların insanda doğurduğu təəssüratla bağlı müsahibə aparmaq və son nəticədə tədqiqat sualını formalaşdırmaq olar. İlk dərsdən şagirdlərin diqqətinə çatdırılan “Düşünün” başlıqlı sual əsasında yığcam müsahibə aparmaqla da tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür.

Tədqiqat sualı: “Bahariyyə”nin bu gün də maraqla oxunmasına səbəb nədir?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeydlər edilir.

Tədqiqatın aparılması. Təhlil dərsi müxtəlif təlim metodları, iş formaları tətbiq edilməklə təşkil oluna bilər. Dərslərdəki “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığına və “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə müraciət edilməsi isə vacibdir.

“Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətni ilə tanışlıq prosesində şagirdlərin diqqəti əsərin bədii xüsusiyyətlərinə cəlb edilir. Baharın gəlişini əks etdirən əsərlərin arasında “Bahar-riyyə”nin özünəməxsus yerinin olması məhz

Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin

2. Şairin hansı mövzuda yazıldığını nümunələrlə əsaslandırın.
3. Baharın gəlişi ilə təbiətdə hansı dəyişikliklər baş verir, inandırıcı əks olubmuydu?
4. “Şeirdə təbiətə insanın bağlılığı, bir-birini tamamlaması da ifadə olunmuşdur” fikrini doğru saymaq olarmı? Nə üçün?
5. Əsərin bədii gözəlliyini təmin edən vasitələri nümunələr əsasında aydınlaşdırın.
6. Şeirdəki başlıca fikir – ideya, sızca, nədir?

Dərslilik, səh. 46

böyük sənətkarlıqla yazılması, təkrar olunmaz bədii gözəlliyidir. Bu barədə ədəbiyyatşünaslığımızda az danışılmamışdır. Eləcə də şairin əsərlərinə yazılmış ön sözlərdə həmin parçanın bədii məziyyətlərindən söz açılmışdır. Onlardan seçilmiş yığcam mətnlərin iş vərəqlərində şagirdlərə təqdim edilməsi məqsəda uyğundur.

“Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığı kiçik qruplarda iş formasının tətbiqi ilə yerinə yetirilə bilər. Hər qrupa tapşırığın bir sualı ayrılır və iş vərəqində əks etdirilərək şagirdlərə təqdim olunur. Müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə ehtiyac yaranan məqamlarda şagirdlərə tövsiyələr verir. Məsələn, 4-cü sualla bağlı (“Şeirdə təbiətlə insanın bağlılığı, bir-birini tamamlaması da ifadə olunmuşdur” fikrini doğru saymaq olarmı? Nə üçün?) şagirdlərə daha çox iki cəhətə diqqət yetirməyin vacib olduğunu xatırlatmaq olar: a) təbiətin təsvirində insana məxsus olan cəhətlərin əks olunmasına; b) baharın gəlişi ilə insanın da ruhən canlanmasına, bayram ovqatına qovuşmasına. Yaxud 5-ci sualın (Əsərin bədii gözəlliyini təmin edən vasitələri nümunələr əsasında aydınlaşdırın) üzərində işləyən qrupa “Şairin dərin müşahidəçilik qabiliyyətini təsdiq edən hansı söz və ifadələri göstərə bilərsiniz?”, “Şair bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməklə nəyə nail olub?” qəbildən suallarla istiqamət vermək mümkün və faydalıdır.

Məlumat mübadiləsi mərhələsində təqdimatların fəal dinlənilməsi təmin edilir, bu, qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaradır. Cavablarda müşahidə edilən birtərəfli mülahizələr, pərakəndəlik isə təbii hal kimi qəbul edilməlidir. Bütün bunların aradan qaldırılması dərsin növbəti mərhələsində həyata keçirilir.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili mərhələsinin səmərəli keçməsi müəllimin apardığı hazırlıq işindən çox asılıdır. Müəllim dərse hazırlaşarkən tərtib etdiyi istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə müzakirənin səmərəli keçməsinə nail ola bilər. Əlbəttə, dərsdə yaranmış vəziyyət yeni, əvvəlcədən müəyyənləşdirilməmiş sualların tətbiqinə də səbəb ola bilər. Şagirdlərin hər birinə sual vermək, düşüncələrini sərbəst ifadə etmək, öyrəndikləri mənbələrdən sitatlar gətirərək onlara əsaslanmaq imkanı yaradılır. Bu mərhələdə cavabların əlaqələndirilməsinə, müqayisə edilməsinə, sistemə salınmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş fikirlər ümumiləşdirilərək vahid ideya şəklində salınır. Müəllimin istiqamətləndirici sualları şagirdlərin müstəqil nəticə çıxarmalarına, onlarda yaranmış qənaətlərin möhkəmlənməsinə səbəb olur. Şagirdlər əsərin maraqla oxunmasının səbəbini onun yüksək bədii keyfiyyəti ilə izah edirlər. Baharın gəlişi ilə quşlar aləmində, ümumən

təbiətdə baş verən canlanmanı, dəyişikliyi ən xırda incəliklərinə qədər əks etdirən bu əsər oxucuda sevinc, fərəh hissi yaradır, onun zövqünü oxşayır. Şairin böyük sənətkarlığı, məharəti hər kəlmənin seçilməsində, hər misranın qurulmasında, hər beytin mənasında və formasında özünü göstərir.

Baharın təkrarsız gözəlliyini, insanın hiss və düşüncəsində yaratdığı coşqun hissləri sənətin yüksək dili ilə ifadə edən bu əsər yüzillərdir, dəyişən nəsillərin maraqla mütaliə etdiyi, zövq aldığı qiymətli abidədir.

Sonda əldə edilən nəticələrin tədqiqat sualı və fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeir in ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan məqamında istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Şah İsmayıl Xətayi. Bahariyyə – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirləri, süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Əsəri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.	İnformasiya xarakterli məruzə yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi yazılı məruzələrin seçmə yolla dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Reallaşdırılması nəzərdə tutulmuş standart (3.1.3) əsasında müəyyənləşdirilmiş təlim nəticəsinin qiymətləndirmə meyarına müraciət olunur.

Ev tapşırığı üzrə aparılan müzakirə dərslikdəki 1-ci tapşırığın (“Dəhnamə”dən öyrəndiyiniz parçanı təbiətin təsvirinə həsr olunmuş tanış bir əsərlə müqayisə edin. Onların

III dərəcə

• Tətbiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

1. “Bahariyyə”ni təbiətin təsvirinə həsr olunmuş tanış bir əsərlə müqayisə edin. Onların oxşar və fərqli cəhətlərini cədvəldə yazın.

Hansı cəhətlərinə görə müqayisə olunurlar?	Əsərlərin adı “Bahariyyə”	
2. Əsərdən ilk beş beytin ifadəli oxusunun həsr edildiyi. Unutmayın ki, poema əruz vəzninin həzrəti bəhrəsidir. “Həzrəti” sözü ərəb dilində xoşagəlməz əruz, ümumiyyətlə xoş işə deyildir. Bu bəhrədə olan əsərlər şüa, səda, ərənlə oxunur. Həmin bəhrin növü çoxdur. “Dəhnamə” üçtə’lil növündə yazılıb. Oxu zamanı hər təf’iləyə uyğun olan misrənin bütöv ifadəsinə nail olmaq vacibdir. Bu, bütövlükdə misrənin oxusuna və mənaşın başa düşülməsinə mane olmur. Əslərin yaradıcısının təmin etdiyi vasitəyə çevrilmişdir.		
Mə’Uili Qış gəldi, Gül bərdi	Mə’A’ili yənə bəha vü ləza	fa’Uili r gəldi, r gəldi.

3. Digər beytləri də bu qaydada yazın. İfaçılıq vəzifəsinin, səsinizin alacağı çalarların, sürətini, uralığını və s. müəyyənləşdirin. Şərti işarələrdən istifadə edin.

4. İfaları dinləyib müzakirə edin.

Dərslik, səh. 46

oxşar və fərqli cəhətlərini cədvəldə yazın) icrası üçün zəmin olur. Müqayisə üçün şagirdlərin məruzələrində xatırladılmış əsərlərdən birini seçmək mümkündür. Yaxud müəllim surəti çoxaldılmış şeirlərdən (Q.Zakir “Keçdi növbəti-zimistan”, A.Şaiq “Bahar”) birinin seçilməsini şagirdlərə təklif edə bilər. Hər iki halda əsərin ideya-məzmununun mənimsənilməsi üzrə işin aparılması lazım gəlir. Bu, oxunun (o, fərqli formalarda yerinə yetirilə bilər), məzmunun mənimsənilməsi üzrə digər işlərin həyata keçirilməsini zəruri

edir. Yalnız bundan sonra müəllim əsərləri hansı cəhətlərinə görə müqayisə etməyin məqsəduyğun olması barədə müsahibə apara bilər. Müqayisə fərdi olaraq, yaxud cütlərlə iş forması tətbiq edilməklə həyata keçirilir. İşin hansı formada təşkilindən asılı olmayaraq, nəticələr bütün sinfin iştirakı ilə müzakirə edilir və ümumiləşdirilir.

Bunun ardınca dərslikdəki növbəti tapşırığın icrasına vaxt ayrılır.

Müəllim tapşırığın ikinci bəndindəki məlumatın mənimsənilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Həmin məlumatı əlavələrlə, nümunələrlə zənginləşdirir. Təfəllərin tələbinə görə misraların parçalanaraq bölüm yaratması şagirdlərə bir daha xatırladılır. İlk beytin cədvəldə yerləşdirilməsi qaydası izah olunur. Qalan dörd beytin cədvəldə yazılması, parçanın ifaçılıq vəzifəsinin, oxuda səsin aldığı çalarların, sürətini və s. müəyyənləşdirilməsi cütlük şəklində işləməklə yerinə yetirilə bilər. Sonda bütün sinfin iştirakı ilə fikir mübadiləsi və müzakirənin aparılması faydalıdır. İş ifaların dinlənilməsi, onlara münasibət bildirilməsi ilə yekunlaşdırılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

İfadəlioxuma

Müqayisəli şərhətmə

Məruzəyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Əsəri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxumaqda çətinlik çəkir.	Əsəri müəllimin köməyi ilə ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Əsəri əsasən ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Əsəri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
Əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Əsərlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
İnformasiya xarakterli məruzə yazmaqda çətinlik çəkir.	İnformasiya xarakterli məruzəni mövzunu qismən əhatə etməklə yazır.	İnformasiya xarakterli məruzəni mövzunu əsasən əhatə etməklə yazır.	İnformasiya xarakterli məruzəni mövzunu dolğun əhatə etməklə yazır.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Söz – 3 saat

Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Qəzəldə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırır.
1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Qəzəldə bədii təsvir vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Qəzəllə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiya yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Bu məqsədlə bədii əsərin parçasından, söz haqqında atalar sözü və məsəllərdən, müdrik fikirlərdən və s. istifadə etmək mümkündür.

İnternet şəbəkəsindən istifadə etməklə Bülbülün ifasında Füzulinin qəzəlləri (YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=2Mn7N2-Rir0>) üstündə bəstələnmiş “Çahargah” təsnifindən bir parçanın səsləndirilməsi də məqsədəuyğundur.

Mümkün variantlardan biri dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar üzrə müsahibənin aparılmasıdır. Müsahibə zamanı söylənilən mülahizələr tədqiqat sualının formalaşmasına imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: Sözsə, onun dəyərində həsr olunmuş əsərlərdə, sizcə, hansı fikirlərə daha geniş yer verilir?

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol vermədən lövhədə qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Əsərin məzmununun dərinədən qavranılmasına nail olmaq üçün səsli oxudan istifadə daha məqsədəuyğundur. Nəzərə almaq lazımdır ki, mətnə izahına ehtiyac duyulan beytlər az deyildir. Odur ki, səsli oxunu bütün sinfin izləməsi, izahına ehtiyac duyulan misraların şagirdlərin iştirakı ilə həmin prosesdə aydınlaşdırılması faydalıdır. Müəllim qəzəlin beyt-beyt izahlı oxusunu həyata keçirir və şagirdlərin fəal iştirakı ilə tanış olmayan sözlərin mətndəki mənaları, ifadə olunmuş fikirlər aydınlaşdırılır.

Dərslikdə əksini tapmış tapşırıq fərqli iş formalarından istifadə ilə yerinə yetirilə bilər. Hansı iş formasının tətbiqindən asılı olmayaraq, məlumat mübadiləsinin, müzakirənin aparılması həyata keçirilir.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə mərhələsində təqdimatlar əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparılır. Qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına, suallar vermələrinə, əlavələr etmələrinə imkan yaradılır. Bu mərhələdə tanış olmayan sözlərin, bədii təsvir vasitələrinin hansı səviyyədə qavranıldığının üzərinə yenidən qayıtmaq faydalıdır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə şagirdlərin daha fəal olmalarına imkan yaradır. Fərziyyələr yenidən xatırladılır, nəticələrlə müqayisə edilir. Yekun qənaətlə tədqiqat sualının arasındakı səsləşmələrə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qəzəldə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Qəzəldə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Qəzəldə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Qəzəldə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri əsasən müəyyənləşdirir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri dəqiqliklə müəyyənləşdirir.
Qəzəldə bədii təsvir vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəldə bədii təsvir vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Qəzəldə bədii təsvir vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Qəzəldə bədii təsvir vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir vasitələrindən qismən istifadə edir.	Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Qəzəllə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəllə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Qəzəllə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Qəzəllə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Söz – 3 saat
İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Qəzəlin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Qəzəlin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Qəzəl üzrə müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının hansı səviyyədə yerinə yetirilməsi müxtəlif yollarla müəyyənləşdirilə bilər. Şifahi təqdimatların seçmə yolla dinlənilməsi və müzakirəsi bu baxımdan daha məqsədəuyğundur. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Təhlil dərslərini fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, mövzu üzrə müəyyənləşdirilmiş sual əsasında diskussiya təşkil etmək faydalıdır. Başlıca məsələ seçilmiş təlim metodu, iş forması və növləri ilə şagirdlərin hansı səviyyədə tanış olmasıdır. Yeni, yaxud az tətbiq olunan metodun, iş növünün üzərində dayanan müəllimin şagirdləri təlimatlandırması vacibdir.

II dərəcə

• Təhlil üzrə iş

1. Motivi oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərkən əvvəlki fikirlərdən faydalanın.

Əsərin təhlilini hazırlayın.

Fizilili ədəbiyyatımızda qəzəlin ən görkəmli ustası sayılır. O, qəzəli böyük qiymət verir, sənətkarın öz düşüncələrini oxucuya çatdırması üçün bu janrı daha mütənasib sayır. Qəzəl de ki, məşhur-dövrün ola. Oxumaq da, yazmaq da asan ola.

Qəzəl janrında olan “Söz” ədəbiyyatımızda söz haqqında yazılmış əsərlərin içində maraqlı mənəviyyat, məna, ideya dərəcəsi ilə seçilir. Şair əsərdə sözə bağlı düşüncələrini, insanın, sənətkarın həyatında sözün rolu barədə fikirlərini böyük ustalıqla ifadə etmiş, oxucunu sözün məna gözəlliyinə dıynağa səsbəndir.

Şeirdə şairin ədəbi-ictimai fikirləri, hər bir insanın sözsə dəyəri və mənasının zəruriliyi də öz əksini tapmışdır. Hər beytdə ifadə olunan fikirlərin aydınlaşdırılması əsərin ideyasını başa düşməyinizi xeyli asanlaşdıracaqdır.

Şeir oxucuya güclü təsir göstərir, onu düşüncəyə sövq edir. Bu, ilk növbədə, şairin dilimizin zəngin xəzinəsindən məharətlə faydalanmasından, əsərin bədii gözəlliyindən irəli gəlir. Əruz vəzninə dərinlən bələd olan sənətkar şeirin abəhəngdarlığına, qafiyələrin seçilməsinə, misradaxili bölgüyə, bədii təsvir vasitələrindən məqsəmə istifadəyə xüsusi diqqət yetirmişdir.

Qəzəl əruz vəzninin rəsmi bəhrindədir.

fə'ilətin	fə'ilətin	fə'ilətin	fə'ilin
Xələq ağ	zın sirrini	hərdən qılır	izhar söz,
Bu nə sirdir	kim, olur hər	ləhzə yoxdan	var söz.

• Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin

2. Əsərin hansı mövzuda yazıldığı nümünələrlə əsaslandırın.

3. Sizcə, şairin əsərdə qaldırdığı başlıca problem nədir? Cədvəldən istifadə edin.

Əsərdə qaldırılan başlıca problem nədir?	Yazıcı bu problemin həlli nədə görür?	Siz necə düşünürsünüz?
4. Şair sözün cəmiyyətdə, insan həyatında roluna necə qiymət vermişdir? Fikrinizi təsdiq edən nümunələr göstərin.	5. Şeirdə söz sənətinin qarşısında hansı tələblər qoyulmuşdur?	6. Şeirin abəhəngdarlığına, bədii təsvir gücünün artmasına şair hansı vasitələrlə nail olmuşdur?
7. Əsərdəki bədii təsvir vasitələrinin fikrin təsvir gücünü artırdığına necə izah edə bilərsiniz? Cədvəldən istifadə etməyiniz faydalıdır.	8. Cədvəldəki atalar sözləri və mürəkkəb deyimlər (aforizmlər) şeirdən uyğun nümunələr seçin. Fikrinizi əsaslandırın.	
Atalar sözləri, aforizmlər	Əsərdən seçilmiş uyğun nümunələr	Nə üçün belə düşünürsünüz?
Çox danışmaq gülməlidir, az danışmaq qızıldır.		
Sözünü bilmədən ağır başa toxmaq vurdur.		

Dərslik, səh. 48-49

qədər qazanılmış bilik və bacarıqların yada salınması, tətbiqinə istiqamət verilməsi məqsəddə uyğundur. Şagirdlər müəllimin təklifinə əsasən təhlildə aşağıdakı məsələlərə diqqət yetirməyin vacib olduğunu xatırladırlar:

- qəzəlin yaratdığı təəssüratın, hiss və düşüncənin açıqlanması;
- müəllifin şeirdə diqqəti cəlb etmək istədiyi başlıca problemin müəyyənləşdirilməsi;
- əsərin bədii təsvir gücünü artıran vasitələrin rolunun aydınlaşdırılması;
- şeirdə ifadə olunmuş başlıca fikrin – ideyanın aşkara çıxarılması.

Tədqiqatın aparılması. Fərziyyələrin yoxlanılmasına – tədqiqat sualının aydınlaşdırılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. Bu fərq, ilk növbədə, təlim metodlarının, priyomlarının, iş formalarının seçilməsində özünü göstərir. Bu seçimdə rəngarənglik, çeviklik diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Məsələn, kiçik qruplarda işin təşkilinə üstünlük verib digər iş formalarına lazımi diqqət yetirilməməsi doğru sayıla bilməz. Belə bir qüsurlu artıq məktəb təcrübəsində və müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuş metodik vəsaitlərdə müşahidə edilir. Deməli, dərslikdəki “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırıq fərqli iş formaları tətbiq edilməklə yerinə yetirilə bilər. Dərsdə bu tapşırıqdan, eləcə də “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətnindən istifadə edilməsi məqsəddə uyğundur.

Tədqiqata başlamazdan əvvəl qəzəlin yazıldığı bəhr, misradaxili bölgü və s. ilə bağlı yığcam müsahibənin aparılması məqsəddə uyğundur.

Tədqiqatın gedişində, ehtiyac yaranan məqamlarda qruplara kömək göstərilməsi faydalıdır.

Məlumat mübadiləsi, müzakirəsi və təşkili mərhələsində təqdimatların fəal dinlənilməsinə, bununla da şagirdlərin (qrupların) bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaradılır. Cavablarda birtərəfli yanaşma, yanlış mülahizələr, pərakəndəlik müşahidə edilir. Bütün bunlara aydınlıq gətirilməsi, deyilənlərin sistemə salınması dərsin müzakirə mərhələsində həyata keçirilir.

Müzakirəyə istiqamət vermək üçün müəllimin əvvəlcədən suallar hazırlaması faydalıdır. Müzakirənin diskussiya xarakteri almasında müəllimin sualları mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Şagirdlərin hər birinə sual vermək, mövqeyini sərbəst açıqlamaq imkanı verilməlidir. Bu mərhələdə cavabların əlaqələndirilməsinə, müqayisə edilməsinə, qruplaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş fikirlərin ümumi ideya halında birləşdirilməsinə və ümumiləşdirilməsinə səy göstərilir. Öldə olunanların bir tam halında təsvir edilməsi uğurlu nəticə kimi dəyərləndirilir. Çıxarılmış nəticənin – formalaşdırılmış ideyanın tədqiqat sualı ilə əlaqəsi, səsləşməsi, fərziyyələrlə müqayisə edilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma, münasibətbildirmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qəzəldə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Qəzəldə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Qəzəldə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Qəzəldə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Qəzəlin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəlin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəlin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Qəzəlin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Füzuli. Söz – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.	Qəzəli növ və janr baxımından mənzum hekayə ilə müqayisə edir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Qəzəl üzrə müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının hansı səviyyədə yerinə yetirilməsi müxtəlif yollarla müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarları-na müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

“Tətbiq; Müzakirə; Yaradıcı iş” dərslərini fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, **motivasiya, problemin qoyuluşu** məqsədilə mövzu üzrə müəyyənləşdirilmiş sual əsasında diskussiya təşkil etmək faydalıdır. Yeni, yaxud az tətbiq olunan metod, iş növü seçilsə, müəllimin şagirdləri təlimatlandırması vacibdir.

Tədqiqat sualı: “Söz” qəzəli hansı xüsusiyyətlərinə görə bu gün də öz əhəmiyyətini itirməyib?

Fərziyyələr dinlənir, təkrarə yol verilmədən lövhədə qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Tapşırıqlar elə hazırlanmışdır ki, müəllim fərqli iş formalarından istifadə edə bilər.

1-ci, 2-ci, 5-ci suallar kiçik qruplarda yerinə yetirilə bilər. 3-cü, 4-cü, 6-cı sualların fərdi icra edilməsi məqsədəuyğundur.

Bütün hallarda məlumat mübadiləsinin, müzakirənin aparılması vacibdir.

Məlumat mübadiləsi, müzakirəsi və təşkili mərhələlərində bütün şagirdlərin iştirakı və fəallığına xüsusi diqqət yetirilir. Fərqli fikirlərin söylənilməsi, mülahizələrin əsaslandırılmasına şərait yaradılır. Qrupların bir-birinin təqdimatı ilə yaxından tanış olması, sual-cavab vasitəsilə dəqiqləşdirmə aparılması çox əhəmiyyətlidir.

Müzakirə zamanı söylənilən fikirlərin sistemə salınması dərslərin növbəti mərhələsində həyata keçirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş fikirlərin ümumi ideya halında birləşdirilməsinə və ümumiləşdirilməsinə səy

III dərəcə

• Tətbiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

- Füzulinin “Söz” qəzəlini Nizaminin “Sultan Səncər və qarı” mənzum hekayəsi ilə növ və janr baxımından müqayisə edin. Venn diagramından istifadə edin.
- “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarında düşməne qalib gələn qahqarmanlara hər boyun sonunda Dədə Qorqud xeyr-düa verir, onlara dastan qoşur, məndən sonra ozanlar oxuyurlar” deyir. Ulu bəhəslərimiz sözə verdiyi bu dəyər “Söz” qəzəlindəki hansı beytlərdə öz əksini tapıb?
- Son beytdəki fikir sizdə hansı düşüncələr oyadı?
- Əsərdən cədvəldəki atalar sözlərinin məzmununa uyğun mizraları seçin. Cədvəli dəftərinizə çəkin.

Atalar sözləri	Əsərdən seçilmiş nümunə
Söz qılıncdan kəskindir.	
Sözü məqamında deyirlər.	
Söz pəhləvanı olma.	
Sözünü bilməyən bayıra atarlar.	
İnsan ölər, sözü qalar.	

- Ədəbiyyatşünas alim Həmid Arslan yazır: “Füzulinin bu qəzəlinin əhəmiyyəti təkcə söz sənətinə münasibətini əks etdirməklə məhduddur. Bu geyr hər dərman adından öz nitqinə məsuliyyətlə yanaşmağı, mənalı sözlər seçib işlətməyi tələb edir. Çünki gözəl və mənalı söz insanın mənəvi aləminin zənginliyini, onun mərifətini göstərir” Siz bu barədə nə düşüncəsiniz?
- Füzulinin “Söz” qəzəlində əksini tapmış fikirlərin dövrümüz üçün əhəmiyyətini nədə görürəm?” mövzusunda müzakirə edin.

Dərslik, səh. 50

göstərilir. Əldə olunanların bir tam halında təsəvvür edilməsi uğurlu nəticə kimi dəyərləndirilir. Çıxarılmış nəticənin – formalaşdırılmış ideyanın tədqiqat sualı ilə əlaqəsi, səsləşməsi, fərziyyələrlə müqayisə edilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Müqayisəetmə

İstifadəetmə

Müqayisəli şərhətmə

Nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Qəzəli növ baxımından mənzum hekayə ilə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəli növ baxımından mənzum hekayə ilə müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Qəzəli növ baxımından mənzum hekayə ilə əsasən müqayisə edir.	Qəzəli növ baxımından mənzum hekayə ilə dolğun (əhatəli) müqayisə edir.
Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında əsasən bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Qəzəllə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisəli şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Şagirdlərə xatırladılır ki, yazdıqları inşa, esseni, ilk növbədə, özlərinin qiymətləndirməsi faydalıdır. Özünüqiymətləndirmə inşada, essədə diqqətli olmağı, səhvlərə yol verməməyi, vaxtında lazımı düzəlişlər aparmağı öyrədir.

Bu məqsədlə aşağıdakı məsələlərə diqqət yetirilməlidir.

Özünüqiymətləndirmə meyarları	Bəli	Xeyr
Yazım mövzuya uyğundur.		
Essenin (inşanın) hissələri arasında əlaqəni gözləmiş, girişdə əsas fikir üçün zəmin yaratmışam.		
Əsas hissədə başlıca fikri inandırıcı faktlarla, müqayisələr aparmaqla, öz hiss və düşüncələrimi əks etdirməklə əsaslandırıram.		
Təsvirləri, hadisələri qruplaşdırmış, daha vacib, əhəmiyyətli faktları önə çəkməklə şərh etmişəm.		
Nəticədə başlıca fikri yekunlaşdırmış, daha qabarıq ifadə etmişəm.		
Bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə etmişəm.		
Təkrarlardan qaçmaq məqsədilə sinonimlərdən istifadə etmişəm.		
Orfoqrafik qaydalara əməl etmişəm.		

SİNİFDƏNXARİC OXU DƏRSİ

Təbiət və insan ayrılmazdır – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Nümunələrdəki fikrin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Nümunələrlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Sinifdənxaric oxu dərsi şagirdlərin “Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı (XIII–XVI əsrlər)” bölməsi üzrə müstəqil oxuduqları əsərlər (İ.Nəsiminin “Mövsimi-novruzü neysan...” və Ş.İ.Xətayinin “Bahar oldu ki, aləm gülşən oldu...” qəzəlləri) üzrə keçilir.

Sinifdənxaric oxu dərsinə qədər müəyyən hazırlıq işlərinin aparılması məqsədəuyğundur. İlk növbədə, fəal şagirdlərin tərtib etdiyi guşədə İmadəddin Nəsimiyə (<http://www.youtube.com/watch?v=gnw5AMYrLj4>) və Ş.İ.Xətayiyə (http://az.wikipedia.org/wiki/Şah_İsmayıl_Xətayi) həsr olunmuş videomateriallarla, kitab və şəkillərlə tanışlıq üçün şərait yaradılır.

Dərsin gedişi

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Dərsin əvvəlində fənn kabinetində kiçik təbiət guşəsi, təbiətə həsr olunmuş şəkillərdən ibarət stend barədə rəy mübadiləsi aparılır, kiçik qrupların sinifdənxaric oxu tövsiyə olunmuş əsərlərin məzmununu üzrə təqdimatları dinlənilir.

Motivasiyanın digər yolu aşağıdakı kimi ola bilər: İnternetdən İ.Nəsiminin “Mövsimi-novruzü neysan...” (<https://www.youtube.com/watch?v=ldOssp5iyxY>) şeirinin ifadəli oxusu ilə bağlı video görüntü izlənilir, şagirdlərin ilkin təəssüratı öyrənilir.

Təqdimatlar üzrə rəy mübadiləsi və müzakirə nəticəsində tədqiqat sualı müəyyənləşdirilir.

Tədqiqat sualı: Təbiətə həsr olunmuş əsərlərdə daha çox hansı ideyalar, problemlər əks olunur?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir, lövhədə qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Kiçik qruplar onlara təqdim olunmuş iş vərəqlərindəki tapşırıqlar üzrə işləyirlər.

I qrup

1. İ.Nəsiminin “Mövsimi-novruzü neysan...” qəzəlini Ş.İ.Xətayinin “Bahar oldu ki, aləm gülşən oldu...” əsəri ilə müqayisə edin. Müqayisə cədvəlindən istifadə edin.
2. Aşağıdakı beytdə hansı bədii təsvir vasitəsinin işləndiyini və fikrin təsir gücünün artmasında rolunu müəyyənləşdirin.

Bəzəndi hər bir ağac bir gül ilə,
Ağaclar cümlə gül pirahən oldu.

3. İ.Nəsiminin “Mövsimi-novruzü neysan...” qəzəlində lirik qəhrəmanın hansı hiss və düşüncələri öz əksini tapıb?

II qrup

1. Aşağıdakı beytdə hansı bədii ifadə vasitəsinin işləndiyini və fikrin təsir gücünün artmasında onun rolunu müəyyənləşdirin.

Mana ol dust bolsa, dost ancaq,
Nə gəm, gər cümlə aləm düşmən oldu.

2. Aşağıdakı beytdə hansı bədii ifadə vasitəsinin işləndiyini və fikrin təsir gücünün artmasında onun rolunu müəyyənləşdirin.

Əski dünya yeni xələt geydi bu mövsimdə uş,
Çöhrəsi dövrü bu gün nəqşü-nigar oldu yenə.

3. Ş.İ.Xətayinin “Bahar oldu ki, aləm gülşən oldu...” qəzəlində başlıca fikir nədən ibarətdir? Fikrinizi əsaslandırın.

III qrup

1. “Mövsimi-novruzü neysan...” qəzəlini janr baxımından Ş.İ.Xətayinin “Bahariyyə”si (“Dəhnamə” poemasından) ilə müqayisə edin. Venn diaqramından istifadə edin.
2. Aşağıdakı beytdə hansı bədii ifadə vasitəsinin işləndiyini və fikrin təsir gücünün artmasında onun rolunu müəyyənləşdirin.

Çox əgləndin gələndə, ey Xətayi,
Məgər sana bu yerlər məskən oldu?

3. İ.Nəsiminin “Mövsimi-novruzü neysan...” qəzəlindəki başlıca fikir nədir? Fikrinizi əsaslandırın.

IV qrup

1. Baharın gəlişinin insanlarda doğurduğu ovqat hər iki əsərdə necə təsvir olunub?
2. Hər iki qəzəlin lirik qəhrəmanını hansı xüsusiyyətlər birləşdirir? Fikrinizi əsaslandırın.
3. Hər iki əsərdə əruz vəzninin xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirib nümunələrlə əsaslandırın.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi. İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra təqdimatlar dinlənilir, müzakirə edilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllimin yönləldici sualları əsasında şagirdlərdə klassik ədəbiyyatımızda təbiət mövzusunun öz əksini necə tapması barədə qənaət möhkəmləndirilir.

Formativ qiymətləndirmədə şagirdlərin fəallığı, özünüqiymətləndirmə və qarşılıqlı qiymətləndirməsi təmin olunur. Bu istiqamətdə işin ardıcıl və səmərəli təşkili şagirdlərin qiymətləndirmə meyarlarına əsaslanmaqla özünüqiymətləndirmə bacarığını inkişaf etdirmələrinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilər.

Evdə iş

İnternet mənbələrindən (Google.az, YouTube) və ya məktəb kitabxanasından istifadə etməklə, eləcə də şəxsi təəssüratınıza əsaslanmaqla “Baharda insanlar və təbiət” mövzusunda şifahi təqdimata hazırlaşın.

ÜÇÜNCÜ BÖLMƏ ÜZRƏ KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Qiymətləndirmə Qurbaninin “Bənövşəni” şeiri üzrə aparıla bilər

Qiymətləndirmə üçün tövsiyə olunan SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Şeirdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirib cədvəldə qeyd edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi misralar	Onların növü

2. Əsərin lirik növdə olduğunu təsdiq edən bir neçə cəhət göstərin. Sxemdən istifadə edin.
3. Şeirdə işlənmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırın. Cədvəldən istifadə edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi misralar	Fikrin təsir gücünün artmasında onların rolu

4. Mövzu baxımından bu şeirlə oxşar olan əsərlər hansılardır?

- ☐ Ş.İ.Xətayi. “Bahariyyə”
- ☐ S.Vurğun. “Azərbaycan”
- ☐ Ə.Xaqani. “Gənclərə nəsihət”
- ☐ M.Müşfiq. “Yağış yağarkən”

5. Misraların ifadəli oxusunda səsdə hansı çalar duyulmalıdır?

Tanrı səni xoş camala yetirmiş,
Səni görən aşiq ağlın itirmiş.

- A) kədər, təəssüf
B) fərəh, heyranlıq
C) heyranət, qəzəb
D) laqeydlilik, soyuqqanlılıq
E) etiraz, çağırış

6. Şerti işarələrdən istifadə etməklə bənddə fasilələrin yerini, məntiqi vurğulu sözləri göstərin.

Başına döndüyüm, başa gəl, başa,
O gözəl hüsnündən başa nur yağa,
Dəstə-dəstə dərib taxar buxağa,
Bənövşə qız iylər, qız bənövşəni.

7. “Sovuşmaq” sözünün mənası hansı variantda düzgün verilib?

- A) keçib getmək
- B) kəsmək
- C) dayanmaq
- D) başa çatmaq
- E) davam etmək

8. Başqa bir janrla (məsələn, qəzəllə) müqayisə etməklə şeirin qoşma olduğunu əsaslandırın. Müqayisə cədvəlindən, yaxud Venn diaqramından istifadə edin.

9. Hansı fikri şeirə aid etmək olmaz?

- A) Bənövşənin ömrü qısa olur.
- B) Şair sevgilisindən ayrı düşüb.
- C) Pəri bənövşə ilə müqayisə olunur.
- D) Bənövşə bütün dərdlərin dərmanıdır.
- E) Bənövşə yaz çiçəyidir.

10. Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

4.

ERKƏN YENİ DÖVR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

Mövzu: Koroğlu ilə Bolu bəy (“Koroğlu” dastanından) – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Dastanla bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsi müxtəlif yollarla (təqdimatların dinlənilməsi, müzakirəsi və s.) müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Şagirdlərdə idrak fəallığı yaratmaq, onları yeni mövzunun öyrənilməsinə sövq etmək məqsədilə fərqli variantlarda iş təşkil etmək olar; “Koroğlu” operasından kiçik səhnənin, Koroğlunun şəklini, döyüş səhnəsini əks etdirən illüstrasiyanın nümayiş etdirilməsi, eləcə də digər vasitələrdən istifadə ilə maraqlı motivasiya yaratmaq mümkündür. Dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallardan istifadə etmək də faydalıdır. Bu həm də vaxta qənaət baxımından əlverişlidir.

Oxuyacaqları qolda Koroğluya və onun dəlilərinə xas olan yeni cəhətlərlə tanış olacaqlarını şagirdlərin diqqətinə çatdıran müəllim həmin suallar əsasında apardığı yığcam müsahibənin sonunda tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə nail olur.

Tədqiqat sualı: Xalq yaratdığı sevimli qəhrəman obrazlarında hansı cəhətlərin üstün olmasına önəm verir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən lövhədə qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması. Dastanın məzmunu ilə tanışlıq fərqli oxu növlərindən birinin tətbiqi ilə həyata keçirilə bilər. Dərslikdə qoldan ilk üç parçanın fasilələrlə oxunun tətbiqi ilə oxunması nəzərdə tutulmuşdur. Oxuya başlamazdan əvvəl şagirdlərin diqqəti,

digər dərslərdə olduğu kimi, dərslərdəki “Oxuda aydınlaşdırın” başlıqlı tapşırığa cəlb olunur.

Hər parçanın oxusundan sonra fasilə edilir və həmin parça ilə bağlı dərslərdə verilmiş suallar əsasında yığcam müsahibə aparılır. Müəllim, təbiidir ki, əlavə suallardan da istifadə edə bilər. Müsahibə prosesində “Oxuda aydınlaşdırın” tapşırığının tələblərinin necə yerinə yetirildiyinə diqqət yetirilir.

Sınıfdə oxunması nəzərdə tutulan dördüncü parçanı şagirdlər fərdi olaraq səssiz oxuyurlar. Həmin parçanın məzmunu ilə bağlı sualların hazırlanması isə cütlük şəklində həyata keçirilir. Sualların tərtib edilməsi əsərin məzmununun daha dərinədən qavranılmasını təmin etməklə yanaşı, məntiqi təfəkkürün inkişafına da əhəmiyyətli təsir edir. Şagirdlərə artıq məlumdur ki, əsərin məzmunu ilə bağlı sualların hazırlanması asan olmayıb, ciddi məntiqi düşüncə və yaradıcılıq tələb edir. Obrazların xarakterinin, əsərin ideyasının açılmasında daha mühüm, əhəmiyyətli olanların aşkara çıxarılması və onlarla bağlı ümumiləşdirici sualların tərtib edilməsi səriştə, bacarıq və zəhmət tələb edir.

İşin icrası üçün ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra cütlüklər kiçik qruplarda birləşərək hazırladıqları sualları müqayisə edir, dəqiqləşdirir, yekun variantı müəyyənləşdirərək cavab hazırlayırlar.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə. Bu mərhələlərdə qrupların bir-birinin işi ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaradılır; təqdimatlar dinlənir, qrupların bir-birinə ünvanladığı suallar əsasında cavablar dərinləşdirilir və onlara əlavələr edilir, tanış olmayan sözlərin mənası, bədii təsvir və ifadə vasitələri dəqiqləşdirilir, beləliklə, oxunmuş parçanın məzmunu daha dərinədən qavranılır. Müəllim təqdimatların diqqətlə dinlənilməsinə şərait yaratmalı və hər bir şagirdin müzakirədə fəal iştirakına səy göstərməlidir. Təqdimat və çıxışlarda bədii təsvir və ifadə vasitələrindən, dialoji nitqin imkanlarından necə istifadə olunduğuna diqqət yetirilir.

Bu mərhələdə şagirdlərin cavabları müqayisə edilir, oxşar cavablar müəyyənləşdirilərək ən uğurlu variantlar qeyd olunur. Dərsdə oxunmuş dörd parçanın məzmunu üzrə qazanılmış təsəvvürün tamlığına nail olmaq üçün yığcam müsahibə aparmaqla (qolun məzmunu bütövlükdə öyrənilmədiyindən nəticə, ümumiləşdirmə mərhələsinin tələbləri tam halda ikinci dərslə reallaşdırılır) iş yekunlaşdırılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Dastanla bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanla bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Dastanla bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

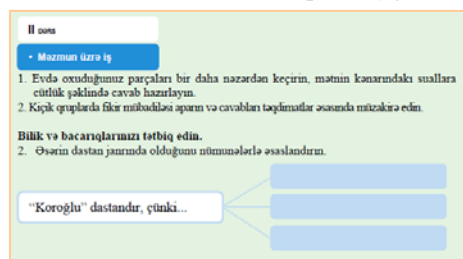
Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Koroğlu ilə Bolu bəy (“Koroğlu” dastanından) – 3 saat
İkinci saat: Əsərin məzmununu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nəql edir.	Dastanı (qolu) hissələrə ayırır, məzmununu hazırladığı plan əsasında yaradıcı danışır.
1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.

Dərsin gedişi

Dastanın evdə oxunmuş parçalarının məzmununun və tanış olmayan sözlərin mənasının qavranılma səviyyəsi müxtəlif yollarla (təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi, səciyyəvi epizodların fərqli formalarda nağıl edilməsi, onlara münasibət bildirilməsi və s.) müəyyənləşdirilə bilər. Vaxta qənaət baxımından yığcam müsahibədən istifadə etmək faydalıdır. Bütün hallarda müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Dərslik, səh. 68

yaradılır. Qrup şəklində işə müəllim ciddi nəzarət etməli, hər bir şagirdin fəallığına, səsləndirilən fikirlərə münasibət bildirməsinə nail olmalıdır. Bu istiqamətdə həyata keçirilən iş **tədqiqatın aparılması** mərhələsi kimi qiymətləndirilməlidir.

Məlumat mübadiləsi, müzakirə. Təqdimatların dinlənilməsi əsasında qruplar fikir mübadiləsi və müzakirə aparırlar. Çıxışlara (bədi təsvir və ifadə vasitələrindən necə istifadə edildiyi də daxil olmaqla) rəy bildirilir, əlavələr edilir, sual vermək istəyənlərə şərait yaradılır. Müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə qolun bütövlükdə məzmunu barədə təsəvvürün tamlığına nail olur. Bu qolda şagirdlər üçün Koroğlunun xarakteri ilə bağlı yeni olan cəhətlər az deyildir. Onun öz silahdaşlarına: dəlilərə, dostlara, düşmənlərə, xəyanətkarlara münasibəti bu qolda maraqlı ştrixlərlə ifadəsini tapıb. Qolda Koroğlunun xarakterindəki çox incə cizgilərin aşkara çıxmasına səbəb olan məqamlar, səhnələr də az deyildir. Xalq öz sevimli qəhrəmanını fərqli vəziyyətlərdə görür, təqdim edir və tanıdır. Bütün bunların nümunələr əsasında şərh edilməsi tədqiqat sualının aydınlaşdırılmasında əhəmiyyətli rol oynayır.

Dastanın digər qollarında olduğu kimi, “Koroğlu ilə Bolu bəy”də də Çənlibel igidlərinin – dəlilərin mərdliyi, qorxmazlığı, alicənablığı ifadəsini tapıb. Bu, xalqın baxışı, mövqeyidir. İstər Koroğlu, istərsə də dəlilər barədə müzakirə prosesində deyilənlərin əlaqələndirilməsi, bir sistem şəklində salınması diqqət mərkəzində dayanmalıdır. Bütün fikirlərin vahid ideya şəklində salınması, ümumiləşdirilməsi növbəti mərhələdə reallaşdırılır.

Nəticə, ümumiləşdirmə mərhələsində müəllim bütün deyilənləri birləşdirən ideyanın müəyyənləşdirilməsini bir vəzifə kimi qarşıya qoyur. Bu vəzifənin uğurla reallaşdırılması müəllimin bələdçilik bacarığından, mükəmməl düşünülmüş istiqamətləndirici suallardan istifadə etməsindən çox asılıdır. Müəllimin metodik ustalığı şagirdlərdə artıq yaranmış belə bir qənaətin möhkəmlənməsinə səbəb olur ki, xalq öz sevimli qəhrəmanlarını hər cür pisləkdən, şər işlərdən uzaq olan, mərd cəsur, xeyirxah, ədalətli görmək istəmiş, obrazını belə də yaratmışdır. Bütün bunlar ümumiləşdirmə aparılmasına, ümumi ideyanın formalaşmasına səbəb olur. Son nəticənin şagirdlərin irəli sürdükleri fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Dərslikdəki **“Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin”** başlıqlı tapşırıq qolun məzmun və forması ilə bağlı qazanılmış bilik və bacarıqların zənginləşməsində, şagirdlərdə məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır .

Hər iki tapşırığı şagirdlər fərdi olaraq yerinə yetirirlər. İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra təqdimatların fəal dinlənilməsi və müzakirəsi həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Hissələrə ayırma, plan tərtib etmə, nağıletmə

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Dastanda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Dastanı (qolu) hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib etməkdə, məzmununu yaradıcı nağıletmədə çətinlik çəkir.	Dastanı (qolu) hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını suallar verməklə tərtib edir, məzmununu kömək əsasında yaradıcı nağıl edir.	Dastanı (qolu) hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, əsasən məzmununu nağıl edir.	Dastanı (qolu) hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu yaradıcı nağıl edir.
Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri əsasən müəyyənləşdirir.	Dastan janrına məxsus xüsusiyyətləri dəqiqliklə müəyyənləşdirir.
Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Koroğlu ilə Bolu bəy (“Koroğlu” dastanından) – 3 saat
Üçüncü saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Dastanın təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.	İnformasiya xarakterli məruzə yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi yazılı məruzə mətnləri üzrə təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyulması. Motivasiyanın yaradılmasına müəllim fərqli yollarla nail ola bilər. Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual (Ağ-lagəlməz hiylələrle, güclü düşmənlə dəfələri qarşılaşan Koroğlunun məğlubedilməzliyinə səbəb, sizcə, nədir?) əsasında yığcam müsahibənin aparılması məqsədəuyğundur. Müsahibədə şagirdlərin fəallığını təmin edən müəllim tədricən tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə nail olur.

Tədqiqat sualı: Koroğlunu güclü, qüdrətli, yenilməz edən səbəblər, sizcə, hansılardır?

Tədqiqatın aparılması. Tədqiqat müxtəlif təlim metodları və iş formalarının tətbiqi ilə həyata keçirilə bilər. Tədqiqat sualı, məsələn, diskussiyanın tətbiqi üçün çox əlverişlidir. Diskussiyanın gedişində dərslikdəki “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırığın suallarından istifadə etmək mümkündür. Cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş formalarından birini seçən müəllim sualların (hər cütlüyə, qrupa bir sual ayırmaqla) əks olunduğu iş vərəqlərini onlara təqdim edir. Müəllim məqsədindən, sinfin səviyyəsindən, şagirdlərin sayından və s. asılı olaraq tapşırığa yaradıcı yanaşa bilər.

III saat

Təhlil üzrə iş

Ösərin təhlilə hazırlaşın.

1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

XVI əsrin sonu – XVII əsrin əvvəllərində baş verən Cəlalilər hərəkatı xalq arasında geniş əks-səda tapmışdır. “Koroğlu” dastanının tarixi mənbəyi məhz bu hərəkat hesab olunur. Lakin unutmamaq lazımdır ki, bu dastan xalqın bədii təfəkkürünün, düşüncəsinin məhsuludur. Elə buna görə də izlə Koroğlunun, istərsə də onun silahdaşlarının – dəlilərinin bədii obrazı xalqın arzusu və ümidi, zövqünə uyğun olaraq yaradılmışdır. Dastanda ancaq, qədim hörmət, əmək adamlarına rəğbət, zülmə, ədalətsizliyə etiraz və nifəst hissi öz geniş əksini tapmışdır.

“Koroğlu ilə Bolu bəy” qohunda bir-birinə zidd olan iki əxlaq qarşı-qarşıya gəlir. Bir tərəfdə mərdlik, ıqıdlıq, xeyirxahlıq, digər tərəfdə namərdlik, qorçaqlıq, pıclıq... Dastanın üzərində mübahisələrimizi davam etdirin. Hakimi təbəqənin nümayəndələrinin və el qəbrelərinin xarakter və əməllərindəki fərqi müəyyənliydir. Nigar xanım qəldə az görünməyə də, diqqəti dərhal çəkir. Onun böyük hörmət və nifəz sahibi olmasının səbəbini aydınlaşdırmağa səy göstərin.

Dastan bədii gözəlliyi ilə də oxucunu valeh edir. Bu gözəlliyi yaradan vasitələrin üzərində düşüncəniz. Əhvalat və hadisələrin bir-biri ilə necə ustalıqla bağlandıqına, dilin sadəliyinə və təsvirə xüsusi fikir verin. Obrazların hiss və düşüncələrinin təbi, inandırıcı ifadə edilməsində, döyüş səhnələrinin canlı təsvirində bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırın.

Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin

- Qəldə Koroğlu obrazının hansı yeni xüsusiyyətlərini öyrəndiniz? Onun davranış və əməllərinə, müxtəlif vəziyyətlərdə nitqinə – danışmağına diqqət yetirməklə fikrinizi əsaslandırın.
- Bolu bəyin xarakterindəki başlıca cəhətlər hansılardır? Onun nitqindən, davranış və əməllərindən nümunələr gətirməklə fikrinizi əsaslandırın.
- Nigar xanımın Cənəlbəldə böyük hörmət, nifəz sahibi olmasına səbəb, sizcə, nədir?
- Dünya xanımın əgilli, tədbiri adam saymaq olarmı? Fikrinizi dastandan seçdiyiniz nümunələrlə əsaslandırın.
- Epik əsərin nümunəsi olmaqla dastanı lirik növdən fərqləndirən cəhətlər hansılardır? Müqayisələr aparmaqla fikrinizi əsaslandırın. Müqayisə cədvəlindən, yaxud Venn diaqramından istifadə edin.

Dərslik, səh. 69-70

İşin icrası prosesində müəllimin bu və ya digər qrupa istiqamətləndirici suallarla kömək etməsi mümkündür. Məsələn, ikinci sualın (Qolda Koroğlu obrazının hansı yeni xüsusiyyətlərini öyrəndiniz? Onun davranış və əməllərinə, müxtəlif vəziyyətlərdə nitqinə diqqət yetirməklə fikrinizi əsaslandırın) üzərində işləyən qrupa əsərdən misallar göstərməyin, bu obrazın xarakteri barədə aşağı siniflərdə öyrəndiklərini xatırlatmağın vacib olması barədə məlumat verilir, yaxud altıncı sualın üzərində çalışan qrupa lirik növə məxsus nümunə seçməkdə, müqayisə üçün əsaslar müəyyənləşdirməkdə istiqamət vermək olar. Eləcə də səkkizinci sualla bağlı tədqiqat aparən qrupa artıq qazanmış olduqları bilik və bacarıqlara əsaslanmaqla süjetin mərhələlərinin qolda necə təzahür etdiyini, bir-biri ilə necə əlaqələndiyini şərh etməyin lazım olduğu barədə istiqamət verilir.

Məlumat mübadiləsi. Bu mərhələdə qruplar əldə etdikləri nəticələri təqdim edir, icra etdikləri işin məzmununu açıqlayırlar. Müəllim təqdimatların diqqətlə dinlənilməsinə, bütün qrupların işinin məzmunu barədə sinfin tam təsəvvür qazanmasına nail olmalıdır. Təqdimatların bir çox hallarda suallar doğurması, çıxış edənlərdən əlavə izahat istənilməsi bu mərhələnin səciyyəvi xüsusiyyətlərindəndir. Tapşırığın sualları əhatəli, geniş cavab tələb edir. Qrupların heç də hamısı bunun öhdəsindən tələb olunduğu səviyyədə gəlmir. Məhz buna görə də qruplarda bir-birinin təqdimatına tənqidi münasibət bildirmək, cavablara əlavələr etmək meylli güclü olur. Buna təbii baxılmalı və imkan yaradılmalıdır. Maraqlıdır ki, məhz bu mərhələdə bədii əsərdən daha tutarlı nümunələrin seçilməsinə ehtiyac duyulduğu, təsvir və ifadə vasitələrinin bədiiiliyin artırılmasındakı rolunu daha qabarıq açıqlamağın vacib olduğu və s. barədə fikirlər səsləndirilir. Bütün bunlara diqqətlə yanaşılmalı, müzakirəyə-qədərkə vaxtdan səmərəli istifadə olunmalıdır. Elə bu qısa vaxt ərzində, keçid mərhələsində qrupların öz işlərinə yenidən, həm də tənqidi nəzər salmalarına imkan yaranır.

Bütün qrupların işində tamamlanmasına ehtiyac duyulan məsələlərin, eləcə də birtərəfli mülahizələrin olduğu açıq-aşkar müşahidə edilir. Bunların aradan qaldırılması, mənimlənilənlərin bitkin şəkil alması və dərinləşməsi dərsin növbəti mərhələsində həyata keçirilir.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili. Araşdırmalarla, onların məzmunu ilə tanış olan qruplar ayrı-ayrı suallara verilən cavabları əlaqələndirməyə, pərakəndə fikirləri uzlaşdırmağa istiqamətləndirilir. Cavabların müqayisəsi, qruplaşdırılması əsaslandırılmış nəticə çıxarılmasına geniş meydan açır. Məsələn, ikinci və üçüncü suallara hazırlanmış cavabların müqayisəsi bir-birinə qarşı qoyulmuş iki obrazın – Koroğlu ilə Bolu bəyin xarakter, davranış və əməllərindəki fərqi daha dərinləndirən başa düşülməsinə və qiymətləndirilməsinə imkan verir.

Müzakirədə bu və ya digər qrupun cavabına alternativ cavabın təklif edilməsi dərstdə fəallığın artmasına, maraqlı diskussiyaya səbəb olur.

Tapşırığın sualları ya birbaşa, ya da dolayısı ilə tədqiqat sualı ilə bağlı olub, onun aydınlaşdırılmasına xidmət edir. Müzakirədə məsələnin bu cəhətinə diqqət yetirməklə ümumi ideyanın müəyyənləşdirilməsinə zəmin hazırlanır. Bunun tam halda reallaşmasına isə növbəti mərhələdə nail olunur.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilənlərin ümumi ideya halına salınmasına, son nəticənin çıxarılmasına səy göstərilir. Şagirdləri son nəticələrə istiqamətləndirmək üçün müəllim suallardan istifadə edə bilər. Şagirdlər dağınıq şəkildə söylədiklərini ümumiləşdirir, belə bir qənaətin üzərində dayanırlar ki, sadə insanların sevgisi, dəlilərin arasındakı birlik, Nigar xanımın ağıllı tədbirləri Koroğlunun yenilməzliyinin təminatçısı kimi dəyərləndirilə bilər. Ağıllı, tədbirli

olması, saf mənəviyyəti, gücü, qüvvəti ilə seçilən, arxasında el dayanan qəhrəman heç vaxt basılmaz.

Çıxarılmış nəticələrin şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisə edilməsinə diqqət yetirilir.

Sonra bütün sinif dərslində “Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” başlığı altında verilmiş mövzunun müzakirəsinə cəlb edilir.

Şagirdlər şeirin və nəsrin növbələnməsini dastan janrının mühüm xüsusiyyətlərindən olduğunu xatırladır, “Koroğlu ilə Bolu bəy” qolundakı qoşma və gəraylıların əhvalat və hadisələrlə necə səsləşdiyini, qəhrəmanların hiss-həyəcanlarını necə ifadə etdiyini nümunələr göstərməklə aydınlaşdırırlar. İfadəli oxusu ilə fərqlənən şagirdlərin ifasında nümunələrin dinlənilməsi müzakirənin maraqlı keçməsinə səbəb olar. Müəllim müzakirə zamanı bütün şagirdlərin fəallığına, fikirlərini sərbəst ifadə etmələrinə çalışmalı, istiqamətləndirici suallarla doğru nəticələr çıxarmalarına nail olmalıdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Səciyyəvləndirmə

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Müqayisəli şərhetmə

Məruzəyazma

• Təbiiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

Müzakirə edin: Qoldakı şeirlər əhvalat və hadisələrlə, qəhrəmanların ovqatı, vəziyyəti ilə necə səsləşir?

Dərslik, səh. 70

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyəvləndirməkdə çətinlik çəkir.	Fərqli vəziyyətlərdə qismən nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyəvləndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə əsasən nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyəvləndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyəvləndirir.
Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Dastanda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki başlıca xüsusiyyətləri şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Dastanın ideya-məzmununu, süjetindəki başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
İnformasiya xarakterli məruzə yazmaqda çətinlik çəkir.	İnformasiya xarakterli məruzəni mövzunu qismən əhatə etməklə yazır.	İnformasiya xarakterli məruzəni mövzunu əsasən əhatə etməklə yazır.	İnformasiya xarakterli məruzəni mövzunu dolğun əhatə etməklə yazır.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Molla Pənah Vəqif. Hayıf ki, yoxdur... – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.
3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.	Mühakimə xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraziət etməsi məqsəda uyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdəki işi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, Azərbaycan kəndinin keçmişini və bu gününü əks etdirən şəkilləri nümayiş etdirərək onların hansı dövrə aid olduğunu soruşmaq mümkündür. Şagirdlər bunu müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkməyəcəklər. Daha sonra şəkillərdəki görüntülərə diqqəti çəkən müəllim onları müqayisə əsasında şərh etməyi təklif edir. Tədrisən tədqiqat sualı müəyyənləşdirilmiş olur. Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı sualların əsasında yığcam müsahibə aparmaqla da tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür.

Tədqiqat sualı: Azərbaycan kəndinin keçmişini əks etdirən əsərlərdə, sizcə, hansı hiss və təsvirlərin ifadəsinə önəm verilir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Şeir oxusu üzrə işi fərqli məzmununda təşkil etmək olar; fərdi səssiz oxu, səslə oxu, ikihissəli gündəlik və s. tətbiqi mümkündür. İkihissəli gündəlikdən istifadə şagirdlərin əsəri bütövlükdə necə qavradıqlarını aşkara çıxarmaq baxımından daha faydalıdır. Bu oxuya üstünlük verən müəllim şagirdlərə fərdi işləməyi təklif edir. İşin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra fikirləri eyni, yaxud yaxın olan şagirdlər kiçik qruplarda birləşirlər. Şagirdlər qrup daxilində fikirlərini dəqiqləşdirmək və dərinləşdirmək imkanı qazanırlar.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Qruplar, ilk növbədə, öz işlərinin mahiyyəti, məzmunu ilə bir-birini tanış edir. Şeir məzmununun təzadlar əsasında qurulması, müəllif mövqeyinin çətin anlaşılması müzakirə zamanı fikir müxtəlifliyinin yaranmasına səbəb olur. Müəllim bundan istifadə edərək müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına səy göstərir. Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin necə qavranıldığına diqqət yetirən müəllim şagirdlərə öz fikirlərini sərbəst çatdırmalarına, dialoji nitq bacarıqlarını nümayiş

etdirmələrinə şərait yaradır. Hələ formalaşmamış, pərakəndə, yanlış fikirlərin səsləndirilməsi təbiidir. Bütün bunların aradan qaldırılmasında dərsin növbəti mərhələsi əhəmiyyətli rol oynayır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması. Məzmunla bağlı aparılan əhatəli işlərdən, səmərəli müzakirədən sonra şagirdlər müəyyən qənaətlərə gələ bilirlər. Lakin bu qənaətlərin konkretləşdirilməsinə, ümumi ideya formasına salınmasına ehtiyac duyulur. Bu, müəllimin bələdçilik məharəti, istiqamətləndirici sualları sayəsində mümkün olur. Müəllimin mövqeyi şagirdləri aparıcı fikir sahibi olmağa təhrik edir. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, bədii ədəbiyyatda kəndimizin keçmişinin təsvirində ziddiyyətli məqamlar əksini tapır; bir tərəfdə yoxsulluq, mədəni gerilik, digər tərəfdə misli-bərabəri olmayan təbiət gözəllikləri...

Əldə edilmiş nəticələrin tədqiqat sualı və fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Nümayişetdirmə

İnşayazma, esse yazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.
Mühakimə xarakterli inşa, esse yazmaqda çətinlik çəkir.	Mühakimə xarakterli inşanı, essenı mövzunu qismən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə xarakterli inşanı, essenı mövzunu əsasən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə xarakterli inşada, essədə ardıcılığı gözləməklə mövzunu dolğun əhatə edir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Molla Pənah Vəqif. Həyif ki, yoxdur... – 3 saat
İkinci saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə həyata keçirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdəki işi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Məsələn, “Dəli Kür” filmindən Kür çayının mahnı ilə müşayiət edilən görüntülərini və Azərbaycan kəndlərinin keçmişini ilə bağlı müxtəlif filmlərdən fraqmentləri nümayiş etdirərək bu iki mənzərədən doğan təəssüratın müqayisəsini şagirdlərə təklif etmək olar. Yaxud dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual (“Uzaq keçmişdə yaşayan sənətkarlarımız zamanələrindəki ictimai mətləbləri, nöqsanları, sizcə, hansı məqsədlə əsərlərinə gətirmişlər?”) əsasında müsahibə aparmaq və tədqiqat sualının müəyyən-ləşdirilməsinə nail olmaq mümkündür.

Tədqiqat sualı: “Şeirdə Azərbaycan kən-di və onun sakinləri ilə bağlı mühüm ictimai mətləb əksini tapmışdır” fikrini doğru saymaq olarmı?

Tədqiqatın aparılması. Tədqiqat işini fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Deməli, müəllim ən optimal hesab etdiyi yolu seçməkdə sərbəstdir. Lakin bütün hallarda dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırığa müraciət edilməsi faydalıdır.

Tədqiqat kiçik qruplarda aparılarsa, “Araş-dırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı suallar əsasında (hər qrupa bir sual ayırmaqla) iş və-rəqləri hazırlayıb şagirdlərə təqdim etmək olar.

II hissə

• Məzmun üzrə iş

Əsərin təhlilinə hazırlaşın
1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Bu şeirin yararanması ilə bağlı rəvayətə görə, Qarabağ xanı İbrahimxəlil xan vəzir Vəqif də daxil olmaqla böyük bir afu dəstəsi ilə Kür qırağındakı obalardan birində düşmüşdür. Xanın getməsi uzundur. Yerli əhali onlara qulnaq etmək, əziyyətdən xilas olmaq üçün xanın saraya qayıtmaması tələb edibmiş Vəqifdən xahiş edir.

Beləliklə, xanın məclisində oxuyan bu gözəl əsər meydana gəlir. Xəliq yaradıcılığından uğurla bəhrələnən sair dilçiləri avdınları, sirinləri ilə diqqət cəlb edən, bütün dövründə mürəkkəb oxumaq və özərlənən bu şeirdə yalnız doğma təbiət, kədər gözəllərinin geyimini, bəzəyini təsvir etmək kifayətlənməmişdir. Əsərdə əksini tapmış ictimai mətləblər, şairin kədər və təəssüf hisslərinin səbəblərini aydınlaşdırmağa çalışır. Şeirin bədii təsir gücünü artıran vasitələri müəyyən etməyə çalışırıq. Bədii təzadın, təsvir və ifadə vasitələrinin əsərə gətirdiyi gözəlliyi aşkara çıxarmağa xüsusi diqqət yetiririk. Şeirin forma xüsusiyyətlərinə nəzər salmağı da unutmayırıq. O, heca vəznində olub qoşma janrında yazılmışdır. Daha çox 3,5,7 bənddən ibarət olan qoşmanın mürəkkəb 11 hecalıdır. Mürəkkəbliyi bəlgəsin 6-5, yaxud 4-4-3 şəklindədir. Birinci bəndin birinci-üçüncü mürəkkəbliyi sərbəst, ikinci-dördüncü mürəkkəbliyi həmişədir. Qalan bəndlərin altı üç mürəkkəb əzərləndirilmişdir. Dördüncü mürəkkəbliyi bəndin sonuncu mürəkkəbliyi ilə qeydlənir. Sən bənddə, adətən, mürəkkəbliyi adı və ya təxəllüsü verilir. Bütün bunlar əsərin ideya – məzmununu, forma xüsusiyyətlərini daha dərindən başa düşməyinizə və ətrafı izah etməyinizə imkan yarada bilər.

Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin
2. Şeiri yazıldığı dövr haqqında oxucuda hansı təəvvür yaranır? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.
3. Şair Azərbaycanı təbii – Kür qırağını gözəlliyini, bu yerin insanların təbiəti və mənəviyyəti əks etdirə bilmişdir?
4. “Şeirdə vətənim, xalqımı dərin məhəbbətlə sevirəm, həssas sənətkarın nəzakətliq duyulan səsi də eşidilir” fikrini doğru saymaq olarmı? Nə üçün?
5. Şeirin bədii təsir gücünü artırmaq üçün şair hansı vasitələrdən və necə istifadə etmişdir?
6. Şeirdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

Dərslik, səh. 72-73

Şagirdlərin əlavə mənbələrə müraciət etməsi tədqiqatın səmərəliliyində əhəmiyyətli rol oynayır. Digər fənlərdən, xüsusən tarixdən qazanılmış biliklərin tətbiqinə istiqamət verilməlidir. Məsələn, ikinci suala (Şeir yazıldığı dövr haqqında oxucuda hansı təsəvvürü yaradır? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın) cavab hazırlayan şagirdlərin digər fənlər üzrə mənimsədikləri biliklərə müraciət etmələri faydalıdır. Eləcə də dördüncü sualla (Şeirdə vətəni, xalqını dərin məhəbbətlə sevən həssas sənətkarın narahatlıq duyulan səsi də eşidilir fikrini doğru saymaq olarmı? Nə üçün?) bağlı tədqiqat aparan qrupun Molla Pənah Vəqifin Qarabağ xanlığının dövlət işlərindəki fəaliyyəti barədə tarixdən öyrəndiklərini xatırlatmaları, əlavə ədəbiyyatdan misallar göstərmələri vacibdir. Yaxud beşinci sualla əlaqədar tədqiqat aparan şagirdlərin yalnız bədii təsvir və ifadə vasitələrinin, təzadların rolunu aydınlaşdırmaqla məhdudlaşmalarının qarşısını almaq üçün onların diqqətini əsərdə sözlərin hansı ustalıqla seçildiyinə və əlaqələndirildiyinə, həm qafiyə sözlərə, onların nə dərəcədə uğurlu olduğuna və s. cəlb etmək lazımdır.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Qruplara öz işlərini təqdim etmək üçün imkan yaradılır. Müəllim çalışmalıdır ki, şagirdlər çox zaman pərakəndə, systemsiz şəkildə olan fikirlərini ifadə etməkdən çəkinməsinlər. Belə olduqda müzakirənin diskussiya xarakteri alması çətinlik törətmir. Təcrübə göstərir ki, “Hayıf ki, yoxdur...” qoşmasının təhlilində mübahisəli fikirlərin meydana çıxması labüddür. Xüsusilə dördüncü suala (Şeirdə vətəni, xalqını dərin məhəbbətlə sevən həssas sənətkarın narahatlıq duyulan səsi də eşidilir” fikrini doğru saymaq olarmı? Nə üçün?) hazırlanmış cavabın müzakirəsində mübahisə doğuran fikirlər meydana çıxa bilər. Şagirdlərin bir qismi çox zaman şeirin sonuncu bəndindəki fikirdən çıxış edərək şairin müşahidə etdiyi eli-obanı bəyənmədiyini iddia edir. Müəllim belə məqamlarda diskussiyanı daha da genişləndirməli, şeirin yazılma səbəbi barədəki məlumatın yada salınmasına nail olmalıdır.

Təqdimat və çıxışlarda bədii təsvir və ifadə vasitələrindən necə istifadə olunduğuna, dialoji nitq bacarığının hansı səviyyədə özünü büruzə verdiyinə diqqət yetirilir.

Müəllim deyilənlərin tədricən əlaqələndirilməsinə, qruplaşdırılmasına çalışmalı, zəruri müqayisələrin aparılmasına istiqamət verməlidir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilən fikirlərin ümumiləşdirilməsi başa çatdırılır və vahid ideya formalaşdırılır. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, yazılma səbəbinə, bir sıra mətləblərin ifadə edilməsinə baxmayaraq, şeirdə ciddi ictimai məsələlərə də toxunulmuşdur; şair ölkədə abadlıq işlərinin aparılmasını, insanların firavan yaşamasını, mədəni geriliyin aradan qaldırılmasını vacib sayırdı. Vəqif “Bir gözəl obası, hayıf ki, yoxdur...” deməklə çox mətləblərə toxunurdu. O, böyük bir məmləkətə hökmdarlıq edən, zəngin xəzinəsi olan İbrahim xanın diqqətini, şübhəsiz, ölkənin acınacaqlı vəziyyətinə yönəltmək məqsədini də güdməmiş deyildi.

Çıxarılmış nəticələrin tədqiqat sualı və irəli sürülmüş fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə diqqət yetirilir. Bu, şagirdlərdə tədqiqat işini düzgün istiqamətdə apardıqları və tamamladıqları barədə qənaətin yaranmasına səbəb olur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadətmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeir in ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Molla Pənah Vəqif. Hayıf ki, yoxdur... – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
1.1.2. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirləri, süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə müəyyənləşdirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduşğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. “Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” başlığı altında verilmiş tapşırıqlarda müxtəlif xarakterli işlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

III cən

• Tətbiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

1. Aşağıdakı mətni fərdi olaraq oxuyun, tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırın.
2. Kiçik qruplarda birlixbir şeirin məzmununa aid suallar tərtib edin. Həmin suallara hazırladığınız cavabları müzakirə edin.
3. Əsərin məzmununu mənimsədiyinizə əmin olduqdan sonra onu “Hayıf ki, yoxdur...” qoşması ilə müqayisə edin. Bu əsərlərin mövzusu, ideyası, bədii xüsusiyyətləri arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri nümunələr əsasında aydınlaşdırmağa çalışın.
4. Çıxardığınız nəticələri təqdimatlar əsasında müzakirə edin.
5. “Hayıf ki, yoxdur...” qoşmasının ilk bəndəsinin ifadəli oxusuna hazırlayın:
 - Əvvəlcə ifadəli yazdırın – diqqətlərə nə çatdıracağınızı aydınlaşdırıb dəfərinizdə (şeyin mətninin kənarında) yazın.
 - Sonra bəndin oxusunda səsinizin aldığı çalarları qeyd edin. Unutmayın ki, məzmunun aslı olaraq, mısırların hər birinin oxusunda da fərqli səs çalarları yaranı bilər.
 - Fəsilələrin yerini, məntiqi vurğulu sözləri, səsini sətirləni, ucalığını və s. müəyyənləşdirib pərti işarələrlə göstərin.
6. İfaları diqqətlə müzakirə edin.

Dərslik, səh. 73-74

görünüşünün, geyiminin, bəzəyinin təsvirinə həsr edilən əsərlər – gözəlləmələr az deyildir.

Bu məzmununda izahın “Hayıf ki, yoxdur...” qoşması əsasında aparılan yığcam müsaibə ilə qovuşması tədqiqat sualının müəyyənləşməsinə səbəb olur.

Tədqiqat sualı: Bu qəbildən əsərlərin – gözəlləmələrin ideya-məzmunu üçün səciyyəvi olan cəhətlər, sizcə, hansılardır?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən lövhədə yazılır.

Tədqiqatın aparılması. Tədqiqata Q.Zakirin “Gəlsin” qoşmasının məzmununun öyrənilməsi ilə başlanılır. Vaxta qənaət baxımından fərdi səssiz oxudan istifadə etmək məqsədəuyğundur. Oxu prosesində şagirdlər əsərdə tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırmağa, bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməyə diqqət yetirirlər. Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlər kiçik qruplarda birləşərək ilkin təəssüratlarını bölüşür, şeirin məzmununa aid suallar tərtib edirlər. Sualların tərtib edilməsi qrupda vəzifə bölgüsü aparılaraq həyata keçirilə bilər; suallar fərdi olaraq hazırlanır, sonra qrup üzvləri arasında dəyişdirilərək cavablandırılır. Qrupdaxili müzakirə nəticəsində şeirin məzmunu ilə bağlı daha dolğun suallar və cavablar seçilir. Qruplararası məlumat mübadiləsinin və müzakirənin aparılması da səmərəlidir. Müzakirə prosesində məzmunla bağlı ən uğurlu suallar və cavablar müəyyənləşdirilir. Bu istiqamətdə aparılan iş həm əsərin məzmununun əhatəli mənimsənilməsi, həm də ideyasının müəyyənləşdirilməsinə hazırlıq baxımından əhəmiyyətlidir.

Məzmunun mənimsənilməsinə əmin olan müəllim dərslərdəki üçüncü tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün ayrılan vaxtı elan edir. Kiçik qruplarda işləyən şagirdlərə, ehtiyac yaranan məqamlarda, müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə yardım edir.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Məlumat mübadiləsi prosesində təqdimatların əhatəli olması, fəal dinləmənin təmin edilməsi müzakirənin səmərəli keçməsinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Tapşırığın xarakteri müzakirənin diskussiya şəraitində keçməsinə imkan yaradır. Müəllim, yeri gəldikcə, istiqamətləndirici suallarla diskussiyanı idarə etməli, şagirdlərin hər iki əsərdən nümunələr gətirməklə, müqayisələr aparmaqla öz fikirlərini əsaslandırmaqlarına nail olmalıdır.

Fikirlərin ümumiləşdirilməsi, vahid ideya şəklində salınması, son nəticənin çıxarılması növbəti mərhələdə həyata keçirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə şagirdlərin yüksək fəallığını təmin edir. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, hər iki əsərdə insan gözəlliyi incə zövqlə, yüksək sənətkarlıqla əks etdirilmişdir. Bu insanlar – gözəllər milli özəlliyi, geyim və bəzəkləri ilə təsvir edilmiş, onların canlı, parlaq obrazı yaradılmışdır.

Hər iki əsərin qoşma janrında olması, aydın, anlaşılıq dildə yazılması, bədii cəhətdən mükəmməl yaradılması onların oxşar cəhətləri kimi qeyd edilir.

Şagirdlərin gəldiyi qənaətə görə, hər iki əsərdə insan və təbiət gözəlliyinin təsviri yer alsada, onlar ideya-məzmun baxımından fərqlənir. Vaqifin “Hayıf ki, yoxdur...” qoşmasında dövrün ictimai problemlərinə, taleyüklü məsələlərə ciddi diqqət yetirilir, Zakirin “Gəlsin” qoşmasında isə insan gözəlliyinin vəsfi ön plandadır. Vaqifin şeirində gözəlliklərin təsviri, əslində, dövrlə bağlı kəskin təzadları meydana çıxarmağa xidmət edir: Vətənin təbiəti füsunkardır, lakin obaları, kəndləri abad olmaqdan uzaqdır... İnsanları gözəldir, “dürüst biçimdədir”, lakin kasıblıq, gerilik bunun üstünə qara pərdə çəkir... Deməli, gözəlliyin tərənnümü Vaqif üçün dərin ictimai mətləbləri ifadə etmək vasitəsidir. Zakirin şeirində isə qüsursuz gözəlliyin təsviri şairə saf hislərini ifadə etmək üçün vəsilə olmuşdur...

Çıxarılmış nəticələrin fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Bütün bunlardan sonra növbəti təlim işinin – dərslərdəki beşinci tapşırığın icra edilməsi üçün vaxt ayrılır. Öncə oxuda hansı ifaçılıq vəzifəsinin yerinə yetirilməsi olduğu

barədə qısa müsahibə aparılır. Sonra şeirin ilk iki (yaxud bir) bəndi üzrə dərslərdə nəzərdə tutulmuş işlər fərdi və ya cütlük şəklində yerinə yetirilir. Sonda bir neçə ifanın dinlənilib müzakirə edilməsi məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İfadəlioxuma

Müqayisəli şərhetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeirin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxumaqda çətinlik çəkir.	Şeiri müəllimin köməyi ilə ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri əsasən ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

SİNİFDƏNXARİC OXU DƏRSİ

Bu bölmə üzrə sinifdənxaric oxu dərsinin iki variantı təklif edilir. Müəllim onlardan birini seçə bilər.

I variant

Qəhrəmanlıq ənənələri söz sənətimizdə – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Dastanın təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Dastanın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Dastanla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Dastanla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Sinifdənxaric oxu dərsi şagirdlərin “Yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı (XVII–XVIII əsrlər). I mərhələ” bölməsi üzrə müstəqil oxuduqları əsər (“Hasan paşanın Çənlibelə gəlməsi qolu” – “Koroğlu” dastanından) üzrə keçilir.

Dərsə hazırlıq dövründə bütün şagirdlərin tövsiyə olunan qolu müstəqil oxuması diqqət mərkəzində saxlanılır. Şagirdlərin tərtib etdiyi guşədə Koroğluya həsr olunmuş videomateriallarla, kitab və şəkillərlə tanışlıq üçün şərait yaradılır.

Dərsin gedişi

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Dərsin əvvəlində fənn kabinetində xalq qəhrəmanlarına həsr olunmuş kitablardan, şəkillərdən ibarət guşə barədə rəy mübadiləsi keçirilir. “Hasan paşanın Çənlibelə gəlməsi” qolunun məzmunu üzrə yığcam müsahibə aparılır.

Motivasiyanın digər yolu aşağıdakı kimi ola bilər: İnternetdən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Bakı şəhərində Koroğlunun abidəsinin açılışındakı çıxışından (<https://www.youtube.com/watch?v=XhiKzL1wMkk>) bir parça dinlənir. Şagirdlərin diqqəti dövlət başçısının bu sözlərinə cəlb edilir: “Koroğlu haqq, ədalətin tərəfində idi. Koroğlu ədalətsizliyə dözməyən və ədalətsizliyə qarşı vuruşan görkəmli şəxsiyyət idi, sərkərdə idi”. Sonra Ü.Hacıbəyovun “Koroğlu” operasından üvertürə (https://www.youtube.com/watch?v=A_H92YSDk) səsləndirilir.

Rəy mübadiləsi və müzakirə nəticəsində tədqiqat sualı müəyyənləşdirilir.

Tədqiqat sualı: Koroğlunun xalq tərəfindən sevilməsinə səbəb nədir?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənir və lövhədə qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Kiçik qruplara iş vərəqləri təqdim olunur.

I qrup

1. Koroğlunun nitqinə, davranışına əsaslanmaqla onu səciyyələndirin.
2. Koroğlunu bütün xanlara, paşalara düşmən saymaq olarmı? Fikrinizi əsərdən nümunələrlə əsaslandırın.
3. Koroğlunun Hasan paşaya təkbətək döyüşmək təklifi onu necə səciyyələndirir? Fikrinizi əsaslandırın.
4. “Koroğlu düşməyə yalnız qılınc gücünə qalib gəlir” fikri ilə razılaşırırsınız mı? Nə üçün?
5. “Koroğlu qızılquş kimi sıçrayıb atın belinə düşdü” cümləsində hansı bədii təsvir vasitəsi işlənilib?

II qrup

1. Nitqinə, müxtəlif vəziyyətlərdə hərəkətlərinə əsaslanmaqla Hasan paşa surətini səciyyələndirin.
2. “Vaxt olar, inşallah Çənlibelə də gedərik. Bir də mən Çənlibelə belə getmək istəmirəm. Oraya, Allah qoysa, mən gərək başqa cür gedəm”. Hasan paşanın bu sözlərinin sətiraltı mənasını izah edin.
3. Hasan paşanı zəif düşmən saymaq olarmı? Nə üçün?
4. Hasan paşanın hiylələri Koroğluya qalib gəlməkdə ona kömək edə bilmədi. Sizcə, buna səbəb nədir?
5. “Adam elə bil ki göbələkdə, yerdən çıxır. Bir suiçim saatda dörd bir tərəf oldu adam” cümlələrində hansı bədii ifadə vasitəsi işlənib?

III qrup

1. Koroğlu öz dəlilərinə necə münasibət bəsləyir? Fikrinizi əsərdən nümunələrlə əsaslandırın.
2. Əsərdəki dəliləri tədbirli, qəhrəman saymaq olarmı? Nə üçün? Fikrinizi əsərdən nümunələrlə əsaslandırın.
3. Qolda Koroğlunun hansı dəliləri diqqəti daha çox cəlb edir? Nə üçün?
4. Dəlilərin Koroğluya münasibəti necədir? Fikrinizi əsərdən nümunələrlə əsaslandırın.
5. “Koroğlu... elə qalxdı ki, elə bil Qaf dağı gurultu ilə yerindən oynadı” cümləsində hansı bədii ifadə vasitəsi işlənilib?

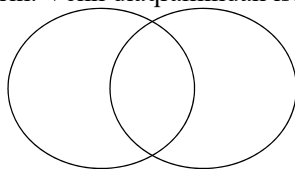
IV qrup

1. Əsərdəki qadın obrazlarına necə münasibət bəsləyirsiniz? Onların dəlilərin sadıq silahdaşı olması hansı səhnələrdə üzə çıxır?
2. “İşi belə görəndə xanımlar ... qılınc götürdülər, qalxan götürdülər, bəndərgahlara çıxdılar” cümləsində Çənlibeldəki xanımların hansı keyfiyyəti üzə çıxır?
3. Çənlibeldəki xanımlar sizə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanındakı hansı xanımları xatırladır? Nə üçün?
4. “Qorxma, bizdə bir qayda var: hərə öz istədiyinə gedir. Bəyənər, gedər, bəyənməz, genə də sənin qızındı”. Bu qayda Koroğlunun, dəlilərin qadınlara münasibətini necə səciyyələndirir?

V qrup

1. Oxuduğunuz qolda qaldırılan başlıca problem nədir? Fikrinizi əsaslandırın.
2. Əsərdə şeirlərdən istifadə hansı məqsədi izləyir? Bu şeirlərdə qəhrəmanın hansı hiss və düşüncələri əks olunur?

3. Oxuduğunuz qol əsasında dastanla nağılın janr baxımından oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirin. Venn diaqramından istifadə edin.

4. “Koroğlu” dastanının mövzu, ideya, problem baxımından “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanları ilə oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirin. Müqayisə cədvəlindən istifadə edin.
5. “Comərd igid heç qaçarmı meydandan?” misrasında hansı bədii ifadə vasitəsi işlənib? Fikrinizi əsaslandırın.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi. Tədqiqatın aparılmasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra təqdimatlar dinlənir. Müzakirələrdə şagirdlərin Koroğluya və dəlillərə münasibətinin aşkara çıxarılması, əsərdə qoyulmuş haqq - ədalət uğrunda mübarizə probleminin öz həllini necə tapması, qolun bədii xüsusiyyətləri müzakirə edilir. Şagirdlərin sərbəst fikir mübadiləsi, diskussiya aparmaları, mülahizələrini müasir həyatdan nümunələrlə əsaslandırması diqqət mərkəzində saxlanılır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında şagirdlərə Koroğlu və dəlilərinin haqq-ədalət uğrunda mübarizə aparan xalq qəhrəmanı olması fikri formalaşdırılır, əsərin şifahi xalq ədəbiyyatımızın incilərindən biri olması barədə qənaət möhkəmləndirilir.

Formativ qiymətləndirmədə şagirdlərin fəallığı, özünüqiymətləndirmə və qarşılıqlı qiymətləndirməsi təmin olunur. Bu istiqamətdə işin ardıcıl və səmərəli təşkili şagirdlərin meyarlara əsaslanmaqla özünüqiymətləndirmə bacarığını inkişaf etdirmələrinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilər.

Evdə iş.

Kitabxanadan və ya internetdəki mənbələrdən (google.az, YouTube) istifadə etməklə “Milli qəhrəmanlarımızın xatirəsini necə yaşadıırıq?” mövzusunda şifahi təqdimata hazırlaşın.

II variant

Söz sənətimizdə qəhrəmanlığın və gözəlliyin təsviri – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Bədii əsərlərin təsir gücünün artmasında təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Bədii əsərlərin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Sinifdən xaric oxu dərsi şagirdlərin bu bölmə üzrə müstəqil oxuduqları əsərlər (“Hasan paşanın Çənlibelə gəlməsi” – “Koroğlu” dastanından və Vaqifin “Pəri” qoşması) üzrə keçilir.

Dərsə qədər müəyyən hazırlıq işinin təşkili vacibdir. Dərsdə diskussiyanın tətbiqi bu hazırlıq işinin iki istiqamətdə aparılmasını zəruri edir.

1. Hər iki nümunənin (“Hasan paşanın Çənlibelə gəlməsi”, Vaqifin “Pəri” qoşması) əvvəlcədən oxunması, məzmunun mənimsənilməsi təmin edilməlidir.
2. Müxtəlif mənbələrdən (kitabxanadan, internetdən) hər iki nümunə ilə bağlı məlumatın toplanmasına və öyrənilməsinə nail olunmalıdır.

Dərsin gedişi

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bədii nümunələrin məzmununun necə mənimsənilməsi, müxtəlif mənbələrdən toplanmış məlumatın həcmi, keyfiyyəti barədə təsəvvürün qazanılmasına imkan verən yığcam müsahibə aparılır. Şagirdlər diskussiya mövzusunun müəyyənləşdirilməsinə cəlb olunur: Qəhrəmanlığın və gözəlliyin təsviri söz sənətimizdə öz əksini necə tapmışdır?

Şagirdlərə xatırladılır ki, fikirlərini əsaslandırarkən yalnız sinifdən xaric oxu materialları ilə kifayətlənməməli, tanış olduqları digər əsərlərdən də nümunələr gətirməlidirlər.

Müzakirənin səmərəli keçməsi üçün müəllimin əvvəlcədən hazırladığı suallardan istifadə etməsi məqsədəuyğundur. Həmin sualların bir qismi aşağıdakı məzmununda ola bilər:

- Xalqımızın qəhrəmanlıq keçmişinə həsr olunmuş hansı əsərləri xatırlayırsınız?
- “Koroğlu” nə üçün qəhrəmanlıq dastanı sayılır?
- Bu dastanın uzun əsrlər boyu yaşamasına səbəb nədir?
- Qədim və sonrakı dövrlərdə yaranmış ədəbiyyatımızda insana necə dəyər verilmişdir?
- Həmin dövrlərdə yaranmış bədii nümunələrdə Azərbaycan qadınının mənəvi və zəhəri gözəlliyi necə təqdim olunur?
- “Pəri” qoşmasında qəhrəmanın “əllər yaraşığı”, “ölkə gözəli” sayılmasına səbəb nədir?
- Bu dastanın maraqla oxunmasını təmin edən vasitələr hansılardır?
- Onda ifadə olunmuş başlıca ideya nədən ibarətdir?

Bu qəbildən suallardan istifadə etməklə diskussiyanın gedişini nizama salmaq, onu daha canlı, səmərəli etmək mümkündür. Eyni suala fərqli cavabların verilməsi, münasibətlərdəki müxtəliflik diskussiyanın səciyyəvi əlaməti hesab edilməlidir.

Diskussiyada diqqət yetirilməli olan məsələlərdən biri də şagirdlərin hamısına bərabər imkanın yaradılmasıdır. Liderliyi əldən vermək istəməyən yalnız bir neçə şagirdin fəallıq göstərməsi ilə kifayətlənmək olmaz. Sinifdəki bütün şagirdlərə fikirlərini sərbəst ifadə etmək, sual vermək, cavablara münasibət bildirmək imkanı yaradılmalıdır.

Diskussiyanın sonunda nəticə çıxarılması, yekun rəyə gəlinməsi vacibdir. Nəticə bəndlər şəklində ifadə oluna bilər.

Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş qiymətləndirmə meyarları əsasında aparılmalıdır. Qiymətləndirmə meyarları dərs başlamamışdan əvvəl lövhədə yazılmaqla diqqətə çatdırılmalıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLMƏ ÜZRƏ
KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Qiymətləndirmə Saib Təbrizinin “Söz” qəzəli üzrə aparıla bilər

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN
SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Şeirdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirib cədvəldə qeyd edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi misralar	Onların növü

2. Əsərin qəzəl janrında olduğunu təsdiq edən bir neçə cəhət göstərin. Sxemdən istifadə edin.
3. “Hansı qəlbə yandısı, bil ki, çıraqban etdi söz,
Söz qanan insanları gülşəndə mehman etdi söz” beytində bədii təsvir vasitəsi hansı məqsədlə işlədilmişdir?
- A) Sözü qüdrəti, nələrə qadir olduğu haqqında aydın təsəvvür yaratmaq üçün
B) Sözü insanları necə idarə etdiyini göstərmək üçün
C) Söz anlayan insanların bütün evlərdə ən əziz qonaq kimi qəbul edildiyini bildirmək üçün
D) Qüdrətli sözü az adamın anladığını nəzərə çatdırmaq üçün
E) Təsirli sözü hamının qəlbini yandırır-yaxdığını göstərmək üçün.
4. Misraların ifadəli oxusunda səsdə hansı çalar duyulmalıdır?
Özgələrdən bircə fərqi vardı bu babətdə kim,
Hamıdan artıq məni mənada heyran etdi söz.
- A) kədərli
B) qürurlu
C) soyuqqanlı
D) təəccüblü
E) laqeyd
5. “Çıraqban etdi” sözünün mənası hansı variantda düzgün verilib?
- A) işıqlandırdı
B) yandırdı
C) alovlandırdı
D) dirilti
E) ayıltı

6. “Artıran söz qədrini siddqlə qədrin artırır,
Kim nə miqdar olsa, əhlin eylər ol miqdar söz”.
M.Füzulinin “Söz” qəzəlindən verilmiş bu beytə şeirdə məzmunca daha yaxın olan beyti seçib yazın.

7. “Öz qələmin dişləyərsə söz yazan sözdən sarı,
O qələm əhlin axırda çox pərişan etdi söz” beytində hansı fikir ifadə olunmuşdur?
- A) Qələmi dişləməyin pis adət olması
 - B) Uğurlu sözün çətinliklə meydana çıxması
 - C) Söz tapmaqda çətinlik çəkən sənətkara yazdıqlarının sonralar kədər gəltirməsi
 - D) Əsl sənətkarın kədərli şeirlərə üstünlük verməsi
 - E) Kədərli sözün insanları qəmləndirməsi

8. “Hansı söz ki dinlədikdə qəlbə təsir etmədi,
Bil, təbiltək hay salıb boş yerdə cövlan etdi söz” beytində ifadə olunmuş fikrin mənasını necə başa düşürsünüz?

9. Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

10. Şeir sizdə hansı hiss və düşüncə yaratdı? Bununla bağlı yığcam esse yazın.

5.

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA MAARİFÇİ REALİZM DÖVRÜ

Mövzu: Qasım bəy Zakir. Durnalar – 3 saat

Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedışı

Ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdəki işi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı sualların əsasında yığcam müəssisə aparmaqla tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür.

Digər bir variant aşağıdakı məzmununda ola bilər: M.P.Vaqifin “Durnalar” şeirinə yazılmış mahnıdan bir parça səsləndirilir. Təsirli musiqi sədalari şagirdlərdə şeirin məzmununa müvafiq ovqat yaradır. Müəllim “Dinlədiyiniz musiqi sizdə hansı duyğular oyatdı?”, “Şifahi və yazılı ədəbiyyatımızda durnalara xitabən çoxlu əsərlərin yazılmasına səbəb, sizcə, nədir?” suallarının əsasında yığcam müəssisə aparır və sonda tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Durnalara xitabən yazılmış şeirlərdə, sizcə, hansı hiss və düşüncələrə daha geniş yer verilir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Şeirin oxusu üzrə iş fərqli məzmununda təşkil edilə bilər; fərdi səssiz oxu, səsli oxunun dinlənilməsi, ikihissəli gündəlik və s. tətbiqi mümkündür. İki hissəli gündəlikdən istifadə şagirdlərin əsəri bütövlükdə necə qavradıqlarını, mətnaltı mənaları hansı səviyyədə başa düşdüklerini aşkara çıxarmaq baxımından daha faydalıdır. Bu oxuya üstünlük verən müəllim mövqeləri yaxın olan şagirdlərə birləşərək kiçik

qruplar yaratmağı təklif edir. Şagirdlər qrup daxilində fikirlərini dərinləşdirmək, cavablarını dəqiqləşdirmək imkanı qazanırlar.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Bu mərhələdəki işin səmərəli təşkili dərstdə uğurlu nəticənin əldə edilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. İlk növbədə, qruplararası fikir mübadiləsi aparılır. Təqdimatların diqqətlə dinlənilməsi, deyilənlərə fəal münasibət bildirilməsi təmin edilir. Təcrübədən məlumdur ki, “Durnalar”ın məzmunu sinifdə fərqli fikirlərin səsləndirilməsinə, bir-birinə zidd mövqelərin nümayişinə səbəb olur. Müəllim bu imkandan istifadə edərək müzakirənin canlı keçməsinə, diskussiya səciyyəli olmasına çalışmalıdır. O, istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə ayrı-ayrı bəndlərdə əksini tapmış başlıca fikri, mətnaltı mənanı şagirdlərin müstəqil şərh etmələrinə nail olmalıdır. Cavablarda birtərəfli, əlaqəsiz fikirlərin, systemsiz, yanlış mülahizələrin müşahidə edilməsi təbiidir. Bunların bir qismi bu, bir qismi isə növbəti mərhələdə aradan qaldırılır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması. Şeirdə ifadə olunmuş hiss və düşüncələrin diqqətlə araşdırılıb müzakirə edilməsi şagirdlərdə müəyyən qənaətin yaranmasına səbəb olur. Lakin bu, necə deyirlər, öz-özünə baş vermir. Şeirlə bağlı deyilmiş bütün fikirlərin əlaqələndirilməsi, müqayisə edilməsi, ümumi ideya halına salınması müəllimdən böyük zəhmət, bacarıq tələb edir. Şagirdlərə hazır fikir təqdim etməyən müəllim nəticənin çıxarılmasında onların aparıcı mövqe tutmalarını təmin etməlidir. Başlıca diqqət isə çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı və şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə yönəldilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Qasım bəy Zakir. Durnalar – 3 saat
İkinci saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə həyata keçirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Müəllim motivasiyanı qarşıya qoyduğu məqsəddən, təchizat imkanından, sinfin səviyyəsindən və s. çıxış edərək müxtəlif yollarla yara-da bilər. Dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual əsasında yığcam müsahibə aparmaq və nəticədə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə nail olmaq vaxta qənaət baxımından məqsəduyğundur.

Tədqiqat sualı: “Şeir in başlıca ideyası haqsızlıqla üzləşən insanın yurd həsrəti və dövrünün ictimai eyibləri barədəki acı düşüncələrinin ifadəsidir” fikrini doğru saymaq olarmı?

Tədqiqatın aparılması. Tədqiqat işini fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Müəllim ən optimal hesab etdiyi yolu seçməkdə sərbəstdir. Lakin bütün hal-larda dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırığa müraciət edilməsi fay-dalıdır.

Tədqiqat kiçik qruplarda aparılarsa, “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırıq əsasında (hər qrupa bir sual ayırmaq-la) iş vərəqləri hazırlayıb şagirdlərə təqdim etmək olar. Qarşısına qoyduğu məqsəddən asılı olaraq, müəllim suallarda müəyyən dəyi-şiklik edə bilər.

Qrupların fəaliyyətini izləyən müəllim, digər dərslərdə olduğu kimi, bu dərsdə də qrup daxilində vəzifə bölgüsünün necə aparıldığına, hər bir şagirdin ümumi iş verdiyi töhfənin nədən ibarət olduğuna diqqət yetirir, ehtiyac yarandıqda istiqamətləndirici suallardan istifadə ilə kömək edir.

II hissə

Təhlil üzrə iş

Əsərin təhlilinə hazırlaşın.

1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərək ondakı fikirlərdən faydalanın.

Şair qoşma janrında olan “Durnalar” ömrünün ən ağır günlərində – sürgündə olan-kan yazmışdır. Onun sürgün edilməsinin səbəbi isə vəzifə, ictimaiyyətinin ədalətsizliyini, rəhbərliyinin açıq tənqid etməsi idi. Elə buna görə də şairə böhtan atılmış və o, Bakıya sürgün edilmişdir.

Şeir in belə adlanması təsadüfi deyildir: ədəbiyyatımızda durna obrazı daha çox qırıqlıq, vətən həsrəti anlamındadır. Lakin şeirdə təkcə vətən həsrəti yox, ciddi ictimai mətləblər də, şairin gizli niyyəti də əksini tapıb. Bunu aydınlaşdırmağınız əsərin ideyasını başa düşməyinizi xeyli asanlaşdıracaqdır.

Şeirdəki abjadlaşdırılmış, ürayəyətənliklə dərhal hiss edirik. Bu, əsərin bədii gözəlliyindən irəl-i gəlir. Şeir in bədii gözəlliyini təmin edən vasitələri aydınlaşdırmağa çalışın. Sözlərin necə seçildiyinə, qafiyələrin uğurlu olub-olmadığına, macazların roluna xüsusi diqqət yetirin.

Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin

2. Şeir hansı mövzuda yazılıb? Fikrinizi əsaslandırın. Şair yurd həsrətini, qırıqlıqdan doğan kədər hissinin inandırıcı, təsirli ifadə edə bilmişdirmi? Fikrinizi əsaslandırın.

3. “Şeirdə yalnız vətən həsrəti deyil, ciddi ictimai məsələ də əksini tapıb” fikrini doğru sayırsınızsa, mövqeyinizi nümunələrlə əsaslandırın. Şeir in bədii təsir gücünü artır-an vasitələri hansılardır? Onların rolunu nümunələrlə əsaslandırın.

4. Şeirdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

Dərslik, səh. 78

Qrupların hər biri üzərində işlədiyi tapşırığın tədqiqat sualı ilə əlaqəsini aydın təsəvvür etməlidir. Bu, qrup üzvlərinin daha diqqətli olmasına, şagird fəaliyyətinin səmərəliliyinə əhəmiyyətli təsir edir.

Məlumat mübadiləsi. Təqdimatlar əsasında aparılan fikir mübadiləsi qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaradır. Bu mərhələdə qrupların bir-birinə sual verməsi, bu və ya digər məsələyə – deyilənlərə aydınlıq gətirilməsini xahiş etməsi və s. mümkün və faydalıdır. Təqdimat və çıxışlarda bədii təsvirdən, ifadə vasitələrindən, mənası yeni öyrənilmiş sözlərdən necə istifadə olunduğuna diqqət yetirilir. Təcrübə göstərir ki, bu mərhələdə müzakirənin bünövrəsi qoyulur, mübahisə yaranmasına səbəb olan suallar meydana çıxır. Bundan çəkinmək lazım deyildir; pedaqoji ədəbiyyatda, doğru olaraq, göstərilir ki, məlumat mübadiləsi çox vaxt dərsin sonrakı mərhələsi ilə qovuşur.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili. Qruplara təqdim olunmuş suallar asan deyil və onların hər biri şagirdləri yaradıcı işləməyə, müstəqil fikir söyləməyə istiqamətləndirir. Belə hallarda qruplar bir-birinin cavabına münasibət bildirməyə ciddi meyil edir. Bütün bunların müzakirədə nəzərə alınması vacibdir. Müzakirə zamanı müəllim dialoji nitq bacarığının nümayişinə, fikirlərin sərbəst söylənilməsinə, müqayisəsinə, onlara əlavələr edilməsinə, təkliflərin irəli sürülməsinə, daha dəqiq qənaətlərin yaranmasına diqqət yetirir və işə bütövlükdə istiqamət verir. Sınıf hər bir detalın üzərində işləyir, onların arasındakı əlaqələri aşkara çıxarmağa səy göstərir. Deyilənlərin ümumiləşdirilməsi, sistemə salınması, tədqiqat sualına doğru cavabın tapılması həmin mərhələdə diqqət yetirilən başlıca məsələlərdən olur.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə qədər deyilənlərin ümumi ideya halına salınması mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Görülmüş işlərin nəticəsi olaraq şagirdlər şeirdə sətiraltı mənaların olduğunu, cəmiyyətdəki ədalətsizliklərə, dövrün ictimai eyiblərinə toxunulduğunu müstəqil qeyd edirlər. Qərblərdən doğan kədər hissi, doğma yurd həsrəti şeirdə o qədər təbii, inandırıcı ifadə edilmişdir ki, yaşlı şairin ədalətsiz cəzaya necə çətinliklə tab gətirdiyini təsəvvür etmək çətin olmur. Onun uçan quşlarla dərcləşməsi, insana xas cəhətləri (baş-başa verib danışmaq, təğafül etmək, bağı daşa dönmək və s.) durnalara şamil edərək hisslərini dilə gətirməsi əsərin təsir gücünü qat-qat artırmışdır. Şagirdlər belə bir qənaətə gəlirlər ki, ictimai eyibləri bu və ya digər dərəcədə əks etdirən bu cür şeirlər aid olduqları dövrün xüsusiyyətləri, xalqımızın keçdiyi həyat yolu, nəsillər arasında əlaqələri aydın təsəvvür etmək baxımından əhəmiyyətlidir. Çıxarılmış nəticənin şagirdlərin fərziyyələri və tədqiqat sualı ilə müqayisə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadətmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.

Şeirin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə qismən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Qasım bəy Zakir. Durnalar – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeir in təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə müəyyənləşdirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Müəllim “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətnindən şagirdlərə tanış olan fikri əlavələrlə xatırladır: *Ədəbiyyatımızda durnalara xitabən xeyli şeir yazılmışdır. Durna obrazı daha çox qəriblik, vətən həsrəti anlamında başa düşülür. Lakin bu obrazın iştirak etdiyi əsərlərdə, adətən, kədər, nisgil, narazılıq, küskünlük kimi hiss və düşüncələrə geniş yer verilir. Belə əsərləri birləşdirən cəhətlər çox olsa da,*

onların arasında fərq də az olmur. Sizcə, bu qəbildən əsərlər üçün oxşar və fərqli cəhətlər daha çox nə ola bilər?

Bu, **tədqiqat sualı** kimi qəbul edilir. Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən lövhədə yazılır.

Müəllim qeyd edir ki, eyni mövzuda olan əsərlərin oxşar və fərqli cəhətlərini aşkara çıxarmaq üçün onların hər biri barədə mükəmməl məlumatla malik olmaq vacibdir. İndi qarşıda “Durnalar” adlanan başqa bir qoşma ilə – Vaqifin müasiri, dostu olan Molla Vəli Vidadinin əsəri ilə tanış olmaq və onu artıq öyrəndikləri “Durnalar”la müqayisə etmək kimi maraqlı bir tapşırıq durur.

Tədqiqatın aparılması. Vidadinin “Durnalar” qoşmasının məzmununun öyrənilməsinə fərqli oxu növlərindən birinin tətbiqi ilə başlamaq olar. Şeirin həcmi və məzmunu fərdi səssiz oxunun seçilməsinə imkan verir. Bu, vaxta qənaət baxımından da əlverişlidir. Oxunun hansı növünün tətbiqindən asılı olmayaraq, işə başlamazdan əvvəl əsərdə tanış olmayan sözlərin mənasını aydınlaşdırmağın, bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməyin vacib olduğu şagirdlərə xatırladılır. Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlər şeirlə bağlı ilkin təəssüratlarını cütlük şəklində bölüşür, ayrı-ayrı misralarda, bəndlərdə ifadə olunmuş fikirləri aydınlaşdırırlar. Qənaətləri oxşar, yaxud yaxın olanlar kiçik qruplarda birləşib məzmunun öyrənilməsi üzrə işi davam etdirirlər. İlk növbədə, əsərin məzmununa aid suallar tərtib edilir. Qrup üzvlərinin razılığı əsasında tərtib edilmiş suallara cavabların hazırlanması fərqli yollarla həyata keçirilə bilər. Qrupdaxili vəzifə bölgüsü əsasında işin təşkili daha faydalıdır; suallar qrup üzvləri arasında bölüşdürülür, cavablar fərdi olaraq hazırlanır və müzakirə edilərək qəbul olunur. Bundan sonra qruplararası **məlumat mübadiləsinin** aparılması mümkün və faydalıdır. Həmin mərhələdə başlıca diqqət daha uğurlu sualların və cavabların müəyyənləşdirilməsinə yönəldilir ki, bu da **müzakirə** zəminində baş verir. Bu istiqamətdə reallaşdırılan müzakirə isə əsərin məzmununun əhatəli, dərinədən mənimsənilməsinə dəyərli töhfə verir. Bu isə, öz növbəsində, qoşmadakı başlıca fikrin – ideyanın müəyyənləşdirilməsi üzrə suallar verməyə imkan yaradır. Əsərin ideyası ilə bağlı söylənilmiş fikirlərin əlaqələndirilməsi, yekun, son qənaətin formalaşdırılması məhz müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında mümkün olur.

Qruplar beşinci tapşırığın (Şeiri Q.Zakirin “Durnalar” əsəri ilə müqayisə edin. Onların mövzu, məzmun və ideya baxımından oxşar və fərqli cəhətlərini nümunələr əsasında aydınlaşdırmağa çalışın) üzərində işləməklə tədqiqatı davam etdirirlər. Eyni tapşırıq üzərində işləyən qruplara müəllim ehtiyac yarananda istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə kömək edir. O həmçinin çətinlik çəkən qruplara müqayisənin hansı məqamlarda və necə aparılması, təsvir və ifadə vasitələrinin rolunun aydınlaşdırılması və s. barədə yığcam tövsiyələr verə bilər. Bu araşdırma ilə bağlı **məlumat mübadiləsi və müzakirə** mərhələsi daha canlı və maraqlı keçir. Təqdimatların hamısı ciddi mübahisə və müzakirə obyektinə olur. Müzakirəni istiqamətləndirici suallarla idarə edən müəllim hər iki əsərdən nümunələr gətirməklə əhatəli müqayisələr aparılmasına, yeni öyrənilən “Durnalar”da bədiiyyəti təmin edən vasitələrin misallarla aydınlaşdırılmasına nail olur.

Fikirlərin ümumiləşdirilməsi, vahid ideya şəklinə salınması, son nəticənin çıxarılması növbəti mərhələdə həyata keçirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllimin istiqamətləndirici suallardan istifadə etməsi şagirdlərin yüksək fəallığına səbəb olur. Şagirdlər hər iki əsərin eyni mövzuda yazıldığını, kədər və eyham motivlərinin güclü olması baxımından məzmunları arasındakı yaxınlığı nümunələr əsasında izah etməkdə çətinlik çəkmirlər. Eləcə də nümunələrin qoşma janrında olması, aydın, anlaşıqlı dildə yazılması, qafiyə sisteminin mükəmməlliyi onların oxşar cəhətləri kimi asanlıqla qeyd edilir. Bu əsərlərin fərqli cəhətləri ilə bağlı ümumiləşdirmə aparılması, nəticə çıxarılması asan olmur və məhz bu məqamda müəllimin istiqamətləndirici suallarına daha çox ehtiyac duyulur. Yurd həsrəti, qəribliyin doğurduğu kədər hissi, “laçın yatağı” olan bu “məkanın” qorxu, vahimə mənbəyi olduğu Zakirin əsərində daha qabarıq və ardıcıl ifadə edilmişdir. Üstüörtülü eyhamların, işarələrin ictimai eynilərlə bağlı olduğu dərhal hiss olunur. İkinci əsərdə isə müəllif – Vidadi durnaların seyrinə dalaraq daha çox onları vəsf edir. Durnalar ona qəlbindəki hüznü, kədəri ifadə etmək üçün səbəb olur. Bu əsərdə də durnalar onları gözləyən təhlükədən xəbərdar edilir, yollarının “haramı”, “yağı” ilə dolu olduğu bildirilir, “qızıl qana” boyana biləcəklərinə işarə edilir. Lakin bu, birinci əsərdəki qədər konkret deyil, şairin vəziyyəti ilə səsleşmir.

Çıxarılmış nəticələrin fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Müqayisəli şərhetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeir in ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildir-məkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildir-məkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Aşıq Ələsgər. Dağlar – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu, fərqli yollardan istifadə ilə həyata keçirilə bilər; dağlara həsr edilmiş şeirlərdən birinə bəstələnmiş mahnının (məsələn, Ş.Ələkbərovanın ifasında S.Vurğunun “Dağlar” əsərinə bəstələnmiş mahnının) səsləndirilməsi, şəkillərin, bədii filmdən fraqmentin və s. nümayiş etdirilməsi mümkündür. Başqa bir yol şagirdlərin həyat təcrübəsinə, digər fənlərdən öyrəndikləri biliklərə əsasən dağlarla bağlı yığcam müsahibənin aparılması ola bilər. Müsahibədə dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallardan da istifadə etməklə şagirdlərin diqqəti mətləbə cəlb edilir. Ədəbiyyatımızda dağlara bir obraz kimi tez-tez, həm də fərqli niyyətlə müraciət olunduğunu qeyd edən müəllim tədricən tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə nail olur.

Tədqiqat sualı: Dağlara həsr olunmuş şeirlərdə, sizcə, hansı hiss və düşüncəyə daha geniş yer verilir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən lövhəyə qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Bədii oxu ustasının ifasında şeirin bir neçə bəndinin səsləndirilməsi sinifdə əsərin məzmununa müvafiq ovqatın yaranmasına əhəmiyyətli təsir edir. Əsərin oxusunu fərqli formalarda həyata keçirmək mümkündür. Hansı oxu növünün tətbiqindən asılı olmayaraq, dərslikdəki “Oxuda aydınlaşdırın” başlıqlı tapşırığın yerinə yetirilməsinin vacibliyi şagirdlərə xatırladılır.

Əsərin məzmunu və həcmi ikihissəli gündəliyin tətbiqi üçün daha məqsəduyğundur. Şeiri fərdi olaraq oxuyan şagirdlər ikihissəli gündəlikdə qeydlər edirlər. Bu işin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra cütlük şəklində fikir mübadiləsi aparılmasına imkan yaradılır. Fikirləri üst-üstə düşən, yaxud oxşar olanlar kiçik qruplarda birləşirlər. Bu, şagirdlərə geniş fikir mübadiləsi aparmaq, məlumatlarını genişləndirmək imkanı verir.

Beləliklə, əsərin məzmununun dərinə qavranılmasına şərait yaranmış olur. Cavablarını əlaqələndirərək ümumiləşdirən qruplar təqdimat əsasında **məlumat mübadiləsi** aparırlar. Qrupların bir-birinin işi ilə ətraflı tanış olmaları əsərin məzmununun daha dərinə qavranılmasında mühüm rol oynayır. Növbəti – **müzakirə** mərhələsinin səmərəli keçməsi üçün müəllim şagirdlərin sərbəstliyinin qayğısına qalmalı, onların hər birinə sual vermək, əlavələr etmək, deyilənləri fərqli məzmununda ifadə etmək imkanı yaratmalıdır. Təqdimat və çıxışlarda bədii təsvir və ifadə vasitələrindən necə istifadə edildiyinə, dialoji nitq bacarığının hansı səviyyədə nümayiş olunduğuna diqqət yetirilir.

Müzakirə nəticəsində təsəvvürlərdəki qeyri-müəyyənliklər aradan qaldırılır, fikirlər durulaşır, əlaqələndirilir, müqayisə edilir və qruplaşdırılır. Müzakirənin səmərəli aparılması **nəticə və ümumiləşdirmə** mərhələsinin uğurlu keçməsinə səbəb olur. Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, doğma təbiətin bir parçası olan dağlar öz füsunkar mənzərəsi ilə yaradıcı insanların diqqətini daim cəlb etmiş, onlarla sənət əsərinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu əsərlərdə dağların gözəlliyindən, əzəmətindən doğan fərəh hissinin ifadəsinə geniş yer verilir. Dağlar doğma yurd, vətən torpağı kimi dəyərləndirilir, sevilir və təqdim olunur. Çıxarılmış nəticələrin fərziyyələrlə və tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə diqqət yetirilir.

Dərslərdəki üçüncü tapşırıq (Şeir in iki bəndindəki həm qafiyə sözləri müəyyənləşdirib cədvəldə yazın. Onları müqayisə edin, uğurlu olub-olmadıqlarına münasibət bildirin) fərdi olaraq yerinə yetirilməsi məqsəduşğundur. İşin icra səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə müəyyənləşdirilir. Çoxlu sayda təqdimatın dinlənilməsi yox, müzakirənin səmərəli təşkili vacibdir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduşğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

Nümayiş etdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını əsasən lüğətlərdən, sorğu kitablarından aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Aşıq Ələsgər. Dağlar – 3 saat
İkinci saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
3.1.1. Ədəbi nümunələrlə bağlı fikirlərini müxtəlif üslublarda yazır.	Mövzu ilə bağlı fikirlərini müxtəlif üslublarda yazır.
3.1.2. Əlavə məlumatlara və təəssüratlarına əsaslanmaqla mövzuya və problemə münasibət bildirir.	Əlavə məlumatlara və təəssüratlarına əsaslanmaqla mövzuya, problemə münasibət bildirir.
3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.	Mühakimə xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının hansı səviyyədə yerinə yetirildiyini yazıların seçmə yolla təqdimat əsasında dinlənilməsi və müzakirə edilməsi yolu ilə müəyyənləşdirmək mümkündür. Reallaşdırılması nəzərdə tutulmuş standartlar (3.1.1., 3.1.2.) əsasında müəyyənləşdirilmiş təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi meyarlarına müraciət olunur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələ fərqli yollardan istifadə ilə təşkil edilə bilər. Qısa vaxtda həyata keçirilməsi mümkün olan variantlardan birinə nəzər salaq. Şagirdlərin diqqəti birinci dərstdən üzərində fikirləşdikləri “Düşünün” başlıqlı suala (Şifahi və yazılı ədəbiyyatda dağlara çoxlu əsərlərin həsr edilməsinə səbəb, sizcə, nədir?) cəlb olunur. Bu sual əsasında başlanan müsahibə genişləndirilir və tədricən tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: “Əsərdə dağların timsalında vətənimizin gözəlliyindən, əzəmətindən doğan fərəh və qürur hissi ifadə olunmuşdur” fikrini doğru saymaq olarmı?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd olunur. Müəllim fərziyyələrin yoxlanılması, doğru cavabın müəyyənləşdirilməsi üçün tədqiqat aparılmasının vacib olduğunu qeyd edir.

Tədqiqatın aparılması. Bu mərhələdə fərqli metod və iş formalarından istifadə etmək mümkündür. Tədqiqat sualı elə müəyyənləşdirilmişdir ki, məsələn, müzakirənin müxtəlif formalarının tətbiqinə imkan yaranır. Bütün hallarda dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı suallara müraciət edilməsi vacibdir.

Tədqiqatın kiçik qruplarda aparılmasına üstünlük verən müəllim, ilk növbədə, **metafor** haqqındakı məlumatın oxunması və mənimsənilməsi qayğısına qalır. Məlumatın necə mənimsənildiyini suallar əsasında aşkara çıxaran müəllimin əlavə nümunələr əsasında izah verməsi məqsəduyğundur. Bu, sinfin ehtiyacı nəzərə alınmaqla həyata keçirilir.

“Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı suallar iş vərəqlərində (hər qrupa bir sual olmaqla) şagirdlərə təqdim olunur. Qrupun sayından, sinfin səviyyəsindən və s. asılı olaraq, müəllim suallarda dəyişiklik edə bilər. Şagirdlərin işinə ciddi nəzarət edən müəllim istiqamətləndirici suallarla onlara lazımı tövsiyələr verir. Məsələn, ikinci sualın üzərində işləyən birinci qrupa “Şeiri oxuyarkən təsəvvürünüzdə hansı mənzərələr canlanır?”, ikinci qrupa “Şeirin hansı misraları oxucuda daha güclü sevinc və fərəh hissi doğurur?”, üçüncü qrupa “Hansı söz və ifadələr dağların müxtəlif fəsillərdə aldığı fərqli mənzərəni daha uğurla ifadə edir?” kimi suallar verməklə tədqiqatın səmərəliliyinə nail olmaq mümkündür.

Digər əsərlərin təhlili ilə bağlı suallar kimi, “Dağlar”ın təhlili üçün müəyyənləşdirilmiş suallar da bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olub tədqiqat sualının aydınlaşdırılmasına öz töhfəsini verir. Əslində, bu sualların hər birinə cavab axtarılarkən digər suallarla da bağlı müəyyən iş görülmüş olur.

Məlumat mübadiləsi. Bu, geniş fikir mübadiləsinin həyata keçirildiyi mərhələdir. Bu mərhələdə qrupların təqdimatlarının fəal dinlənilməsinə, çıxış edənlərə sualların verilməsinə şərait yaradılır.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili. Müzakirənin səmərəli təşkili şagirdlərin fəal iştirakına, fərqli fikirlərin düzgün dəyərləndirilməsinə səbəb olur. Birtərəfli, yalnız mülahizələrə aydınlıq gətirilməsi, əksər hallarda, dağınıq, əlaqəsiz, sistemsiz şəkildə olan məlumatların qruplaşdırılması, müqayisəsi, yeni təkliflərin, fikirlərin irəli sürülmə müzakirə edilməsi diqqət mərkəzində dayanır. Müəllimin istiqamətləndirici suallardan istifadə etməsi məqsəduşudur.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması. Əvvəlki mərhələlərdə işin səmərəli təşkili, xüsusən təhlil üzrə araşdırmaların yüksək səviyyədə həyata keçirilməsi nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması işini xeyli asanlaşdırır. Müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında ümumiləşdirmə aparən şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, “Dağlar” qoşmasında doğma təbiətin gözəlliyinin təsviri, dağların tərənnümü yolu ilə vətənə sonsuz məhəbbət, onun əzəmətinin doğurduğu qürur, fərəh hissi ifadə edilmişdir. Dünyagörmüş aşiq “Yoxsulu, ərbaşı, şahı, gədanı, Tutmaz bir-birindən aralı dağlar” deməkdə haqlıdır. Vətən qoynunda yaşayanlara fərq qoymur, lakin həm də vətənə layiq övlad olmaq hamının borcudur.

Təsvir və ifadə vasitələrindən ustalıqla istifadə edilməsi əsərin bədii gözəlliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Eləcə də sözlərin məharətlə seçilməsi, mükəmməl qafiyələrin yaradılması fikrin dəqiq çatdırılmasına, misraların ahəngdar, musiqili səslənməsinə səbəb olmuşdur. Ayrı-ayrı bəndlərdəki fikirlər elə ustalıqla ifadə edilmişdir ki, hər bir bənd bitkin parça təsiri bağışlayır. Bu, onların arasındakı daxili bağlılığa xələl gətirmir.

II hissə

• Təhlil üzrə iş

Əsərin təhlilində hazırlayın.

1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərək oradakı fikirlərdən faydalanın.

Doğma yurtdan misilsiz gözəlliyini əks etdirən “Dağlar” şeiri elə ilk misralardan oxucunu vələh edir, onda xoş ovqatın, hiss-həyəcanın yaranmasına səbəb olur. Bunun bir mükəmməl səbəbi də əsərin bədii gözəlliyidir. Bu bədii gözəlliyi yarıdan vasitələrlə aydınlaşdırmaq üçün mübahisələrinizi davam etdirin. Sözlərin hansı ustalıqla seçildiyinə, bir-biri ilə əlaqələndirildiyinə, misrada yerləşdirildiyinə diqqət edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolu müəyyənləşdirməyə çalışın. Şeirdə sizin üçün yeni olan məcaz növü – *metafor* işlənməlidir. O, yəni *metafor* deməkdir. Metafor bir şeyə, varlığa və hadisəyə məxsus əlamətin başqa bir şeyə, varlığa və ya hadisəyə üzərinə köçürülməsi yolu ilə yaranır. Bənzətmədən (təşbehdən) fərqli olaraq metaforda qarşılaşdırılan tərəflərdən biri iştirak etmir. Məsələn, “Üzün günəş kimi işıq saçan qızın sümürün” cümlesində üzün (qızın) günəşə bənzədilməsi ilə *təşbeh* yaradılmışdır. Hansı cümləni “Günəşim sümürün” şəklində əlaqə, metafor yarandırsa, *İncən, canlıya aid olan əlamətin, xüsusiyyətin təbiətin, cansızlara üzərinə köçürülməsi yolu ilə yaranan metaforlara bədii ədəbiyyatda daha çox rast gəlinir.*

“Məşə gülmür, bulaqların həzin nəğməsi eşidilirdi” cümlesinə diqqət edin. Aydındır ki, *məşə gülməz, bulaq nəğmə oxumaz.* Deməli, insana aid olan xüsusiyyətlər məşənin, bulağın üzərinə köçürülmüş, beləliklə, metafor əmələ gəlmişdir. Metafor da bənzətmə, epitet və s. təsvir vasitələri kimi əsərin bədii təsir gücünü artırır, oxucuda zərif hiss və duyğuların yaranmasına səbəb olur.

• Araşdırın, Fikirləşin, Cavab verin

2. Şeir sizdə hansı hiss və duyğuya yarandı? Fikrinizi əsaslandırın.

3. “Əsərdə müəllifin doğma yurtdanına sonsuz məhəbbəti ifadə olunmuşdur” fikri ilə razılaşmaq olarmı? Nə üçün?

4. İlin müxtəlif fəsillərində dağların – təbiətin aldığı mənzərə şeirdə uğurla ifadə edilmişdir? Fikrinizi əsaslandırın.

5. Şeirin bədii gözəlliyini təmin edən vasitələri müəyyənəldiyin. Onların rolu haqqında müzakirə aparın.

6. Əsərin başlıca ideyası, sizcə, nədir?

Dərslik, səh. 83

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Üslublardan istifadəətmə

Münasibətbildirmə

İnşayazma, esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeir in ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Mövzu ilə bağlı fikirlərini müxtəlif üslublarda yazmaqda çətinlik çəkir.	Mövzu ilə bağlı fikirlərini yalnız publisistik üslubda yazır.	Mövzu ilə bağlı fikirlərini yalnız publisistik və elmi üslublarda yazır.	Mövzu ilə bağlı fikirlərini müxtəlif üslublarda yazır.
Əlavə məlumatlara və təəssüratlarına əsaslanmaqla mövzuya, problemə münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Əlavə məlumatlara və təəssüratlarına əsaslanmaqla mövzuya, problemə qismən münasibət bildirir.	Əlavə məlumatlara və təəssüratlarına əsaslanmaqla mövzuya, problemə bəzən çətinliklə münasibət bildirir.	Əlavə məlumatlara və təəssüratlarına əsaslanmaqla mövzuya, problemə ardıcıl və məntiqli münasibət bildirir.
Mühakimə xarakterli inşa, esse yazmaqda çətinlik çəkir.	Mühakimə xarakterli inşa, essenı mövzunu qismən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə xarakterli inşa, essenı mövzunu əsasən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə xarakterli inşa, essədə ardıcılığı gözləməklə mövzunu dolğun əhatə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Aşıq Ələsgər. Dağlar – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirləri, süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.	Şeiri növ baxımından hekayə ilə müqayisə edir.
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə müəyyənləşdirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Şeirin ifadəli oxusu üzrə işi fərqli variantlarda təşkil etmək mümkündür. Məsələn, tədqiqat sualı (bir variant belə ola bilər: şeirin ifadəli oxusunda dinləyicilərə hansı fikir çatdırılmalıdır?) müəyyənləşdirildikdən sonra kiçik qruplar dərslərdə təklif olunmuş qaydalara əməl etməklə ilk dörd bəndin üzərində işləyirlər. Bu, **tədqiqatın aparılması** mərhələsi kimi qəbul edilir. Aparılmış işin nəticələrinə, ifalara münasibətin bildirilməsi **məlumat mübadiləsi və müzakirə** mərhələləri hesab oluna bilər. Daha sonra **nəticə, ümumiləşdirmə** mərhələsinin tələbləri həyata keçirilir.

Vaxta qənaət baxımından digər bir variant daha əlverişlidir. Şeirin birinci bəndi proyektor vasitəsilə (buna imkan yoxdursa, lövhədə yazılır) nümayiş etdirilir. Şagirdlərdən biri sinfin fəal iştirakı ilə ifaçılıq vəzifəsini, fasilə məqamlarını, məntiqi vurğulu sözləri, misradaxili bölgüləri və s. müəyyənləşdirir və qeyd edir. Sonra şagirdlər fərdi olaraq həmin qayda ilə şeirin sonrakı üç bəndi üzərində şərti işarələrdən istifadə etməklə iş aparırlar. İşin icrası üçün ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra ifalar dinlənilir, onlara münasibət bildirilir, müzakirə aparılır.

Şeirin bədii oxu ustasının ifasında dinlənilməsi və müzakirə edilməsi faydalıdır.

III hissə

• Tətbiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

- Şeirin ilk dörd bəndinin ifadəli oxusuna hazırlaşın.
 - Övvəlcə ifaçılıq vəzifəsini – dinləyicilərə nə çatdıracağınızı aydınlaşdırın.
 - Sonra məntiqi vurğulu sözləri, fasilələrin yerini, səsin ucaltığını, sürətləni və s.-ni müəyyənləşdirib parti işarələrlə göstərin.
 - Hər bəndin oxusunda səsimizin aldığı cəhətləri dəfərimizdə (şeirin mətninin kənarında) yazın.
- İfalanı dinləyib müzakirə edin.
- Şeiri bədii oxu ustasının ifasında dinləyib müzakirə edin.
- Aşıq Ələsgərin "Dağlar" qoşmasının lirik, S.S.Axundovun "Nurəddin" əsərinin epik nüvəsidir, olduğunu müqayisə etməkdə izah edin.
- Nümunələrdə işlənməmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrinin növlərini müəyyənləşdirib iş vərəqədə, yaxud dəfərimizdə cəhdəldə yazın. Fikrin təsir gücünün artmasındakı rollarını izah edin.

Nümunələr	Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin növü
Bir sözün varmadır eşən yellərə, Sifariş etməyə uzadı ellərə? Yeyilmis güllənin bittin dillərə, Olmadı, olum qoy haralı, Göygöl.	
Külək, külək, baxıqar külək, Dünən dolan baxıqar külək.	
Dəmir satılarmı ayığa qalsın Bir yanda torlanı, dumanlı dögər, Bir yanda kaklıklar, ayna buluqlar.	
Cür çəkər, quşqurur nəhəng motorlar Bahar gəldi güllərək Güllü bax gül, bax çiçək Ərdi qara yel çaltıya, bostana, na borcum Ağca xatun rərif alını Qaraca qura uzadı, o da kobud barmıqları ilə onun əlini suzdi.	

Dərslik, səh. 84

Dərsdə icra edilməsi nəzərdə tutulmuş tapşırıqlardan biri də bədii təsvir və ifadə vasitələrinin müəyyənləşdirilməsi, fikrin təsir gücünün artmasındakı rollarının aydınlaşdırılması üzrə bacarıqların tətbiqi ilə bağlıdır.

Bu işin həyata keçirilməsində müxtəlif iş formalarından istifadə etmək olar. Vaxt məhdudiyyəti olmazsa, tapşırığın fərdi qaydada yerinə yetirilməsini təşkil etmək məqsədəuyğundur. Bu hər bir şagirdin işinin məzmunu, səviyyəsi barədə daha aydın təsəvvürün qazanılması baxımından faydalıdır. Əlbəttə, digər iş formalarından – cütlük şəklində iş, kiçik qruplarda iş – istifadə edilməsi də mümkündür. Belə olanda müəllim hər bir şagirdin işinin məzmunu barədə təsəvvür qazanmaq üçün ciddi səy göstərməli olur.

İşin hansı formada təşkilindən asılı olmayaraq, sonda təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi həyata keçirilir. Bütün istiqamətlərdə aparılan müzakirələrdə şagirdlərin bir-biri ilə dialoqa girməsinə, fikirlərini sərbəst ifadə etmələrinə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

İfadəli oxuma

Müəyyənləşdirmə

Müqayisə etmə

Aydınlaşdırma

Nümayiş etdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxumaqda çətinlik çəkir.	Şeiri müəllimin köməyi ilə ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri əsasən ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeiri növ baxımından hekayə ilə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeiri növ baxımından hekayə ilə müəllimin köməyi əsasında müqayisə edir.	Şeiri növ baxımından hekayə ilə əsasən müqayisə edir.	Şeiri növ baxımından hekayə ilə dolğun müqayisə edir.
Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Seyid Əzim Şirvani. Qafqaz müsəlmanlarına xitab – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyən edir.	Şeirdə bədii təsvir vasitəsini müəyyən edir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir vasitəsindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə həyata keçirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyulması mərhələsini fərqli məzmununda təşkil etmək mümkündür. Məsələn, əsərlə bağlı illüstrasiyalardan, Seyid Əzimin maarifçi şeirlərindən seçilmiş parçadan, elm, bilik, təhsillə bağlı atalar sözlərindən, aforizmlərdən və s. istifadə etmək olar.

İnternet şəbəkəsindən (YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=gfkyHnUOoRk>) istifadə etməklə dərsdə “Aləmdə səsim var mənim”. Seyid Əzim Şirvani” filmindən bir parça nümayiş etdirilməsi şagirdlərdə yeni mövzuya maraq oyadılması baxımından çox faydalıdır.

Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki **“Yada salın”** başlıqlı sualların əsasında müsahibə aparmaqla tədqiqat sualını formalaşdırmaq faydalıdır.

Tədqiqat sualı: Cəhəlin, avamlığın hökm sürdüyü bir cəmiyyətdə maarifçi sənətkar öz xalqına hansı fikirləri çatdırmaq vacib sayır?

Fərziyyələr dinlənir, təkrarə yol verilmədən qeydlər edilir.

Tədqiqatın aparılması. Əsərin sinifdə oxusunu fərqli formalarda həyata keçirmək olar; şagirdlərin fəal iştirakının təmin edildiyi izahlı oxunun, fərdi səssiz oxunun və s. tətbiqi də mümkündür.

Variantlardan biri müəllimin izahlı oxusudur. Əsərdə ərəb-fars sözlərinin çoxluğu nəzərə alınaraq, oxunmuş hissədə tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilir, ayrı-ayrı beytlərdə söylənilən fikirlərin necə mənimsənilməsi aşkara çıxarılır.

Tədqiqatın davamı olaraq dərslikdəki hər iki tapşırıq cütlük şəklində iş formasının tətbiqi ilə yerinə yetirilir. Sonda kiçik qruplarda birləşən şagirdlər qənaətlərini bölüşür, fikirlərini ümumiləşdirirlər.

Dərsin **məlumat mübadiləsi və müzakirəsi** mərhələlərində kiçik qrupların təqdimatları dinlənir və müzakirə aparılır. Şagirdlərin bədii təsvir vasitələrindən necə istifadə etdiklərinə, eləcə də dialoji nitq bacarığını hansı səviyyədə nümayiş etdirdiklərinə diqqət yetirilir. Həmin mərhələdə müəllimin istiqamətləndirici sualları bütün şagirdlərin məzmunla bağlı qazandıqları təsəvvürün tamlığına səbəb olur.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində şagirdlərin əsərin məzmununun mənimsənilməsi üzrə gördükləri işlər yekunlaşdırılır. Şagirdlərdə belə qənaət yaranır ki, realist sənətkar öz dövrünün yaramaz, mənfə cəhətlərini ifşa etmiş, insanları cəhəltədən, avamlıqdan xilas etmək üçün cəsarətlə mübarizə aparmış, müasirlərini məktəbə, təhsilə səsləmişdir.

Çıxarılmış nəticələrin fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında, bədii təsvir vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Seyid Əzim Şirvani. Qafqaz müsəlmanlarına xitab – 3 saat
İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nəql edir.	Şeirin məzmununu yığcam nəql edir.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Əsərlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə həyata keçirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu mərhələsini fərqli məzmununda təşkil etmək mümkündür. Bu məqsədlə dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı hissədəki suallardan istifadə etməklə müsahibə aparmaq məqsəduyğundur.

Müsahibə zamanı söylənilən fikirlər əsasında tədqiqat sualı müəyyənləşdirilir.

Tədqiqat sualı: Şeirdə sənətkarın oxucuya çatdırmaq istədiyi başlıca fikir nədən ibarətdir?

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən lövhədə qeydlər edilir.

Tədqiqatın aparılması. Bu mərhələ fərqli iş formaları, metod və iş növlərinin tətbiqi ilə təşkil oluna bilər. Kiçik qruplarda işin təşkilinə üstünlük verən müəllim dərslikdəki “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırıqdan istifadə edir. İlk növbədə, “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətni ilə tanışlıq həyata keçirilir.

Mətnin necə qavranıldığı yığcam müsahibə ilə aydınlaşdırılır.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi mərhələlərində müəllimin istiqamətləndirici sualları şagirdlərin məzmunla bağlı qazandıqları təsəvvürün tamlığına, müzakirənin səmərəliliyinə əhəmiyyətli təsir edir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində şagirdlərdə belə bir qənaət yaradılır ki, S.Ə.Şirvani mədəni geriliyin aradan qaldırılması üçün mübarizə aparmış, bu vəziyyətin yaranmasında günahkar olanları cəsarətlə ifşa etmişdir. O, açıqfikirli, qabaqcıl dünyagörüşlü ziyalı kimi cəmiyyətin məktəb, maarif yolu ilə yeniləşməsinə, tərəqqisinə çalışmışdır. Çıxarılmış

II cəss

Təhlil üzrə iş

Əsərin təhlilinə hazırlaşın.

1. Mətni oxuyun. Tapırıqları yerinə yetirərək ondakı fikirlərdən faydalanın.

S.Ə.Şirvani maarifçi peşələrinin çoxunu XIX əsrin 70-ci illərində – “Əkinçi” qəzetinin nəşrə başlamasından sonra yazmağa başlamış və bu qəzetdə çap etdirmişdir. O, maarifçi peşələrində insanların düşündürən, narahat edən ictimai bələdlərdən, eyiblərdən söz açmış, qəzetdən bir mübarizə silahı kimi istifadə etmişdir.

“Qafqaz müsəlmanlarına xitab” şeirində də şairin maarifçilik ideyaları əksini tapıb. “Əkinçi” qəzetinin redaktoru Həsən bəy Zərdəbiyə müraciətində şair bu jəmi özünün Qafqaz müsəlmanlarına məktubu adlandırmış, onun çap olunmasını, xalq arasında yayılmasını xahiş etmişdir. Maarifçi şair Qafqaz əhlinin digər xalqlardan geridə qalmasını səbəblərdən, günahkarlarından cəsarətlə söz açır, doğma xalqının düşmənlərini qəzəb və nifrətlə ifşa etməklə yanaşı, müttəəqqi ideyaları təbliğ edir, nöqsanların aradan qaldırılması yollarını göstərir.

Əsər əruz vəzninin əhəngə oynaq, yüngül xəfif bəhrində yazılmışdır. “Xəfif” sözü yüngül, zərif, mülayim mənaları bildirir. Bu bəhrədə yazılan şeirlər öz oynaqlığı ilə seçilir.

fə'ilātün	məf'ālün	fə'lān
Əssalam, ey Ey rəisə	əhaliyi ni-səhibbi	Qafqaz, – ezaz!

Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin

- Əsərin mövzusunun və ondan qaldırılmış başlıca problemi müəyyənəldir.
- Sizcə, əsər nə üçün məktub – müraciət şəklində yazılmışdır?
- Mədəni geriliyin, tərəqqi, inkişaf yolunda ləngimənin səbəbləri barədə deyilənlərə necə münasibət bəsləyirsiniz? Fikrinizi əsaslandırın.
- Dini təhsil alan və dindar mühitədə yaşayan şairin bu məzmununda əsər yazmasının səbəbini necə izah edə bilərsiniz?
- Nöqsanların aradan qaldırılması üçün şairin vacib saydığı yolları münasibət bildirin. Fikrinizi əsaslandırın.
- Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı aydınlaşdırın. Fikrinizi əsərdən nümunələrlə əsaslandırın.

Dərslik, səh. 87-88

nəticələrin fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Yığcam nağıletmə

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Əsərin məzmununu yığcam nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Əsərin məzmununu yığcam nağıl etməkdə əksər hallarda çətinlik çəkir.	Əsərin məzmununu əsasən yığcam nağıl edir.	Əsərin məzmununu yığcam nağıl edir.
Şeirir ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirir ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirir ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeirir ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Seyid Əzim Şirvani. Qafqaz müsəlmanlarına xitab – 3 saat
Üçüncü saat: Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeirir ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının hansı səviyyədə yerinə yetirildiyi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Üçüncü dərs saatını fərqli variantlarda təşkil etmək mümkün olsa da, bütün hallarda dərslikdəki tapşırıqlardan istifadə edilməsi vacibdir. Variantlardan biri aşağıdakı məzmununda ola bilər.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Ev tapşırığı üzrə təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsini motivasiyanın yaradılmasına yönləndirmək mümkün və faydalıdır. Nəticədə tədqiqat sualı müəyyənləşdirilmiş olur.

Tədqiqat sualı: S.Ə.Şirvaninin maarifçi şeirlər yazmasına səbəb nədir və həmin əsərlərin müasir dövr üçün əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması. Dərslərdəki tapşırıqlar fərqli iş formalarının tətbiqi ilə icra olunur. 1-ci və 2-ci tapşırıqların fərdi, 3-cü tapşırığın kiçik qruplarda, 4-cü tapşırığın böyük qrupda, 5-cinin isə cütlük şəklində yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur. Hansı iş formasının tətbiqindən asılı olmayaraq, **məlumat mübadiləsinin və müzakirənin** aparılmasına vaxt ayrılmalıdır.

Nəticə çıxarılması və ümumiləşdirmə aparılması mərhələsində şagirdlərdə belə bir qənaət yaranır ki, S.Ə.Şirvaninin mütərəqqi fikirləri istər öz dövründə, istərsə də müasir dövrdə böyük əhəmiyyətə malikdir. Maarifçi şairin qənaətinə görə, insan daim çalışmalı, biliyə yiyələnməli, elmin, texnikanın nailiyyətlərindən bəhrələnməlidir.

Çıxarılmış nəticələrin fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Münasibətbildirmə

Müqayisəli şərhətmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeir in ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında bəzən çətinliklə şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

SİNİFDƏNXARİC OXU DƏRSİ

Bu bölmə üzrə sinifdənxaric oxu dərsinin iki variantı təklif edilir. Müəllim onlardan birini seçə bilər.

I variant

Zəmanədən şikayət – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Sinifdənxaric oxu dərsi şagirdlərin “Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçi realizm dövrü” bölməsi üzrə müstəqil oxuduqları əsər (Q.Zakirin “Vilayətin məğşuşluğu haqqında” satirası) üzrə keçilir. Sinifdənxaric oxu dərsinə əvvəlcədən hazırlıq işləri görülür, əsərin müstəqil oxunması və mövzu ilə bağlı sinifdənxaric iş səciyyəli tapşırıqların yerinə yetirilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır.

Dərsə hazırlıq dövründə şagirdlər sənətkarla bağlı təqdimat hazırlayır, fənn kabinetində Q.Zakirin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş guşə (sənətkarın portreti, kitab sərgisi, divar qəzeti və s.) təşkil edir, internetdən (YouTube) videomateriallar toplayırlar.

Dərsin gedişi

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Dərsin əvvəlində şagirdlərin fənn kabinetində tərtib etdikləri stendə baxış keçirilir, səs yazıları dinlənilir.

İnternetdən (<https://www.youtube.com/watch?v=ZC0uFCGT7ck>) Q.Zakirin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı videomateriallara baxılır.

Q.Zakirin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş film üzrə təəssüratlar, ədibin M.F.Axundzadə ilə dostluq münasibətləri, “Vilayətin məğşuşluğu haqqında” satirasının məktub şəklində yazılması ilə bağlı çıxışlar dinlənilir. Müzakirə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: Şair zəmanəsindəki ictimai eyiblər, nöqsanlar barədə aydın təsəvvür yarada bilmişdirmi?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir və lövhədə qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Kiçik qruplara tapşırıqların əks olunduğu iş vərəqləri təqdim olunur.

I qrup

1. Aşağıdakı bəndlərdə diqqət hansı mənfi hallara cəlb edilir? Baş verənlərə şairin münasibəti necədir?

Qüttəüttəriqin vüfuru vardır,
Yaylaqda, aranda qatar-qatardır.
Yenə ötür-ötür, apar-apardır;
Bizim başımızda çatdadı çanaq.

Zərgər, Drağarda aləm-aşkar,
Bir ucdan oğurlar, bir ucdan satar.
Vay odur, sahibi at başı tutar,
Yüz yerdən tökülər üstünə çomaq.

2. Sizcə, şairi bu əsəri yazmağa nə sövq etmişdir?

II qrup

1. Aşağıdakı bəndlərdə şairin tənqid hədəfləri kimlərdir? Müəllifin onlara münasibəti hansı misralarda daha qabarıq ifadə olunub?

Əgər xəbər alsan Molla Şəfini,
Oğru dürüst qarışdırıb kefini.
O, Qalada biçər ölü kəfəni,
Çöldə üç atını soyublar çılpaq.

Qarabağda nə day qaldı, nə dana,
Bugün-sabah qaçar hərə bir yana,
Tənbeh etmək ilə Xındırığa,
Xub saldı nizama ölkəni qoçaq.

2. “Xub saldı nizama ölkəni qoçaq” misrasında hansı bədii ifadə vasitəsinin işləndiyini müəyyənləşdirin, əsərin təsir gücünün artmasında rolunu aydınlaşdırın.

III qrup

1. Bəndlərdə əsas tənqid hədəfləri kimlərdir? Şair onların hansı əməllərini ifşa edir? Fikrinizi əsaslandırın.

Birindən şikayət edəsən əgər,
Danışmağa qoymaz, sözünü kəsər.
Qardaş malı kimi ortadan bölər,
Murovlar olublar oğruya ortaqlar!

Görsən, tanımazsan Yarımsaqqalı,
Çıxıb əndazədən dövləti, malı.
Xandəmirov çaldı, çapdı mahalı,
O ki tutub özün keçəl qurumsaq.

2. Cədvəldəki suallara cavab yazın.

Əsərdə qaldırılan başlıca problem nədir?	Şair onun həllini nədə görür?	Problemə və onun həlli yoluna sizin münasibətiniz necədir?

IV qrup

1. Aşağıdakı parçada tənqid hədəfləri kimlərdir? Şairin, onları kəskin tənqid etməsinə səbəb nədir?

Üləmalar üz döndərib Xudadan,
Usanmaz bir ləhzə cövrü-cəfadan.
Başı əmmaməli seyid-molladan
Taətdə övladır o qatmaqurşaq.

Fəraqət oturub hər kəs bir işdə,
Nə yazda yarıdıq, nə də ki qışda;
Ya Rəbb, neyləmişdik, bu dağılmışda,
Haram oldu bizə bir qarış torpaq?!

2. “Vilayətin məğşuşluğu haqqında” satirasını Nizami Gəncəvinin “Sultan Səncər və qarı” mənzum hekayəsi ilə müqayisə edin. Cədvəldən istifadə edin.

Müqayisə hansı cəhətlərə görə aparılır	“Vilayətin məğşuşluğu haqqında” satirası	“Sultan Səncər və qarı” mənzum hekayəsi
Mövzu		
Janr		
İdeya		

V qrup

1. Aşağıdakı bəndlərdə şair öz vəziyyətini, vilayətdə baş verənləri necə təsvir edir? Son misralarda hansı mümkün təhlükədən söz açılır?

Çəkilib köksümə dağlar, düyünlər,
Kafirə olmasın nəşib bu günlər.
Qınamasın məni könlübütünlər,
Fikrim dağınıqdır, xatirim övraq.

Gərçi vilayətdə çox idi əhval,
Müeyssər olmadı, şərh edəm əlhal.
Bir parasın yazıb eylədim irsal,
Bu şərt ilə nə diş bilsin, nə dodaq.

2. Əsərdəki başlıca fikir – ideya nədir?

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi mərhələlərində təqdimatlar dinlənilir, fikir mübadiləsi və müzakirə aparılır. Zakirin öz dövrünə, yaşadığı cəmiyyətdəki nöqsanlara, çar hakimlərinə tənqidi münasibəti şeirdən və digər mənbələrdən gətirilən nümunələr əsasında əhatəli açıqlanır. Şagirdlərin dialoji nitq bacarığını hansı səviyyədə nümayiş etdirdiklərinə diqqət yetirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsi şagirdlərin fəallığı ilə həyata keçirilir. Müəllim əvvəlcədən hazırladığı suallardan istifadə etməklə

bu mərhələnin daha səmərəli keçməsinə təmin edə bilər. Müzakirələrdə şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, Q.Zakir dövrünün açıqfikirli, tərəqqipərvər ziyalı olmuş, ictimai mühitə tənqidi münasibət bəsləmiş, haqsızlığa, özbaşınalığa qarşı cəsarətlə mübarizə aparmışdır.

Formativ qiymətləndirmə təlim nəticələrinə müvafiq meyarlar əsasında aparılır.

Evdə iş

Kitabxanadan, internetdəki mənbələrdən (google.az) topladığınız məlumat əsasında “Zakirin satiraları” mövzusunda məruzə hazırlayın.

II variant

Klassik ədəbiyyatımızda bədbinlik – zamanədən şikayət, nikbinlik – doğma təbiətə vurğunluq

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Əsərlərdəki fikrin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Bədii nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Bədii nümunələrlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Sinifdən xaric oxu dərsi şagirdlərin “Azərbaycan ədəbiyyatında maarifçi realizm dövrü” bölməsi üzrə müstəqil oxuduqları əsərlər (Q.Zakirin “Vilayətin məğşusu” haqqında” satirası, Aşıq Ələsgərin “Yaylaq” qoşması) üzrə keçilir.

Sinifdən xaric oxu dərsinə qədər aşağıdakı hazırlıq işlərinin aparılması vacibdir:

- Hər iki əsərin (Q.Zakir. “Vilayətin məğşusu haqqında”, A.Ələsgər. “Yaylaq”) oxusu, məzmununun mənimsənilməsi həyata keçirilir.
- Kiçik qruplar yaradılır.
- Hər qrupa təqdimat üçün mövzu (sual şəklində olması məqsəduyğundur) verilir və vəzifə bölgüsü aparılır.
- Əlavə ədəbiyyat və mənbələr göstərilir.
- Təqdimatın hazırlanması, çıxışlar və müzakirənin aparılması ilə bağlı qaydalar müəyyənləşdirilir.
- Sinifdə (fənn kabinetində) Q.Zakirin və Aşıq Ələsgərin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş guşə (sənətkarların portreti, kitab sərgisi, divar qəzeti və s.) təşkil edilir, internetdən (YouTube) videomateriallar toplanılır.

Dərsin gedişi

Qruplara verilən təqdimat mövzuları aşağıdakı tədqiqat suallarının aydınlaşdırılması məqsədini güdür:

– Q.Zakir “Vilayətin məğşusu haqqında” şeirində zamanəsinin ictimai eyibləri, nöqsanları barədə aydın təsəvvür yarada bilmişdirmi?

– Aşıq Ələsgəri “Yaylaq” əsərini yaratmağa sövq edən başlıca səbəb, sizcə, nədir?

Təqdimatlar üçün tövsiyə olunan mövzulara (suallara) aid nümunələr:

1. Q.Zakirin “Vilayətin məğşuşluğu haqqında” əsərində diqqətə çatdırılan başlıca ictimai nöqsanlar hansılardır?
2. Q.Zakirin “Vilayətin məğşuşluğu haqqında” əsərində tənqid hədəfləri kimlərdir? Onların tənqid edilməsinin səbəblərini aydınlaşdırın.
3. Q.Zakirin “Vilayətin məğşuşluğu haqqında” əsərinin maraqla oxunmasını təmin edən bədii vasitələr hansılardır?
4. Q.Zakirin “Vilayətin məğşuşluğu haqqında” əsərinin başlıca ideyası nədir?
5. “Yaylaq” qoşmasında müəllifin təbiətə – doğma yurda sonsuz məhəbbəti ifadə olunmuşdur” fikrini doğru saymaq olarmı? Mövqeyinizi nümunələrlə əsaslandırın.
6. Aşıq Ələsgərin “Yaylaq” qoşmasının bədii gözəlliyini təmin edən vasitələr hansılardır?
7. Aşıq Ələsgərin “Dağlar” əsəri ilə müqayisə əsasında “Yaylaq” qoşmasının ideyasını müəyyənəldir.

Artıq qeyd edildiyi kimi, sinifdən xaric oxu dərsinə bir neçə gün qalmış təqdimat mövzularının (sualların) qruplara verilməsi məqsədəuyğundur. Bu, şagirdlərə müxtəlif mənbələrdən məlumat toplamaq, təqdimatlara daha səmərəli hazırlaşmaq imkanı yaradır.

Təqdimatların fəal dinlənilməsi (Bu, məlumat mübadiləsi kimi qəbul edilə bilər), müzakirənin səmərəli keçməsi müəllimin bələdçilik bacarığından çox asılıdır. Bu prosesdə yalnız təqdimat edənlərin – liderlərin deyil, qrup üzvlərinin də təqdimatda, müzakirədə fəal iştirakı təmin edilməlidir.

Təqdimatların sonunda müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə ümumiləşdirmənin aparılmasına, əsaslandırılmış nəticənin çıxarılmasına nail olmalıdır.

Formativ qiymətləndirmə təlim nəticələrinə müvafiq meyarlar əsasında aparılır.

**BEŞİNCİ BÖLMƏ ÜZRƏ
KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ**

Qiymətləndirmə Aşığı Alının "Bənzərsən" qoşması üzrə aparıla bilər

**QİYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN
SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR**

1. Əsər hansı mövzuda yazılıb?

- A) vətən
- B) əmək
- C) təbiət
- D) ayrılıq
- E) dostluq

2. "Oylaq" sözünün əsərdəki mənası hansı sırada düzgün verilmişdir?

- A) məskən
- B) meydan
- C) dağın ətəyi
- D) düzənlik
- E) dağın zirvəsi

3. Şeirin bir bəndindəki həmqafiyə sözləri müəyyənləşdirin. Onların uğurlu olub-olmadıqlarını qısaca yazın.

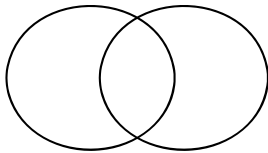
4. Şeirdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirib cədvəldə yazın:

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi misrələr	Onların növü

5. Əsərin qoşma janrında olduğunu təsdiq edən bir neçə cəhət göstərin. Sxemdən istifadə edin.

6. Əsərin lirik növdə olduğunu nümunələrlə əsaslandırın.

7. Aşıq Ələsgərin “Dağlar” qoşması ilə bu şeirin oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirin. Venn diaqramından istifadə edin.

8. Aşağıdakı bəndin ifadəli oxusunda səsin almalı olduğu çalarları müəyyənləşdirib yazın.

Süsənli, sünbüllü, tər bənövşəli,
Yaylaq, bizim yaylaqlara bənzərsən.
İçən ölməz sənin kövsər suyundan,
Bulaq, bizim bulaqlara bənzərsən.

9. Şərti işarələrdən istifadə etməklə bənddə fasilələrin yerini, məntiqi vurğulu sözləri, səsin ucalığını, göstərin.

Cənnət olur bizim yerin bu çağı,
Ağ lavaşı, kərə yağı, qaymağı,
Qızlar dəstələnib gəzər oylağı
Oylaq, bizim oylaqlara bənzərsən.

10. Şeirdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

6.

TƏNQİDİ REALİZM VƏ ROMANTİZM DÖVRÜ

Mövzu: Cəlil Məmmədquluzadə. Qurbanəli bəy – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Həmin prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür; müəyyən bədii əsərin müvafiq (ləyaqət, şərəf, mənəvi dəyərlərin əks olunduğu) parçasından, “Qurbanəli bəy” filminin səciyyəvi fraqmentindən, hekayəyə çəkilmiş maraqlı illüstrasiyadan və s. istifadə etmək olar. Eləcə də dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında yığcam müsahibə aparılması mümkün və faydalıdır.

Tədqiqat sualı: Yalançılıq və simasızlıq insanın həyatdakı mövqeyində hansı rolu oynaya bilər?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Hekayənin məzmununun öyrənilməsinə oxu növlərindən birinin tətbiqi ilə başlanılır. Dərslikdə proqnozlaşdırılmış oxudan istifadə məqsəduyğun sayılmışdır.

Sinifdə oxunması nəzərdə tutulmuş hissə (beşinci parça da daxil olmaqla) üzrə iş başa çatdıqdan sonra hər cütlükdən bir nəfər hadisələrin inkişafını necə təsəvvür etdiklərini, nəyə əsaslanaraq belə düşündüklərini, təxmin etdiklərinin əsərdəkilərlə nə dərəcədə səsləşdiyini təqdimat əsasında açıqlayır. Təqdimatlar böyük maraqla dinlənilir, oxşar və fərqli ehtimalların olduğu aşkara çıxır. Bu, dərsin **məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi**

mərhələsi kimi qəbul edilir. Müəllim müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına, şagirdlərin dialoji nitq bacarıqlarını nümayiş etdirmələrinə, fikirlərini sərbəst ifadə etmələrinə, deyilənlərə münasibət bildirmələrinə imkan verən şərait yaratmalıdır. Unutmaq olmaz ki, bu oxu növündən istifadə etməkdə başlıca məqsəd şagird proqnozlarının həqiqətə – əsərdəki təsvirlərə tam uyğun olması deyildir; bu oxu mütaliəyə maraq və həvəs oyadır, şagirdləri fəallığa, daha diqqətli olmağa sövq edir. Şagirdlər mətnin oxusunda ən xırda incəlikləri belə dərindən duymağa can atırlar, əks halda hadisələrin sonrakı inkişafı barədə ağlabatan proqnoz verə bilmirlər. Bu oxu prosesində icra olunan işlər şagirdlərdə məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişafına da əhəmiyyətli təsir göstərir.

Müəllim əvvəlcədən hazırladığı suallar vasitəsilə oxunmuş hissənin məzmunu ilə bağlı qazanılmış təsəvvürün tamlığına (hekayənin məzmunu bütövlükdə öyrənilmədiyindən nəticə, ümumiləşdirmə mərhələsinin tələbləri tam halda ikinci dərdsə reallaşdırılır) nail olur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Cəlil Məmmədquluzadə. Qurbanəli bəy – 3 saat
İkinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	Hekayə janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirir.
1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nağıl edir.	Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin məzmununu hazırladığı plan əsasında geniş nağıl edir.

Dərsin gedişi

Hekayənin evdə oxunmuş parçalarının məzmununun və tanış olmayan sözlərin mənasının hansı səviyyədə qavranıldığı yığcam müsahibə, seçmə yolla təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi, səciyyəvi epizodların müxtəlif formalarda nağıl edilməsi və onlara münasibət bildirilməsi və s. yollarla müəyyənləşdirilə bilər. Bütün hallarda müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur. Şagirdlərə evdə oxunmuş 6, 7 və 8-ci parçaları bir daha nəzərdən keçirmək, sonra mətnlə bağlı suallara cütlük şəklində cavab hazırlamaq təklif edilir. İşin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra cavabları məzmunca yaxın olan cütlüklər kiçik qruplarda birləşərək fikirlərini dəqiqləşdirir və ümumiləşdirirlər. **Tədqiqatın aparılması** mərhələsi kimi qəbul edilən bu prosesdə müəllim hər bir şagirdin fəaliyyətinə, ümumi işə verdiyi töhfənin nədən ibarət olmasına diqqət yetirir.

Məlumat mübadiləsi, müzakirə. Qrup işlərinin nəticələri təqdimatlar əsasında açıqlanır. Bütün qrupların eyni sualların üzərində işləməsi məlumat mübadiləsinin müzakirə ilə qovuşmasına səbəb olur. Müzakirənin səmərəli keçməsi isə müəllimin işi necə təşkil etməsindən asılıdır. O, çıxışların diqqətlə dinlənilib münasibət bildirilməsini, əlavələr edilməsini, sual vermək istəyənlərə şərait yaradılmasını təmin etməli, vaxtdan düzgün istifadəyə çalışmalıdır.

İndiyə qədər deyilmiş fikirlərin əsasında ümumi ideyanın müəyyənləşdirilməsi **Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması** mərhələsində mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Əsərin məzmununun öyrənilməsinə həsr edilən hər iki dərstdə həyata keçirilən işlər şagirdlərin mənəvi-əxlaqi və idraki baxımdan zənginləşməsində, inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, ləyaqətsizlik, simasızlıq, yalançılıq kimi mənfi sifətlər insanın cəmiyyətdəki mövqeyini sarsıdır, onu rəzil, rüsvay edir.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı və irəli sürülmüş fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə vaxt ayrılır.

II cəss

Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz parçaları bir daha nəzərdən keçirin. Mətləə bağlı suallara parta yoldaşınızla birlikdə cavab hazırlayın.
2. Kiçik qruplarda fikir mübadiləsi apardıqdan sonra təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin

3. Ötərin hekayə janrında olduğunu əsaslandırın.

Hekayadan sədyiniz hissənin məzmununu tərtib ediyiniz plan əsasında geniş nağıl edin.

Dərslik, səh. 107

Dərslikdə “**Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin**” başlıqlı tapşırıq verilmişdir.

Hər iki tapşırığı şagirdlər fərdi qaydada yerinə yetirirlər. İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra bir neçə təqdimatın və nağıletmənin dinlənməsi və müzakirəsi həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Hissələrə ayırma, plan tərtib etmə, nağıletmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdır.
Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdir.
Hekayə janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayə janrına məxsus xüsusiyyətləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdir.	Hekayə janrına məxsus xüsusiyyətləri əsasən müəyyənləşdir.	Hekayə janrına məxsus xüsusiyyətləri dəqiqliklə müəyyənləşdir.
Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib etməkdə, məzmununu geniş nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını suallar verməklə tərtib edir, məzmununu kömək əsasında geniş nağıl edir.	Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu əsasən geniş nağıl edir.	Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu geniş nağıl edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Cəlil Məmmədquluzadə. Qurbanəli bəy – 3 saat
Üçüncü saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.	Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə müqayisə edir.
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən, məişət təsvirlərindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Hekayənin təsir gücünün artmasında bədii ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan istifadə edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyulması. Motivasiyanın yaradılması üçün fərqli yollardan istifadə etmək mümkündür. Bunlardan biri dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual (insanın rəzil olmasına, gülüş obyektinə çevrilməsinə səbəb nə ola bilər?) əsasında yığcam müsahibə aparılmasıdır. Müsahibə tədricən tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə gətirib çıxarır.

Tədqiqat sualı: “Əsərin əsas ideyası bir qisim ixtiyar sahibinin – mülkədarların simalarını itirərək gülüş hədəfinə çevrilmələrinin ictimai səbəblərini açmaqdır” fikrini doğru saymaq olarmı?

Səsləndirilən fərziyyələr lövhədə qeyd olunur. Bu fərziyyələrin yoxlanılması üçün araşdırmalar aparılmasının vacib olduğu xatırladılır.

Tədqiqatın aparılması. Bunu fərqli təlim metodlarının, iş formalarının tətbiqi ilə təşkil etmək mümkündür. Diskussiya, debat, problemin həlli və s. bu qəbildəndir. Bütün hallarda dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığına müraciət edilməsi məqsədəuyğundur.

Kiçik qruplarda iş formasını seçən müəllim şagirdlərin diqqətini, ilk növbədə, “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə cəlb edir. Bu mətnə **kompozisiya** və **kinayə** anlayışları barədə məlumat verilmişdir. Bu materialın müstəqil oxusunu təşkil edən müəllim sonda müsahibə apararaq mənimləmənin səviyyəsini aşkara çıxarır, əlavə misallar göstərməklə məlumatın şüurlu və möhkəm qavranılmasına çalışır. Kompozisiyanın ünsürlərini (epiqlaf, proloq, epiloq, peyzaj, lirik haşiyyə) sadalayan müəllim şagirdlərin artıq peyzajla tanış olduqlarını öyrənilmiş əsərlərdən nümunələr gətirməklə açıqlayır. C.Məmməd-quluzadənin “Qurbanəli bəy” üçün seçdiyi “Qoqol, Allah sənə rəhmət eləsin!” epiqlafi timsalında “epiqlaf” anlayışının mahiyyətini izah edir. “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab

verin” başlıqlı tapşırığın sualları əsasında hazırlanmış iş vərəqləri (hər qrupa bir sual ayrılmaqla) şagirdlərə təqdim edilir. Hekayə ilə əlaqədar müxtəlif tədqiqatlardan seçilmiş səciyyəvi parçaların iş vərəqlərinə əlavə edilməsi faydalıdır. Bu, müəllimdən əlavə vaxt və zəhmət tələb etsə də, təhlilin səmərəli keçməsi üçün çox əhəmiyyətlidir. Tədqiqat prosesində həmin parçalardan mənbə kimi istifadə edən şagirdlər müzakirədə onlardan sitatlar gətirirlər. Aşağıdakı parça (müəllimin bu qəbildən nümunələr seçmək imkanı genişdir) surəti çoxaldılaraq iş vərəqlərinə əlavə edilə bilər: “*Yaxşı diqqət edilsə, böyük ədib bu hekayəsini də müqayisə əsasında yazmışdır. Burada başqa millətdən olan vəzifə sahibləri ilə Azərbaycan bəyi, mülkədarı qarşılaşdırılır. Qurbanəli bəyin bütün mənfə cəhətləri – lovçılıq və yalançılığı, təkbəbbürü və miskinliyi, zorakılığı və yaltaqlığı bu müqayisədə aşkara çıxarılır.*

...Qurbanəli bəy ikiüzlü adamdır. Onun bir yaltaq, gülər, şən və məsum üzü var ki, bu, qonaqların, böyük vəzifə sahiblərinin yanında görünür. Bir zalım, qansız, kobud, sərt və əzəzil üzü var ki, Kərbəlayı Qasım, nökrər Əliyə, ümumiyyətlə, rəiyyətdə münasibətdə özünü göstərir. O, pristavin arvadına, hətta itinə belə yaltaqlanır, Kərbəlayı Qasımın isə qarnına xəncər soxmaq istəyir. Rəiyyətlə son dərəcə amansız rəftar edən bu lovğa, xudbin mülkədarın həqir simasını yazıçı şərab məclisində onun öz sözləri, danışığı ilə açır. O, pristava və onun arvadına da, naçalnikə də eyni yaltaqlıqla müraciət edir, indiyədək bu mahalda belə böyüklər olmadığını döndə-döndə israr edir.” (F.Hüseynov. Adi əhvalatlarda böyük həqiqətlər. B., 1977, səh.59–60).

III hissə

Təhlil et

Əsərin təhlilini hazırlayın

1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərək ondan fikirlərdən faydalanın.

Ədəbiyyatımızda ən geniş hekayələrdən olan bu əsərin yaranmasından yün il ötsə də, o bu gün də maraqlı oxunur, haqqında yeni-yeni elmi əsərlər yazılır. Hekayə təkcə maraqlı məzmunu ilə deyil, həm də dərin ictimai mədəniyyət əks etdirməsi ilə diqqəti cəlb edir. Bu mədəniyyəti aydınlaşdırmaq, onlara münasibət bildirmək üçün əsərin üzərində düşmək, araşdırma aparmaq vacibdir. “Qurbanəli bəyin rəzil vəziyyətdə düşməsinin səbəbini yalnız xarakterindəki nöqsanla izah etmək doğrudurmu?” sualı bütün araşdırma boyu sizi düşündürməlidir. Bu obraz barədə mükəmməl təsviri qazanmış, əsərin ideya-məzmununu anlamaq və izah etmək sizin üçün gətirə biləcəyinizdir. Bu, Qurbanəli bəyin nitqinə – danışığına, onunla bağlı təsvirlərə, əhvalat və hadisələrə əsərdə necə təqdim olmasına xüsusi diqqət yetirməyinizi tələb edir. Artıq his etmiş ki, əsərdəki əhvalatlar, hadisələr bir-biri ilə sıx bağlıdır, obrazlar qarşılıqlı əlaqədə təsvir olunub. Müəyyən ardıcılıqla düzülmüş bu əhvalatlar, hadisələr bir-birini tamamlayır, bir xətt ətrafında birləşir. Yazıçı öz əsərində əhvalat və hadisələri nə cür əlaqələndirmək, necə yerləşdirmək, nəyi əvvəl, nəyi sonra təsvir etmək üzərində düşüb. Başqa sözlə, hər bir sualın əsəri necə quracağı barədə çox ciddi təkliflər qoyur, axtarırlar. Bəzilikdə, əsərin bütün hissələrini, epizodlarını yerləşdirməyi, qarşılıqlı əlaqələndirməyi, əhvalatların, hadisələrin əks etdirməsi qaydaları kompozisiya adlanır. Lakin məqsəli “kompozisiya” sözü dilimizdə *qurmaq, tərtib etmək, düzəltmək* anlamında başa düşülür. Kompozisiya baxımından mükəmməl olan əsər bədii cəhətdən kamill olur və maraqlı oxunur. Bunu “Qurbanəli bəy”-in təmsilində müşahidə edə bilərsiniz. Hekayəni maraqlı edən cəhətlərdən biri də onda bədii ifadə vasitələrinin işlənməsidir. Əsərdə belə bir yer var: “Adamları araladırlar, bu qonaq da girdi bəyətə. Bu da “Qapazlı” kəndinin bəyi və mülkədarı məşhur Qurbanəli bəy idi”. Əsərin sonrakı səhifələrindən məlum olur ki, “məşhur” sözün yazılma bu obraz haqqındakı əsl fikri deyilən. Danışığı, davranışı ilə özünü rüsvay edən, bəzi tərəflərdə yüngülləşən adam kimi təsvirən Qurbanəli bəyi bu sözə təqdim edən yazıçının niyyəti onun həqiqi simasını açmaq imiş. Bu, ədəbiyyatşünaslığa kinayə adlanır. Deməli, yazıçının şəxs, əhvalat, hadisə haqqında özünin əsl fikrini əksinə olan fikri ifadə etməsi kinayə adlanır. Bədii ifadə vasitələrindən olan kinayə fikrin təsiri, emosional cəhdində ədəbiyyətin rol oynayıb.

Araşdırın • Fikirləşin • Cavab verin

2. Hekayədə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu? Səbəbini izah edin.

3. Qurbanəli bəyin xarakterindəki başlıca cəhətlər hansılardır? Onun nitqinə, davranış və əməllərinə əsaslanaraq fikrinizi əsaslandırın.

4. Qonaqlıqda iştirak edənlər – çar məmurları və onların xanımları Qurbanəli bəyə necə münasibət bəsləyir? Sizin, yazıçı ona necə münasibət bəsləyir? Fikrinizi müddəalarla əsaslandırın.

Dərslik, səh. 107-108

lərinə görə diqqəti cəlb edir? Fikrinizi əsaslandırarkən süjet və kompozisiya özəlliyinə diqqət yetirməyi unutmayın) bağlı araşdırma aparən qrupa qazanmış olduqları bilik və bacarıqlara əsaslanmaqla əsərdə hadisələrin bir-biri ilə necə əlaqələndiyini, süjetin mərhələlərini, təkrar olunan söz və ifadələri və bunun səbəbini, əsərin dilindəki şirinliyi, hekayənin oxucuda doğurduğu gülüşün məzmununu, kinayəli ifadələrin və təzadlı

İşin icrası prosesində müəllimin bu və ya digər qrupa istiqamətləndirici suallarla yardım göstərməsi, diqqəti daha mühüm mətləblərin açılmasına cəlb etməsi mümkündür. Məsələn, müəllim üçüncü sualın (Qurbanəli bəyin xarakterindəki başlıca cəhətlər hansılardır? Onun nitqinə, davranış və əməllərinə diqqət yetirməklə fikrinizi əsaslandırın) üzərində işləyən qrupa əsərdən bəyin adamlarla fərqli rəftarını göstərən nümunələr seçməyi, yazıçının bu obraza münasibətini aydınlaşdırmağı tövsiyə edir. Həmçinin bəyin qonaqlıqdakı nitqi – danışığı ilə nökrər və qulluqçularla danışığını müqayisə edib, nəticələri Venn diaqramında əks etdirməyi təklif edə bilər. Bu sual Qurbanəli bəyin evinin, bağlı olduğu məişətin təsvirindən çıxış etməklə onun haqqında fikir yürüdülməsinə də imkan verir. Şagirdlərə bununla bağlı istiqamət verilməsi məqsəduyğundur. Altıncı sualla (Hekayə hansı bədii xüsusiyyətlərinə görə diqqəti cəlb edir? Fikrinizi əsaslandırarkən süjet və kompozisiya özəlliyinə diqqət yetirməyi unutmayın) bağlı araşdırma aparən qrupa qazanmış olduqları bilik və bacarıqlara əsaslanmaqla əsərdə hadisələrin bir-biri ilə necə əlaqələndiyini, süjetin mərhələlərini, təkrar olunan söz və ifadələri və bunun səbəbini, əsərin dilindəki şirinliyi, hekayənin oxucuda doğurduğu gülüşün məzmununu, kinayəli ifadələrin və təzadlı

səhnələrin yazıçı niyyətinin açılmasındakı rolunu müəyyənləşdirməyin vacib olması barədə istiqamət verilir. Yaxud yeddinci sualın üzərində çalışan qrupa lirik növə məxsus nümunə seçməkdə, müqayisə üçün əsaslar müəyyənləşdirməkdə istiqamət vermək olar.

Məlumat mübadiləsi. Qruplar mənimsədiklərini, əldə etdikləri nəticələri bu mərhələdə təqdim edir, bir-birinin işinin məzmunu ilə tanış olurlar. Bu prosesdə fəal dinləmənin təmin olunması tədqiqat zamanı uğurlu nəticələrin əldə edilməsi qədər vacib və əhəmiyyətlidir. Müəllim elə şərait yaratmalıdır ki, təqdimatlar diqqətlə dinlənilsin, hər bir qrupda görülmüş işin məzmunu barədə bütün sinif dolğun təsəvvür qazansın. Qrup təqdimatlarında nöqsanların olmasına təbii baxılmalıdır; çıxışlar, əksər hallarda, suallar doğurur, əlavə izahat tələb edir, fikirlərdə pərakəndəlik müşahidə edilir. Bütün bunların aradan qaldırılması, mənimsənilənlərin bitkin şəkil alması, dərinləşməsi, ümumi ideya halına düşməsi dərsin növbəti mərhələsində həyata keçirilir.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili. Dərsin əvvəlki mərhələlərində aparılmış işlər, əsərin məzmununun mükəmməl mənimsənilməsi, təqdimatların diqqətlə dinlənilməsi imkan verir ki, qruplar yalnız öz cavabları üzrə deyil, bütün suallar üzrə müzakirədə fəal olsunlar, əsaslandırılmış mövqe nümayiş etdirlərsinlər. Məsələn, “Hekayədə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu? Səbəbini izah edin” sualına, eləcə də tapşırığın digər suallarına bütün qrupların cavab verməsinə, ədəbi qəhrəmanla bağlı fərqli, əsaslandırılmış fikir söyləməsinə, əsərdən yeni misallar göstərməsinə, öyrəndikləri əlavə mənbələrdən sitatlar gətirməsinə nail olunmalıdır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması. Bu, həyata keçirilmiş bütün işlərin əsasında ümumiləşdirmə aparılması, deyilmiş fikirlərin vahid ideya halına salınması mərhələsidir. Bu mərhələdə müəllimin istiqamətləndirici sualları da əhəmiyyətli rol oynayır. Sonda şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, C.Məmmədquluzadə müstəmləkə şəraitində yaşayan Azərbaycanın səbatsız ixtiyar sahiblərinin yadelli ağaların – rus məmurlarının köləsinə çevrildiklərini, əslində, buna məcbur olduqlarını məharətlə açıb göstərmişdir. Kəndlilərin “sahibi” olan Qurbanəli bəylərin çar hakimlərinə yaltaqlanaraq onlara “həmişə nökr olmağa hazır” olduqlarını elan etmələri və bunu əməlləri ilə sübut etmələri xalqın daha acınacaqlı vəziyyətə düşməsinə az təsir göstərməmişdir.

Yazıçı obrazların, əhvalat və hadisələrin yaddaqalan, canlı, təsirli olması üçün bədii vasitələrdən ustalıqla istifadə etmiş, maraqlı süjetə, bitkin kompozisiyaya malik sənət əsəri yaratmağa nail olmuşdur.

Çıxarılmış başlıca nəticənin şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisəsinə, tədqiqat sualı ilə necə səsələməsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Müqayisəetmə

Səciyyələndirmə

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadəetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə müəllimin köməyi əsasında müqayisə edir.	Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə əsasən müqayisə edir.	Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə dolğun müqayisə edir.
Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən, məişət təsvirlərindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirməkdə çətinlik çəkir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən, məişət təsvirlərindən qismən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən, məişət təsvirlərindən əsasən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən, məişət təsvirlərindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyələndirir.
Hekayədə bədii ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan qismən istifadə edir.	Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan əsasən istifadə edir.	Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan məqamında istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Ələkbər Sabir. Əkinçi – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.

2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.
3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraziət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdəki işi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Vaxta qənaət baxımından dərslərdəki “Yada salın” başlıqlı sualların əsasında yığcam müsahibə aparmaqla tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür.

Tədqiqat sualı: Şairin bu mövzuda əsər yazmasına səbəb, sizcə, nədir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Şeirin oxusu üzrə iş fərqli məzmununda (iki hissəli gündəlik, səslə oxu, fərdi səssiz oxu və s.) təşkil edilə bilər. Şagirdlərin klassik satirik əsərin məzmununu dərinlən mənimsəməsi baxımından izahlı oxunun tətbiqi mümkündür. İzahlı oxu əsərin məzmununu, orada işlənmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrini şagirdlərin dolğun şəkildə qavramasını təmin etməlidir. İzahlı oxu prosesində şagirdlərin müstəqillik və fəallıq nümayiş etdirməsinə nail olmaq zəruridir.

İzahlı oxu nə qədər səmərəli aparılsa da, iş başa çatdıqdan sonra mətni şagirdlərin bir daha nəzərdən keçirmələri faydalıdır. Bu, məzmunla bağlı qazanılmış təəvvürün təmliyinə əhəmiyyətli təsir edir.

Müəllim satiranın məzmununu daha dərinlən mənimsətmək üçün əyani vəsait kimi Əzim Əzimzadənin “Hophopnamə”yə çəkdiyi şəkillərdən, eləcə də Ə.Əzimzadə haqqında kitabdakı şəkillərdən (N.Nəcəfov. Əzim Əzimzadə. Bakı: Azərənşr, 1973) istifadə edə bilər.

Variantlardan biri dərslərdə verilmiş tapşırıqların ardıcıl yerinə yetirilməsi ola bilər. Həmin tapşırıqlar fərqli iş formalarından istifadə ilə yerinə yetirilir. Lakin bütün hallarda məlumat mübadiləsi və müzakirənin aparılması vacibdir.

Dərsin **məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi** mərhələlərində aparılan iş kiçik qrupların təqdimatına əsaslanır. İlk növbədə, qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaradılmalıdır. Eləcə də müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına, hər bir şagirdin öz mövqeyini sərbəst ifadə etməsinə səy göstərilməlidir. Bədii təsvir və ifadə vasitələrindən necə istifadə edildiyi, dialoji nitq bacarığının hansı səviyyədə nümayiş olunduğu diqqət mərkəzində saxlanılır. Əsərdəki bəyzadə və əkinçi obrazına məxsus səciyyəvi cəhətlərin aydın təəvvür edilməsi, mülahizələrin əsərdən gətirilən nümunələrlə təsdiq edilməsi, fikirlərin əlaqələndirilməsi, müqayisə edilməsi müzakirədə həyata keçirilməli olan mühüm məsələlərdir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan kəndindəki acımacıqlı vəziyyət belə bir əsərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Əkinçini istismar edən, onu səfalət içində yaşamağa məhkum edən bəyzadə, mülkədar öz dili ilə mənsub olduğu təbəqəni ifşa edir. Şair əkinçinin düşdüyü məhrumiyyətlərdə günahkar olan mənfi tipi – mülkədarı öz dili ilə ifşa etməklə əsərin bədii təsir gücünü qat-qat artırmışdır.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı ilə əlaqəsinin aydınlaşdırılmasına, şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

Nümayiş etdirmə

İnşayazma

Esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.
Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, esse yazmaqda çətinlik çəkir.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşanı, esseni mövzunu qismən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşanı, esseni mövzunu əsasən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, essədə ardıcılığı gözləməklə mövzunu dolğun əhatə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Ələkbər Sabir. Əkinçi – 3 saat
İkinci saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə həyata keçirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Müəllim motivasiyanı qarşıya qoyduğu məqsəddən, təchizat imkanından, sinfin səviyyəsindən və s. çıxış edərək müxtəlif yollarla yarada bilər. Dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual əsasında yığcam müsahibə aparmaq və nəticədə tədqiqat sualının müəyyənəşdirilməsinə nail olmaq vaxta qənaət baxımından məqsəduyğundur.

Motivasiya yaradılmasının digər yolu internetdən (YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=jWeYsQNccZA>) “Mirzə Ələkbər Sabir” filmindən bir parçanın nümayiş etdirilməsi ola bilər.

Tədqiqat sualı: “Əkinçi” satirasını yazmaqda şairin başlıca niyyəti nə olmuşdur?

Tədqiqatın aparılması. Tədqiqat işini fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Lakin bütün hallarda dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırığa müraciət edilməsi faydalıdır.

Kiçik qruplarda işi təşkil edən müəllim tapşırığın suallarına yaradıcı yanaşa bilər. Tapşırığa əlavə etmək, onda ixtisarlara aparmaq, müəllimin məqsədindən, sinfin səviyyəsindən asılıdır. Tədqiqat zamanı ehtiyac yarandığı hallarda müəllim istiqamətləndirici suallarla qruplara kömək edir.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi. Tədqiqatın aparılmasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra hər qrupun özünün müəyyənəşdirdiyi sözçüsü təqdimatla çıxış edir. Təqdimat diqqətlə dinlənilir. Sonra müəllim təqdimat edən qrupun digər üzvlərinin təqdimata əlavəsi və ya fərqli mövqeyi olub-olmadığını soruşur. Digər qrupların sözçüyə sualları və cavablar dinlənilib müzakirə olunur.

Araşdırın • Fikirləşin • Cavab verin

- Nitqinə, bağlı olduğu məişətə əsaslanmaqla mülkədar obrazını səciyyələndir.
- Əkinçi obrazının xarakter, davranış, məişəti barədə sizdə hansı təəvvür yarandı?
- Fikirləşin: əsərdən nümunələr göstərməklə əsaslandırın.
- Sizcə, bu obrazlardan hansı başlıdır: mülkədar, yoxsa əkinçi? Nə üçün?
- Doğru saydığınız fikirləri müəyyənəşdirib onlara münasibət bildirin.
 - satirik əsərdir, mülkədar obrazı nitqi, dənşığı ilə özünü ifadə edir;
 - əsərdə mübarizə kendli obrazı yaradılmışdır;
 - şair münasirə olduğu kəndlilərin həyatını, məişətini, yaşayışını olduğu kimi əks etdirmişdir;
 - kəndlilərin ağır, çıxılmaz vəziyyətə düşməsinə dərin təəssüf hissi doğurur;
- Sizcə, əsərdə qaldırılan problem nədir?
- Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir? Bədii ədəbiyyatda bu satiranın ideyası ilə seçilən fikirlərə rast gəlmisinizmi?

Dərslik, səh. 112

Təqdimat və çıxışlarda bədii təsvir və ifadə vasitələrindən, mənası yeni öyrənilmiş sözlərdən necə istifadə olunduğuna diqqət yetirilir.

Müzakirə zamanı müəllim dialoji nitq bacarığının nümayişinə, fikirlərin sərbəst söylənilməsinə, müqayisəsinə, onlara əlavələr edilməsinə, təkliflər irəli sürülməsinə, daha dəqiq qənaətlərin yaranmasına diqqət yetirir və işə bütövlükdə istiqamət verir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müzakirədə söylənilənlər əsasında yekun mövqə, ümumi ideya müəyyənləşdirilir. Şagirdlər satirik şeirdə müəllifin ədəbi priyom kimi tipi öz dili ilə ifşa etməsini, satiraltı mənalardan olduğunu qeyd edirlər. Belə bir qənaət yaradılır ki, əslində sənətkar mənfə tipin –mülkədarın mənəvi eybəcərliyini öz dili ilə ifşa etmiş, kəndlini istismar edən bəyzadələrin iç üzünü açmışdır.

Sahibkarın – mülkədarın əkinçiyə müraciəti şəklində yazılmış bu satirada şair mülkədarların kəndliyə münasibətini kəskin satira və kinayə dili ilə ifşa etmişdir. Şair zəhmətkeş insanın düşdüüy ağır vəziyyətə, taleyinə laqeyd olan, yalnız öz var-dövlətini artırmaq barədə düşünən mülkədara acı-acı gülür. Bu, məhvedici, öldürücü gülüşdür.

Çıxarılmış nəticənin şagirdlərin fərziyyələri və tədqiqat sualı ilə müqayisə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Səciyyələndirmə
Aydınlaşdırma
Şərhetmə, münasibətbildirmə
İstifadəetmə
Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirməkdə çətinlik çəkir.	Nitqindən qismən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Nitqindən əsasən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Nitqindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyələndirir.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeirin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Mirzə Ələkbər Sabir. Əkinçi – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənməsi və müzakirəsi ilə müəyyənəşdirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu məqsədlə xalq rəssamı Ə.Əzimzadənin “Hop-hopnamə”yə çəkdiyi karikaturaların, rəssam Nəcəfqulunun “Sabirin tipləri” bukletinin nümayiş etdirilməsi, müzakirə aparılması məqsədəuyğundur.

Müzakirə nəticəsində tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı. “Əkinçi” şairin zəhmət adamlarına rəğbətini ifadə edən, böyük sənətkarlıqla yazılmış əsərdir” fikrini doğru saymaq olarmı?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən lövhədə yazılır.

Tədqiqatın aparılması. Kiçik qruplarda işə üstünlük verən müəllim dərslidəki tapşırıqları iş vərəqlərində əks etdirib şagirdlərə (hər qrupa bir tapşırıq olmaqla) təqdim edə bilər.

Fərqli tapşırıqlar üzərində işləyən qruplara müəllim istiqamətləndirici suallar vasitəsilə kömək edir. O həmçinin çətinlik çəkən qruplara müqayisənin hansı məqamlarda və necə aparılması, növ, janr, ideya-məzmun xüsusiyyətlərinin aydınlaşdırılması və s. barədə yığcam tövsiyələr verə bilər.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi mərhələsində qrupların təqdimatları dinlənilir. Bu məqsədlə şagirdlərin lövhədə Venn diaqramı və müqayisə cədvəli üzrə işləmələrinə imkan yaradılır. Təqdimatlar üzrə müzakirə zamanı şagirdlərin müstəqillik və fəallıq göstərmələrinə, öz mülahizələrini əsaslandırmaqlarına, müxalif fikrə ədalətli mövqedən yanaşmalarına xüsusi diqqət yetirilir.

III hissə

• Tətbiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

1. Kiçik qruplarda birləşib aşağıdakı tapşırıqları yerinə yetirin.

a) M.Ə. Sabirin əkinçi və mülkədar obrazlarına münasibəti aydınlaşdırın. Cədvəldən istifadə edin.

Obrazlar	Müasirəyə münasibət
Mülkədar	
Əkinçi	

b) “Əkinçi” şeirinin satirik əsar olduğunu əsaslandırın. Sxemdən istifadə edin.

“Əkinçi” satirik əsərdir, çünki...

c) Şeirdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrinin əsərin təsir gücünün artırılmasında rolunu aydınlaşdırın.

Nö	Şeirdə işlədilmiş bədii təsvir və ifadə vasitələri	Şeirin təsir gücünün artmasında onun rolu

d) “Əkinçi” şeirini N. Gəncəvinin “Kəpikəşən kişinin dastanı” əsəri ilə növ və janr baxımından müqayisə edin.

Həssə cəhətlərinə görə müqayisə olunurlar?	Obrazların adı
Növ və janr baxımından	“Əkinçi”
	“Kəpikəşən kişinin dastanı”

2. Çıxardığınız nəticələri təqdimat əsasında müzakirə edin.

3. Müzakirə edin: “Yazıldığı dövrdə Azərbaycan kəndində hökm sürən vəziyyəti “Əkinçi” doğru əks etdirirmi?”

Müzakirədə “XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan kəndi və kəndlisi” mövzusu üzrə topladığınız məlumatdan istifadə edin.

Dərslik, səh. 112-113

Fikirlərin ümumiləşdirilməsi, vahid ideya şəklinə salınması, son nəticənin çıxarılması növbəti mərhələdə həyata keçirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllimin istiqamətləndirici suallardan istifadə etməsi şagirdlərin yüksək fəallığına səbəb olur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Müqayisəli şərhetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeir in ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev. Bomba – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Novellada tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Novellada bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Novellanın məzmunu ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi, müzakirənin aparılması ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələ fərqli məzmununda işlərin tətbiqi ilə təşkil oluna bilər. Motivasiya yaratmaq üçün rəmzi (simvolik) materiallardan, suallardan və s. istifadə etmək mümkündür. Variantlardan biri dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında yığcam müsahibənin təşkili ola bilər.

Müsahibə tədricən tədqiqat sualının müəyyənləşməsinə səbəb olur.

Tədqiqat sualı: Hansı səbəblərə görə insan başqalarının gözündə gülünc görünə bilər?

Fərziyyələr dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Müəllim qarşısına qoyduğu məqsəddən, nəzərdə tutduğu vaxtdan və s. asılı olaraq oxunun müxtəlif növlərindən (fəsilələrlə oxu, ikihissəli gündəlik və s.) istifadə edə bilər. “Bomba” əsərinin janrı xüsusiyyətləri, yığcam həcmi proqnozlaşdırılmış oxunun tətbiqi üçün daha əlverişlidir. Əsər həcmcə böyük olmadığı üçün birinci dərs saatında bütövlükdə sinifdə oxunması məqsəduyğundur. Oxuya başlamazdan əvvəl şagirdlərin diqqəti əsərin adına və illüstrasiyalara cəlb olunur. Əsərdə nədən danışılacağı barədə proqnozlar dinlənilir. Bu, şagirdlərin daha da fəallaşmasına, mütaliəyə marağın artmasına səbəb olur. Proqnozlaşdırılmış oxunun tətbiqi qaydalarına bələd olan şagirdlər müəllimin təklifi ilə dörd parçaya ayrılmış əsəri fərdi olaraq səssiz, başqalarına mane olmadan oxuyurlar. Hər parçanın oxusu tamamlandıqdan sonra dəftərlərində çəkdiqləri cədvəlin suallarına müvafiq cavablar yazırlar.

Tanış olmayan sözlərin, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin necə qavranıldığına oxu zamanı diqqət yetirilir.

Əsərdə mənası çətin anlaşılan sözlərlə yanaşı, varvarizmlərdən də istifadə olunmuşdur. Həmin sözlərin başa düşülməsi üçün müəllimin izahına ehtiyac duyula bilər. Kərbəlayı Zalın nitqindəki “Vot Patap, bomba rabatay!”, “Dom Feyzulla bomba pirnesom”, “Barin, vot, vot bomba!” varvarizmləri təhrif olunmuş rus sözləridir. Bu danışq tərzinin onun xarakterinin aydınlaşdırılması vasitələrindən biri olmalıdır.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə. Tapşırığın icrası başa çatdıqdan sonra qənaətləri oxşar, yaxud yaxın olan şagirdlər kiçik qruplarda birləşib cavablarını dəqiqləşdirir və ümumiləşdirirlər. Təqdimatlar əsasında aparılan qruplararası məlumat mübadiləsi qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaratmalıdır. Müzakirədə bütün sinfin iştirakı, şagirdlərin hər birinin öz fikrini sərbəst söyləməsi, dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməsi təmin edilməlidir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması. Söylənilən fikirlərin tədqiqat sualı ilə əlaqəsinə diqqət yetirilir. Tədqiqat sualı ilə əlaqədar irəli sürülən fərziyyələrdə daha çox xarakter, davranış və əməllərindəki qüsurların insanı gülünc vəziyyətə salması ön plana çəkilibsə, dərsin sonuncu mərhələlərində vəziyyət əhəmiyyətli dərəcədə dəyişilir. İndi şagirdlər səbəblərin daha çox və müxtəlif ola biləcəyini, mühitin, şəraitin rolunu nəzərə almağın vacibliyini vurğulayırlar. Sonda bütün fikirlərin bir ideya şəklinə salınmasına səy göstərilməli, son nəticənin fərziyyə və tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə diqqət yetirilməlidir.

Dərslikdəki beşinci tapşırıq (Əsərdəki hadisələrlə səsleşən bir epizod fikirləşin. Onu hansı hadisədən sonra mətnə əlavə etməyin mümkün olduğunu əsaslandırın) təkcə yazılı nitq deyil, məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişafı baxımından əhəmiyyətlidir. Tapşırığın icrası fərdi şəkildə həyata keçirilsə də, nümunələrin müzakirəsində bütün sinfin iştirakı təmin edilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Novellada tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Novellada tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Novellada tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Novellada tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Novellada bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Novellada bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Novellada bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Novellada bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev. Bomba – 3 saat
İkinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticəsi
1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nağıl edir.	Novellanı hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin məzmununu hazırladığı plan əsasında yaradıcı nağıl edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Novella ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Novella ilə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Təqdimatların dinlənməsi vaxta qənaət məqsədilə seçmə yolla aparıla bilər. Digər şagirdlərin əlavələr etməsinə, öz fikirlərini sərbəst şəkildə söyləmələrinə şərait yaradılır. Müəllim müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edir.

Dərslikdə təklif edilmiş **“Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin”** başlıqlı tapşırıqlar əsərin məzmunu ilə bağlı mənimsənilənlərin dərinləşdirilməsi, eləcə də bilik və bacarıqların tətbiqi baxımından əhəmiyyətli bir tapşırıqdır. Tapşırıqlar birinci dərisdə məzmunla bağlı aparılmış işin davamı kimi özünü göstərdiyindən motivasiyanın yaradılmasına, tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə ehtiyac olmur. Birinci tapşırığa (Əsərin məzmununa aid üç sual yazın. Suallarınızı parta yoldaşınızla dəyişib onlara cavab hazırlayın və müzakirə edin) uyğun olaraq şagirdlər əsərin məzmunu ilə bağlı fərdi olaraq tərtib etdikləri sualları (sualların sayını artırmaq da olar) parta yoldaşları ilə dəyişir və onlara cavab hazırlayırlar. Sualların və cavabların müzakirəsindən sonra cütlüklər kiçik qruplarda birləşərək fikirlərini dəqiqləşdirir və ümumiləşdirirlər. **Tədqiqatın aparılması** mərhələsi kimi qəbul edilən bu prosesdən sonra qrupların təqdimatı əsasında **məlumat mübadiləsi və müzakirə** həyata keçirilir. Şagirdlərin sərbəst dialoq aparmalarına, cavablara əlavələr etmələrinə, fərqli nümunələr söyləmələrinə imkan yaradılır. **Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması** mərhələsində isə əsərin məzmunu ilə bağlı daha tutarlı hesab edilən suallar və cavablar müəyyənləşdirilir, onlardakı fikirlər ümumiləşdirilir.

İkinci tapşırıq (Əsəri hissələrə ayırıb, birinə ad verin. Məzmununu hazırladığınız plan əsasında yaradıcı nağıl edin) fərdi iş formasının tətbiqi ilə yerinə yetirilir. Bir neçə nağıletmənin dinlənməsinə və onlara münasibət bildirilməsinə vaxt ayrılır.

Sonrakı üç tapşırığın (eyni bir tapşırığı iki qrupa təqdim etmək olar) kiçik qruplarda icra etdirilməsi vaxta qənaət baxımından faydalıdır. Lakin onlara hazırlanmış cavabların müzakirəsində bütün sinfin iştirakı vacibdir. Müzakirədə şagirdlərin fikirlərini sərbəst, müqayisələr (xüsusən illüstrasiyaların fərqli epizodlara çəkilməsi ilə əlaqədar) aparmaqla ifadə etmələrinə şərait yaradılır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirmə müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparılır.

Qiymətləndirmə meyarları:

Hissələrə ayırma

Plan tərtib etmə

Nağıletmə
Müqayisəli şərhətmə
Nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Novelları hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib etməkdə, məzmununu yaradıcı nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Novelları hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını suallar verməklə tərtib edir və məzmununu yaradıcı nağıl edir.	Novelları hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu yaradıcı nağıl etməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Novelları hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu yaradıcı nağıl edir.
Novella ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Novella ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Novella ilə bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Novella ilə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Novella ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Novella ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Novella ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Novella ilə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Ə.Haqqverdiyev. Bomba – 3 saat
Üçüncü saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standart	Təlim nəticəsi
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Novellanın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının hansı səviyyədə yerinə yetirilməsi müxtəlif yollarla müəyyənləşdirilə bilər. Bunlardan biri yazılı təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ola bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Təhlil dərslərini fərqli variantlarda təşkil etmək mümkündür. Variantlarından biri aşağıdakı məzmununda ola bilər.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiya yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. İlk dərstdən şagirdlərin diqqətinə çatdırılan “Düşünün” başlıqlı sualdan motivasiyanın yaradılması üçün istifadə oluna bilər. Yığcam müsahibə tədqiqat sualının formalaşmasına imkan verir.

Tədqiqat sualı: Kərbəlayı Zalın gülünc vəziyyətə düşməsinin əsl səbəbi, sizcə, nədir?

Fərqli fikirlər – fərziyyələr dinlənir və qeyd edilir. Fərziyyələrin fərqli olduğuna diqqəti çəkən müəllim onların yoxlanılmasının – tədqiqat aparılmasının zəruri olduğunu diqqətə çatdırır.

Tədqiqatın aparılması. Hansı metod və iş formalarının seçilməsindən asılı olmayaraq dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığına müraciət edilməsi məqsəduyğundur. Kiçik qruplarda iş formasına üstünlük verən müəllim şagirdlərin diqqətini, ilk növbədə, “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə cəlb edir. Müəllim novella haqqında məlumatın əhatəli dərk edilməsi məqsədilə yığcam müsahibə aparır, şagirdlərin öz fikirlərini əsərdən nümunələr gətirməklə əsaslandırmalarına nail olur.

“Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırıq əsasında hazırlanmış iş vərəqləri (hər qrupa bir sual ayrılmaqla) şagirdlərə təqdim edilir. Tədqiqat prosesində müəllim tapşırığın sualları ilə bağlı əlavə tövsiyələr verə bilər. Məsələn, üçüncü tapşırıqla (Kərbəlayı Zal obrazını səciyyələndirin. Onun nitqinə əsaslanmağı unutmayın) bağlı əlavə tövsiyəyə ehtiyac vardır. Kərbəlayı Zalın nitqinə geniş yer verilməsə də, xarakterinin, eləcə də əsərin başlıca probleminin aydınlaşdırılmasında onun başqaları ilə söhbətinin, daxili nitqinin rolu böyükdür. Bu obrazın xarakterinin açılmasında pozuq rus dilində işlətdiyi sözlər də az əhəmiyyət daşıyır. Bu həm də mövcud üsuli-idarənin ruslaşdırma siyasətindən xəbər verir və şagirdlərin diqqətinin bu cəhətə yönəldilməsi məqsəduyğundur.

Tapşırıqdakı dördüncü sual (Yazıçını bu əsərdə düşündürən başlıca problemi müəyyənləsdirin) insanların mənafehiyyatında, xarakter və dünyagörüşündə müstəmləkə şəraitinin yaratdığı naqisliyin izah edilməsi baxımından önəmlidir.

Tapşırığın beşinci sualı isə (“Əsər bitkin süjeti, mükəmməl kompozisiyası ilə seçilir” fikrinə nümunələrə əsaslanmaqla münasibət bildirin) novella janrının özünəməxsusluğunun (süjetin yığcamlığı və kəskin dönüşə malik olması və s.) aydınlaşdırılması üçün əhəmiyyətlidir.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi. Qruplar apardıqları tədqiqatların nəticələrini bu mərhələdə təqdim edir, bir-birinin işinin məzmunu ilə tanış olurlar. Uğurlu nəticələrin əldə edilməsi üçün təqdimatların fəal dinlənməsinə nail olunur. Bu, müzakirədə daha çox şagirdin iştirakını, ardıcıl dialoq aparmalarını təmin edir. Məsələn, ikinci sual (Əsər sizdə hansı təəssürat yaratdı? Fikrinizi təsdiq edən misallar göstərin) şagirdlərin hamısının müzakirəyə fəal qatılmasına imkan verir. Tapşırıqdakı altıncı sualın (Əsərdəki başlıca fikri-ideyanı aydınlaşdırın. Cədvəldən istifadə edin) müzakirəsi zamanı fərqli fikirlərin deyilməsi labüddür. Müəllim müzakirənin diskussiya xarakteri almasına nail olmaqla yanaşı, diqqəti əsərdə qoyulan başlıca problemə – müstəmləkə üsuli-idarəsinin insanların mənafehiyyatında və düşüncəsində yaratdığı dəyişikliyə cəlb edir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə qədər deyilənlərin ümumi ideya halına salınması mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Müzakirənin nəticələri ümumiləşdirilərək belə qənaət əldə olunur ki, Ə.Haqqverdiyevin “Bomba” hekayəsi XX əsrin əvvəllərində müstəmləkə şəraitində yaşayan Azərbaycan cəmiyyətinin ciddi ictimai və mənafehi problemlərlə üz-üzə durduğunu uğurla əks etdirən ən yaxşı əsərlərdəndir. Bu problemlər həyatını, gələcəyini cılız hisslərə qurban verənlərin zavallıya çevrilməsinə səbəb olurdu. Dövrünün aktual problemlərini əks etdirən bu

novella böyük sənətkarlıqla yaradılmışdır və ədəbiyyatımızda kiçik hekayənin kamil nümunələrindən biridir.

Çıxarılmış nəticələr şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisə edilir.

“Təbiiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” başlığı altında verilmiş müzakirə mövzusu (“Kərbəlayı Zalın gülünc, zavallı vəziyyətə düşməsinin səbəbini xarakterindəki nöqsanlarla izah etmək olarmı?”) dərs prosesində aparılan işlərin tamamlanması və zənginləşdirilməsi baxımından əhəmiyyətli bir addımdır. Müzakirədə daha çox şagirdin fəal olmasına – fikir söyləməsinə, dialoqa girməsinə diqqət yetirilməlidir. Müstəmləkə şəraitinin bütün sahələrdə olduğu kimi mədəniyyətdə də ciddi problemlər yaratdığına diqqət yetirən şagirdlər Kərbəlayı Zal kimi insanların rəzil, gülünc və zavallı vəziyyətə düşmələrinin ictimai-siyasi səbəblərini aydınlaşdırmağa çalışırlar.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Səciyyəvləndirmə

Şərhetmə, münasibətbildirmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyəvləndirməkdə çətinlik çəkir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən qismən çıxış etməklə obrazı səciyyəvləndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən əsasən çıxış etməklə obrazı səciyyəvləndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyəvləndirir.
Novellanın ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Novellanın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə çətinlik çəkir.	Novellanın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Novellanın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibətbildirir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

ALTINCI BÖLMƏ ÜZRƏ I KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Qiymətləndirmə Abdulla Şaiqin “Məktub yetişmədi” hekayəsi üzrə aparıla bilər

1. Aşağıdakı sözlərin mənasını aydınlaşdırın.

Həmşəri –

Sajın –

Tərcüman –

2. Əsərin məzmununa aid plan tərtib edin.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

3. Əsər hansı janrda yazılıb? Fikrinizi əsaslandırın.

4. Aşağıdakı cümlələrdə hansı bədii təsvir və ifadə vasitələri işlənmişdir?

Qışın dondurucu bir günü idi. Soyuq qılınc kimi kəsirdi. Göylər yaşlı adamlar kimi qara çarşaba bürünmüş, dağlar, çöllər ağ kəfənlə örtülmüşdü.

– Ay ağa, – dedi, – bilirsən ki, quyunun indi çətin vaxtıdır, əjdaha kimi ağzını açıb qurban istəyir.

- A) Epitet, litota
- B) Bənzətmə, bədii sual
- C) Bənzətmə, metafor
- D) Bədii təzad, kinayə
- E) Mübaliğə, təkrir

5. Təsvir olunan hadisə sizdə Hacı Qulu haqqında hansı təəvvür yaratdı?

- A) Fərasətlidir
- B) Fəhlənin əməyini qiymətləndirir
- C) İşgüzar, zəhmətkeşdir
- D) Pul, var-dövlət hərisidir
- E) Xeyirxah, mərhəmətlidir

6. Hansı fikri Qurban obrazına aid etmək olmaz?

- A) Ailəsini dolandırmaq üçün hər cür fədakarlığa hazırdır.
- B) Dolanışığı ağır keçir.
- C) Haqsızlığa qarşı mübarizə aparır.
- D) Düşdüyü vəziyyətin ağırlığını dərk edir.
- E) Uşaqlarının qayğısına qalır.

7. Əsərdə hansı problem qoyulub?

- A) Vətən həsrəti ilə yaşayan insanların faciəsi
- B) Ədalətsiz quruluşda yoxsul insanların taleşizliyi
- C) Laqeydliyin, biganəliyin acı nəticəsi
- D) Əl əməyinin faciələrə səbəb olması
- E) Savadsızlığın, avamlığın ağır nəticəsi

8. Qurbanın və Hacı Qulunun nitqindən onları səciyyələndirən söz və ifadələri seçib yazın.

Qurban _____

Hacı Qulu _____

9. Yazıçının Qurban və Hacı Qulu obrazlarına münasibətini aydınlaşdırıb, qısaca yazın. _____

10. Əsərdəki başlıca fikir, sizcə, nədir? _____

Mövzu: Məhəmməd Hadi. Türkün nəğməsi – 2 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyən edir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyən edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirdə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.
3.1.3. 2–2,5 səhifə həcmində mühakimə, təsvir, informasiya xarakterli mətnlər (inşa, esse, məruzə) yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, esse yazır.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi inşa və esse yazılardan nümunələrin oxunması və müzakirəsi əsasında müəyyən edilir və bilən. Həmin prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduşundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdə təşkil olunan iş fərqli məzmununda ola bilər. Məsələn, musiqisi Ü.Hacıbəylinin, sözləri Ə.Cavadın olan “Çırpınırdı Qara dəniz...” mahnısının səsləndirilməsi, yaxud 1918–1920-ci illərdə türk ordusunun milli istiqlal savaşını əks etdirən sənədli filmlərdən fraqmentlərin nümayişi əsasında müsahibə aparmaqla tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkündür. Eləcə də dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar üzrə yığcam müsahibə apararaq tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək olar.

Tədqiqat sualı: Milli-azadlıq uğrunda mübarizəyə həsr olunmuş əsərlərdə, sizcə, hansı hiss və düşüncə daha qabarıq ifadə olunur?

Fərziyyələr dinlənir və təkrarə yol verilmədən lövhədə qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Əsərin oxusu fərqli yollarla həyata keçirilə bilər; fərdi səssiz oxu, səsli oxu və s. tətbiqi mümkündür. Şeirin məzmunu izahlı oxudan istifadəni zəruri edir. Müəllimin izahlı oxusu şagirdlərin fəallığı, fikirlərini sərbəst ifadə etmələri ilə müşayiət olunur. Yeni sözlərin mənalarını şagirdlər müstəqil aydınlaşdırır, müəllim sualların köməyi ilə onlara istiqamət verir.

İzahlı oxu başa çatdıqdan sonra mətn müstəqil olaraq bir daha nəzərdən keçirilməlidir. Bu prosesdə ikihissəli gündəlikdən istifadə məqsəduşundur. Fikirlərini ikihissəli gündəlikdə fərdi olaraq qeyd edən şagirdlər kiçik qruplarda birləşərək qənaətlərini dəqiqləşdirir və ümumiləşdirirlər.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi mərhələlərində aparılan işlər qrupların təqdimatına əsaslanır. Əsərin məzmunu ilə bağlı mənimsənilənlərin dərinləşməsi və zənginləşməsi bu mərhələlərdə aparılan işlərdən çox asılıdır. Müəllim fikirlərin sərbəst ifadə edilməsinə, müzakirələrin diskussiya xarakteri almasına, dialoji nitq bacarığının nümayiş etdirilməsinə səy göstərməlidir. Əvvəlcədən hazırladığı suallardan istifadə edən

müəllim şagirdlərin diqqətini türklərin hansı amal uğrunda mübarizə apardıqlarına, əzmkarlığına, haqq-ədalətə tapındıqlarına yönəltməlidir. Deyilən fikirlərin əsərdən gətirilən nümunələrlə əsaslandırılmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş bütün fikirlər ümumiləşdirilməli, vahid ideya şəklində salınmalıdır. Başlıca diqqət şairin türk xalqları haqqındakı düşüncələrinin şeirdə necə əks olunduğuna yönəldilməlidir. Müəllimin istiqamətləndirici sualları şagirdlərdə belə bir qənaətin möhkəmlənməsinə səbəb olur ki, milli-azadlıq uğrunda mübarizəyə həsr olunan əsərlərdə əzmkarlıq, qələbəyə inam, vətənə sonsuz məhəbbət ön plana çəkilir.

Çıxarılmış nəticələrin fərziyyələrlə və tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Nümayişetdirmə

İnşayazma, esseyazma

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.
Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, esseyazmaqda çətinlik çəkir.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, essenimövzunu qismən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, essenimövzunu əsasən əhatə etməklə yazır.	Mühakimə, təsvir xarakterli inşa, essedə ardıcılığını gözləməklə mövzunu dolğun əhatə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhəmməd Hadi. Türkün nəğməsi – 2 saat
İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Həmin prosesdə müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət edilməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələnin təşkilində fərqli yollardan istifadə etmək mümkündür. Məsələn, “1918-ci il xalqımızın yaddaşında hansı mühüm hadisələrlə yaşayır” sualı zəminində müsahibə aparmaqla tədqiqat sualını formalaşdırmaq olar. Yaxud dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı suala (Azadlıq, müstəqillik mövzusunda əsərlərin yazılmasına nə vaxt ehtiyac yaranır? Belə əsərlərin əhəmiyyəti nədir?) müraciət etmək və müsahibə əsasında tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür.

Tədqiqat sualı: Şeir in müxtəlif zamanlarda – istər azadlıq mübarizəsi dövründə, istərsə də müstəqillik dönməində maraqla oxunmasına səbəb, sizcə, nədir?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması. Bu mərhələdə fərqli metod və iş formalarından istifadə etmək mümkündür. Lakin bütün hallarda dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırığa müraciət edilməsi vacibdir.

“Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətni ilə tanışlıq şeirin yarandığı tarixi şərait və onun yazılmasına səbəb olan başlıca amillər barədə şagirdlərin aydın təsəvvür qazanmalarına imkan verir. Bu tanışlıq bütövlükdə şeirin təhlili üçün də əhəmiyyətlidir.

“Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırıq iş vərəqlərində (hər qrupa bir sual ayırmaqla) şagirdlərə təqdim olunur. Qruplar tapşırıq üzərində işləyərkən müəllim onların fəaliyyətini təlimat və suallarla səmərəli istiqamətə yönəldir. Məsələn, ikinci sualın (Şeir hansı mövzuda yazılıb? Fikrinizi əsaslandırın) üzərində işləyən şagirdlərə əsərin yarandığı tarixi şəraitə diqqət yetirməyin vacib olduğu xatırladılır. Beşinci sualla (Şeirin ahəngdarlığına, bədii təsir gücünün artmasına şair hansı vasitələrlə nail olmuş-

İl sonu

• Təhlil üzrə iş

Əsərin təhlilinə hazırlaşın.

1. Mətni oxuyun. Tapırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Şeir digər xalqlar kimi, türk xalqlarına da fəlakət şübhəyə Birinci Dünya müharibəsi zamanı – 1918-ci ildə yazılmışdır. Həmin illərdə türk xalqları böyük itkilər vermiş, böyük azab-əziyyətlərə qatılmalı olmuşlar. Yenəcə müstəqilliyini qazanmış Azərbaycan dövlətinin vəziyyəti daha ağır idi, o, torpaqlarına göz dikmiş erməni daşnakları ilə qarlı müharibə aparmağa məcbur olmuşdu. Bütün bunlara şairin münasibətini aydınlaşdırmağa çalışın. Şeirdə tanrı olmayan sözlər çox olsa da, o, maraqla oxunur və oxucunu düşündürür. Mübahidələrimizi davam etdirməklə bunun səbəbini müəyyənəlməyə çalışın.

• Araşdırın • Fikirləşin • Cavab verin

2. Şeir hansı mövzuda yazılıb? Fikrinizi əsaslandırın.

3. Müharibənin insanlara, xüsusən türk xalqlarına gətirdiyi fəlakət şəitdə inandırıcı şəkildə ifadə edilmişdir? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

4. “Şeirdə ağır itkilərdən doğan kədər hissiyindən çox, azadlıq uğrunda mübarizə əzmi əks olunmuşdur” fikrinizi doğru saymaq olarmı? Mövqeyinizi tədiq edən misallar göstərin.

Dərslik, səh. 124-125

dur?) əlaqədar tədqiqat aparənlər aħəng yaradan vasitə kimi qafiyənin rolunu müəyyənləşdirə bilirlər, lakin bədii ifadə vasitələrindən təzadı müəyyənləşdirməkdə və əhəmiyyətini aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkirlər. Şeirdə təzad əksmənalı sözlərin işlədilməsilə yox, fikrin qarşılaşdırılması yolu ilə yaradılıb. Bununla bağlı şagirdlərə əvvəlcədən xəbərdarlıq edilməsi məqsədəuyğundur. Yeddinci sualla (“Şeirdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?”) şagirdlər bütün təhlil dərslərində qarşılaşsalar da, onun cavablandırılması fərqli yanaşma ilə həyata keçirilir. Bu əsərin ideyasının müəyyənləşdirilməsinə onda qaldırılmış problemlərin aşkara çıxarılmasından başlanılır. İdeya bu problemlərin həllinə işıq salan başlıca fikirdir. Problemləri ardıcıl açıqlayan şagirdlərdə əsərdəki başlıca fikir – ideya barədə qənaət yaranır və möhkəmlənir.

Məlumat mübadiləsi. Bu, qrupların təqdimatı əsasında geniş fikir mübadiləsinin həyata keçirildiyi mərhələdir. Bu mərhələdə təqdimatların fəal dinlənilməsinə, çıxış edənlərə sualların verilməsinə şərait yaradılır.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili. Müzakirənin səmərəli təşkili şagirdlərin fəallığına, ardıcıl olaraq dialoqa girmələrinə, fərqli fikirləri obyektiv dəyərləndirmələrinə səbəb olur. Müəllim konkret məsələlərlə bağlı fərqli mövqedən deyilmiş fikirlərin əhatəli müzakirəsinə səy göstərməlidir. Tapşırıqdakı suallar buna geniş imkan verir. Məsələn, tapşırıqdakı dördüncü suala (“Şeirdə ağır itkilərdən doğan kədər hissindən çox, azadlıq uğrunda mübarizə əzmi əks olunmuşdur” fikrini doğru saymaq olarmı? Mövqeyinizi təsdiq edən misallar göstərin) verilən cavabların müzakirəyə, diskussiyaya meydan açacağı şübhə doğurmur. Bunun səmərəli təşkili isə şagirdlərdə yalnız dialoqa girmək bacarığını formalaşdırmır, həm də onlarda şəxsiyyət kimi vacib olan keyfiyyətin – özünəinamın, milli qürur hissənin inkişafına səbəb olur. Altıncı sual (“Şeirin müəllifi haqqında sizdə hansı təsəvvür yarandı?”) metodik tələb baxımından yuxarıdakı suala yaxındır. Müzakirə zamanı müəllim istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə həssaslığı, mübarizliyi, vətənsəvərliyi ilə yanaşı, öz milləti ilə fəxr edən müəllif obrazı barədə aydın təsəvvür yaranmasına nail olmalıdır.

Nəticə, ümumiləşdirmə. Əvvəlki mərhələlərdə işin səmərəli təşkili, xüsusən təhlil üzrə araşdırmaların yüksək səviyyədə həyata keçirilməsi nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması işini xeyli asanlaşdırır. Müəllimin yönəldici sualları əsasında ümumiləşdirmə aparən şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, azadlığı öz əqidəsinə çevirən bir milləti nə qurbanlar verməsi, nə də böyük dövlətlərin hədələri öz yolundan döndərə bilməz. Türk millətinin mübarizlik ruhunun bədii təəcəssümü olan bu şeirdə “qan bahasına qazanılmış azadlığı qorumaq onu qazanmaqdan da önəmlidir” fikri önə çəkilir. Bütün bu cəhətlər əsərin müxtəlif dövənlərdə maraqla oxunmasının başlıca səbəbi kimi dəyərləndirilməlidir.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı və şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə bu mərhələdə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhtmə, münasibətbildirmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeir in ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Hüseyn Cavid. Ana – 4 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Dramda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Dramla bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdəki işi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında yığcam müsahibə aparmaqla tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür.

Digər bir variant aşağıdakı məzmununda ola bilər:

İnternetdə (YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=rXs2X1Z5u6I>) “Cavid ömrü” filmindən bir parça nümayiş etdirilir. Filmdəki kadrlar şagirdlərdə sənətkarın

yaradıcılığını öyrənməyə maraq yaradır. Müəllim “Baxdığınız epizod sizdə hansı düşüncələr oyatdı?” qəbildən suallar əsasında yığcam müsahibə aparır və sonda tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Dramaturqun anaya həsr olunmuş əsər yazmasına səbəb, sizcə, nədir? Fərziyyələr dinlənir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Şagirdlərin dramatik əsərin məzmununu dərinlən mənimsəməsi baxımından rollar üzrə oxunun tətbiqi məqsəduyğundur. Nəzərə almaq lazımdır ki, dramatik əsər öz təbiəti etibarilə şifahi nitqə və qəhrəmanların hərəkətlərinə əsaslanır. Dramatik əsərin qəhrəmanının bədii obrazı onun nitqi ilə yaradılır. Bu baxımdan dərstdə əsərin səsli, rollar üzrə oxusu şagirdlərin dramatik mətnin xüsusiyyətlərini duymaq və qavramaq, dialoq, monoloq, replikalara diqqətlə müşahidə etmək imkanı əldə edilir.

İnternetdə (<https://www.youtube.com/watch?v=TnhkH7YzUb8>) “Ana” mənzum dramının teatr tamaşası yerləşdirilib. Dərstdə rollar üzrə oxu ilə yanaşı, həmin tamaşadan parçaların nümayiş etdirilməsi də faydalıdır.

Müəllim I hissədəki ayrı-ayrı səhnələri (Səlmə ananın İsmətlə Qanpoladın məktubu barədə söhbəti, İsməti güdən Orxanla İzzətin söhbəti, İsmətlə Orxanın qarşılaşması, İsmətin Orxanın niyyətini Səlimə xəbər verməsi, Səlmənin İsmətlə Qanpoladın gəlməsi xəbərini çatdırması) rollar üzrə oxu üçün şagirdlər arasında bölüşdürür.

Əsər rollar üzrə ayrı-ayrı parçalar şəklində oxunduğu üçün, teatr tamaşasında olduğu kimi, parçalararası fasilələr edilməsi təbiiyə. Bu fasilələrdə tanış olmayan sözlərin mənası aydınlaşdırılır, hadisələrin inkişaf xəttinə, ayrı-ayrı detallara diqqət yetirilir.

Oxuya ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra şagirdlər I hissəni bir daha nəzərdən keçirib, mətnkənarı suallara cümlə şəklində cavab hazırlayırlar. Kiçik qruplarda birləşən şagirdlər hazırladıqları cavabları dəqiqləşdirirlər.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Suallar əsərdə konfliktin necə yarandığını və inkişaf etdiyini izləməyə imkan verir. Bu isə, öz növbəsində, həm dram janrının xüsusiyyətlərini mənimsəməyə, həm də əsərin təhlilinə zəmin yaradır. Eyni zamanda şagirdlərdə ilkin qavrama zamanı emosional ovqat yaranır.

Müzakirə zamanı müəllim dialoji nitq bacarığının nümayişinə, fikirlərin sərbəst söylənilməsinə, müqayisəsinə, onlara əlavələr edilməsinə, təkliflər irəli sürülməsinə, daha dəqiq qənaətlərin yaranmasına diqqət yetirir və işə bütövlükdə istiqamət verir. Deyilənlərin ümumiləşdirilməsi, sistemə salınması, tədqiqat sualına doğru cavabın tapılması həmin mərhələdə diqqət yetirilən başlıca məsələlərdən olur.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə qədər deyilənlərin ümumi ideya halına salınması mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Şagirdlər dramda sətiraltı mənalara əsaslanaraq, ədibin məhəbbəti deyil, cəmiyyətdəki ədalətsizlikləri, dövrün ictimai eyiblərini ön plana çəkdiyini qeyd edirlər.

Çıxarılmış nəticənin şagirdlərin fərziyyələri və tədqiqat sualı ilə müqayisə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

Nümayiş etdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyi şagirdlərə xatırladılır.

Mövzu: Hüseyn Cavid. Ana – 4 saat
İkinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Dramda tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	Dram janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirir.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Dramla bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsi yığcam müsahibə və müzakirə ilə müəyyənləşdirilə bilər.

Tədqiqatın aparılması. Evdə oxunmuş hissəni bir daha nəzərdən keçirən şagirdlər

II pərs

• Məzmun üzrə iş

1. Evdə oxuduğunuz hissəni bir daha nəzərdən keçirin, sonra mətlə bağlı suallara parta yoldaşınızla birlikdə cavab hazırlayın.
2. Kiçik qruplarda fikir mübadiləsi aparın və cavabları təqdimatlar əsasında müzakirə edin.

Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin.

3. Dəstələri dəftərinizə çəkin. Hədislərin başlanğıcını, münaqişənin (ziddiyyətin) yaranmasını, inkişafının gərgin, yüksək mərhələyə çatmasını, həll olunmasını (açılması) və sonluğu bir-iki cümle ilə yazın.

4. Əsərin ikinci hissəsində işlənmiş bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin, dəftərinizdə, yaxud iş vərəqində cədvəliniz cədvəldə yazın.

Bədii təsvir və ifadə vasitəsi	İşləndiyi cümle

• Evdə iş

Əsərlə bağlı təəssüratınızı ikilissiz gündəlikdə yazın.

mətnkənarı suallara cütlük şəklində cavab hazırlayırlar. Sonra kiçik qruplarda birləşən şagirdlər cavablarını dəqiqləşdirirlər. Bu mərhələdən sonra təqdimatlar əsasında **fikir mübadiləsi və müzakirə** həyata keçirilir. Təqdimat və çıxışlarda bədii təsvir vasitələrindən necə istifadə edilməsinə, dialoji nitq bacarığının hansı səviyyədə nümayiş olunduğuna diqqət yetirilir.

Dərslikdəki **“Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin”** başlıqlı tapşırıqların fərqli olaraq yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur.

Dərslik, səh. 151

Görülmüş işlər nəticənin çıxarılmasına, ümumiləşdirməyə imkan verir. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, H.Cavidin bu mövzuda əsər yazması təsadüfi deyildir. Ananı müqəddəs sayan, onu yüksək dəyərləndirən şair pak, ülvı hisslərlə yaşayan, hər cür pisləkdən, şərdən yüksəkdə dayanan ana obrazı yaratmaya bilməzdi.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı və şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadəetmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Dram janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dram janrına məxsus xüsusiyyətləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Dram janrına məxsus xüsusiyyətləri əsasən müəyyənləşdirir.	Dram janrına məxsus xüsusiyyətləri dəqiqliklə müəyyənləşdirir.
Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.

Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlar-dan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitat-lardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitat-lardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitat-lardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyi şagirdlərə xatırladılır.

Mövzu: Hüseyn Cavid. Ana – 4 saat
Üçüncü saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Dramın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Dramla bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə həyata keçirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Müəllim motivasiyanı qarşıya qoyduğu məqsəddən, təchizat imkanından, sinfin səviyyəsindən və s. çıxış edərək müxtəlif yollarla yarada bilər. Dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual əsasında yığcam müsahibə aparmaq və nəticədə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə nail olmaq vaxta qənaət baxımından məqsəduyğundur.

Motivasiya yaradılmasının digər variantı internetdən (YouTube) Azərbaycan Respublikasının xalq artisti Zeynəb Xanlarovanın ifasında “Ananın səsi” mahnısının dinlənilməsi ola bilər.

(<http://www.portall.zp.ua/video/zeynəb-xanlarova-anann-səsi/id-wNK5buxyaIZ.html>)

Tədqiqat sualı. “Dramda H.Cavidin insanları xeyirxahlığa, yer üzündə qan tökməməyə çağırışı öz əksini tapmışdır” fikrini doğru saymaq olarmı?

Tədqiqatın aparılması. Dramın təhlili ilə bağlı tədqiqat işini fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Lakin bütün hallarda dərslikdəki “Əsərin təhlilə”

hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırığa müraciət edilməsi faydalıdır.

Kiçik qruplarda iş formasını seçən müəllim “**Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin**” tapşırığındakı suallara yaradıcı yanaşmaqla iş vərəqlərində şagirdlərə (qruplara) təqdim edir. Qrupların işini müşahidə edən müəllim ehtiyac yaranan məqamlarda istiqamətləndirici suallarla şagirdlərə yardım edir.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Qruplar apardıqları tədqiqatın nəticələrini müxtəlif yollarla təqdim edirlər. Bu baxımdan obrazların səciyyələndirilməsi ilə bağlı cədvəllərin lövhədə çəkilməsi və orada qeydlər aparılması və ya ayrıca vərəqdə səciyyələndirmə cədvəlinin işlənilməsi, şərh edilməsi mümkündür. Təqdimat və çıxışlarda bədii təsvir və ifadə vasitələrindən, sitatlardan, mənası yeni öyrənilmiş sözlərdən necə istifadə olunduğuna diqqət yetirilir.

Ananın öz oğlunun qatilini ölümdən xilas etməsinə münasibət müzakirə zamanı bir-mənalı olmaya bilər. Şagirdlərin bir qismi ananın humanizmi, xeyirxahlığı təmsil etdiyini əsas götürərək onun hərəkətinə haqq qazandığı halda, digər qismi ananın qatilə münasibətdə səhvə yol verdiyini söyləyir, qatilin cəzalandırılmasının daha ədalətli olması fikrinə tərəfdar çıxırlar. Bu baxımdan dərstdə kiçik debatın (çarpaz müzakirənin) təşkili üçün də əlverişli imkan yaranır. Müəllim ananın hərəkətinə haqq qazandıranlarla onun hərəkətini səhv sayanlar arasında diskussiya təşkil etməklə üçüncü tərəfi – mövqeyini dəqiqləşdirməmiş şagirdləri inandırmaq vəzifəsini qarşıya qoya bilər. Üçüncü tərəf hər iki tərəfin mövqeyini, mülahizə və dəlillərini dinləyib seçimini etməlidir.

Müzakirə zamanı müəllim dialoji nitq bacarığının nümayişinə, fikirlərin sərbəst söylənilməsinə, müqayisəsinə, onlara əlavələr edilməsinə, təkliflər irəli sürülməsinə, daha dəqiq cənaətlərin yaranmasına diqqət yetirir və işə bütövlükdə istiqamət verir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müzakirə zamanı söylənilən fikirlər, mülahizələr ümumi ideya halına salınır. Görülmüş işlərin nəticəsində şagirdlərdə belə cənaət yaranır ki, əsərdə şərin, qəddarlığın humanizm, xeyirxahlıq yolu ilə aradan qaldırılacağına inam hissi öz əksini tapmışdır. Çıxarılmış nəticənin şagirdlərin fərziyyələri və tədqiqat sualı ilə müqayisə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Səciyyələndirmə

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadəetmə

Müqayisəli şərhetmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Nitqindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirməkdə çətinlik çəkir.	Nitqindən qismən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Nitqindən əsasən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Nitqindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyələndirir.
Dramın ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dramın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dramın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Dramın ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.

Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Hüseyn Cavid. Ana – 4 saat
Dördüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Dramın təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Dramın kompozisiya, süjet xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların seçmə yolla dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Qazanılmış biliklərin tətbiqinə, müzakirə və yaradıcı işə həsr olunan dərsi fərqli variantlarda təşkil etmək mümkündür. Variantlardan biri aşağıdakı məzmununda ola bilər.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılması üçün fərqli yollar seçmək mümkündür. Suallar əsasında yığcam müsahibə aparmaqla motivasiya yaratmaq və nəticədə tədqiqat sualını formalaşdırmaq olar.

Tədqiqat sualı: “Ana” mənzum dramı hansı ideya- bədii keyfiyyətlərinə görə bu gün də əhəmiyyətlidir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd olunur.

Tədqiqatın aparılması. Dərslikdəki “Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” başlıqlı tapşırıqlar fərqli iş formalarının tətbiqi ilə yerinə yetirilə bilər. Məsələn, ilk dörd tapşırığın

kiçik qruplarda yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur. Həmin tapşırıqlar iş vərəqlərində (hər qrupa bir tapşırıq verilməklə) şagirdlərə (qruplara) təqdim olunur. Tədqiqatın sonunda qruplararası **məlumat mübadiləsi və müzakirə** aparılır. Şagirdlərin fəallığına, bədii təsvir vasitələrindən necə istifadə etdiklərinə diqqət yetirilir.

Nəticə, ümumiləşdirmə mərhələsində şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, “Ana” əsəri həm ideyasına, həm də bədii keyfiyyətlərinə görə öz dəyərini bu gün də saxlayır. Zorakılığın, terrorun ardıcıl baş verdiyi indiki dünyada humanist ideyaların təbliğinə, yayılmasına böyük ehtiyac duyulur.

“Ana” pyesi gözəl şeiriyyəti, kəskin konflikti, parlaq insan obrazları ilə zəmanəmizdə də tərəvətli və oxunaqlıdır.

Debatın təşkili ilə bağlı dərslərdəki 5-ci tapşırıq bütün siniflə birgə iş formasının tətbiqi ilə həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadətmə

Müqayisəli şərhətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Dramda bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Dramın kompozisiya və süjet xüsusiyyətlərini şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dramın kompozisiya və süjet xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Dramın kompozisiya və süjet xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Dramın kompozisiya və süjet xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Dramla bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Dramla bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslərdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhmət Akif Ərsoy. İstiqlal marşı – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirədə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilmə səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirə edilməsi ilə müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələdəki işi fərqli variantlarda təşkil etmək olar. Vaxta qənaət baxımından dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı sualların əsasında yığcam müsahibə aparmaqla motivasiya yaratmaq və tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür.

Digər bir variant aşağıdakı məzmununda ola bilər: İnternətdən – https://www.youtube.com/watch?v=2DyJ8_5XV5o saytıdan Məhmət Akif Ərsoyun şeirləri olan videomateriala baxış təşkil olunur. Şeirlərin təsirli musiqi sədaları altında təqdimi şagirdlərdə emosional ovqat yaradır. Müəllim “Dinlədiyiniz şeirlər, musiqi parçaları sizdə hansı duyğular oyatdı?”, “Şairin əsərlərinin böyük maraqla oxunmasına səbəb, sizcə, nədir?” sualları əsasında yığcam müsahibə aparır, nəticədə tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: İstiqlala, müstəqilliyə həsr olunmuş əsərlərdə, sizcə, hansı hiss və düşüncələrə daha geniş yer verilir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Şeirin oxusu üzrə iş fərqli məzmununda təşkil edilə bilər; fərdi səssiz oxu, səsli oxunun dinlənilməsi, ikihissəli gündəlik və s. tətbiqi mümkündür. İkihissəli gündəlikdən istifadə şagirdlərin əsəri bütövlükdə necə qavradıqlarını, mətnaltı mənaları hansı səviyyədə başa düşdüklerini aşkara çıxarmaq baxımından daha faydalıdır. Bu oxuya üstünlük verən müəllim mövqeləri yaxın olan şagirdlərlə birləşərək kiçik qruplar yaratmağı təklif edir. Şagirdlər qrup daxilində fikirlərini dərinləşdirmək, cavablarını dəqiqləşdirmək imkanı qazanırlar.

Əsərin məzmununun öyrənilməsi üzrə dərslikdə təklif olunmuş tapşırıqlar fərqli iş formalarının tətbiqi ilə yerinə yetirilə bilər. 1-ci tapşırığın suallarına (Əsər kimə müraciətlə yazılıb? və s.) cavabların fərdi hazırlanması məqsədəuyğundur. 2-ci tapşırığın kiçik qruplarda yerinə yetirilməsini təşkil etmək olar. Yaxud tapşırıqların üzərində

cütlük şəklində işləyən şagirdlər sonra kiçik qruplarda birləşib cavablarını dəqiqləşdirə bilirlər.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi. Bu mərhələdəki işin səmərəli təşkili dərstdə uğurlu nəticə əldə edilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. İlk növbədə, qruplararası fikir mübadiləsi aparılır. Təqdimatların diqqətlə dinlənilməsi, deyilənlərə fəal münasibət bildirilməsi təmin edilir.

Məlumdur ki, “İstiqlal marşı”nın məzmunu şagirdləri duyğulandırır, onlarda vətənpərvərlik, qəhrəmanlıq ovqatını gücləndirir. Müəllim bu imkandan istifadə edərək əsər üzrə müzakirənin canlı keçməsinə, diskussiya səciyyəli olmasına çalışmalıdır. O, istiqamətləndirici suallardan istifadə etməklə ayrı-ayrı bəndlərdə əksini tapmış başlıca fikri, mətnaltı mənanı şagirdlərin müstəqil şərh etmələrinə nail olmalıdır. Müzakirə zamanı fərqli fikirlərin söylənilməsi müzakirənin daha canlı keçməsinə səbəb olur.

Müzakirə zamanı bədii təsvir və ifadə vasitələrindən necə istifadə olunduğuna, dialoji nitq bacarığının hansı səviyyədə nümayiş etdirildiyinə diqqət yetirilir.

Nəticə çıxarılması, ümumiləşdirmə aparılması. Şeirdə ifadə olunmuş hiss və düşüncələrin diqqətlə araşdırılıb müzakirə edilməsi şagirdlərdə belə bir qənaətin möhkəmlənməsinə səbəb olur ki, milli azadlığa, vətənin müstəqilliyinə həsr olunmuş əsərlərdə mübarizə əzmi, doğma yurda sonsuz məhəbbət hissi daha qabarıq əks olunur.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadətmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhmət Akif Ərsöy. İstiqlal marşı – 3 saat
İkinci saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Şeirlə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi ilə həyata keçirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsəduşğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Müəllim motivasiyanı qarşıya qoyduğu məqsəddən, təchizat imkanından, sinfin səviyyəsindən və s. çıxış edərək müxtəlif yollarla yarada bilər. Dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual əsasında yığcam müsahibə aparmaq və nəticədə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə nail olmaq vaxta qənaət baxımından məqsəduşğundur. Digər variant internetdən (YouTube <https://www.youtube.com/watch?v=t-mahTqM17E>) Türkiyə Cümhuriyyətinin himni olan “İstiqlal marşı”nın dinlənilməsi ola bilər.

Tədqiqat sualı: Sizcə, şeirdəki hansı fikirlər onun Dövlət himni kimi qəbul edilməsinə səbəb olub?

Tədqiqatın aparılması. Tədqiqat işini fərqli məzmununda və formada təşkil etmək mümkündür. Lakin bütün hallarda dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırığa müraciət edilməsi faydalıdır.

Tədqiqat kiçik qruplarda aparılarsa, “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı sualların əsasında (hər qrupa bir sual ayrılaraq) iş vərəqləri hazırlayıb şagirdlərə təqdim etmək olar. Qarşısına qoyduğu məqsəddən asılı olaraq, müəllim suallarda müəyyən dəyişiklik edə bilər. Qrupların fəaliyyətini

II hissə

Təhlili üzrə iş

Əsərin təhlilinə hazırlaşın.
Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərək ondakı fikirlərdən faydalanın.

Şeirin yazılmasının maraqlı tarixçəsi var. Milli mücadilə marşı yazmaq üçün Türkiyədə elan olunmuş müsabiqəyə 724 yer mətni təqdim olunmuşdu. Qəlibə mükafat veriləcəyini eşidən Məhmət Akif mükafat naminə milli marş yazmaq istəməmiş, yalnız təkidli xahişlərdən sonra şeiri müsabiqəyə təqdim etmişdir. 12 mart 1921-ci ildə millət vəkiliəri qarşısında oxunan şeir böyük coşu ilə qarşılanmış, dinləyicilər bu möhtəşəm əsəri ayaqda alqılayıbmışlar. Türkiyənin milli marşı olmaq qəbul edilmə bu yərə gətirə alacağı mükafat Məhmət Akif cəhəddəki əsərlər üçün həmişə geyim tikən xeyriyyə cəmiyyətinə bağışlanmışdır.

Sarı bu yerin özünə yox, türk millətinə məxsus olduğunu söyləmiş, milli ruhlu ifadə etdiyinə inanaraq, əsəri türk millətinə və onun qəhrəman ordusuna hədiyyə etmişdir.

Şeirin fikrinə, azadlıq azad yaşayın, əsarətə nə olduğunu bilməyən millətin azadlığını əldən almaz mümkün deyildir. O, əminliklə elan edir ki, türk milləti ölkəsinə yönələn təhdidlərə həmişə layiqli cavab verəcək, müstəqilliyini və azadlığını nəyin bəlasına olursun, əbədi qoruyacaqdır.

Araşdırın • Fikirləşin • Cavab verin

- Qəzəmləşən zəfərin ələdi olacağına şübhə varmı, sizcə, nədən irəli gəlir?
- Vətənin azadlığına düşməni kəşkilərə şəndə necə münasibət bədləyir? Suala əsasən səhdiyiniz nümunələr əsasında cavab verin.
- Şeirin məhz pələd oğluna müraciət etməsinə səbəb, sizcə, nədir? Fikrinizi əsaslandırın.
- Şeir müstəqilliyə, azadlığa, milli birliyə həsr olunmuş digər əsərlərdən hansı cəhətlərinə görə fərqlənir? Onu tanıy olduğunuz bir əsərlə (məsələn, “Türkün nəğməsi” ilə) müqayisə etməklə suala cavab hazırlayın. Cədvəldən istifadə etməyiniz faydalıdır.

No	Hansı cəhətlərinə görə müqayisə olunurlar?	Əsərlərin adı
		“İstiqlal marşı”

- Şeir müstəqilliyə, azadlığa, milli birliyə təəsirət yaratdı? Onun mənzəri aləmindəki, xarakterindəki hansı cəhətləri qeyd edə bilərsiniz?
- Vətənin azadlığı, müstəqilliyi problemi şeirdə bədii həllini necə tapıb? Münasibətinizi əsaslandırın. Cədvəldən istifadə edin.

Səir Vətənin azadlığı, müstəqilliyi probleminin həllini nədə götürür?	Problemin bədii həllinə sizin münasibətiniz

- Əsərdəki başlıca fikri – ideyanı necə izah edərsiniz? Fikrinizi əsaslandırmaq üçün cədvəldən istifadə edin.

No	Əsərin ideyasını daha qabarıq əks etdirən misallər	Na üçün hələ düyündürsünüz?

Dərslik, səh. 157

izləyən müəllim qrup daxilində vəzifə bölgüsünün necə aparıldığına, hər bir şagirdin ümumi işə verdiyi töhfənin nədən ibarət olduğuna diqqət yetirir, ehtiyac yarandıqda istiqamətləndirici suallardan istifadə ilə kömək edir. Qrupların hər biri üzərində işlədiyi tapşırığın tədqiqat sualı ilə əlaqəsini aydın təsəvvür etməlidir. Bu, qrup üzvlərinin daha diqqətli olmasına, fəaliyyətin səmərəliliyinə əhəmiyyətli təsir edir.

Məlumat mübadiləsi və müzakirəsi. Təqdimatlar əsasında aparılan fikir mübadiləsi qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına imkan yaradır. Bu mərhələdə qrupların bir-birinə sual verməsi, bu və ya digər məsələyə – deyilənlərə aydınlıq gətirilməsini xahiş etməsi və s. mümkün və faydalıdır. Müzakirədə şagirdlərin bədii təsvir və ifadə vasitələrindən necə istifadə etməsi, dialoji nitq bacarığını hansı səviyyədə reallaşdırması diqqət mərkəzində saxlanılır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə qədər deyilənlərin ümumi ideya halına salınması mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Şagirdlər şəirdə insanın millət, vətən uğrunda hər cür fədakarlığa hazır olması, öz həyatının mənasını xalqına, doğma yurda xidmətdə görən insanın hiss və duyğularının öz bədii əksini tapdığını qeyd edirlər. Şagirdlər belə bir qənaətə gəlirlər ki, bu əsərin hamı tərəfindən sevilməsinə, milli himn kimi qəbul edilməsinə başlıca səbəb müstəqillik, tərəqqi üçün zəruri olan milli birliyi, əzmlə, fədakarlıqla aparılan azadlıq mübarizəsinə əks etdirməsi olmuşdur. Çıxarılmış nəticənin şagirdlərin fərziyyələri və tədqiqat sualı ilə müqayisə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadətmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeirin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeirin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Məhmət Akif Ərsoy. İstiqlal marşı – 3 saat
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənməsi və müzakirəsi ilə müəyyənləşdirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Müəllim şagirdlərə müraciətlə qeyd edir ki, Dövlət himni milli və dövlət bayramlarında, tarixi günlərdə, rəsmi mərasimlərdə, beynəlxalq tədbirlərdə, təhsil müəssisələrində həmişə ayaq üstə, böyük coşqu ilə, qürurla oxunur və dinlənilir. Sizcə, buna səbəb nədir?

Müzakirə nəticəsində tədqiqat sualı formalaşdırılır.

Tədqiqat sualı: Dövlət himninə böyük diqqət və qayğının göstərilməsinə səbəb nədir?

Fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən lövhədə yazılır.

Tədqiqatın aparılması. Bu mərhələdə fərqli iş formalarından istifadə etmək olar. Məsələn, 1-ci və 2-ci tapşırıqların kiçik qruplarda, 3-cü, 4-cü tapşırıqların cütlük şəklində, 5-ci tapşırığın isə fərdi yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur. Həmin tapşırıqların bütövlükdə kiçik qruplarda icra etdirilməsi də mümkündür.

Tapşırıqların tələbləri, yerinə yetirilməsi qaydaları barədə tövsiyələrin verilməsi vacibdir. Məsələn, 1-ci tapşırığın ("İstiqlal marşı"nı öyrəndiyiniz digər əsərlə – B.Vahabzadənin "Vətəndaş" şeiri ilə müqayisə edin) üzərində işləyən qrupa müqayisəni hansı istiqamətdə aparmağın səmərəli olması barədə tövsiyə vermək faydalıdır. Bundan sonra qrupların təqdimatları əsasında **məlumat mübadiləsi və müzakirə** aparılır. Təqdimatlar diqqətlə dinlənilir, suallar verilir, rəy bildirilir. Müzakirəni istiqamətləndirici suallarla idarə edən müəllim müqayisələrin aparılmasına, tutarlı misalların göstərilməsinə nail olur. Bədii təsvir və ifadə vasitələrindən necə istifadə edildiyinə, dialoji nitq bacarığının hansı səviyyədə nümayiş olunduğuna diqqət yetirilir.

Fikirlərin ümumiləşdirilməsi, vahid ideya şəklinə salınması, son nəticənin çıxarılması növbəti mərhələdə həyata keçirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində şagirdlərin himnə, eləcə də digər dövlət rəmzlərinə vətəndaş münasibəti barədəki qənaətləri dolğunlaşdırılır və möhkəmləndirilir.

Çıxarılmış nəticələrin fərziyyələrlə, tədqiqat sualı ilə müqayisəsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Münasibətbildirmə

İstifadəetmə

Müqayisəli şərhətmə

Nümayişətdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeir in ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii təsvir və ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladılır.

SİNİFDƏNXARİC OXU DƏRSİ

Həyatı problemlərin bədii həlli – 1 saat

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Bədii nümunələrin ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Nitqindən, məişət təsvirlərindən çıxış etməklə obrazları səciyyələndirir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Sinifdənxaric oxu dərsi şagirdlərin “Tənqidi realizm və romantizm dövrü” bölməsi üzrə müstəqil oxuduqları əsərlər (C.Məmmədquluzadə “Poçt qutusu”, Ə.Haqqverdiyevin “Mirzə Səfər” hekayələri) üzrə keçilir.

Sinifdənxaric oxu dərsinə qədər şagirdlərin hər iki əsəri müstəqil oxuması diqqət mərkəzində saxlanılır. Dərsə hazırlıq dövründə şagirdlər, həmçinin C.Məmmədquluzadə və Ə.Haqqverdiyev haqqında yığcam təqdimat hazırlayıb, fənn kabinetində hər iki sənətkarın portreti, həyat yolu və ibrətamiz fikirlərini əks etdirən guşə təşkil edirlər.

Dərsin gedişi

Motivasiya, problemin qoyuluşu.

Dərsin əvvəlində “Poçt qutusu” (https://www.youtube.com/watch?v=m7_2PmziE58) və “Mirzə Səfər” hekayələri (https://www.youtube.com/watch?v=fjvKGe_-pmw) əsasında çəkilmiş filmlərdən fraqmentlər nümayiş etdirilir, yığcam müsahibə aparılır. Bu, tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi ilə yekunlaşır.

Motivasiyanın digər variantı hər iki sənətkarla bağlı təşkil edilmiş guşəyə baxış və şagirdlərin təqdimatlarının dinlənilməsi ola bilər. Təqdimatlar üzrə müzakirə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə imkan yaradır.

Tədqiqat sualı: “Poçt qutusu” və “Mirzə Səfər” hekayələrində XX əsrin əvvəllərində cəmiyyəti narahat edən hansı mühüm problemlər qaldırılıb və onların həlli yolunu müəlliflər nədə görürlər?”

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir və lövhədə qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Kiçik qruplar iş vərəqlərindəki sual və tapşırıqlara cavab hazırlayırlar.

I qrup	– “Poçt qutusu” hekayəsində Novruzəli obrazı hansı cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın. – Hekayədəki xan obrazını səciyyələndirən cəhətləri müəyyənəldirin. Əsərdən nümunələr göstərin. – Novruzəlinin avamlıq faciəsində günahkar kimdir?
II qrup	– Novruzəlini mənfi obraz saymaq olarmı? Nə üçün? – Novruzəlinin düşdüğü vəziyyət, sizcə, gülməli, yoxsa kədərli? Fikrinizi əsaslandırın. – “Mirzə Səfər” hekayəsindəki saatsaz usta Zeynalı məişətinə, nitqinə və əməllərinə əsaslanaraq səciyyələndirin.
III qrup	1. “– Xan, qadını alım, bu xoruzlar qaldılar burda, heyvandırlar, qoyaydın qıçlarını açıb, bir az dən səpəydim bulara. Elə dən də gətirmişəm”. Bu sözlər Novruzəlinin xasiyyətiindəki hansı cəhətləri üzə çıxarır? 2. “Keçən həftə mən elə gəlmişdim nəçənniyn yanına şikayətə. Xan, and olsun sənəin başına, bizi katda çox incidir. Əslinə baxsan, bizim bu katdamız özgə tayfandandı; odu ki, bizi görməyə gözü yoxdu”. Yazıçı Novruzəlinin bu sözləri ilə hansı ictimai bəlanı ifşa edir? Fikrinizi əsaslandırın. 3. “Mirzə Səfər” hekayəsində başlıca fikir nədir? Fikrinizi əsaslandırın.
IV qrup	1. “Mirzə Səfər” hekayəsindəki Mirzə Səfəri məişətiindən, nitqiindən çıxış edərək səciyyələndirin. Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın. 2. Həsən ağanın davranış və əməllərinə əsaslanaraq xarakterindəki başlıca cəhətləri müəyyənəldirin. 3. “Poçt qutusu” hekayəsindəki başlıca fikir nədir? Fikrinizi əsaslandırın.
V qrup	1. Mirzə Səfərin övladlarının taleyinin təsviri ilə yazıçı hansı mühüm mətləblərə toxunur? 2. “Bu şəxs çox vaxt xanın yanına gəlib-gedər və hər gələndə olmaz ki, undan, əriş-tədən, baldan, yağdan gətirməsin”. Novruzəli haqqında bu fikir “Qurbanəli bəy” hekayəsindəki hansı səhnəni xatırladır? Nə üçün? 3. Sizcə, yazıldığı vaxtdan bir əsrə qədər vaxt keçməsinə baxmayaraq, “Poçt qutusu” və “Mirzə Səfər” hekayələrinə oxucu marağının səbəbi nədir? Bu əsərlərin müasir oxucu üçün ictimai-tərbiyəvi əhəmiyyətini nədə görürsünüz?

Tədqiqatın aparılması mərhələsində kiçik qrupların fəaliyyətini diqqətlə müşahidə edən müəllim hər bir şagirdin ümumi işə verdiyi töhfə ilə bağlı aydın təsəvvür qazanır.

Məlumat mübadiləsi və müzakirə mərhələsində təqdimatların fəal dinlənilməsi təmin olunur. Qruplar bir-birinin işinin məzmunu ilə tanış olur, sual vermək, dəqiqləşdirmə aparmaq, müzakirə, mübahisə etmək imkanından yararlanırlar. Şagirdlərin hər iki əsərin ideyası, onlarda qaldırılmış mühüm mənəvi-ictimai problemlər və s. barədə sərbəst fikir yürütmələrinə şərait yaradılır.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində müəllimin əvvəlcədən hazırladığı suallardan istifadə etməsi faydalıdır. Bu həmin mərhələdə vaxta qənaət, əsaslandırılmış nəticənin çıxarılması baxımından əhəmiyyətlidir.

Nəticələrin fərziyyələrlə müqayisəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Sinifdən xaric oxu dərslərində formativ qiymətləndirmə təlim nəticələrinə müvafiq meyarlar əsasında aparılır.

ALTINCI BÖLMƏ ÜZRƏ II KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Qiymətləndirmə Y.V.Çəmənəminlinin “Zeynal bəy” hekayəsi üzrə aparıla bilər

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜÇÜN TÖVSIYƏ OLUNAN SUAL VƏ TAPŞIRIQLAR

1. Hekayənin mövzusunı və onda təsvir edilən hadisənin nə vaxt baş verdiyini müəyyənənləşdirib qısaca yazın. _____

2. Hekayədə işlənmiş “kəsalətli” sözünün mənası hansı bənddə doğru verilmişdir?

- A) yaşlı
- B) ölgün
- C) parıltılı
- D) həyəcanlı
- E) qəribə

3. Əsərdəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənənləşdirib cədvəldə qeyd edin.

Bədii təsvir və ifadə vasitələrinin işləndiyi cümlələr	Onların növü

4. Əsərin hekayə janrında olduğunu təsdiq edən bir neçə cəhət göstərin:

Əsər hekayə janrındadır, çünki	

5. İdeya-məzmun baxımından “Zeynal bəy” hekayəsini sizə tanış olan hansı əsərlə müqayisə edə bilərsiniz?

6. Əsərin süjeti və kompozisiyası üçün mühüm olan başlıca cəhətləri qısaca yazın.

7. Fikirlərin doğru (D) və ya yanlış (Y) olduğunu müəyyənləşdirib çərçivədə qeyd edin.

- ☐ Bütün cəhdlərinə baxmayaraq, Zeynal bəy qulluqdan qovulur.
- ☐ Qubernator bacarıqsız və rüşvətxor qulluqçuları xalqın güzəranını yaxşılaşdırmaq məqsədilə işdən qovurdu.
- ☐ Əsərdə çar Rusiyanın hakimiyyəti dövründə hökm sürən özbaşınalıq və hərc-mərclik tənqid edilir.
- ☐ Qorodovoylar pristava hörmət edir, onun əmrlərini can-başla yerinə yetirirlər.
- ☐ Pristav ürəyiyumşaq olduğundan qorodovoylar boş-bikar gün keçirmiş, hər tərəfi kəsafət basmışdır.

8. Hansı fikri Zeynal bəyə aid etmək olmaz?

- A) Tutduğu vəzifənin öhdəsindən gələ bilmir.
- B) Qanunsuz yolla var-dövlət qazanmağın əleyhinədir.
- C) Miskin vəziyyətə düşməsinin səbəbi vəzifə qayğısı ilə bağlıdır.
- D) Yüksək vəzifə sahiblərinə yaltaqlanır, özünə tabe olanlarla kobud rəftar edir.
- E) Qorxaq, gözükkölgəli və sadəlövhdür.

9. Zeynal bəyin uryadnik Quludan ayrıldıqdan sonra dediyi sözlər onun xasiyyə-tindəki hansı cəhəti üzə çıxarır?

- A) qorxaqlıq B) ədalətlik C) cəsarətlik D) dürüstlük E) yaltaqlıq

10. Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir? _____

LAYİHƏLƏR ÜZRƏ İŞ

I YARIMİL

MÖVZU: Qədim dövr və orta əsrlər ədəbiyyatında insan və təbiət
(Ən yaxşı məruzənin müəyyənləşdirilməsi üzrə müsabiqə)

TAPŞIRIQLAR:

1. “Qədim və orta dövr ədəbiyyatında insana verilən dəyər” mövzusunda məruzənin hazırlanması
2. “Qədim və orta dövr ədəbiyyatında təbiətə münasibət” mövzusunda məruzənin hazırlanması
3. Kiçik qrupların yaradılması, qrup üzvləri arasında iş bölgüsünün aparılması
4. Münsiflərin seçilməsi və təlimatlandırılması
5. Aparıcıların seçilməsi və müsabiqənin proqramının hazırlanması

II YARIMİL

MÖVZU: “Tənqidi realizm və romantizm dövrü” ədəbiyyatında ictimai ziddiyyətlərin və nöqsanların təsviri
(Ədəbi-bədii gecə)

TAPŞIRIQLAR:

1. “Dövrün ictimai ziddiyyətləri və nöqsanları bədii ədəbiyyatda” mövzusunda elektron təqdimatların hazırlanması
2. Dövrün tənqidi ruhlu bədii əsərləri üzrə çəkilmiş filmlər əsasında hazırlanmış videosüjetə baxış və rəy mübadiləsi
3. Kiçik qrupların yaradılması, qrup üzvlər arasında iş bölgüsünün aparılması
4. Aparıcıların seçilməsi, proqramın hazırlanması

GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRMAYA AİD NÜMUNƏLƏR

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Ağrımaz – 3 saat.

Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərim, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyən edir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrini müəyyən edir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlarla, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən istifadə edir.

Dərsin tipi: induktiv; bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: əqli hücum, müsahibə, ikihissəli gündəlik, izahlı oxu, problemin həlli.

Təchizat: Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, şeirin məzmununa uyğun şəkillər, şairin portreti, az.wikipedia.org/wiki/İmadəddin_Nəsimi, Nəsimi (film, 1973) az.wikipedia.org/wiki

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyən edilir. Həmin prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu mərhələ fərqli məzmununda və formada təşkil oluna bilər. Nəsimi haqqında bədii əsərdən kiçik epizodun oxunması, “Nəsimi” filmindən fraqmentin nümayişi, şairin öz əsərindən parçanın səsləndirilməsi, illüstrasiyadan istifadə və s. bu qəbildəndir. Bunlardan birini seçərək iş aparmaq və son nəticədə tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkündür. Variantlardan biri dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında yığcam müsahibənin aparılması ola bilər.

“Haqq, ədalət, yüksək amal uğrunda həyatını qurban verən hansı ədəbi qəhrəmanları tanıyırsınız?” sualı şagirdlərin M.İbrahimovun “Azad”, Ç.Aytmatovun “Manqurt” əsərlərindəki obrazları xatırlamalarına yol açır.

Müəllim müsahibə zamanı şagirdlərə “Ağrımaz” qəzəlinin yaranması ilə bağlı rəvayəti də xatırladıb şagirdlərdə əsərin öyrənilməsinə marağı artırmaqla. Şagirdlərə aydın olur ki, rəvayətdə Nəsimi öz əqidə düşmənləri ilə qarşılaşdırılır. Bu qarşılaşmada Nəsiminin qorxmazlığı, mərdliyi, düşmənlərinin miskinliyi, qorxaqlığı üzə çıxır. Belə bir hadisənin baş verib-verməməsindən asılı olmayaraq, xalqın yaratdığı bu rəvayətdə Nəsiminin həyatı, əqidə mübarizəsi ilə bağlı dərin mənalı həqiqət ifadə olunmuşdur.

“Onların həyatı, fədakarlığı sizdə hansı hiss və düşüncələrin yaranmasına səbəb olub?” sualı əqidə mücəhidlərinin, şəhidlərinin həyatı, qəhrəmanlığı, ölümü ilə bağlı fikir mübadiləsinə, şagirdlərin öz hiss və duyğularını paylaşmasına yol açır.

Müsahibə tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi ilə tamamlanır.

Tədqiqat sualı: Tutduğun yolun doğru olduğuna ürəkdən inanan insanı əqidəsindən döndərmək olarmı?

Fərqli fikirlər – fərziyyələr dinlənilir və təkrara yol verilmədən qeydlər edilir.

Tədqiqatın aparılması. İlk növbədə, əsərin oxusu, məzmununun mənimsənilməsi həyata keçirilir. Təcrübədən məlumdur ki, “Ağrımaz” qəzəlinin, ümumiyyətlə, klassik şeirin müstəqil müəllimlə ilə qavranılması, hətta yuxarı sinif şagirdləri üçün də çətindir. Belə şeirlərin oxusu üçün daha səmərəli yolların tapılması müəllimləri və metodistləri həmişə düşündürmüş və narahat etmişdir. Bu məsələdə həlledici amillərdən biri sinfin hazırlıq səviyyəsidir. Klassik ədəbiyyat nümunələrindəki tanış olmayan sözlərin mənasını ardıcıl öyrənən, müəllimin izahını müntəzəm izləyib mənimsəyən, belə şeirlər üçün ümumi olan cəhətləri artıq qavramış olan sinifdə oxunu şagirdlərin fəal iştirakı ilə aparmaq mümkün və faydalıdır. Bu, izahlı oxuya şagirdlərin cəlb edilməsi şəklində özünü göstərə bilər. Yaxud əsərin sinifdə müstəqil oxusundan sonra bütün sinfin iştirakı ilə müzakirə aparıb məzmunun bütövlükdə mənimsənilməsinə nail olmaq mümkündür. Deməli, müəllim sinfin səviyyəsindən, qarşıya qoyduğu məqsəddən və s. asılı olaraq, oxunu fərqli yollardan istifadə ilə təşkil edə bilər. Hansı yoldan istifadə edilməsindən asılı olmayaraq, məzmunun qavranılması, mənası aydın olmayan sözlərin öyrənilməsi, bədii təsvir və ifadə vasitələrinin müəyyənləşdirilməsi həyata keçirilməlidir.

Müəllim dərslərdəki tövsiyəni əsas götürsə, vaxta qənaət etmiş olar.

Göründüyü kimi, tövsiyədə müəllimin izahlı oxusuna üstünlük verilmişdir. Bu prosesdə də şagirdlərin fəallığının təmin edilməsi mümkün və vacibdir. Hər bir beytin mənasının aydınlaşdırılmasında şagirdlərin deyər biləcəklərini müəllim deməməli, onların müstəqil fikir söyləmələrinə şərait yaratmalıdır. Eləcə də yeni sözlərin mənasının aydınlaşdırılmasında şagirdlərin maksimum fəallığına nail olunmalıdır.

İzahlı oxu nə qədər səmərəli aparılsa da, iş başa çatdıqdan sonra mətni şagirdlərin bir daha nəzərdən keçirmələri faydalıdır. Bu, məzmunla bağlı qazanılmış təəvvürün tamlığına əhəmiyyətli təsir edir. Növbəti tapşırıq (fikirlərin ikihissəli gündəlikdə qeyd edilməsi) əsərin məzmununun qavranılma səviyyəsinin aşkara çıxarılması, bu istiqamətdə zəruri işlərin aparılması və təhlilə hazırlıq baxımından faydalıdır. Tapşırıq fərdi olaraq yerinə yetirilir. Mövqeləri yaxın olan şagirdlər müəllimin təklifi ilə kiçik qruplarda birləşib, qənaətlərini bölüşür, fikirlərini ümumiləşdirirlər.

Dərsin **məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi** mərhələlərində aparılan iş kiçik qrupların təqdimatına əsaslanır. İlk növbədə, qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmasına imkan yaradılmalıdır. Eləcə də müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına, hər bir şagirdin öz mövqeyini sərbəst ifadə etməsinə şərait göstərilməlidir. Müəllim əvvəlcədən hazırladığı suallardan (“Zahidin əfsanəsindən soydular nəhəq məni” misrasında “əfsanə” sözü hansı mənada işlənmişdir?”, “Şişəmi çün dəşə çaldım, həqqi izhar etlədim” misrasında ifadə olunan fikri necə başa düşdünüz?”, Hansı misralar şairin qorxmazlığını, cəsarətli olduğunu daha qabarıq ifadə edir? Lirik qəhrəmanla –

1. Müəllimin oxusunu və izahını diqqətlə dinləyin.

2. Tanış olmayan sözlərin mənasını müvafiq mənasını aydınlaşdırılmasında fəal iştirak edin.

3. Şeiri bir daha nəzərdən keçirin, fikirlərinizi ikihissəli gündəlikdə yazın.

4. Kiçik qruplarda birləşib qənaətlərinizi bölüşün, fikirlərinizi ümumiləşdirin.

5. Təqdimatlar əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparın.

Dərslük, səh. 40

şairlə zahidi fərqləndirən başlıca cəhət hansı beytdə ifadə olunub? və s.) istifadə etməklə müzakirənin daha dolğun məzmun qazanmasına çalışmalıdır. Lirik qəhrəmana məxsus səciyyəvi cəhətlərin aydın təsvir ediləməsi, onunla bağlı deyilənlərin əsərdən gətirilən nümunələrlə təsdiq edilməsi, fikirlərin əlaqələndirilməsi, müqayisə edilməsi müzakirədə həyata keçirilməli olan mühüm məsələlərdir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş bütün fikirlərin ümumiləşdirilməsi, vahid, ideya şəklinə salınması ön plana çəkilməlidir. Başlıca diqqət lirik qəhrəman obrazının bütövlüyünün, mükəmməl olmasının təsdiqinə yönəldilməlidir. Əsərdən seçilmiş tutarlı dəlillər şagirdlərə aşağıdakı qənaətin üzərində dayanmağa əsas verir: təqiblərə, əzablara dözən, daha ağır işgəncələrə məruz qala biləcəyini anlayan lirik qəhrəmanı heç bir qüvvə doğru, ədalətli hesab etdiyi yoldan, əqidəsindən döndərə bilməz.

Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, İ.Nəsiminin şəxsiyyəti ilə yaradıcılığı vəhdət təşkil etmiş, sənətkar hər cür zülmə, ədalətsizliyə qarşı çıxmış, həqiqəti, insanlığı, insanın mənəvi gözəlliyini tərənnüm etmiş, güclü düşmənlə öz əqidəsi uğrunda mübarizədə canını da qurban vermişdir.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı ilə əlaqəsinin aydınlaşdırılmasına, şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

İstifadə etmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Şeirdə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Ağrımaz – 3 saat.
İkinci saat: Təhlil üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Şeirin təsir gücünün artmasında bədii ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən istifadə edir
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin tipi: induktiv; bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: əqli hücum, müsahibə, problemin həlli.

Təchizat: Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, şairin portreti,
az.wikipedia.org/wiki/İmadəddin_Nəsimi

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin həmin prosesdə müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu dərsdə motivasiyanın yaradılması üçün fərqli yollar vardır. Rəmzi (simvolik) materiallardan, suallardan və s. istifadə etməklə motivasiya yaratmaq və son nəticədə tədqiqat sualını formalaşdırmaq mümkündür. İlk dərsdən şagirdlərin diqqətinə çatdırılan “Düşünün” başlıqlı sual əsasında yığcam müsahibə aparmaqla da tədqiqat sualını müəyyənləşdirmək mümkündür. Şagirdlər mübariz ruhlu əsərlərin yaranmasının səbəbi, əhəmiyyəti ilə bağlı suala cavab verərkən, ilk növbədə, Vətən, haqq-ədalət, yüksək amal uğrunda mübarizədən söhbət getdiyini qeyd edirlər. Müəllim diqqəti müasir dövrdə vətən uğrunda canından keçmiş Mübariz İbrahimov və digər qəhrəmanlara yönəldir, onlar haqqında yazılmış bədii əsərləri, çəkilmiş filmləri xatırladır.

- Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin
- 2. Şeir sizdə hansı təəssürat yaratdı? Fikrinizi əsaslandırın.
- 3. “Əsərdə şairin yalnız şəxsi faciəsi əks olunmuşdur” fikrinə münasibət bildirin. Mövqeyinizi nümunələrlə əsaslandırın.
- 4. Şeirdən nümunələr göstərərək şairin münasibətinə fərqli münasibətini aydınlaşdırın.
- 5. Şeir təəvvürünüzə bir insan obrazı canlandırdı. Onu necə səciyyələndirirsiniz?
- 6. Şairin bədii təsir gücünü artıran vasitələrini, xüsusən təzadların rolunu misallar əsasında aydınlaşdırın.
- 7. Əsərdəki başlıca fikir – ideya nədir?

Dərslik, səh. 41

Tədqiqat sualı: “Əsərdə haqq, ədalət uğrunda mübarizə aparan insanların əqidəsi əks olunmuşdur” fikrini doğru saymaq olarmı?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeydlər edilir.

Tədqiqatın aparılması. Təhlil dərsi müxtəlif təlim metodları, iş formaları tətbiq edilməklə təşkil oluna bilər. Dərslikdəki “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığına və “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə müraciət edilməsi isə vacibdir.

“Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətnində əruz vəznə və qəzəl haqqında verilmiş məlumatın əhatəli, başa düşülərək mənimsənilməsi həyata keçirilməlidir. Müəllimin əlavə nümunələr göstərməsi, dərslərdəki “Qısa ədəbiyyatşünaslıq terminləri lüğəti”ndəki məlumatlardan şagirdlərin bəhrələnməsini təmin etməsi məqsədəuyğundur.

Tədqiqatın cütlük şəklində iş formasının tətbiqi ilə aparılmasını planlaşdıran müəllim “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığındakı sualların (hər cütlüyə bir sual verməklə) əks olunduğu iş vərəqlərini şagirdlərə təqdim edir. İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra hər cütlükdən bir nəfərin təqdimatı əsasında fikir mübadiləsi və müzakirə aparılır. Yaxud cütlüklər araşdırmalarının sonunda kiçik qruplar yaratmaqla fikir mübadiləsi və müzakirə apara bilərlər. Bu, vaxta qənaət baxımından əlverişlidir.

Tədqiqat sualını diskussiya mövzusu kimi də təqdim etmək mümkündür. Əsərin məzmunu ilə ətraflı tanış olan şagirdlər diskussiyada yüksək fəallıq nümayiş etdirirlər. Diskussiyanın gedişində tapşırıqdakı suallardan istifadə olunması məqsədəuyğundur. Bunun uğurla reallaşdırılması müəllimin bələdçilik bacarığından asılıdır.

Məktəbdə kiçik qruplar üzrə işin təşkilinə daha çox yer verilir. Bu dərstdə həmin iş formasına müraciət edən müəllim “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığına yaradıcı yanaşmaqla ondan istifadə edə bilər. Hər qrup bir sual üzərində işləməklə ayrılmış vaxtda tədqiqat aparır. Müəllim ehtiyac duyulan məqamlarda istiqamətləndirici suallarla, yığcam izahlarla şagirdlərə yardım edir. Sualların doğru başa düşülməsi üçün lazım olan hallarda təlimat verilməsi də faydalıdır. Məsələn, dördüncü tapşırığın (Müasirlərinə şairin fərqli münasibətini şeirdən nümunələr göstərməklə aydınlaşdırın) üzərində işləyən qrupa müqayisədən istifadə etməyin vacib olduğu əvvəlcədən xatırladılmalıdır. Yaxud qəzəllə bağlı yığcam məlumatın əks olunduğu yazını üçüncü tapşırığın (“Əsərdə şairin yalnız şəxsi faciəsi əks olunmuşdur” fikrinə münasibət bildirin) üzərində işləyən qrupun iş vərəqinə əlavə etmək məqsədəuyğundur.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi mərhələsinin səmərəli keçməsi müəllimin bələdçilik bacarığından çox asılıdır. Tədqiqat kiçik qruplarda aparılıbsa, fikir mübadiləsi təqdimatların dinlənilməsi ilə həyata keçirilir. Fəal dinləmənin təmin edilməsi qrupların bir-birinin işinin məzmunu ilə ətraflı tanış olmalarına, mübahisəli məsələlərin aşkara çıxarılmasına, düşündürücü sualların verilməsinə imkan yaradır. Deyilmiş fikirlərin əlaqələndirilməsi, qruplaşdırılması, sistemə salınması **müzakirənin** səmərəli keçməsindən asılıdır. Təsədüfi deyildir ki, müzakirə üçün müəllimin əvvəlcədən suallar hazırlaması məqsədəuyğun sayılır. Həmin suallar şagirdləri konkret məqsədə – tədqiqat sualını aydınlaşdırmağa istiqamətləndirməlidir. Məsələn, üçüncü tapşırıqla (“Əsərdə şairin yalnız şəxsi faciəsi əks olunmuşdur” fikrinə münasibət bildirin. Mövqeyinizi nümunələrlə əsaslandırın) əlaqədar müzakirədə şagirdlər müəllimin istiqamətləndirici sualları əsasında şeirdən misallar (Həq bilir səndən, şəha, sahibnəzərlər ağrımaz; Çeşmi-əhvəl ağrıdan arifbəsərlər ağrımaz və s.) göstərməklə şairin öz məsləkdaşlarının mövqeyini də ifadə etdiyini əsaslandırırlar. Yaxud beşinci sualla (Şeir təsəvvürünüzdə bir insan obrazı canlandırdı. Onu necə səciyyələndirərsiniz?) əlaqədar müzakirədə müəllimin istiqamətləndirici sualları “zahidin əfsanəsinə” görə təqibə, ağır cəzaya məruz qalan bu cəsur insanın “haqqı izhar” edən, haqq yolunda mübarizə aparan yenilməz obrazının aydın təsəvvür edilməsinə imkan yaradır. Eləcə də müəllimin sualları şagirdləri təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən, müqayisələrdən daha dolğun istifadəyə yönəldir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması mərhələsində indiyə kimi deyilmiş fikirlərin ümumiləşdirilməsi, vahid ideya şəklinə salınması ön plana çəkilir. “Nə üçün qəhrəmanın ölümünü onun məğlubiyyəti saymaq olmaz?”, “Hürufilərin hər cür təqibə, cəzaya məruz qalmasının, işgəncələr qarşısında öz əqidəsindən dönməməsinin səbəbi nə idi?”, “Əsərin qəhrəmanının təmsalında Nəsiminin insana yeni münasibəti özünü nədə büruzə verir?”, “Xalq arasında Nəsiminin mərdlik, qorxmazlıq rəmzi sayılmasına siz necə münasibət bəsləyirsiniz?” sualları şagirdlərin bədii əsərin təhlili prosesində əldə etdikləri qənaətlərin daha da zənginləşməsinə və möhkəmlənməsinə səbəb olur.

Şagirdlər nəticə etibarilə belə bir qənaətin üzərində dayanırlar ki, əsər yalnız şairin şəxsi faciəsini əks etdirən nümunə kimi başa düşülüb təhlil edilə bilməz. Düşmənləri Nəsiminin həbsinə, işgəncə ilə öldürülməsinə nail olsalar da, sənətinin, əsərlərinin, fikirlərinin qüdrəti, ölməzliyi qarşısında aciz qalmışlar; xalq mərdlik, qorxmazlıq rəmzi olan bu böyük fikir bahadırını, onun arzu və ideallarını yaşadır. Nəsimi kimi yüzlərlə hürufi tərəfdarı da təqibə, ağır işgəncəyə məruz qalmış və öldürülmüşdür. Bu əsərin yazılmasının bir səbəbi də yüksək amal uğrunda mübarizə aparan həmin insanların əzmkarlığını, mənən məğlubedilməzliyini ifadə etmək idi.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı və şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə bu mərhələdə ciddi önəm verilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Şərhetmə

Münasibətbildirmə

İstifadətmə

Müqayisəli şərhətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeirdə bədii ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Şeirin ideya-məzmununu şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Şeir in ideya-məzmununu şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən qismən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən əsasən istifadə edir.	Şeirlə bağlı təqdimat və çıxışlarında bədii ifadə vasitələrindən məqamında istifadə edir.
Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Şeirlə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: İmadəddin Nəsimi. Ağrımaz – 3 saat.
Üçüncü saat: Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.2. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirləri, süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	Qəzəlin janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.
1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.	Lirik və epik növə aid nümunələr olmaqla qəzəllə dastanı müqayisə edir.
2.1.2. Bədii nümunələrlə bağlı fikirlərini müqayisələr aparmaqla şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh edir.

Dərsin tipi: induktiv; bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: əqli hücum, müsahibə, Venn diaqramı, izahlı və ifadəli oxu, problemin həlli.

Təchizat: Dərslik, lüğətlər, iş vərəqləri, şairin portreti.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilir. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Bu qəbildən olan dərs çoxcəhətliyi ilə seçilir. Başqa sözlə, tapşırıqların çox vaxt bir-birindən ciddi şəkildə fərqlənməsi, müxtəlif məzmunlu işlərin yerinə yetirilməsi “Tətbiq. Müzakirə. Yaradıcı iş” dərsi üçün səciyyəvidir. Buna görə də, əksər hallarda, belə dərs üçün motivasiyanın yaradılması, tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsi həmin dərsdə daha çox diqqət yetirilən və vaxt ayrılan təlim işi əsas götürülməklə həyata keçirilir. Bu mövqedən çıxış etməyi planlaşdıran müəllim tədqiqat sualını ifadəli oxu üzrə işlə əlaqələndirməyə üstünlük verə bilər. İfadəli oxunun, xüsusən **ifaçılıq vəzifəsinin** mahiyyəti, məqsədilə bağlı qazanılmış məlumatları yığcam müsahibə ilə xatırlatmağa yönəldən müəllim son nəticədə şagirdlərin fəal iştirakı ilə tədqiqat sualının formalaşdırılmasına nail olur.

Tədqiqat sualı: “Ağrımaz” qəzəlinin ifadəli oxusunda hansı ifaçılıq vəzifəsinin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur?

Bu dərsdə **tədqiqatın aparılması** mərhələsi də fərqli məzmunu ilə seçilir. İlk növbədə, dərslikdəki (səh. 43) ilk iki tapşırıq yerinə yetirilir.

Hər iki tapşırığa hazırlanmış cavablar bütün sinfin iştirakı ilə müzakirə olunur. Birinci sualın verdiyi imkandan istifadə edərək qəzəl janrı haqqındakı məlumatın genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi qayğısına qalmaq lazımdır. Bu baxımdan şagirdlərə qəzəl janrının xüsusiyyətləri ilə bağlı istiqamətləndirici sualların verilməsi məqsəddəyigundur: “Qəzəl hansı ədəbi növün janrıdır?”, “Qəzəl janrında yazılmış əsərlər ən çox hansı mövzularda olur?”, “Qəzəlin ilk və son beytləri necə adlanır?” və s.)

İkinci sual isə “Ağrımaz” qəzəli ilə “Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”un ədəbi növ baxımından müqayisəsi, lirik və epik növlərə məxsus başlıca cəhətləri aydınlaşdırmağa, nümunələr əsasında müqayisələr aparmağa imkan yaradır. Bu sualla əlaqədar şagirdlərin, ilk növbədə, epik və lirik növün xüsusiyyətləri barədə bilikləri hafizədə canlandırılmalıdır. “Epik və lirik növ üçün hansı xüsusiyyətlər səciyyəvidir?” sualı ilə əlaqədar şagirdlər həcmcə geniş, əhatəli olan epik əsərlərdə, ilk növbədə, təhkiyə və təsvirin mühüm yer tutduğunu, həyat hadisələri, insan xarakterləri, təbiət lövhələrinin əks olunduğunu qeyd edirlər. Epik növdə yazılan əsərlər hadisəni, insanları daha ətraflı əks etdirməyə, onun vasitəsilə həyat həqiqətlərinin dərinədən dərkinə imkan yaradır.

III dərəcə

• Tətbiq • Müzakirə • Yaradıcı iş

- Qəzəlin ilk iki beytdəki homografiya sözləri müqayisə edərək şemada yazın. Qəzəl janrında olan şeirləri necə qatıqlandırdığını izah edin.
- “Ağrımaz” qəzəlinin lirik, “Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boy”un epik növə aid olduğunu müqayisə əsasında şərh edin. Gəlişimiz nəticəni Venn diaqramında əks etdirin.

Dərslik, səh. 42

Müzakirə zamanı lirik əsərlərdə hiss-həyəcanların, duyğu və düşüncələrin ifadəsinə geniş yer verildiyi vurğulanır. Şagirdlər qeyd edir ki, lirik növdə hadisənin özü yox, doğurduğu ovqat, hislər, düşüncələrin bədii əksi mühüm yer tutur. Həcmcə kiçik olan lirik əsərin qəhrəmanının yaşadığı hislər, duyğular onunla eyni düşüncələri, mövqeyi paylaşan insanların mövqeyini əks etdirir.

Müzakirədə fəal dinləməyə, deyilənlərin ən xırda incəliklərinə qədər aydınlaşdırılmasına və mənimsənilməsinə səy göstərilməlidir. Buna nail olmaq üçün şagirdlərin sərbəst fikir mübadiləsi aparmalarına əlverişli şərait yaradılmalıdır.

Bütün bunlar ifadəli oxu ilə bağlı tapşırığın səmərəli yerinə yetirilməsinə əhəmiyyətli təsir edir; qəzəl janrının özünəməxsusluğunun aydın təsəvvür edilməsi, qafiyə sisteminin başa düşülməsi, lirik növün özəlliyi barədə zəruri məlumatın mənimsənilməsi ifadəli oxunun uğurla reallaşmasında az rol oynamır.

Şagirdlərin, ilk növbədə, dərslikdəki materialla tanış olmalarına vaxt ayrılır.

Müəllim üçün məlumat. *Şagirdləri əruz vəznli şeirlərin ifadəli oxusuna alışdırmaq asan deyil, bu, böyük zəhmət və vaxt tələb edir. Ədəbiyyat fənni kurikulumunun tələblərinə uyğun olaraq, VII sinifdən başlayaraq bu istiqamətdə sinifdə müntəzəm iş aparılmalıdır. Bu işin səmərəli təşkili müəllimin ifadəli oxunun mahiyyəti, tətbiqi qaydaları ilə tanışlığından çox asılıdır. Müəllim üçün metodik vəsaitin sonunda “Mənbələr” başlığı altında verilmiş siyahıda ifadəli oxu ilə bağlı göstərilmiş ədəbiyyatdan istifadə, bu baxımdan faydalı ola bilər.*

İfadəli oxu ilə əlaqədar dərslikdəki mətnlə tanışlığı təşkil edən müəllim təfilə, misralarda təfiləyə uyğun gələn bölüm (misranın parçası) barədə şagirdlərdə aydın təsəvvür yaratmağa çalışmalıdır. Təfilənin tələbinə əsasən bölümlər arasında durğulara

(fasilələrə) əməl etməyin vacib olduğunu izah edən müəllim belə məqamlarda yol verilən səciyyəvi nöqsanlar barədə xəbərdarlıq edir. Başlıca nöqsan misra bölümlərinin oxusunun süni şəkildə fərqləndirilməsi, hər birinin oxusundan sonra uzun fasilə edilməsidir. Əslində, bölümlər arasındakı durğular (fasilələr) misraların bütövlükdə oxusuna – səslənməsinə xələl gətirməməlidir.

Qəzəlin ideya-məzmunu barədə ətraflı məlumatı olan şagirdlər ifaçılıq vəzifəsini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkmirlər və fərqli variantlar irəli sürürlər.

Tapşırığın 4-cü və 5-ci bəndlərinin fərdi olaraq yerinə yetirilməsi məqsədəuyğundur. Bu, şagirdlərin hər birinin bilik və bacarığı barədə təsəvvürün genişlənməsinə imkan verir.

Səciyyəvi cavablar əsasında **məlumat mübadiləsinin və müzakirənin aparılması** bütün şagirdlərin öz işlərinə tənqidi yanaşa bilmələrinə şərait yaradır. İfaların dinlənilməsi, onlara münasibət bildirilməsi **Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması** üçün tutarlı əsas olur. Bu mərhələdə şagirdlərin diqqəti bir daha rəməl bəhrinin xüsusiyyətlərinə cəlb edilir. “Şairin bu şeiri rəməl bəhrində yazmasını təsadüfi saymaq olarmı?” sualı üzrə fikir mübadiləsi əsərin ideya-məzmunu, ifadəli oxusu baxımından əhəmiyyətli olan qənaətin formalaşmasına imkan yaradır. Qeyd edilir ki, digər klassik şairlərimiz kimi, İ.Nəsimi də öz dövründə baş verənlərə, əqidə düşmənlərinə münasibətini ifadə etmək, həyat həqiqətləri ilə bağlı düşüncələrini bölüşmək üçün bu bəhri seçmişdir. Bu bəhrdə yazılmış əsərlər üçün səciyyəvi olan əzəmət, vüqar öz əksini “Ağrımaz” qəzəlinin ideya-məzmununda, onun ifadəli oxusunda da tapır.

“Əsərin ifadəli oxusunda hansı cəhətlərə xüsusi diqqət yetirilməlidir?” sualı şagirdləri öz mövqelərini daha da konkretləşdirməyə sövq edir. Qeyd edilir ki, rəməl bəhrinin ahəngi (əzəmət, vüqar) əsərdə ifadə olunan fikirlərə uyğundur, onun ideyasının, müəllifin başlıca niyyətinin qabarıq səslənməsinə, oxucuya daha aydın çatdırılmasına kömək edir.

Şeirin ifadəli oxusu zamanı dinləyicilərin gözləri qarşısında ifaçılıq vəzifəsinin – şairin zamanın keşməkeşləri qarşısında əyilməyən, öz qüdrətini, mənəvi ucalığını dərk edən, əqidə mücahidi olan insanın obrazının yaradılması diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. İfa zamanı ən dəhşətli işgəncələrə mətanətlə, mərdanəliklə dözən qəhrəmanın obrazı ilə yanaşı, onun düşmənlərinin miskinliyi, cılız hisslərlə yaşaması barədə dinləyicidə dolğun təsəvvür yaradılmalıdır.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

İfadəlioxuma

Müəyyənləşdirmə

Müqayisəetmə

Müqayisəli şərhətmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxumaqda çətinlik çəkir.	Şeiri müəllimin köməyi ilə ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri əsasən ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.	Şeiri ideya-məzmununa uyğun ifadəli oxuyur.
Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri müəllimin köməyi ilə müəyyənləşdirir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri əsasən müəyyənləşdirir.	Qəzəl janrına məxsus xüsusiyyətləri dəqiqliklə müəyyənləşdirir.
Qəzəli növ baxımından dastanla müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəli növ baxımından dastanla müəllimin köməyi ilə müqayisə edir.	Qəzəli növ baxımından dastanla əsasən müqayisə edir.	Qəzəli növ baxımından dastanla dolğun müqayisə edir.
Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında şərh etməkdə çətinlik çəkir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında qismən şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini əsasən müqayisə aparmaqla şərh edir.	Qəzəllə bağlı fikirlərini müqayisə əsasında dolğun şərh edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Cəlil Məmmədquluzadə. Qurbanəli bəy – 3 saat
Birinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə (dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin, sorğu kitablarının köməyi ilə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
2.2.1. Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.	Hekayə ilə bağlı müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirir.

Dərsin tipi: induktiv; bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, cütlük şəklində iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, müzakirə, təqdimat, proqnozlaşdırılmış oxu.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, əsərin məzmunu üzrə şəkillər.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Həmin prosesdə müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür; müəyyən bədii əsərin müvafiq (ləyaqət, şərəf, mənəvi dəyərlərin əks olunduğu) parçasından, “Qurbanəli bəy” filminin səciyyəvi fraqmentindən, hekayəyə çəkilmiş maraqlı illüstrasiyadan və s. istifadə etmək olar. Eləcə də dərslikdəki “Yada salın” başlıqlı suallar əsasında yığcam müsahibənin aparılması mümkün və faydalıdır.

Tədqiqat sualı: Yalançılıq və simasızlıq insanın həyatdakı mövqeyində hansı rolu oynaya bilər?

Şagirdlərin fərziyyələri dinlənilir, təkrara yol verilmədən qeyd edilir.

Tədqiqatın aparılması. Hekayənin məzmununun öyrənilməsinə oxu növlərindən birinin tətbiqi ilə başlanılır. Dərslikdə proqnozlaşdırılmış oxudan istifadə məqsədəuyğun sayılmışdır. Onun tətbiqi zamanı hər parçanın oxusundan sonra fasilə edilir, şagirdlər cütlük şəklində cədvəldəki suallar üzrə qeydlər edirlər. Hekayədə bir-birini əvəz edən maraqlı təsvirlərə, gözlənilməz səhnələrə yer verilməsi hadisələrin inkişafı barədə şagirdlərdə maraqlı ehtimalların yaranmasına səbəb olur. Təcrübə göstərir ki, mütaliyəyə ciddi marağı ilə seçilməyən şagirdlər belə irəli sürdüləri ehtimalların sonrakı hadisələrlə necə səsleşəcəyini izləmək üçün əsəri həvəslə oxuyur, bütün incəliklərə diqqət yetirirlər. Oxu prosesində tanış olmayan sözlərin mənasının aydınlaşdırılmasına, bədii ifadə vasitələrinin müəyyənləşdirilməsinə diqqət yetirilir.

Sinifdə oxunması nəzərdə tutulmuş hissə (beşinci parça da daxil olmaqla) üzrə iş başa çatdıqdan sonra hər cütlükdən bir nəfər hadisələrin inkişafını necə təsəvvür etdiklərini, nəyə əsaslanaraq belə düşündüklərini, təxmin etdiklərinin əsərdəkilərlə nə dərəcədə səsleşdiyini təqdimat əsasında açıqlayır. Təqdimatlar böyük maraqla dinlənilir, oxşar və

fərqli ehtimalların olduğu aşkara çıxır. Bu, dərsin **məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi** mərhələsi kimi qəbul edilir. Müəllim müzakirənin diskussiya səciyyəli olmasına, şagirdlərin dialoji nitq bacarıqlarını nümayiş etdirmələrinə, fikirlərini sərbəst ifadə etmələrinə, deyilənlərə münasibət bildirmələrinə imkan verən şərait yaratmalıdır. Unutmaq olmaz ki, bu oxu növündən istifadə etməkdə başlıca məqsəd şagird proqnozlarının həqiqətə – əsərdəki təsvirlərə tam uyğun olması deyildir; bu oxu mütaliyəyə maraq və həvəs oyadır, şagirdləri fəallığa, daha diqqətli olmağa sövq edir. Şagirdlər mətnin oxusunda ən xırda incəlikləri belə dərindən duymağa can atırlar, əks halda hadisələrin sonrakı inkişafı barədə ağlabatan proqnoz verə bilmirlər. Bu oxu prosesində icra olunan işlər şagirdlərdə məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişafına da əhəmiyyətli təsir göstərir.

Müəllim əvvəlcədən hazırladığı suallar vasitəsilə oxunmuş hissənin məzmunu ilə bağlı qazanılmış təsəvvürün tamlığına (hekayənin məzmunu bütövlükdə öyrənilmədiyindən nəticə, ümumiləşdirmə mərhələsinin tələbləri tam halda ikinci dərstdə reallaşdırılır) nail olur. O, qapalı suallardan fərqlənən aşağıdakı suallardan da istifadə edə bilər:

1. Hekayənin kənddəki çaxnaşmanın təsviri ilə başlamasının səbəbini necə izah edərsiniz?
2. Yazıçının naəlnikinin gəlişini “ləngitməsinə” səbəb nədir?
3. Qurbanəli bəyin danışığını, davranışını yadınıza salın, onun özünü yüngül aparmasının, tələklilik etməsinin səbəbini nədə görürsünüz?

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsədəuyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Nümayişetdirmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.
Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini əsasən müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyənləşdirir.
Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını nümayiş etdirməkdə çətinlik çəkir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını qismən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını əsasən nümayiş etdirir.	Müzakirələrdə dialoji nitq bacarığını ardıcıl nümayiş etdirir.

Müəllim dərslərdəki “Evde iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Cəlil Məmmədquluzadə. Qurbanəli bəy – 3 saat
İkinci saat: Əsərin məzmunu üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə və süjetli əsərlərdə(dastan, hekayə, novella, dram, poema) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz) şeirlərdə, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metafor, bədii təzad, kinayə) müəyyənləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.
1.1.4. Bədii nümunələrin (dastan, hekayə, novella, dram, poema) janr xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirir.	Hekayə janrına məxsus xüsusiyyətləri müəyyənləşdirir.
1.1.3. Süjetli bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) hissələrə ayırır, plan tərtib edir, məzmununu müxtəlif formalarda nağıl edir.	Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin məzmununu hazırladığı plan əsasında geniş nağıl edir.

Dərsin tipi: induktiv; bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, cütlük şəklində iş, bütün siniflə birgə iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, müzakirə, təqdimat.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, əsərin məzmunu üzrə şəkillər.

Dərsin gedişi

Hekayənin evdə oxunmuş parçalarının məzmununun və tanış olmayan sözlərin mənasının hansı səviyyədə qavranıldığı yığcam müsahibə, seçmə yolla təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi, səciyyəvi epizodların müxtəlif formalarda nağıl edilməsi və onlara münasibət bildirilməsi və s. yollarla müəyyənləşdirilə bilər. Bütün hallarda müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarına müraciət etməsi məqsəduyğundur. Şagirdlərə evdə oxunmuş 6, 7 və 8-ci parçaları bir daha nəzərdən keçirmək, sonra mətnlə bağlı suallara cütlük şəklində cavab hazırlamaq təklif edilir. İşin icrasına ayrılan vaxt başa çatdıqdan sonra cavabları məzmunca yaxın olan cütlüklər kiçik qruplarda birləşərək fikirlərini dəqiqləşdirir və ümumiləşdirirlər.

Tədqiqatın aparılması mərhələsi kimi qəbul edilən bu prosesdə müəllim hər bir şagirdin fəaliyyətinə, ümumi işə verdiyi töhfənin nədən ibarət olmasına diqqət yetirir.

Məlumatın mübadiləsi və müzakirəsi. Qrup işlərinin nəticələri təqdimatlar əsasında açıqlanır. Bütün qrupların eyni suallar üzərində işləməsi məlumat mübadiləsinin müzakirə ilə qovuşmasına səbəb olur. Müzakirənin səmərəli keçməsi isə müəllimin işi necə təşkil etməsindən asılıdır. O, çıxışların diqqətlə dinlənilib münasibət bildirilməsini,

ələvələr edilməsini, sual vermək istəyənlərə şərait yaradılmasını təmin etməli, vaxtdan düzgün istifadəyə çalışmalıdır.

Şagirdlərin diqqətini ədəbi qəhrəmanın xarakterinin aydınlaşdırılmasında, əsərin ideyasının müəyyənləşdirilməsində əhəmiyyətli olan epizodlara, detallara cəlb edən müəllim əlavə suallar verməklə hekayənin məzmunu üzrə qazanılmış təsəvvürün tamlığına nail olmalıdır. Tanış olmayan sözlərin, bədii ifadə vasitələrinin necə qavranıldığının aşkara çıxarılması da bu prosesdə xüsusi diqqət yetirilən məsələlərdən olur.

İndiyə qədər deyilmiş fikirlər əsasında ümumi ideyanın müəyyənləşdirilməsi **Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması** mərhələsində mühüm vəzifə kimi qarşıya qoyulur. Əsərin məzmununun öyrənilməsinə həsr edilən hər iki dərstdə həyata keçirilən işlər şagirdlərin mənəvi-əxlaqi və idraki baxımdan zənginləşməsində, inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır. Şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, ləyaqətsizlik, simasızlıq, yalançılıq kimi mənfi sifətlər insanın cəmiyyətdəki mövqeyini sarsıdır, onu rəzil, rüsvay edir.

Çıxarılmış nəticənin tədqiqat sualı və irəli sürülmüş fərziyyələrlə müqayisə edilməsinə vaxt ayrılır.

Dərslərdə **“Bilik və bacarıqlarınızı tətbiq edin”** başlıqlı tapşırıq verilmişdir.

Hər iki tapşırığı şagirdlər fərdi olaraq yerinə yetirirlər. İşin icrasına ayrılmış vaxt başa çatdıqdan sonra bir neçə təqdimatın və nağıletmənin dinlənilməsi və müzakirəsi həyata keçirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Aydınlaşdırma

Müəyyənləşdirmə

Hissələrə ayırma

Plan tərtib etmə,

Nağıletmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından əsasən aydınlaşdır.	Hekayədə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə dəqiq aydınlaşdırır.

Hekayədə bədii ifadə vasitələrini müəyyən-ləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini suallar ver-məklə və kömək əsasında müəyyən-ləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini əsasən müəyyən-ləşdirir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrini tam əhatə etməklə müəyyən-ləşdirir.
Hekayə janrına məx-sus xüsusiyyətləri mü-əyyən-ləşdirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayə janrına məx-sus xüsusiyyətləri müəllimin köməyi ilə müəyyən-ləşdirir.	Hekayə janrına məx-sus xüsusiyyətləri əsasən müəyyən-ləş-dirir.	Hekayə janrına məx-sus xüsusiyyətləri də-qıqlıqla müəyyən-ləş-dirir.
Hekayəni hissələrə ayı-rır, seçdiyi hissənin planını tərtib etməkdə, məzmununu geniş nağıl etməkdə çətinlik çəkir.	Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını suallar ver-məklə tərtib edir, məz-mununu kömək əsa-sında geniş nağıl edir.	Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu əsasən ge-niş nağıl edir.	Hekayəni hissələrə ayırır, seçdiyi hissənin planını tərtib edir, məzmununu geniş nağıl edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mövzu: Cəlil Məmmədquluzadə. Qurbanəli bəy – 3 saat
Üçüncü saat: Əsərin təhlili üzrə iş

Standartlar	Təlim nəticələri
1.2.1. Bədii nümunələri (dastan, hekayə, novella, dram, poema) növ və janr baxımından müqayisə edir.	Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə müqayisə edir.
1.2.2. Obrazları nitqinə, bağlı olduqları məişət təsvirlərinə əsaslanmaqla səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən, məişət təsvirlərindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.
1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metafor, bədii təzad, kinayə) rolunu aydınlaşdırır.	Hekayənin təsir gücünün artmasında bədii ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4. Bədii nümunələrin ideya-məzmununu, süjet, kompozisiya xüsusiyyətlərini şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.1. Bədii nümunələrlə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə edir.	Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan istifadə edir.

Dərsin tipi: induktiv; bədii əsərin öyrənilməsi.

İş forması: fərdi iş, kiçik qruplarda iş.

Metod və priyomlar: müsahibə, problemin həlli, müzakirə, təqdimat.

Təchizat: dərslik, iş vərəqləri, əsərin məzmunu üzrə şəkillər.

Dərsin gedişi

Ev tapşırığının yerinə yetirilməsi səviyyəsi şifahi təqdimatların dinlənilməsi və müzakirəsi əsasında müəyyənləşdirilə bilər. Müəllimin müvafiq qiymətləndirmə meyarlarından istifadə etməsi məqsədəuyğundur.

Motivasiya, problemin qoyuluşu. Motivasiyanın yaradılması üçün fərqli yollardan istifadə etmək mümkündür. Bunlardan biri dərslikdəki “Düşünün” başlıqlı sual (İnsanın rəzil olmasına, gülüş obyektinə çevrilməsinə səbəb nə ola bilər?) əsasında yığcam müsahibə aparılmasıdır. Müsahibə tədricən tədqiqat sualının müəyyənləşdirilməsinə gətirib çıxarır.

Tədqiqat sualı: “Əsərin əsas ideyası bir qisim ixtiyar sahiblərinin – mülkədarların simalarını itirərək gülüş hədəfinə çevrilmələrinin ictimai səbəblərini açmaqdır” fikrini doğru saymaq olarmı?

Səsləndirilən fərziyyələr lövhədə qeyd olunur. Bu fərziyyələrin yoxlanılması üçün araşdırmalar aparılmasının vacib olduğu xatırladılır.

Tədqiqatın aparılması. Bunu fərqli təlim metodlarının, iş formalarının tətbiqi ilə təşkil etmək mümkündür. Diskussiya, debat, problemin həlli və s. bu qəbildəndir. Bütün hallarda dərslikdəki “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə və “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” tapşırığına müraciət edilməsi məqsədəuyğundur.

Kiçik qruplarda iş formasını seçən müəllim şagirdlərin diqqətini, ilk növbədə, “Əsərin təhlilinə hazırlaşın” mətninə cəlb edir. Bu mətnə **kompozisiya** və **kinayə** anlayışları barədə məlumat verilmişdir. Bu materialın müstəqil oxusunu təşkil edən müəllim sonda müsahibə apararaq mənim-səmənin səviyyəsini aşkara çıxarır, əlavə misallar göstərməklə məlumatın şüurlu və möhkəm qavranılmasına çalışır.

Kompozisiyanın ünsürlərini (epiqlaf, proloq, epiloq, peyzaj, lirik haşiyyə) sadalayan müəllim şagirdlərin artıq peyzajla tanış olduqlarını öyrənilmiş əsərlərdən nümunələr gətirməklə açıqlayır. C.Məmmədquluzadənin “Qurbanəli bəy” üçün seçdiyi “Qoqol, Allah sənə rəhmət eləsin!” epiqlafı təmsalında “epiqlaf” anlayışının mahiyyətini izah edir. “Araşdırın. Fikirləşin. Cavab verin” başlıqlı tapşırığın sualları əsasında hazırlanmış iş vərəqləri (hər qrupa bir sual ayrılmaqla) şagirdlərə təqdim edilir. Hekayə ilə əlaqədar müxtəlif tədqiqatlardan seçilmiş səciyyəvi parçaların iş vərəqlərinə əlavə edilməsi faydalıdır. Bu, müəllimdən əlavə vaxt və zəhmət tələb etsə də, təhlilin səmərəli keçməsi üçün çox əhəmiyyətlidir. Tədqiqat prosesində həmin parçalardan mənbə kimi istifadə edən şagirdlər müzakirədə onlardan sitatlar gətirirlər. Aşağıdakı parça (müəllimin bu qəbildən nümunələr seçmək imkanı genişdir) surəti çoxaldılaraq iş vərəqlərinə əlavə edilə bilər: “*Yaxşı diqqət edilsə, böyük ədib bu hekayəsini də müqayisə əsasında yazmışdır. Burada başqa millətdən olan vəzifə sahibləri ilə Azərbaycan bəyi, mülkədarı qarşılaşdırılır. Qurbanəli bəyin bütün mənfi cəhətləri – lovgalıq və yalançılıq, təkəbbürü və miskinliyi, zorakılığı və yaltaqlığı bu müqayisədə aşkara çıxarılır.*

...Qurbanəli bəy ikiüzlü adamdır. Onun bir yaltaq, gülər, şən və məsum üzü var ki, bu, qonaqların, böyük vəzifə sahiblərinin yanında görünür. Bir zalım, qansız, kobud, sərt və əzəzil üzü var ki, Kərbəlayi Qasıma, nökr Əliyə, ümumiyyətlə, rəiyyətdə münasibətdə özünü göstərir. O, pristavın arvadına, hətta itinə belə yaltaqlanır, Kərbəlayi Qasımanın isə qarnına xəncər soxmaq istəyir. Rəiyyətlə son dərəcə amansız rəftar edən bu lovgə, xudbin mülkədarın həqir simasını yazıçı şərab məclisində, onun öz sözləri, danışığı ilə açır. O, pristava və onun arvadına da, naçalnikə də eyni yaltaqlıqla müraciət edir, indiyədək bu mahalda belə böyük olmadığını döndə-döndə ısrar edir”. (F.Hüseynov. *Adi əhvalatlarda böyük həqiqətlər*. B., 1977, səh.59-60).

İşin icrası prosesində müəllimin bu və ya digər qrupa istiqamətləndirici suallarla kömək etməsi, diqqəti daha mühüm mətləblərin açılmasına cəlb etməsi mümkündür. Məsələn, müəllim üçüncü sualın (Qurbanəli bəyin xarakterindəki başlıca cəhətlər hansılardır? Onun nitqinə, davranış və əməllərinə diqqət yetirməklə fikrinizi əsaslandırın) üzərində işləyən qrupa əsərdən bəyin adamlarla fərqli rəftarını göstərən nümunələr seçməyi, yazıcının bu obraza münasibətini aydınlaşdırmağı tövsiyə edir.

III hissə

Təhlil üzrə iş

Əsərin təhlilinə hazırlaşın

1. Mətni oxuyun. Tapşırıqları yerinə yetirərkən ondakı fikirlərdən faydalanın.

Ədəbiyyatımızda ən geniş hekayələrdən olan bu əsərin yazılmasından yürürlük də, o bu gün də maraqlı oxunur, haqqında yeni-yeni elmi əsərlər yazılır. Hekayə təkcə maraqlı məzmunu ilə deyil, həm də dərin ictimai mədəniyyətini əks etdirməsi ilə diqqəti cəlb edir. Bu mədəniyyəti aydınlaşdırmaq, onlara münasibət bildirmək üçün əsərin üzərində düşünmək, araşdırma aparmaq vacibdir. “Qurbanəli bəyin rəzil vəziyyətdə düşməsinin səbəbini yalnız xarakterindəki nöqsanla izah etmək mümkündürmü?” sualı bütün araşdırma boyu sizi diqqətdir. Bu obraz barədə mükəmməl təsviri qazana bilərsiniz, əsərin ideyası-məzmununu anlamaq və izah etmək sizin üçün çətin olmayacaqdır. Bu, Qurbanəli bəyin nitqinə – danışığına, onunla bağlı təsvirlərə, əhvalat və hadisələrində necə təqdim olunmasına xüsusi diqqət yetirməyinizi tələb edir. Artıq hiss etmiş ki, əsərdəki əhvalatlar, hadisələr bir-biri ilə sıx bağlıdır, obrazlar qarşılıqlı əlaqədə təsvir olunub. Müəyyən ardıcılıqla düzülən bu əhvalatlar, hadisələr bir-birini tamamlayır, bir xətt ətrafında birləşir. Yazıçı öz əsərində əhvalat və hadisələri nə cür əlaqələndirmək, necə yerləşdirmək, nəyi əvvəl, nəyi sonra təsvir etmək üzərində düşüncə aparır. Başqa sözlə, hər bir səhifənin əsəri necə quracağı barədə çox ciddi şəkildə götür-qoy edir, xatırlar aparır. Beləliklə, əsərin bütün hissələrini, epizodlarını yerləşdirməsi, qarşılıqlı əlaqələndirməsi, əhvalatları, hadisələrini əks etdirməsinə qaydalan *kompozisiya* adlanır. Lakin mənzili “kompozisiya” sözü dilimizdə *qurmaq, tərtib etmək* dicalmaq anlamında başa düşülür. Kompozisiya baxımından mükəmməl olan əsər bədii cəhətdən kamil olur və maraqlı oxunur. Bunu “Qurbanəli bəy”-in təmsalında müşahidə edə bilərsiniz. Hekayənin maraqlı olan cəhətlərdən biri də ondadır bədii ifadə vasitələrinin işləməsidir. Əsərdə belə bir yer var: “Adamları araladırlar, bu qonaq da girdi həyətə. Bu da “Qəpəzi” kəndinin bəyi və mülkədarı məşhur Qurbanəli bəy idi”. Əsərin sonrakı səhifələrində məlum olur ki, “məşhur” sözü yazıçının bu obraz haqqındakı əli fikri deyilimi. Danışığı, davranışını ilə özünü nümayiş etdirən, həm təcrübədən yığılmaq istəyən kimi təmsal Qurbanəli bəyi bu sözlə təqdim edən yazıçının niyyəti onun haqqı simasını açmaq imiş. Bu, ədəbiyyatımızda kinayə adlanır. Deməli, yazıçının şəxsi, əhvalat, hadisə haqqında özünün əli fikrinin əksinə olan fikri ifadə etməsi kinayə adlanır. Bədii ifadə vasitələrindən olan kinayə fikrin təsiri, emosional çatdırılmasında əhəmiyyətli rol oynayır.

Araşdırın • Fikirləşin • Cavab verin

2. Hekayədə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu? Səbəbini izah edin.

3. Qurbanəli bəyin xarakterindəki başlıca cəhətlər hansılardır? Onun nitqinə, davranış və əməllərinə əsaslanaraq fikrinizi əsaslandırın.

4. Qonaqlıqda iştirak edənlər – çar məmurları və onların xanmaları Qurbanəli bəyə necə münasibət bəsləyir? Sizin, yazıçı ona necə münasibət bəsləyir? Fikrinizi nümunələrlə əsaslandırın.

Dərslik səh. 107-108

Həmçinin bəyin qonaqlıqdakı nitqi – danışığı ilə nökr və qulluqçularla danışığını müqayisə edib, nəticələri Venn diaqramında əks etdirməyi təklif edə bilər. Bu sual Qurbanəli bəyin evinin, bağlı olduğu məişətin təsvirindən çıxış etməklə onun haqqında fikir yürüdülməsinə də imkan verir. Şagirdlərə bununla bağlı istiqamət verilməsi məqsədəuyğundur. Altıncı sualla (Hekayə hansı bədii xüsusiyyətlərinə görə diqqəti cəlb edir? Fikrinizi əsaslandırarkən süjet və kompozisiya özəlliyinə diqqət yetirməyi unutmayın) bağlı araşdırma apararaq qrupa qazanmış olduqları bilik və bacarıqlara əsaslanmaqla əsərdə hadisələrin bir-biri ilə necə əlaqələndiyini, süjetin mərhələlərini, təkrar olunan söz və ifadələri və bunun səbəbini, əsərin dilindəki şirinliyi, hekayənin oxucuda doğurduğu gülüşün məzmununu, kinayəli ifadələrin və təzadlı səhnələrin yazıçı niyyətinin açılmasındakı rolunu müəyyənləşdirməyin vacib olması barədə istiqamət verilir. Yaxud yeddinci sualın üzərində çalışan qrupa lirik növə məxsus nümunə seçməkdə, müqayisə üçün əsaslar müəyyənləşdirməkdə istiqamət vermək olar.

Məlumat mübadiləsi. Qruplar mənimsədiklərini, əldə etdikləri nəticələri bu mərhələdə təqdim edir, bir-birinin işinin məzmunu ilə tanış olurlar. Bu prosesdə fəal dinləmənin təmin olunması tədqiqat zamanı uğurlu nəticələrin əldə edilməsi qədər vacib və əhəmiyyətlidir. Müəllim elə şərait yaratmalıdır ki, təqdimatlar diqqətlə dinlənilsin, hər bir qrupda görülmüş işin məzmunu barədə bütün sinif dolğun təsəvvür qazansın. Qrup təqdimatlarında nöqsanların olmasına təbii baxılmalıdır; çıxışlar, əksər hallarda, suallar doğurur, əlavə izahat tələb edir, fikirlərdə pərakəndəlik müşahidə edilir. Bütün bunların aradan qaldırılması, mənimsənilənlərin bitkin şəkil alması, dərinləşməsi, ümumi ideya halına düşməsi dərslərin növbəti mərhələlərində həyata keçirilir.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili. Dərsin əvvəlki mərhələlərində aparılmış işlər, əsərin məzmununun mükəmməl mənimsənilməsi, təqdimatların diqqətlə dinlənilməsi imkan verir ki, qruplar yalnız öz cavabları üzrə deyil, bütün suallar üzrə müzakirədə fəal olsunlar, əsaslandırılmış mövqə nümayiş etdirlərsinlər. Məsələn, “Hekayədə diqqətinizi daha çox cəlb edən nə oldu? Səbəbini izah edin” sualına, eləcə də tapşırığın digər suallarına bütün qrupların cavab verməsinə, ədəbi qəhrəmanla bağlı fərqli, əsaslandırılmış fikir söyləməsinə, əsərdən yeni misallar göstərməsinə, əlavə mənbələrdə sitatlar gətirməsinə nail olunmalıdır.

Müzakirədə müəllim aşağıdakı suallardan da istifadə edə bilər:

- Qurbanəli bəyin mülkədar olduğu kəndin “Qapazlı” adlanmasının səbəbini necə izah edərsiniz?
- Qurbanəli bəy ciddi, təmkinli, ləyaqətini uca tutan insan olsa idi, yadelli ağaların məclisində otura bilərdimi, o, burada necə qəbul olunardı?
- Əsərdəki ürəkparçalayan səhnəni – qılavaların kəndliləri döyə-döyə yallı getməyə məcbur etmələrini ətraflı təsvir etməkdə yazıçının məqsədi nədir?

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması. Bu, həyata keçirilmiş bütün işlərin əsasında ümumiləşdirmənin aparılması, deyilmiş fikirlərin vahid ideya halına salınması mərhələsidir. Bu mərhələdə müəllimin istiqamətləndirici sualları da əhəmiyyətli rol oynayır. Sonda şagirdlərdə belə bir qənaət möhkəmlənir ki, C.Məmməd-quluzadə müstəmləkə şəraitində yaşayan Azərbaycanın səbatsız ixtiyar sahiblərinin yadelli ağaların – rus məmurlarının köləsinə çevrildiklərini, əslində, buna məcbur olduqlarını məharətlə açıb göstərmişdir. Kəndlilərin “sahibi” olan Qurbanəli bəylərin çar hakimlərinə yaltaqlanaraq onlara “həmişə nökr olmağa hazır” olduqlarını elan etmələri və

bunu əməlləri ilə sübut etmələri xalqın daha acınacaqlı vəziyyətə düşməsinə az təsir göstərməmişdir.

Yazıçı obrazların, əhvalat və hadisələrin yadda qalan, canlı, təsirli olması üçün bədii vasitələrdən ustalıqla istifadə etmiş, maraqlı süjetə, bitkin kompozisiyaya malik sənət əsəri yaratmağa nail olmuşdur.

Çıxarılmış başlıca nəticənin şagirdlərin irəli sürmüş olduqları fərziyyələrlə müqayisəsinə, tədqiqat sualı ilə necə səsleşməsinə ayrıca diqqət yetirilir.

Qiymətləndirmə. Formativ qiymətləndirməni müəyyənləşdirilmiş meyarlar əsasında aparmaq məqsəduyğundur.

Qiymətləndirmə meyarları:

Müqayisəetmə

Səciyyələndirmə

Aydınlaşdırma

Şərhetmə, münasibətbildirmə

İstifadəetmə

I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə müqayisə etməkdə çətinlik çəkir.	Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə müəllimin köməyi əsasında müqayisə edir.	Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə əsasən müqayisə edir.	Hekayəni növ baxımından lirik nümunə ilə dolğun müqayisə edir.
Fərqli vəziyyətlərdə danışığından – nitqindən, məişət təsvirlərindən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirməkdə çətinlik çəkir.	Fərqli vəziyyətlərdə danışığından – nitqindən, məişət təsvirlərindən qismən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə nitqindən, məişət təsvirlərindən əsasən çıxış etməklə obrazı səciyyələndirir.	Fərqli vəziyyətlərdə danışığından – nitqindən, məişət təsvirlərindən çıxış etməklə obrazı dolğun səciyyələndirir.
Hekayədə bədii ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırmaqda çətinlik çəkir.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrinin rolunu qismən aydınlaşdırır.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrinin rolunu əsasən aydınlaşdırır.	Hekayədə bədii ifadə vasitələrinin rolunu dolğun aydınlaşdırır.
Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh etməkdə, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə çətinlik çəkir.	Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildir-məkdə çətinlik çəkir.	Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirməkdə bəzən çətinlik çəkir.	Hekayənin ideya-məzmununu, süjet və kompozisiyasındakı başlıca xüsusiyyətləri şərh edir, əsaslandırılmış münasibət bildirir.
Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan istifadə etməkdə çətinlik çəkir.	Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan qismən istifadə edir.	Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan əsasən istifadə edir.	Hekayə ilə bağlı təqdimat və çıxışlarında sitatlardan dolğun istifadə edir.

Müəllim dərslikdəki “Evdə iş” başlıqlı tapşırığın evdə yerinə yetiriləcəyini şagirdlərə xatırladır.

Mənbələr

1. Abbasov Ə. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi: müasir baxış və konseptual yanaşmalar// Azərbaycan məktəbi, 2007, №4, 2005.
2. Abbaslı B. Ədəbiyyatdan V-XI siniflərdə əruz vəznində yazılmış əsərlərin tədrisi. Bakı, 2010.
3. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu. Bakı, 2009.
4. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin milli kurikulumu. Bakı, 2006.
5. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası// Kurikulum, 2009, №2.
6. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti. 25 oktyabr, 2013. №41 (8558).
7. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün ədəbiyyat fənni kurikulumu. V-XI siniflər (Təlim Azərbaycan dilində olan məktəblər üçün). www.kurikulum.az/images/.../edebiyyat.pdf
8. Ağayev Ə.Ə. Təlim prosesi: ənənə və müasirlik. Bakı: Adiloğlu, 2006.
9. Aslanov Y.Y. Ədəbiyyat tədrisi: Ənənə və müasirlik. Bakı: APU-nun nəşri, 2011.
10. Cəfər Ə. Əruzun nəzəri əsasları və Azərbaycan əruzunu. Bakı: Elm, 1977.
11. Энциклопедия интерактивного обучения. Е.Пометун. Киев, 2007.
12. Ərəb-fars sözləri lüğəti. I–II cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2005.
13. İnnovativ təlim metodları və texnologiyaların tezaurusu. Bakı: XXI Əsr Təhsil Mərkəzi, 2014.
14. Krouford A., Vendi Soul E., Metyu S., Makinster C. Düşünən sinif üçün öyrətmə və öyrənmə üsulları. Bakı, Müasir Təhsil və Tədrisə Yardım Mərkəzi, 2012.
15. Qəribov İ. "Məhəmməd Hadi və mətbuat (1905-1920)". Bakı: Elm və təhsil, 2011.
16. M.Cəlil, P.Xəlilov. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı: Maarif, 1988.
17. Muradov B. Orta məktəblərdə ədəbi əsərlərin öyrədilməsi. Bakı: Maarif, 1992.
18. "Müəllimlik bir missiyadır". Azərbaycan Respublikasının təhsil naziri Mikayıl Cəbbarovla müsahibə. Azərbaycan müəllimi" qəzeti. 15 avqust 2014-cü il.
19. Müəllim hazırlığının və orta təhsilin perspektivləri (Qərb təhsil sisteminin təcrübəsi əsasında). Müəllim üçün vəsait. Bakı, İREX, 2005.
20. İntegrativ kurikulum: mahiyyəti və nümunələr. Müəllim üçün vəsait. Bakı, İREX, 2005.
21. Heydər Əliyev: Təhsil, bilik, məktəb. A.Naxçıvanlının red.İL. Bakı: Müəllim, 2006.
22. Həsənlı B.A. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı: Müəllim, 2014.
23. Həsənlı B. IX sinifdə ədəbiyyat tədrisi. Bakı: Müəllim, 2006.
24. Həyatı bacarıqlara əsaslanan təhsil. Müəllim üçün vəsait. V–XI siniflər. Bakı: Mütərcim, 2006.
25. Hüseynoğlu S. Ədəbiyyat dərslərində yeni texnologiyalar: fəal/interaktiv təlim. Bakı, 2009.
26. Hüseynoğlu S. İfadəli oxunun əsasları. Bakı, 2019.
27. Təhsil lüğəti. Bakı: Müasir Təhsil və Tədrisə Yardım Mərkəzi, 2011.
28. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы. Москва: Просвещение, 1976.
29. Veysova Z.A. Fəal/interaktiv təlim. Bakı, 2007.
30. Yusifov F.A. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2010.
31. <http://edu.gov.az>
32. <http://kurikulum.az>
33. <http://pedsovet.org/>
34. <http://currikulum.org>

BURAXILIŞ MƏLUMATI

Ədəbiyyat – 8

*Ümumi təhsil müəssisələrinin 8-ci sinifləri üçün
ədəbiyyat fənni üzrə dərsləyin (qrif nömrəsi: 2023-036)
metodik vəsaiti*

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər	Bilal Ağabala oğlu Həsənov Soltan Hüseyn oğlu Əliyev Nuriyyə Vəli qızı Verdiyeva Aynur Cəfər qızı Mustafayeva Sədaqət Qurban qızı Məmmədova
------------	--

Nəşriyyat redaktoru	Kəmalə Abbasova
Texniki redaktor	Zeynal İsayev
Dizayner	Taleh Məlikov
Korrektor	Aqşin Məsimov

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi – 2023

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi: 11,6. Fiziki çap vərəqi 13.
Şriftin adı və ölçüsü: School qarnituru 10-12 pt. Səhifə sayı: 208.
Kağız formatı: 70×100/16. Kəsimdən sonra ölçüsü 16,5×24,0
Sifariş __ . Pulsuz. Bakı – 2023.

Nəşr məhsulunu hazırlayan:
“**Bakı**” nəşriyyatı (Bakı, H.Seyidbəyli küç., 30)